

CRĂCIUN IONESCU

Correspondent ÎN
ORIENTUL
MILOCIU

EDITURA POLITICĂ

CRĂCIUN IONESCU

Correspondent ÎN
**ORIENTUL
MIDOCU**

1982

EDITURA POLITICĂ

BUCUREȘTI

Coperta : VALENTINA BOROS

Cuvînt înainte

Cînd am acceptat să scriu la volumul de față un „cuvînt înainte“, primul „reproș“ pe care i l-am făcut autorului a fost : De ce acest titlu pus pe coperta cărții ? De ce nu „altceva“, o „găselniță“ gazetărească, mai frapantă pentru ochiul cititorului, mai scurtcircuitantă pentru captarea interesului său ? Parcurgînd cartea am înțeles însă că titlul „Correspondent în Orientul Mijlociu“ pus de autor amplului și pasionantului său reportaj era cel mai nimerit. Autorul nu face parte din tagma veleitarilor literari, care să declare sus și tare că ei fac cu orice preț „literatură“, și nu... gazetărie ! Demersul lui, deși adeseori de cea mai bună factură literară — îndeosebi atunci cînd autorul descrie monumentele trecutului cu care acest colț de lume este atît de dăruit de istorie — rămîne onest și franc : jurnalismul. Opțiunea sa se produce în mod deliberat pentru reportajul cinstit, fără „literaturizare“ ostentativă, dar cu atît mai valoros prin forța lui de sugestie cu cît este debarasat de metafora abuzivă și de falsele „attribute“ ale beletristicii, care au hibridizat la noi atît de îndelung reportajul și nota de călătorie, genuri devenite „precare“ tocmai datorită substituirii funcțiunilor lor firești — de a „raporta“, de a informa, de a comenta faptul de viață trăit nemijlocit, observat direct sau evocat — păguboasei tentații de a pune în „coada“ cinstitului cuvînt „reportaj“, adjectivul „literar“, impropriu și pe drept contestat de critică. Genul, așa cum l-au practicat marii noștri reporteri dintre cele două războaie mondiale, capătă valențele literaturii abia atunci cînd nu se vrea a fi... litera-

tură. Scrierile lui Geo Bogza, Brunea-Fox, N. D. Cocea, Sahia, Kalustian au demonstrat-o din plin.

Noțiunea de „corespondent“ s-a încetățenit în presa noastră luînd locul termenului mai gazetăresc de „trimis special“. Substituirea nu este întîmplătoare, deoarece termenul abrogat funcțiunilor presei s-a transferat în domeniul politicului, așa că, a fi „corespondent“ implică toate derivațiile etimologice ale cuvîntului, inclusiv noțiunea de „corespunzător“. Iar pentru zona afectată investigațiilor sale reportericești, Crăciun Ionescu se dovedește a fi deplin și corespondent, și corespunzător — predispoziția lui la reveria orientală lăsînd locul unei împătimate sete de cunoaștere, ce nu poate fi saturată numai prin contactul „de visu“ cu realitățile descrise, ci și printr-o amplă documentare cărturărească, prin nevoia de a compara „știutul“ cu „văzutul“, de a confrunta sursele literare cercetate, și de a le amenda atunci cînd transformarea realităților din trecutul apropiat sau din prezent le-au făcut caduce, limitîndu-le la simple puncte de referință.

Astfel, el ne pune în față nu o simplă carte, ci o adevărată „fișă de temperatură“ a unei zone dintre cele mai „încinse“ din lumea contemporană. O „retopire“ a impresiilor de moment în creuzetul experiențelor ulterioare, un adevărat zig-zag oscilînd perpetuu între trecut și prezent, totul într-un întreg al cărui liant îl constituie dragostea pasionată a autorului — aș spune „istratiană“, amintindu-mi de scrierile lui Panait Istrati din aceeași lume — față de oamenii, natura, istoria, năzuințele și ospitalitatea popoarelor ce locuiesc în noul „butoi de pulbere“ strămutat din Balcanii unde își făcuse cîndva sălaș, într-o zonă transmediteraneană, hărțuită de dilematicile probleme ale unui pămînt pe care toată lumea are dreptate !

Dacă nu aș fi avut prilejul să fac împreună cu autorul o călătorie în acel Orient atît de apropiat inimii sale, nu aș fi înțeles niciodată cum, și de ce confratele meu de breaslă într-ale publicisticii știe să se facă așa de iubit și de apreciat de cei din lumea arabă. Este între „el“ și „ei“ o comuniune de spirit, o vibrație la unison a sentimentelor, ca și cînd reporterul român și-ar fi petrecut întreaga viață acolo. „Secretul“ — după cum mi-am putut da seama — constă în profunda cunoaștere a „legilor casei“, în arta lui de a deschide larg porțile sufletului

arab, fapt demonstrat din plin și de paginile cărții de față.

Nota de călătorie, reportajul, publicistica, își au canoanele lor distincte, pe care nici teoria presei, nici estetica mai „subțire“ nu le-au investigat îndeajuns. Principalul atu al autorului — dincolo de datele personale invocate mai sus — constă în știința informației, pe care nu s-a mulțumit să o învețe „după ureche“, ci a studiat-o, a experimentat-o, și-a însușit-o, așa cum orice meseriaș ce tinde spre virtuozitate în meseria lui trebuie să știe s-o facă. Lumea descrisă de el nu îi este doar „familiară“, ci un laborator de studiu. Cantitatea de informație pe care ne-o furnizează este impresionantă, adeseori chiar copleșitoare. El nu și-o extrage din pliante turistice, din ghiduri și baedeker-uri, așa cum o fac atîția pretinși „reporteri“, ci o trăiește, o verifică, o confruntă, o disecă, o rumegă și o mărunțește ca într-un proces de autoflagelare profesională, pînă cînd reușește să extragă esențele tari, sintezele irefutabile, refuzîndu-și însă atitudini de prețioasă și riscantă sentențiozitate, sau de autoritate „ex cathedra“ în materie.

Unele capitole din cartea lui sînt de-a dreptul memorabile. „În țara cedrilor era încă liniște“ îi permite o subtilă incursiune în evenimentele ce au precedat izbucnirea războiului civil libanez din anii 1975—1976 ; „Pe urmele colonelului Lawrence“ ne oferă pagini de burlesc despre una dintre cele mai vechi și mai perfide meserii din lume ; „Simbăta neagră“ ne pune în fața unui film cu secvențe încărcate de tensiune și suspense, făcîndu-ne martori și părtași la tragedia unui popor.

O parte din cartea sa este consacrată Libanului, restul revenind Siriei, Iordaniei, Irakului, emiratelor din golful petrolului. „Pe drumul Damascului“, cu acel popas pe „pămîntul nimănui“ de la Jeidee Yabus, am fost împreună, așa cum tot împreună am fost — eu cu aparatul de filmat pentru „Spectacolul lumii“, el cu sfătoșenia, cu blocnotesul, — la Palmyra, la Ugarit, la Bosra, la Kuneitra, la Alep și la Lattakia. El revenea prin acele locuri pentru a treia sau a patra oară, eu eram la primul contact cu o lume ce nu-mi era cunoscută decît din povestirile lui Panait Istrati, din cărți, din filme și din presă. Dar se mai aflau, în drumul nostru, umbrele unui Abdul el Dimașqi — Apolodor din Damasc —, unui Antim Ivioreanul care a

sprijinit înființarea primei tiparnițe cu semne arabe, cizelate în lemnul prunilor de la Snagov... Și mai era umbra Zenobie la Palmyra, umbra lui Traian peste cernita Bosră, iar pentru mine, într-un colț tănuț al inimii, șoapta de pe alt tărâm a genialului vagabond Panait Istrati...

La un moment dat, și eu, și autorul cărții de față am scris despre aceleași locuri și despre aceiași oameni. Fiecare în felul său : eu cu pana și cu pelicula, el cu frenezia sa sobră de enciclopedie ambulantă — dacă freneticul și sobrul pot sălășlui laolaltă în sufletul aceluiași om. Se pare că, în cazul lui se poate ! Dovadă e cartea de față, așa cum pentru mine au fost întotdeauna reportajele sale din diverse colțuri ale lumii, publicate cu regularitate în revista „Lumea“. El este în breasla gazetarilor un „externist“ sută la sută, dar taina reușitei lui constă în rădăcinile pe care le are în pământul natal, în descifrarea cu subtilitate a tot ceea ce leagă sufletele oamenilor și tot ceea ce înfrățește popoarele în nețărnumita lor năzuință de pace, securitate, prietenie și cooperare. Ultimul capitol al cărții, intitulat simplu : „Românii și arabii“, conține unele dintre cele mai erudite și mai vibrante pagini ale volumului. Din acest capitol, ca dealtfel din întreaga carte, se desprinde sublinierea persistentă a sentimentului prieteniei, prezent continuu la români și la arabi, cu vechi legături evidențiate prin destine de multe ori asemănătoare pe parcursul timpurilor, când lupta românilor și arabilor pentru păstrarea ființei naționale, pentru libertate și independență își găsea incidente majore în desfășurarea istorică. Sentimentul prieteniei dintre români și arabi avea să urce treptele secolelor, ajungând să însușeze, în zilele noastre, noi dimensiuni în cele mai diverse domenii — politic, economic, cultural — amplificându-se printr-o cooperare largă, bazată pe interese reciproce și o permanentă cunoaștere umană, directă și de proporții.

De o valoare cu totul deosebită pentru prezentul și viitorul relațiilor de prietenie și colaborare româno-arabe s-au dovedit vizitele președintelui Nicolae Ceaușescu într-o serie de țări din Orientul Mijlociu, primele ce au fost efectuate în această parte a lumii de un șef de stat român. Dialogul la nivel înalt stabilit cu aceste prilejuri de președintele Nicolae Ceaușescu, convorbirile cu șefii de stat din zonă ce au urmat, fie în capitalele țărilor respective, fie la București, au avut importanta calitate de a deschide noi și ample perspective tradiționalelor legături româno-

arabe, atît pentru timpurile noastre cît și pentru viitor. Poziția principială, constructivă a României socialiste față de problemele Orientului Mijlociu, sprijinind eforturile pentru stabilirea unei păci globale, drepte și durabile, în această regiune, — care să ducă la retragerea Israelului din teritoriile ocupate în 1967 și la soluționarea problemelor poporului palestinian, prin crearea unui stat palestinian independent, precum și la asigurarea integrității și independenței tuturor statelor din regiune —, întrunește calda apreciere și aprobare a lumii arabe, constituind elementul definitoriu al dezvoltării complexului relațiilor româno-arabe, menționate pe larg de autor în cartea sa.

„Correspondent în Orientul Mijlociu“ este nu numai cartea unui reporter, ci și a unui erudit, care nu face paradă de erudiție. Itinerarul aparține unei Șeherezade ce se adresează lumii nu pentru a-și amîna sfîrșitul, ci pentru a-și demonstra începuturile, dăinuirea, perenitatea, aspirațiile și încrederea sa nețărmurită într-o lume mai bună, mai dreaptă, mai plină de lumină.

Ioan GRIGORESCU

Plecarea spre necunoscut

Plecarea spre necunoscut generează, firesc, stări emotive de persistente întrebări și febrile căutări ale imaginației. Încerci să-ți închipui, să deslușești contururi, clădind în minte reprezentări probabile ale meleagurilor ce urmează să le vezi pentru prima oară, așa cum se reliefează ele de pe urma lecturilor diverse, uneori mult depășite de scurgerea prea rapidă a timpului. Dar observarea proprie, întâmplările trăite, imaginile acumulate pe parcursul călătoriei, șederea, mai mult sau mai puțin prelungită, într-un oraș sau o țară, dau cu totul alt colorit clișeului construit din scrieri străine. Și, se întâmplă, chiar atunci când revezi locuri deja cunoscute, să descoperi, cu uimire, unghiuri de vedere ignorate anterior, schimbările petrecute în răstimp conducându-te adesea la redimensionarea a ceea ce ți se părea prea bine cunoscut dinainte. Astfel de surprize le-am trăit nu de puține ori chiar dacă impactul realizat pe retina reporterului se dovedește, cred, mai puternic, mai persistent ; o scurtă însemnare pe carnetul de notițe, doar câteva cuvinte, uneori, au darul să reînvie, peste vreme, cu amplitudine, fapte și situații la care ai fost cândva martor într-un mod destul de fugitiv.

Am făcut cunoștință cu Beirutul într-o zi de la începutul lui februarie 1973, când viața se desfășura încă normal în capitala libaneză, cu natura înflorită sub un soare strălucitor de primăvară înaintată de pe la noi, imagine idilică nelăsînd să transpire, la prima vedere, tensiunea prelungită ce se profila pentru un viitor destul de apropiat și în care aveam să trăiesc din plin o bună bucată de vreme.

Nu eram la prima călătorie dincolo de hotarele țării. Profesiunea de ziarist mă purtase pe multe dintre paralelele și meridianele globului. Vizitasem diverse țări europene din Est și din Vest, văzusem panorama întinsă a New York-ului de pe terasa etajului 102 al lui Empire State Bulding, străbătusem America Latină de la Ciudad de Mexico la Santiago de Chile, călătorisem în inima Africii dincolo de Ecuator, admirasem din înălțimea zborului de avion calotele albe, de gheață și zăpadă, ale giganților Kilimandjaro din Tanzania și Aconcagua în Anzii Cordillieri, într-un cuvânt, avusesem prilejul să colind lumea în lung și în lat, acumulând, direct, impresii din cele mai diverse, contrazicând de multe ori ceea ce îmi însușisem din citit sau din vizionări pe micul și marele ecran.

Aproape de fiecare dată, ineditul cunoașterii proprii se suprapusese tulburînd imaginile construite din lectură sau film. Nu mă refer la noutatea peisajelor exotice oferite de țărmul Mării Caraibilor, de savana africană sau de alte locuri îndepărtate ale planetei, reprezentări influențate deformat de cărțile și filmele copilăriei, cu exploratori neînfricați și corsari de neînvins, Tarzan și Pongo, tam-tamul misterios al junglei, răgetele leului de pe genericul peliculelor lui Metro Goldwin Mayer, cimitirele elefanților și răzbunările zeului Shiva și altele de acest gen, în decoruri holywoodiene din carton și mucava.

La Paris, de pildă, construcția uriașă a turnului Eiffel, imagine nelipsită de carte poștală ilustrată, catedrala Nôtre Dame din romanul lui Victor Hugo și chiar Sena cu buchiniștii și pictorii săi obișnuiți, înșiruiți de-a lungul cheiurilor, mi s-au înfățișat cu totul altfel decît credeam că le cunosc de acasă. Luminile Broadway-ului, privite de la înălțimea trotuarului, nu erau aidoma filmelor cu Fred Astaire și Bing Crosby ; canalul Panama mi s-a părut doar un neînsemnat fir de apă atunci cînd am trecut deasupra lui, pentru a ateriza pe aeroportul internațional de la Tucumen, din vecinătate. Înseși celebrele piramide ale lui Keops, Kefren, Mikerinos și Sfinxul cu nasul ciupit de o ghiulea în timpul mamelucilor, fantasticul grup monumental din marginea capitalei de pe Nil mi-au făcut impresie diferită față de ceea ce îmi imaginasem în prealabil. Ca să nu mai vorbesc de savana zambiană unde pe parcursul unui drum de cinci sute de kilometri n-am reușit să zăresc din toată fauna africană decît o pereche de

hipopotami, pe jumătate îmblânziți, la picioarele unui pod de pe o șosea ultramodernă pe care se încrucișau cele mai noi tipuri de automobile.

Cum nu fusesem niciodată în Liban, tot ceea ce știam despre această țară, situată pe țărmul răsăritean al Mediteranei, la o distanță de România acoperită în două ore și zece minute de zborul direct al unui bireactor de pasageri BAC 1-11, acumulasem din cărțile găsite prin diverse biblioteci bucureștene : ghiduri turistice, monografii, note de drum, cele mai multe publicate cu ani și ani în urmă. Le studiasem din scoarță în scoarță, învățînd pe de rost denumirile tuturor cartierelor și străzilor principale ale capitalei libaneze ; știam o grămadă de amănunte despre vechiul centru comercial al orașului cu bazarul său oriental Suk Sursock sau cel franțuzesc Suk Tawili ; mă plimbam cu închipuirea pe Hamra, arteră cu aspect parizian, sau pe Bab Edriss, stradă celebră pentru magazinele sale de lux cu mărfuri din toate colțurile lumii ; străbătusem orașul în lung și lat cu pitorescul tramvai beirutian ; parcursesem cu imaginația toate danele marelui port în care ancorau anual aproape patru mii de nave sub cele mai diverse pavilioane.

Dar odată ajuns la Beirut aveam să trăiesc destule surprize, să constat o mulțime de inadvertențe chiar și în ceea ce privește peisajul citadin și cu atât mai pregnant atunci cînd era vorba de obiceiuri și mod de viață. Am căutat în zadar tramvaiul beirutian, familiar mie din fotografiile ghidurilor turistice. Încetase să funcționeze de mai mulți ani locul lui fiind luat, ca mijloc de transport public, de autoturismele în comun pentru cinci pasageri, așa-numitele service-taxiuri, de obicei Mercedesuri model 180 sau 190, multe din ele destul de hîrbuite, ce se scurgeau, zi și noapte, în șiruri interminabile, de-a lungul a numeroase trasee fixe convergînd spre animata Piață a Martirilor din vechiul centru comercial al orașului, colectînd pe drum, pentru 25 de piaștri, fără stații obligatorii, călătorii opriți, în așteptare, la margine de trotuar. În tot Beirutul, ca relicve singulare ale vechiului tramvai, mai puteau fi văzute doar două vagoane, frumos vopsite, achiziționate și garate undeva la marginea mării de un negustor întreprinzător. Contînd pe nostalgia concetățenilor săi pentru orașul de altădată, acesta le transformase într-un mic restaurant în aer liber, cu serviciu prin fereastră, oferind clienților bere la cutie, cartofi prăjiți, îndesați în coșulețe de carton și ne-

lipsitul hot-dog, cornul încălzit cu crenvurști la mijloc, după tipicul american.

Tot într-un ghid turistic, întîlnisem, însemnată în partea de sud-est a orașului, în spatele cîmpurilor hipodromului municipal, o întinsă pădure de pini. Întîmplarea a făcut să locuiesc, timp de doi ani, într-un bloc cu unsprezece etaje situat chiar în locul indicat pe hartă ca fiind ocupat de pădurea respectivă. Acum se întindea acolo un cartier complet nou, cu clădiri masive, ultramoderne, pe zece-douăsprezece nivele, iar din întreaga pădure nu mai rămăsese decît un pîlc modest de pini, sub fereastra proprie, adăpostind o colonie bogată dintr-o foarte zgomotoasă specie de gînganii, care, în timpul verii, atunci cînd fierbințeala zilei ajungea la apogeu, își mișcau aripile în ritm accelerat, pentru a se răcori, dîndu-ți impresia că ascuți, deodată, zeci de fierăstraie de tăiat lemne în acțiune.

Beirutul își schimbase înfățișarea, structural, într-un timp extrem de scurt. Oraș cu 150.000 de locuitori între cele două războaie mondiale, adăpostea în 1973, pe o suprafață nu mult extinsă, o populație de aproape zece ori mai mare, modernizîndu-și vechile cartiere, înălțîndu-le pe verticală sau construind altele, cu totul noi, fie la țărmul mării, fie în cealaltă parte spre primele pante ale munților Liban, acest lanț de piatră cu pereți destul de puțin înclinați, ce străjuiește, din imediată apropiere, ca un nesfîrșit zid chinezesc, întregul litoral al țării, de la extremitatea sa sudică pînă la granița de nord, cale de peste două sute de kilometri.

Un coleg străin, proaspăt corespondent la Beirut dar care mai poposisese acolo cu vreo douăzeci de ani în urmă, îmi mărturisea că, pur și simplu, se rătăcise la sosire ; nu mai recunoscuse decît o foarte mică porțiune din oraș, în zona vechiului centru comercial din apropierea portului. „Pe atunci, îmi spunea el, tot orașul era numai grădini, cu case cochete în arhitectură clasică libaneză, pierdute complet într-o splendidă risipă de vegetație“.

Între timp, se tăiasă o serie de lungi și spațioase bulevarde, traversînd întregul Beirut sau înconjurîndu-l pe falezele cu continuitate de la malul mării. Ici-colo mai rămăsese stingheră între blocuri și cîte o mică grădină cu portocali și palmieri ornamentali sau chiar și un bătrîn bananier cu salba sa de fructe atîrnînd ciorchine sub umbrela frunzelor uriașe. Betonul acoperise însă cea mai mare parte din vechile grădini cu vegetație luxuriantă și con-

tinua să înainteze biruitor, în toate cartierele, înghițind flămînd, la prețuri exorbitante, fiecare petec de pămînt înțilnit în cale. În zona centrală Hamra, metrul patrat de teren ajunsese să se vîndă în 1973 cu 12 000 de lire libaneze, moneda țării schimbîndu-se în acel moment la valoarea de trei pentru un dolar.

Explozia de construcții noi din ultimii zece-douăzeci de ani, aliniată de la litoralul mediteranean spre interiorul peninsulei ocupate de Beirut, făcuse din vechea poartă comercială a Orientului un oraș modern, cu o arhitectură sofisticată, implantată alături sau, în cele mai multe cazuri, în locul caselor cu un singur etaj, în culori pastel, împodobite cu arcade și coloane, balcoane din fier forjat, ferestre în ogivă și scări exterioare în spirală, tipice zidirii libaneze din secolele trecute. Transformarea se produsese, îndeosebi, în perioada postbelică, cînd torentele de petrol, țîșnite impetuos de sub nisipurile Peninsulei Arabice, începuseră să se tezaurizeze în băncile de pe Riad Solh, un fel de Wall-Street libanez în miniatură, dar cu depozite financiare însumînd cifre cu multe zerouri la coadă.

Călătorului sosit pentru prima oară la Beirut — fie pe calea aerului (coridorul pentru aterizare pe aeroportul internațional de la Khalde, din marginea sudică a orașului, se alinia peste o bună parte a cartierelor sale), fie pe mare, cu vreunul din numeroasele pacheboturi, cu turiști din Europa și chiar din America, acostînd frecvent la cheiurile portului — capitala libaneză îi apărea în viziunea unei aglomerări de blocuri înalte, cu arterele de circulație inundate de adevărate torente motorizate, automobile din toate tipurile existente pe Mapamond, ce se scurgeau cu încetîntor într-un infernal concert de claxoane. Nu exista nici o interdicție în această direcție și, adeseori, dincolo de miezul nopții, le auzai stridentele prelungite chiar și în cartierele rezidențiale, infinit mai liniștite decît zonele centrale unde forfota nu contenea 24 de ore din 24.

Deși în fizionomia generală a orașului clădirile moderne se dovedeau dominante, cel puțin ca imagine fugitivă, contrastul dintre nou și vechi era totuși vizibil și cu atît mai mult cel dintre bogăție și sărăcie. Existau multe palate, cu un rafinament al luxului dus dincolo de orice închipuire, dar și bordeie etalînd o mizerie greu de descris. Pe cornișa „grotelor cu porumbei“, impozant monument al naturii, format din două stînci uriașe, înălțate din valurile mării în

apropierea malului abrupt, se întindea ultraelegantul cartier Rauche proaspăt construit, destinat în mare măsură magnaților din Golf, veniți aici, în vacanță estivală, pentru a-și cheltui petrodolarii în restaurantele și cabaretele de lux răsărite în jur ca ciupercile după ploaie. Mergînd mai departe cîțiva kilometri spre nord, pe autostrada falezei, depășind marile hoteluri, cu multe etaje, din zona golfului Saint Georges și ajungînd dincolo de port, întâlneai întinsele bidonville-uri de la Quarantaine și Nabaa, unde sărăcia avea proporții apocaliptice. Ca să nu mai vorbesc de zona sudică, dinspre aeroport, a taberelor palestinienne de la Sabra și Chatila în care trăiau zeci și zeci de mii de ființe omenști în condiții mai mult decît precare. Discrepanțele flagrante, între prosperitatea evidentă, ostentativă, a unei bune părți a locuitorilor săi și paupertatea dureroasă a unei alte părți, și mai mari, a populației capitalei libaneze, reprezentau realități crude formînd unul din fundalurile, dar nu singurul, pe care s-au ȳesut confruntările de mai tîrziu, ce aveau să transforme porȳiuni întinse din oraș în ruine calcinate, îndoliind numeroase, foarte numeroase familii.

În țara cedrilor era încă liniște

În februarie 1973, la Beirut era încă liniște. Viața orașului se desfășura într-un ritm trepidant, ameȳtor. Luminiile multicolore ale reclamelor inundau străzile decum se lăsa întunericul. La cele peste o sută de hoteluri, notate cu una pînă la patru stele, cu greu se găsea o cameră liberă, deși sezonul estival nu începuse încă. Cinematografele din centru — Colisée, Strand, Concorde, Orly, Piccadilly, Versailles, Edison — prezentau ultimele producȳii ale marilor studiouri din străinătate. La Casino du Liban, faimosul loc de distracȳii, plasat pe malul mării, la douăzeci de kilometri nord de Beirut, montarea noii reviste gen Las Vegas, cu vedete internaȳionale și în decoruri fastuoase, costase zece milioane de lire libaneze. Trupa cuprindea peste două sute de artiști și artiste din străinătate ; pe scenă apăreau în carne și oase elefanȳi, girafe, cămile, într-un tablou reprezentînd arca lui Noe din timpul potopului. Prin sală trecea un rîu artificial străbătut de o mică navă cu aburi ; pe punte, un grup folcloric brazilian dansa rumba și samba.

Sub plafon, zbura, lăsînd în urmă o coadă de scînteii, macheta unei nave cosmice din care, la un moment dat, cobora în mijlocul publicului o dansatoare în paiete strălucitoare. Ruletele din sările de joc se învîrteau fără încetare, pînă dimineața, manipulînd sume incredibile puse la bătaie de îmbogățitii peste noapte de pe urma diverselor tranzacții, în concurență cu altă categorie de jucători pasionați — magnații petrolului din zona marelui Golf al aurului negru.

Pe Hamra, eleganta arteră cu animație continuă, restaurantele și café-trotuarurile în stil și cu denumiri franțuzești — Café de la Paix, Café de Paris, Etoile — rămîneau deschise pînă în zori ; la fel și unele magazine de lux ce ofereau clienților ultimele creații din capitalele europene. Marile case de modă pariziene își aveau, toate, sucursalele lor în Beirut. La „Pierre Cardin“, o cravată costa echivalentul a o sută de dolari ; un costum sau o rochie de seară depășeau o mie de dolari și uneori chiar mai mult, atunci cînd erau unicate. Un ceas-brățară, elvețian, din platină, bătut cu diamante, expus în vitrina unui bijutier de supralux, se vindea cu prețul unei limuzine americane. Supermarketul „Spiney's“ ocupa o clădire uriașă din oțel și sticlă, cu parter și etaj, plasată pe un platou betonat, amenajat ca parking, aproape de țărmul mării ; reclama sa anunța cumpărătorii că nu există marfă alimentară — brînzeturi, fructe, vinuri, dulciuri și așa mai departe, din orice colț al lumii — care să lipsească din rafturile sale. De două ori pe săptămînă, un avion special aducea pentru „Spiney's“ crenvurști și mezeluri direct de la o renumită fabrică vieneză, iar fructele exotice soseau în mare parte din inima Africii sau a Americii Latine. Se înțelege că nu toate buzunarele din Beirut aveau acces la delicatesele lui „Spiney's“...

Febra modernizării rapide a vieții orașului estompa tot mai mult vechea tentă orientală. Instalațiile de aer condiționat funcționau, cu rost și fără rost, și în cea mai umilă dugheană. Firmele magazinelor și restaurantelor erau scrise, în majoritatea lor, în franceză și arabă, dar în anumite cartiere, cum ar fi fost cel al Universității americane, inscripțiile în engleză abundau, negustorii respectivi încercînd să confere un aspect cît mai americanesc prăvăliilor. Librăriile din cartier vindeau publicații și cărți exclusiv anglo-americane ; bistrourile „Uncle Sam“, „Uncle

Jim“, „Kentucky Chicken“, „Wimply“ imitau, ca mod de gătit și servire, locantele de acest gen de peste Ocean. Sălile cu jocuri electrice, importate direct din America, inundau toate cartierele, funcționînd fără repaus. În zona Hamra, cîteva străduțe erau ocupate, și pe o parte și pe alta, de astfel de săli, unde zgomotul bilelor și al înregistrării electronice pe ecran se auzea cu totul șters de muzica stridentă a tonomatelor, nelipsite din fiecare asemenea prăvălie.

Tenta orientală a vieții cotidiene mai era oarecum vizibilă doar în comerțul ambulant și în bazarele orașului, ce-i drept și ele mult modernizate în comparație cu alte capitale arabe. Cred că nu exista stradă din Beirut pe care să nu fi văzut trecînd, la orele dimineții, cărucioare cu zarzavaturi și fructe împinse de vînzători de toate vîrstele, întrecîndu-se în a-ți atrage atenția asupra calității mărfii lor pe care o lăudau cu glas puternic și cîntat. Urmau apoi negustorii de pește cu cîte un coș rotund de nuiiele atîrnat pe braț ; văcsuitorii de pantofi ce băteau din poartă în poartă ; spălătorii de rufe ; micii cofetari cu prăvălia pe patru roate avînd în vitrina de sticlă, închisă ermetic, dulciuri orientale și înghețată la cornet în șase-șapte sorturi ; vînzătorii de narghilele cu șnururi în culori vii ; cei de covrigi și lipii umplute pe loc cu mirodenii, și nu mai știu cîți alți reprezentanți ai comerțului în aer liber. Negustoria ambulantă n-a încetat nici în zilele fierbinți ale războiului civil, ce au urmat după aprilie 1975. Vînzătorii de zarzavaturi și fructe se strecurau adesea peste liniile de front aducînd la orele dimineții marfă proaspătă la ușile caselor încă neevacuate de locatari ; în consens general, combatanții îi lăsau să treacă dar uneori se întîmpla să mai cadă și dintre ei cîte o victimă a vreunui glonț rătăcit. Pe parcursul conflictului comerțul ambulant evoluase ; apăruseră negustori cu papornița care vindeau cartușe, benzi de mitraliere, revolvere și chiar arme automate în piese detașate combatanților din prima linie sau locatarilor din spatele frontului, pentru paza personală a apartamentelor proprii.

Spiritul comercial al libanezilor, prevalînd și în timp de pace și în momente de încordare, moștenire peste veacuri de la semințiile ce au populat aceste meleaguri, cu excepțională poziție geografică, la întretăiere de drumuri

intercontinentale, își pusese temeinic amprenta, fie în culori exotice, fie în aspectele sale cele mai moderne, asupra întregii activități și a modului de viață din acest oraș, expresie superlativă a ceea ce se cheamă Levant.

Piața Martirilor

Viața capitalei libaneze a pulsat dintotdeauna în jurul lui Sahet Al-burj (Piața Turnului) denumită de francezi Place des Canons (Piața Tunurilor) pentru a purta ulterior numele de Sahat Ach-Chuhuda (Piața Martirilor), în memoria patrioților spînzurați aici la 6 mai 1916 din ordinul autorităților otomane. Zona Pieței Martirilor, din preajma portului maritim, cuprindea atît vechiul centru administrativ cît și cel comercial al Beirutului, adăugîndu-se în ultima vreme și importantul sector al marilor bănci cu propria lor stradă. Pe o colină din apropiere se înălța impunătorul palat al Marelui Serai (sediul guvernului) nu departe de clădirea Parlamentului situată pe o latură a unei piațete avînd în mijloc un grup de coloane albe de marmură, descoperite nu de mult, chiar în acel loc, vestigiu arheologic din timpul romanilor cînd actuala capitală libaneză se numea Iulia Augusta Felix Beyrte. Puțin mai departe, pe Bab Edriss, artera comercială de legătură cu zona marilor hoteluri de lux și cu centrul modern din cartierul Hamra, o altă construcție cu înfățișare arhitectonică specific libaneză adăpostea primăria orașului. Toate aceste clădiri, în stilul arhitecturii clasice autohtone, adevărate monumente ale vechiului Beirut, aveau să fie grav avariate în cursul luptelor de stradă din toamna lui 1975, cînd întreaga zonă a fost prefăcută în ruine.

În jurul Pieței Martirilor — patruleter străjuit de un șir de palmieri înalți, de unde plecau service-taxiuri și autobuze spre toate colțurile Libanului, cît și în țările din vecinătate (ele efectuau curse regulate chiar și la Istanbul, la o distanță de 1 500 km) — se resfirau ulițele strîmte ale bazarurilor beirutiene Sursock și Tawili, piețele de fructe și legume, străzile negustorilor de stofe și covoare orientale sau ai celor mai noi aparate din tehnica electronică. Peste șase mii de prăvălii de dimensiuni în general modeste,

unele atât de mici încît însuși negustorul n-avea loc să se miște înăuntru, plus un număr și mai consistent de tarabe pe care se vindea tot ce se poate și nu se poate imagina, formau decorul fabulos al unei activități comerciale la proporții rar întîlnite.

Străduțele întinsului bazar oriental, sukului cum i se spunea în arabă, unde mă rătăceam, la început, în mod frecvent, pînă i-am învățat rosturile, aveau fiecare specificul și pitorescul lor aparte. Pe una dintre aceste străduțe se înșirau prăvăliile și tarabele negustorilor de încălțăminte. Ceva mai încolo întîlneai mici prăvălii cu pînzeturi, lenjerie, mărunțișuri, obiecte de piele și nu mai știu cîte mărfuri, din cele mai diverse, etalate pe tarabele de pe trotuarele înguste sau agățate în chip decorativ pe fațadele fără vitrine și chiar pe ușile deschise ale magazinelor. În suk se vindea și se cumpăra orice : mărfuri locale, mărfuri străine trecute prin vamă sau cele mai multe introduse prin contrabandă, produse ale marii industrii sau ale micilor ateliere meșteșugărești. Găseai aici toată gama de radiotranzistoare sau casetofone vest-germane, olandeze, japoneze sau „made in Hong Kong“ ; tacîmuri aurite din Italia, covoare orientale țesute la Liège sau pe malurile Tamisei, stilouri și brichete chinezești, stofe englezești și imprimeuri franțuzești, blugi „originari din SUA“, dar fabricați în atelierele de deasupra prăvăliilor din bazar, fețe de mese bogat brodate și diferite cutii de lemn pentru șah și table, cu încrustații în sidex, tipice artizanatului sirian, taburete orientale din piele, cu desene în mai multe culori, aduse din Egipt, și chiar uniforme ale armatei americane, cu însemne ale gradelor inferioare și emblemele armelor, date la reformă și ajunse, nu știu cum, într-o margine a bazarului beirutian, loc botezat, în mod plastic, „la soldatul împușcat“.

În suk puteai să-ți confecționezi pe loc o cămașă sau o pereche de pantaloni, să-ți repari pantofii sau ceasornicul, să-ți iei prînzul la ospătăriile în picioare sau să bei o excelentă cafea, cu caimacul de un deget, la un espresso electric instalat direct în aer liber sau pe o autocamionetă ce făcea naveta înconjurînd străzile în căutare de clienți. La toate colțurile vînzătorii de sucuri din fructe îți preparau imediat, la prese manuale sau electrice, băuturi naturale din portocale, grefuri, trestie de zahăr, căpșuni, struguri, morcovi și chiar din zeamă de banane.

O plimbare prin bazar însemna, pur și simplu, participa la un spectacol pasionant, extrem de colorat, nu numai prin varietatea infinită a mărfurilor întâlnite în cale, dar în special prin modul lor de prezentare și uimitoarea reclamă orală ce transforma această porțiune a orașului într-o imensă scenă în aer liber. Puzderia de mici negustori la tarabă, componentă a subproletariatului urban, ce păreau să întreacă ca număr cumpărătorii, își cântau calitatea produselor, bătînd din palme, ritmic, pentru a-și acompaña melopeea prelungită pe tonuri de baritoni sau tenori : „Bortocal, bortocal, leimun, lira karazu, fasulia, banadora, banadora...” (Portocale, portocale, lămîi, o liră cireșile — kilogramul —, fasole, tomate, tomate...). Cuvintele nu erau rostite simplu sau strigate, ci cîntate pe diverse voci, creîndu-ți impresia unui cor bine pus la punct.

Portocalele și mandarinele, culese chiar în acea dimineată din livezile situate la marginea orașului, se vindeau, obligatoriu, cu o frunză lăsată pe codița fiecărui fruct pentru a indica gradul de prospețime. De culoarea frunzei depindea însuși prețul și adeseori scădea la jumătate cînd frunza dădea cel mai mic semn de ofilire.

Cîteva străduțe erau rezervate negoțului cu pește de mare, în diverse sortimente, de la barbuni sau „Sultan brahim“, cum li se spunea local, de culoare roșiatică, prinși în fața coastei, pînă la creveții și langustele uriașe aduse la gheață, cu avionul, din apele marelui Golf de pe latura estică a peninsulei Arabice. Urmau șirul măcelăriilor cu berbecii plesnind de grăsime, atîrnați în cinghere deasupra ușii ; piața găinilor și a puilor de găină, marfă vie ce era tăiată și curățată pe loc la cererea cumpărătorilor ; și chiar o jumătate de străduță a păsărilor exotice, canari și papagali, de colorit și dimensiuni extrem de diverse. La cîteva prăvălii din acest loc, pe lîngă păsări exotice, îți puteai procura, dacă doreai, și o mică maimuță adusă din fundul junglei africane și, după cum aveam să constat, chiar în cartierul unde locuiam, amatorii nu lipseau deloc. Un negustor ingenios își instalase, afară pe trotuar, la intrarea magazinului său de ceasuri și imitații de bijuterii, o cușcă cu două maimuțe de talie foarte redusă și o altă cușcă cu o mică colonie de papagali multicolori, spre deliciul copiilor din cartier, strînși roată, toată ziua, în jurul lor, pentru a le hrăni cu alune și semințe cumpărate de la vînzătorul ambulant din colț.

O descriere a bazarului ar fi cu totul incompletă dacă ar omite spiritul tradiționalei ospitalități arabe, al gentileței rafinate întâlnite la tot pasul, profund grefată pe fondul talentului comercial, specific levantin. Cînd intrai într-o prăvălioară, negustorul era capabil să întoarcă toate rafturile pe dos, doar-doar te va tenta cu ceva. Între timp și comandase o ceșcuță de cafea fierbinte vînzătorului ambulant, pe care obiceiul ospitalității Orientului te împiedica s-o refuzi chiar dacă mai băuseși alte zece în ziua respectivă. Dacă totuși nu găseai marfa căutată și te retrăgeai, stînjinit de deranjul făcut pe degeaba, negustorul, tot el, îți mulțumea, cu o plecăciune pînă la pămînt, exprimîndu-și bucuria că i-ai fost oaspete. Începai să te scuzi, dar el continua să-ți mulțumească adăugînd cu multă politețe : „Nu face nimic. Plăcerea este de partea mea. Azi n-ați găsit ce doreați, dar poate mîine... Vă rog să nu mă ocoliți. În orice clipă sîntem gata să vă servim !“

În bazar, concurența era extrem de dinamică. Micii negustori foloseau întreaga iscusință pentru a te atrage. Se vorbeau mai toate limbile pămîntului, ei înșiși fiind de origini diferite. Pe lîngă libanezii autohtoni întâlneai multe alte neamuri : în primul rînd armenii stabiliți în cartierele Burj Hammud și Antelias ; kurzi originari din Turcia, locuind în bidonville-urile din Quarantaine și Nabaa ; sirieni, palestinieni și egipteni ; indieni și pakistanezi ce vindeau, pe o foaie de ziar întinsă pe trotuar, coliere din sticlă colorată sau inele din aramă, confecționate chiar de ei ; negri din Sudan și Somalia, vînzători de castane și alune prăjite pe mici sobițe cu cărbuni, de fructe de cactus ținute într-un lighean cu gheață, de porumb fiert sau copt la fața locului.

Din peisajul comercial al Beirutului n-ar putea lipsi în nici un caz culoarea obsedantă oferită de pitorescul bazar al aurului, cu coliere și brățări masive din metal prețios, înșirate în vitrine, sau imaginea, neverosimilă la prima vedere, a dughenelor zarafilor, personaje inedite, ce mi-au confirmat pentru prima dată, concret și mai cu seamă vizual, teza după care banii sînt în fond o marfă ca toate celelalte mărfuri, putînd fi vînduți la bucată sau cu toptanul, chiar și pe tarabă.

Bazarul aurului

În bazarul aurului se intra pe latura vestică a Pieței Martirilor, printr-o poartă înaltă cu boltă, zăbreliță și cetluită cu mai multe lacăte pe timpul nopții și vegheată continuu de cerberi înarmați. N-am socotit niciodată cu exactitate câte prăvălioare se aliniau pe străduțele cu aspect îngrijit din bazarul respectiv, dar, după o apreciere sumară, numărul lor ajungea, în mod cert, la ordinul sutelor. Magazinele bijutierilor ocupau patru pînă la șase metri pătrați fiecare, dar bogăția strălucitoare etalată te copleșea, nevenindu-ți să crezi că tot ce se afla acolo ar putea fi confecționat, într-adevăr, din aur de la 18 karate în sus. Inele împodobite cu briliante, smaralde, safire, rubine, topaze, cercei de cele mai diverse lucrături, coliere și brățări ajungînd la o jumătate de kilogram bucata sau și mai mult, grămezi întregi, umpleau pînă la refuz vitrinele înguste, în cantități însumînd sute de mii sau milioane de lire libaneze pentru fiecare prăvălioară în parte.

Cumpărătorii erau în general străini, în mod deosebit vizitatorii din zona Golfului. Bijuteriile din aur masiv se vindeau la greutate, în preț intrînd și manopera. Gramul de aur galben costa echivalentul unui baril de aur negru în stare brută, infinit mai ușor de extras acolo decît un grăunte de metal prețios.

Aur vindeau și zarafii. Nu de puține ori am văzut aranjate pe tarabele din fața dughenelor lor, lîngă teancuri de bancnote, lingouri de aur de o sută de grame pînă la un kilogram bucata sau grămăjoare de napoleoni, lire turcești de pe timpul sultanilor, pesoși mexicani și chiar taleri cu efigia Mariei Tereza. Peste 40 de tone de aur tranzitau anual prin Liban și o parte din această cantitate făcea un popas efemer și pe tarabele zarafilor din suk.

La Beirut se schimba liber orice monedă : dolari americani, australieni, canadieni, lire sterline și franci elvețieni, mărci de toate felurile, yenii japonezi, dinari irakieni, iordanieni și kuweitieni, coroane norvegiene și guldeni olandezi, dirhami din Emirate, riali saudieni, șilingi tanzanieni, bolivari venezueleni și sucru ecuatorieni, și multe alte monede naționale. Negustorii de bani aveau un

sindicat al lor ; eliberau pe loc, la cerere, chitanță de schimb pe hîrtie cu antet, valabilitatea ei oficială fiind marcată mai puțin de semnătură și ștampilă, și mai mult de un timbru fiscal de zece piaștri, cam de mărimea unghiei de la degetul mic, ce se aplica pe orice bon de decontare, contract de închiriere, act de vînzare-cumpărare.

Prăvăliile zarafilor împînzeau Beirutul, dar cele mai numeroase le întilneai tot în perimetrul Pieței Martirilor. Unele se prezentau sub înfățișarea de simple gherete, de un metru pe doi, unde încăpea doar negustorul și casa sa de bani, adeseori o ponosită servietă din piele. Altele împrumutau aspectul de bănci în miniatură, cu seifuri masive de oțel, ghișeu de plată, tabelă luminoasă de afișare a cursului zilnic la care se schimbau principalele devize, plus trei-patru funcționari tăcănind fără întrerupere la mașinile de calculat electronice.

Zarafii formau o lume aparte, un fel de confrerie, cu moștenirea profesiunii din tată în fiu. Ei cunoșteau perfect nu numai secretele operațiunilor financiare și ale jocului bursei, dar se dovedeau întotdeauna oamenii cei mai bine informați despre ceea ce se petrecea în Beirut sau avea să se petreacă. Domnul Melkon, licențiat al Academiei Comerciale din București, stabilit în capitala libaneză cu un sfert de veac în urmă, armean de origine ca majoritatea zarafilor și bijutierilor din suk, avea o prăvălie de schimb valutar ceva mai arătoasă, cu cîțiva salariați, chiar la intrarea în piața centrală de fructe. Treceam adeseori pe la el să-i duc ziare și reviste românești pe care le citea cu mult interes, nu numai personal dar le împrumuta și la alți conaționali de-ai lui, cunoscători ai limbii noastre. Uneori, dacă se potrivea să fie ora închiderii prăvăliei, ne duceam împreună la o berărie din vecinătate și în decurs de o jumătate de oră eram absolut la curent cu ultimele noutăți din viața politică și financiară, știam ce creșteri sau descreșteri sînt de prevăzut pe piața aurului și devizelor în săptămîna următoare, cine ar putea fi însărcinat cu formarea unui nou guvern în locul celui demisionar, pe care dintre personalități se bizuie pentru a-și forma echipa ministerială și multe altele, privind atît Libanul cît și țările din jur, toate zvonurile cu circulație în ziua aceea prin oraș, confirmate ulterior, matematic, în proporție de minimum nouăzeci la sută. La Beirut nu exista noțiunea de secret ; fiecare băcănie, frizerie, cafenea, prăvălioară de orice gen, constituia o adevărată

bursă a celor mai neașteptate informații, adunate și răs-pîndite rapid prin intermediul nelipsiților amatori de taclale, desfășurate cu pasiune tipic orientală.

După ce vîlvătaia războiului civil a atins din plin zona tradiționalului centru comercial al orașului, n-am reușit să-l mai întîlnesc pe domnul Melkon și nici n-am aflat ceva de soarta lui. Doar o singură dată am mai avut prilejul să trec pe lîngă prăvălia sa din gura bazarului, într-o pauză dintre lupte, în cursul unuia din numeroasele acor-duri de încetare a focului ce au punctat perioada războiu-lui civil, încălcate tot așa de repede cum și surveniseră. În locul clădirii respective se căsca o groapă plină de moloz calcinat și bucăți de tablă, arsă și răsucită, din acoperiș. Întreaga zonă, a bazarului și împrejurimilor sale, pe o rază de un kilometru, prezenta un tablou apocaliptic, ca după explozia unei bombe atomice. Obuzele și minele de calibru greu căzuseră ploaie zile de-a rîndul și o rachetă antitanc, lovind un mic depozit de butelii cu gaz, întregise prăpădul provocînd un incendiu catastrofal ce a mistuit în decursul unei săptămîni, cu flăcări pînă la cer, mii de prăvălii pline de mărfuri și a văduvit totodată Beirutul de cel mai pitoresc colț al său.

Falimentul lui Intra Bank

Distrugerile întinse, cunoscute de zona vechiului centru comercial al capitalei libaneze, ocoliseră însă, din întîmplare sau mai de grabă din prevedere, celebra stradă a băncilor situată în spatele bazarului. Avariile erau aici cu totul neînsemnate — geamuri sparte sau impacturi de gloanțe și schije de grenade încrustate în tencuială — față de cataclismul din imediata apropiere, căruia îi căzuse pradă puzderia de prăvălioare și tarabe ale micilor negustori, rămași în majoritatea cazurilor fără mijloacele lor de existență, la cei mai mulți și așa destul de modeste în condițiile diseminării extraordinare și a concurenței pe scară largă.

Este adevărat că în vîltoarea luptelor de stradă, cînd „linia frontului” devenise extrem de mobilă, schimbîndu-se de la o zi la alta, cîteva mari bănci fuseseră devalizate. Lovitura de proporție o înregistrase „British Bank” si-

tuată în imediata apropiere a sediului guvernului. Pentru a forța ușa de oțel a seifului, în greutate de câteva tone, gangsterii locali, neputincioși în fața tehnicii de securitate a băncii, au făcut apel la confrăți de peste Ocean, aceștia deplasându-se la Beirut cu cel mai modern echipament necesar spargerii și punând în joc întreaga lor experiență. Camuflați în combatanți, membrii bandei astfel completată și-au găsit adăpost la o biserică catolică lipită de clădirea băncii, fiind hrăniți de preotul sechestrat la fața locului de evenimente, foarte încântat de manierele fără reproș ale oaspeților săi înarmați. Operația a durat peste două săptămîni, desfășurându-se numai în timpul nopții, cînd luptele de stradă erau în toi. Pînă la urmă, specialiștii de import au reușit să vină de hac complicatului sistem de închidere al seifului, golindu-l de echivalentul a zeci de milioane de dolari, și clasîndu-se astfel în analele polițienești ca autori ai „furtului secolului”. Devalizări de asemenea proporții au fost singulare, restul băncilor din Wall-Street-ul beirutian fiind apărute de înseși grupe de luptători ai taberelor în conflict, bine plătiți de cei interesați, acestea preluînd paza după ce unitățile militare, care asiguraseră securitatea o bună perioadă de timp, s-au retras din zonă.

Băncile autohtone sau internaționale au ocupat întotdeauna cele mai impozante clădiri ale orașului, sediile lor de pe Riad Solh constituind expresia superlativului arhitecturii moderne din oțel și sticlă. Alături de băncile cu capital libanez, aici se vedeau și firmele unor cunoscute societăți financiare străine: Bank of America, Chase Manhattan, First National Bank of Chicago, Bank of The Nova Scotia, Banco di Roma, Moscow Narodny Bank, Saudi National Commercial Bank, Banque Libano-Française, Credit Lyonnais, Credit Commercial de France și așa mai departe, instituții financiare cu rază de acțiune mult dincolo de hotarele Libanului, a căror funcționalitate a continuat doar cu întreruperi temporare, în situații limită, pe tot parcursul perioadelor de cea mai crîncenă tensiune.

Operațiunile bancare constituiau doar o parte a complexei activități de afaceri din capitala libaneză, desfășurată cu pasiune, la proporții inimaginabile, un adevărat joc de cărți pe mize întotdeauna riscante, în care unii se îmbogățeau în câteva ore, iar alții, pierzînd totul, ajungeau repede în pragul sinuciderii. Povestea lui Joseph Beidas

și a crahului băncii sale Intra, ce zguduise prin anii '60 lumea finanțelor din Beirut, mi se pare a fi cea mai ilustrativă în acest sens.

Era în epoca când ploaia de aur începuse să cadă peste zona marelui Golf cuprinsă de febra petrolului extras în cantități crescînde de la an la an. În acel timp, sub rigorile unei legislații de inspirație coranică, în anumite țări din regiune nu se admitea acordarea de dobînzii la capitalurile depuse. Sesizînd situația, Joseph Beidas, un modest zaraf din bazarul Beirutului, și-a transformat rapid dugheana într-o bancă de prim rang, oferind dobînzii de 12—15 la sută. În scurt timp, banca Intra ajunsese una din cele mai mari instituții financiare din capitala libaneză, deschizînd ulterior sucursale în City-ul londonez, pe Champs-Élyséeul parizian, în a 5-a Avenue la New York, pe Via Veneto la Roma, în Place du Rhône la Geneva. Furat de succesul rapid, Beidas a început să investească cu îndrăzneală într-o serie de afaceri din Liban și de peste hotare, fără să se gîndească că fragila sa corabie, navigînd pe valuri de dolari, ar putea întîlni, totuși, în cale, vreun colț de stîncă ascuns, înșelător, capabil să-i găurească bordajul. Naufragiul a fost provocat pînă la urmă de niște zvonuri, lansate cu abilitate, despre afaceri și investiții nereușite care ar fi amenințat depunerile. Ghișeele lui Intra Bank au fost luate pe loc cu asalt de acționarii dornici să-și recupereze capitalurile. Beidas a apelat atunci la Banca Centrală a Libanului, solicitînd un credit de 50 de milioane lire pentru a face față rambursărilor imediate. Refuzul întîmpinat a declanșat falimentul total și Beidas a părăsit în grabă Libanul pentru a scăpa de urmărirea justiției, murind doi ani mai tîrziu într-o clinică din Geneva.

Catastrofa lui Intra Bank a fost dată repede uitării și, peste cîțiva ani, cînd am ajuns la Beirut, foarte puțini mai știau să povestească despre marea spăimă prin care trecuse lumea finanțelor. Măsurile ferme luate imediat de stat, punerea sub control a unor bănci dînd semne de oboseală și garantarea depunerilor avuseseră darul să restabilească în scurt timp încrederea și, doar la cîteva săptămîni, capitalurile din Golful aurdului negru curgeau din nou în primitoarele seifuri blindate de pe Riad Solh. Între timp, alți Beidasi, de diverse talii, se avîntaseră pe scena afacerilor, învîrtînd milioanele și cîștigînd sau pierzînd la ruleta schimbătoare a norocului.

În capitala libaneză, atunci ca și mai târziu, paleta afacerilor se dovedea nelimitată ; se cumpăra și se vindea orice, fără hotare, atît ca varietate cît și în înțelesul strict al noțiunii geografice. Din biroul său de la Beirut, adeseori destul de modest ca înfățișare, omul de afaceri libanez vindea banane din Honduras în bazarele Kuweitului, creveți și languste din Golf în halele Parisului, ceasuri elvețiene pe piața indiană, frigidere și limuzine americane în Arabia Saudită, diamante din Katanga la bursa din Amsterdam, lînă australiană țesătoriilor engleze și, bine-înțeles, petrol din întreaga zonă (Libanul n-a descoperit nici măcar un singur baril în subsolul său) în întreaga lume.

Rețelele telefonice și telex bine puse la punct, cu multiple prelungiri internaționale, beneficiind de transmisii rapide prin satelit, efectuau ziua și noaptea legături instantanee cu parteneri de afaceri de pe tot globul, fiecare minut cîștigat ca viteză aducînd un plus de profituri. Operațiunilor triumphiulare prin telecomunicații li se adăuga, sporind capitalurile, comerțul de tranzit ; mărfurile descărcate de pe nave sub diverse pavilioane pe cheiurile marelui port maritim traversau apoi întreaga peninsulă Arabică în nesfîrșite caravane de autocamioane supergrele.

Peșterile de la Jeita

Economia libaneză se baza, în proporție cu totul prioritară, pe comerț, operațiuni financiare multiple, în general pe diverse servicii dintre care un loc foarte important îl ocupa turismul. Peisajele montane de o frumusețe excepțională, cu pîrțiile lor de ski de la Faraya și Laklouk, utilizabile cîteva luni pe an într-un decor splendid, dominat de cedrii cu vîrstă matusalemică, arbori constituind simbolul național al țării ; salba de plăji bine amenajate de pe litoralul mediteranean, cu golfuri liniștite, propice sporturilor nautice, în spatele cărora se alinia cortina nesfîrșită a plantațiilor de citrice și de bananieri ; vestigiile arheologice de la Baalbeck, Tyr, Sidon, Byblos, Anjar, celebre în întreaga lume ; peșterile de basm de la Jeita, cu uimitoarele lor sculpturi naturale din stalactite și sta-

lagmite — Turnul din Pisa, Meduza, Minaretul, Dromaderul, Pantheonul, — deasupra unui lac subteran putînd fi parcurs cu barca pe o distanță de 800 metri ; castelele cruciaților din Tripoli, Saida și Beaufort, destul de bine conservate ; bazarele Beirutului cu pitorescul lor inegalabil ; modernismul accelerat al vieții cotidiene păstrînd însă tenta orientală ce-i conferea o culoare aparte — toate acestea, împreună, făcuseră din Liban un fel de Elveție a Levantului cu multă căutare turistică.

Majoritatea vizitatorilor străini, foarte numeroși îndeosebi pe parcursul verii, soseau de obicei din țările arabe petroliere. Localitățile montane Aley, Bamdoun, Sofar, Beit Mery, Broumana, situate la peste o mie de metri altitudine, cu zeci de hoteluri, restaurante, magazine de lux, night-cluburi și mici cazinouri, erau invadate de cohortele oaspeților de marcă din Golf, cu portofelurile burdușite de dolari. Capete încoronate, înalți demnitari de stat, prințșori de sînge sau din cei înnobilați recent cu blazonul de preț al cîmpurilor petroliere, fiecare își avea vila sa, adeseori cu înfățișare de adevărat palat, în stațiunile balneoclimaterice amintite. Pentru aceștia, și în mod deosebit pentru familiile lor, sezonul de vacanță începea în aprilie-mai și se termina în noiembrie, perioadă cu călduri de peste 50 de grade Celsius în zona Golfului, însă extrem de plăcută în climatul dulce al munților Libanului. Dar turismul, care aducea, în 1974, un beneficiu net evaluat la un miliard de lire libaneze, avea să fie redus aproape la zero de evenimentele ce au urmat, situație perpetuată și mai tîrziu care a provocat un gol simțitor în venitul național al țării, lăsînd fără ocupație o masă mare de oameni siliți să emigreze în țări vecine pentru a-și putea cîștiga pîinea.

Sectoarele direct productive au suferit și ele pagube serioase, revenindu-și cu greu după trecerea tăvălugului războiului civil. Libanul n-a dispus nici înainte de o industrie prea dezvoltată. Aria acesteia se rezuma, în principal, la două mari rafinării amplasate pe țărmul mării, la Zahrani în Sud, și Tripoli în Nord, folosite una pentru prelucrarea petrolului saudian, alta pentru a celui irakian, ajuns acolo prin conducte de mare capacitate după ce traversau teritoriile Iordaniei și Siriei ; la Chekka, tot pe litoral, funcționau trei fabrici de ciment ; în cîmpia Bekaa, podișul fertil dintre lanțurile paralele ale munților Liban și Antiliban, se aflau două fabrici de zahăr ; peisajul in-

dustrial libanez era completat de mulțimea micilor întreprinderi textile, alimentare, ateliere mecanice etc. concentrate în periferia estică a Beirutului, într-un cartier transformat în câmp de luptă pe timpul bătăliei înverșunate din vara lui 1976 pentru cucerirea taberei palestiniene de la Tall El-Zaatar, când bombardamentele de artilerie grea au avariat grav majoritatea fabricurilor din zonă.

Artizanatul, cu tradiție seculară îndeosebi în satele din munți, producea o gamă largă de obiecte, adevărate opere de artă : tăvi, ibrice, ceainice — meșterite din aramă, în forme și desene specifice, gravate cu dalta și ciocanul ; tacîmuri cu mînere sculptate și încrustate cu pietre semi-prețioase ; covoare țesute în casă, la războaie manuale, amintind prin îmbinarea de culori și figuri geometrice covoarele noastre oltenesti ; costume populare lucrate cu fir de aur ; basmale înflorate și fețe de masă cu impresionante broderii de mînă și multe altele. Șirurile de duzi înțilniți într-o serie de sate (dudele se vindeau pe străzile Beirutului de negustori ambulanți, la cornet, ca alunele) ilustrau preocuparea pentru o altă ramură artizanală — creșterea viermilor de mătase și implicit dezvoltarea țesătorilor din fir de borangic.

Aproape jumătate din populația Libanului locuia în mediul rural, agricultura constituind principala resursă a unei mase importante de oameni. Din suprafața de 10 400 kilometri pătrați ai țării doar o cincime (circa 200 000 ha) putea fi cultivată, o parte fiind ocupată de terasele cu pomi fructiferi, amenajate cu multă trudă, din generație în generație, pînă la 1 500 metri altitudine. Livezile de meri, cu fructe roșii și aurii, extrem de dulci și parfumate, urcau spre vîrf de munte alături de măslini și smochini bătrîni, cu trunchiuri contorsionate, mărginind șosele înguste încolăcite în serpentine fără de sfîrșit. Merele libaneze, saturînd din belșug piața locală, erau foarte căutate la export ; ele ajungeau în magazinele de fructe dintr-o serie de țări europene ca dealtfel și citricele — portocalele, grefurile, lămîile și mandarinele din mai multe soiuri, cultivate pe litoralul mediteranean.

Dincolo de șirul munților Liban, pe platoul Bekaa, situat la o înălțime de o mie de metri, primăvara, cireșii, caișii și piersicii în floare îți încîntau privirea. Toamna, ciorchinii grei de struguri ruginii atîrnau îmbietor pe palierele de sîrmă ale renumitelor podgorii din Chtaura și

Ksara, localități la poalele munților, pe versantul estic, cu crame numărînd peste un secol vechime, unde vinul roșu, alb sau roze, de cea mai bună calitate, se vindea îmbute-liat în sticle de trei sferturi, cu eticheta proprietarului, sau vărsat, la galon, prețurile fiind destul de accesibile la fața locului pentru a urca galopant în restaurantele de lux din străinătate. Tot din struguri se fabrica și băutura națională, arakul, de 40 de grade tărie, aromată cu anason, ce se bea cu gheață și apă căpătînd aspectul laptelui; mărcile cele mai renumite aparțineau producătorilor din orașelul Chtaura.

În Bekaa creșteau și grîne, vedeai și lanuri de porumb, dar datorită suprafeței restrînse aflate la dispoziția agriculturii toată lumea se orienta spre culturi de mare randament: zarzavaturi, sfeclă de zahăr, tutun, pepeni, năut. Din năut se preparau mai multe feluri de mîncare locală și în primul rînd hommosul — asemănător fasolei bătute de la noi, dar acrit cu zeamă de lămîie și garnisit cu frunze de mentă — nelipsit din componența „me-zeului“, faimosul aperitiv libanez ajungînd la zeci de sorturi de bucate, aranjate frumos în farfurii ce umpleau pînă la refuz masa, fie acasă în familie, fie în localurile publice.

În Bekaa, ajungeai traversînd munții Liban pe șoseaua internațională Beirut—Damasc, prin trecătoarea Dahr El Baidar, situată la aproape 1 600 metri altitudine. Șoseaua, lipită de pereții munților, trecea pe margini de prăpastie creîndu-ți senzația unei călătorii în avion. Jos, în fundul văii, un tren arhaic, în care pasagerii, de regulă școlari în excursie, urcau și coborau din mers pentru a se mai dez-morți, pufăia obosit, încăpățînîndu-se, în ciuda concu-renței automobilistice de deasupra, să facă naveta între capitalele libaneză și siriană, transportînd în general mărfuri, pe un parcurs extrem de dificil, cu pante greu de urcat (calea ferată avea trei șine paralele, cea din mijloc pentru roată dințată) și prin mai multe tunele scobite în stîncă dură. Se înțelege că timpul necesar unui tren pen-tru a parcurge acest traseu era de cinci-șase ori mai lung decît cel consumat de un autocamion pe șosea.

După ce treceai de Dahr El Baidar, la coborîrea versan-tului estic al munților Liban, înainte de a ajunge la prima localitate de pe șosea, orașelul Chtaura (43 km la est de Beirut), în fața ochilor se deschidea fantastica panoramă a cîmpiei Bekaa pînă la poalele Antilibanului, ca o hartă

în relief pe care se distingeau foarte bine panglicile drumurilor, patrulateralele ogoarelor, casele albe, de piatră, ale satelor risipite printre livezi. Era imaginea concludentă a unei agriculturi intensive în care fiecare palmă de pământ se folosea la maximum.

Bekaa, o vale imensă între munții Liban și Antiliban, întinsă pe o sută de kilometri lungime și lată de 8—15 kilometri, a fost dintotdeauna grâнарul, grădina de fructe și legume a Libanului. Pământul său, udat de Oronte în Nord, de Lîtani și Hassbani în Sud și o mulțime de râulețe și pîrîiașe izvorite din coasta muntelui, a cunoscut o intensă activitate umană din cele mai vechi timpuri. În antichitate i se spunea „panerul Romei“. Produsele sale încărcate în portul Iulia Augusta Felix Beyrte — actualul Beirut — străbăteau apoi, în galerele și triremele romane, întinderile albastre ale Mediteranei pînă la gurile Tibrului.

Bekaa a fost mai puțin afectată de evenimentele din deceniul al optulea, flacăra conflictului, ce pîrjolea țara, pîlpîind aici doar temporar, fără să atingă prea mult structura economică. Cînd căile de acces spre Beirut erau închise, fructele și legumele, vinul și păsările din Bekaa au găsit alte debușee, plecînd pe șoseaua internațională, în direcția Siriei și de acolo mai departe spre țările arabe din Golf. Satele, cu înfățișare atît de plăcută, din această mănăstire cîmpie, n-au avut nici ele de suferit distrugeri vizibile, cu toate că în anumite perioade s-au aflat în stare de război unele cu altele pe considerente politice confundate cu tradiții comunitar-religioase. Zahle, capitala administrativă a acestei regiuni cu caracter agricol, cel de-al patrulea oraș, ca mărime, din țară, după Beirut, Tripoli și Saida, localitate pitorească situată la poalele munților Liban, cu populație majoritară maronită (catolică orientală), a suportat timp de cîteva luni, în 1975—1976, un asediu în toată regula din partea satelor cu preponderență musulmană din împrejurimi, ambele tabere folosind pe scară largă mitraliere grele, aruncătoare de mine, artilerie de calibru mijlociu, chiar și cîteva blindate. Dar mai tîrziu, cînd liniștea s-a restabilit, avicultorii, grădinarii și păstorii din Bekaa și-au reluat imediat ocupațiile lor mai pașnice, fără însă a lăsa complet din mînă armele.

Foarte mult a suferit, în schimb, o altă regiune agricolă a țării, sudul Libanului, care n-a reușit să-și găsească liniștea nici după cinci ani de la declanșarea evenimentelor

din 1975. Zonă ceva mai săracă decît fertila Bekaa, dar cu o densitate umană foarte ridicată, Libanul de sud a cunoscut începînd din 1970 permanente frămîntări, conjugate cu repetate intervenții militare străine, cum au fost cele din toamna lui 1972 și primăvara lui 1978 cînd cea mai mare parte din regiune s-a aflat temporar sub ocupația israeliană. La acestea s-au adăugat bombardamentele continue ale artileriei grele de peste frontieră și raiduri aeriene distrugătoare care au condus în repetate rînduri la exodul în masă, spre nord, al locuitorilor satelor din zona de graniță, plantațiile de tutun, măslini, lămîi, portocali și smochini rămînînd în paragină și antrenînd o diminuare considerabilă a producției agricole naționale.

Pierderile din sectoarele direct productive — industrie și agricultură — au fost resimțite în primul rînd de producători, ele afectînd într-o măsură mai mică economia generală a țării, cu stîlpii ei de bază : operațiunile bancare, comerțul, afacerile și activitățile diverse, din care unele extrem de bănoase împrumutau căi tenebroase, ilegale, fapt adjuvant la crearea situației încordate de mai tîrziu.

Comerțul cu armie

Prin Beirut treceau tot felul de mărfuri, facturate, cu acte în regulă, dar și foarte multe clandestin, în sortimente sancționate aspru de lege. Nu se întîmpla să fie o singură zi în care să nu citești în ziare că la AIB, cum i se spunea prescurtat aeroportului internațional din Beirut, poliția a capturat cîteva sute de grame sau kilograme de stupefiante. „Moartea albă“ era disimulată în sacoșe cu fund dublu, sub căptușeala costumelor de seară rînduite frumos în geamantane scumpe, de piele, aparținînd unor domni eleganți ce călătoreau la clasa lux, în realitate contrabandiști notorii cu fișe la Interpol ; în tocuri de pantofi sau în bastonul unui fals orb ; și, caz concret, în însăși coafura unei distinse doamne coborîte parcă dintr-un jurnal de modă parizian — o veche complice a bandelor de traficanți.

Am cunoscut, odată, la restaurantul aeroportului, un ofițer din brigada antidrog a siguranței generale libaneze și acesta, aflînd că sînt ziarist, mi-a povestit o serie de

întîmplări ce ar putea foarte bine umple pagini de roman polițist. Am aflat atunci că, alături de cîinii dresați în depistarea drogurilor, acționau „fizionomiștii“, oameni cu memorie formată în vederea identificării rapide, folosind numai semnalmente sumare, specialiști în a-i intui pe contrabandiști după simpla mișcare a feței, după cel mai mic semn de nervozitate, imperceptibil pentru un profan. În condițiile intensului trafic de pasageri de la AIB, controlul vamal se făcea superficial ; pentru o investigare normală n-ar fi ajuns nici un regiment de vameși și polițiști. Atunci intrau în acțiune „fizionomiștii“ și rar se întîmpla ca pasagerul solicitat la un control mai sever să nu fie identificat drept infractor. Poliția acționa prompt, arestările se țineau lanț, dar filiera continua să funcționeze, pe scenă apăreau alți protagoniști și jocul se relua de la capăt, cu aceeași intensitate. Traficanții de stupefiante aparțineau celor mai diverse naționalități. Pașapoartele lor, legale sau false, uneori cu acoperire diplomatică, veneau din toate colțurile lumii. Drumul narcoticelor, de la plantațiile de cînepă indiană, din sud-estul asiatic, spre piețele clandestine vest-europene și de aici mai departe în America, trecea constant prin Beirut întretinînd un permanent război al nervilor între autoritățile polițienești și traficanții în pasaj.

Comerțul cu arme era și el înfloritor, contribuind la îmbogățirea multor persoane ce se ocupau cu astfel de afaceri, se înțelege, cu totul în afara legii. Armele intrau în mod misterios în țară și arareori se întîmpla să auzi de capturarea vreunui transport, în ciuda controlului riguros efectuat de patrule blindate ale armatei, pe toate căile de acces, pînă sus în inima munților. Tradiția seculară, carențele organizării administrative, la care se adăuga un încîlcit ghem de interese politico-comunitare, conduseseră la acumularea unei cantități de arme, de-a dreptul fantastică. În mîinile civililor individuali sau grupați în formațiuni de toate nuanțele. În cadrul unui interviu televizat, prin toamna lui 1974, ministrul de interne din acea vreme declara că, în Liban, particularii dețineau nu mai puțin de o jumătate milion de arme de luptă, la o populație ce nu depășea trei milioane de locuitori.

Prin arme se înțelegeau nu simple puști de vînătoare sau revolvere de felurite calibre ; cred că nu exista casă în Liban unde să nu se găsească cel puțin o pușcă militară, de obicei automată și de modele destul de noi, panopliile

particulare fiind completate cu mitraliere, lansatoare de rachete, aruncătoare de mine.

De anul nou, de paște, de crăciun, în timpul sărbătorilor musulmane, tirul armelor de tot felul se dezlănțuia turbat prelungindu-se pînă în zori, cînd duliile de cartușe se strîngeau cu fărășul de pe trotuarele din fața blocurilor. „Baruda“, cum se spunea în arabă salvelor trase în aer, izbucneau pe neașteptate aproape în fiecare zi : la nunți, botezuri și înmormîntări, atunci cînd un lider politic de cartier se întorcea din pelerinaj de la Mecca sau ieșea învingător în alegeri ; orice pretext se dovedea binevenit pentru a fi risipite cîteva rafale în vînt. Distracția costa destul de scump. Un încărcător de armă automată cu treizeci de focuri se procura cu zece dolari, dar nimeni nu manifesta dorința de a face economie.

Cum în Liban nu se fabricau nici măcar pistoale cu dopuri, armele și munițiile aferente veneau din afară, prin contrabandă, dar cumpărarea lor era la îndemîna oricui.

În cercul corespondenților de presă străini circula o poveste petrecută cu mult timp înainte de evenimentele din 1975, cînd armele din panopliile particulare nu fuseseră scoase încă, liber, în stradă. La barul unui mare hotel de pe faleza mediteraneană un ziarist american a făcut pariu, într-o seară, pe șase sticle de whisky, cu un coleg britanic, ambii pentru prima oară în Liban, că este capabil să-și procure un pistol mitralieră în mai puțin de o oră. Necunoscînd Beirutul, s-a urcat în primul taxi găsit în fața hotelului și cînd șoferul a întrebat unde vrea să meargă i-a spus direct ce dorește. Peste zece minute se afla în prăvălia unui armurier din vechiul centru comercial, cu vitrina garnisită de nevinovate puști de vînătoare și pistoale cu alice pentru copii. Coborînd însă în subsolul izolat fonic și amenajat ca stand de încercare, s-a trezit în mîină cu un pistol mitralieră, nou-nouț, din modelul aflat încă în dotarea armatei americane, tot tîrgul durînd cam cinci minute. Peste exact o jumătate de oră era înapoi la hotel, cu pistolul mitralieră în pachet, la subsuoară, spre stupefacția ziaristului britanic care cu fair-play-ul cunoscut s-a grăbit să achite pe loc pariul.

N-aș putea spune cît adevăr conține această istorioară dar, în orice caz, îmi amintesc că întrebîndu-l odată pe un libanez, din curiozitate gazetărească, ce forme sînt necesare pentru cumpărarea unei puști de vînătoare, acesta mi-a răspuns cu umor : „O pușcă de vînătoare ? Oho !

E nevoie să completezi uite așa un maldăr de hîrtii ! Du-
rează cel puțin trei luni. Dar de ce o armă de vînătoare ?
La ce folosește ? În Liban vînatul a fost exterminat de
mult. E mai simplu să cumperi o pușcă mitralieră. Nu-ți
trebuie nici un act și costă mai ieftin !“

Exista, dintotdeauna, o bursă a armelor, en-gros sau
en-detail, se înțelege secretă, dar prețurile erau cunoscute
de toată lumea. Ziarele publicau, din timp în timp, in-
formații privind mersul pieții, relatînd precis cu cît poate
fi procurată o armă sau alta, cît mai costă cartușele luate
la bucată sau cu grămada, la kilogram. Se știa că prețul
unei arme automate, de un anumit model, se ridica, de
pildă, la șase sute de lire dacă era fabricată în țara de ori-
gine, scăzînd cu un procent însemnat în cazul producției
sub licență. O pușcă mitralieră americană M-16, cu corp
de plastic, ceea ce îi micșora greutatea, armă aflată și în
dotarea armatei libaneze, se vindea la preț dublu față de
o carabină automată M-1, de tip mai vechi, cu care erau
echipați polițiștii de pază de la intrarea băncilor și a altor
instituții financiare. Existau extrem de numeroși colecțio-
nari de arme, din păcate nu numai ornamentale, ce își
împînzeau casa cu adevărate arsenale, devenite foarte no-
cive în perioadele de tensiune. Nu o singură dată mi s-a
întîmplat să văd, pe balcoanele unor oameni în aparență
pașnici, lăzi de cartușe stivuite frumos alături de borcane
cu murături sau măslina.

Îmi amintesc de două întîmplări, petrecute înaintea eve-
nimentelor din 1975, cărora li s-a făcut destulă publicitate,
la timpul respectiv, în presa locală. Un autocamion încărcat
cu saci de cartofi și ceapă s-a răsturnat, într-o noapte, un-
deva în munți, pe șoseaua internațională Beirut—Damasc,
foarte aproape de postul de control al trecătorii Dahr El
Baidar. Fapt banal, destul de frecvent în condițiile cînd
autocamioanele erau încărcate pînă la refuz cu baloturi
diverse, ajungînd la înălțimi neverosimile pentru echili-
brul vehiculelor ce căpătau înfățișarea unor monștri ante-
diluvieni. Alertați de zgomotul produs, jandarmii de la
postul de control s-au repezit la fața locului, spre a veni
în ajutor. Șoferul dispăruse însă și căutarea lui s-a dovedit
zadarnică. În schimb, sub sacii de cartofi și ceapă, acoperă-
mînt bine clădit pînă în momentul accidentului, păzitorii
ordinei publice au avut surpriza să descopere un gogeamite
tun fără recul de 106 mm și cîteva lăzi cu obuze.

Altădată, o patrulă blindată a armatei efectuînd un control de rutină al automobilelor, pe o șosea marginală, a ajuns la un Mercedes, cu placă de înmatriculare albastră, semn că aparținea unei persoane oficiale. Proprietarul era într-adevăr membru al parlamentului, fiind originar dintr-un sat din munți unde își avea conacul și clientela electorală. Deputatul a invocat imediat imunitatea de care dispunea, dar sergentul, comandant al patrulei, insistînd să controleze port-bagajul, a găsit înăuntru nu mai puțin de 32 pistoale mitralieră și două aruncătoare de mine. Solicitat să spună ale cui sînt armele transportate, deputatul a ripostat, oarecum mirat de întrebare : „Bineînțeles că ale mele ! Pentru asigurarea securității personale... De ce atîtea ? Păi am sute de oameni și n-am reușit încă să-i înarmez pe toți cum trebuie...”.

În timpul războiului civil, arsenalele particulare au fost completate cu armament din ce în ce mai proaspăt, mai sofisticat, iar formațiunile paramilitare ale grupărilor politice, existente dealtfel încă din timp de pace, s-au transformat în adevărate armate, în înțelesul complet al cuvîntului, dispunînd de armament greu, artilerie, inclusiv tancuri.

De unde veneau armele în Liban ? Un corespondent francez întreprinzînd o anchetă la fața locului, în plină desfășurare a conflictului intern, a primit răspunsuri edificatoare din partea unor persoane competente. „Problema nu este de a găsi arme, ci bani, i-a răspuns un specialist. Țara X, a numit acesta un stat oarecare din Europa, este un vînzător la preț bun, la tariful cel mai scăzut al pieței. Dar trebuie să cumperi întotdeauna în mari cantități. Transportul nu ridică probleme. Pînă în prezent nici un vapor n-a fost interceptat. Există un fel de acord tacit : a nu se deturna transporturile de arme...” Întrebat dacă armele sînt achiziționate întotdeauna direct de la state, „specialistul” a precizat : „Statele nu vînd oficial decît statelor. Cum noi nu sîntem state, trebuie să cumpărăm de la traficanții internaționali instalați, în general, în Elveția. Numărul lor nu este prea mare, dar sînt bine aprovisionați. Vînd după catalog. Mai întotdeauna aceste arme provin din deturnările, mai mult sau mai puțin clandestine, operate după războiul din Vietnam. Unii spun că ofițerii americani, în loc să repatrieze armele în Statele Unite, au dirijat o parte spre porturi europene pentru a le revinde pe contul lor, prin intermediul marilor traficanți. Alții

sînt de părere că serviciile speciale americane au stocat aceste arme pentru a alimenta o piață clandestină cotrolată de Washington. Aici, noi nu cunoaștem mare lucru. Ceea ce vă pot spune este că aceste arme se găsesc la un preț acceptabil și sînt de foarte bună calitate. Au, de pildă, o pușcă automată dotată cu lunetă și infraroșii — o adevărată minune !...“

Un economist libanez a dat un răspuns mai complet privind afluxul de arme străine în Liban : „Țara noastră nu produce nici arme, nici muniții. Războiul înseamnă pentru noi consumarea rapidă a unor produse importate. Dacă noi le-am fi cumpărat, balanța noastră de plăți ar fi fost într-o situație catastrofală și lira libaneză s-ar fi prăbușit. Or, moneda noastră este în creștere pe toate piețele. Noi înghițim dolarii. De unde vin ei ? În mod sigur nu sînt proveniți din vânzările noastre în străinătate ; noi nu exportăm nimic de mult timp. Prin urmare străinii, puterile străine, ne-au plătit pentru a ne omorî între noi...”

Desigur că o astfel de „filantropie a morții“ nu era nici pe departe dezinteresată. Afluența de arme din afară avea drept scop, în majoritatea cazurilor, crearea și menținerea unor situații tulburi, grefate ce-i drept pe mai vechi contradicții interne, de ordin social-politic și comunitar, mînuite însă în mare măsură de interese străine, vizînd întreținerea unei atmosfere încordate în Liban și, de aici, în întreaga zonă a Orientului Mijlociu, care, prin bogăția petrolieră și poziția sa strategică deosebit de importantă, preocupa intens și preocupă în continuare cabinete capitonate din mai multe capitale ale lumii.

Pe urmele colonelului Lawrence

Lupta subterană pentru influență și preponderență în regiune, sau cel puțin pentru dejucarea reciprocă a intențiilor, făcuse să prolifereze la Beirut, în paralel cu intensul trafic de arme, o altă activitate — incriminată de legile statelor (bineînțeles cînd alții o desfășoară pe teritoriul tău) dar practică de toată lumea, din timpuri imemorabile — asupra căreia aici se cam închideau ochii, poate și datorită contribuției sale substanțiale la rularea banilor prin diverse buzunare și seifuri. Am citit și am

auzit, înainte de a ajunge la Beirut cît și în cursul șederii mele în acest uimitor oraș al tuturor minunilor, o mulțime de povestiri, reale sau cu iz de legendă, despre larga activitate de spionaj cunoscută de respectivul colț de lume încă din perioada dominației imperiului otoman și a existenței faimosului colonel Lawrence, unul din protagoniștii marii revolte arabe din 1916—1918 împotriva turcilor și într-o măsură, voit sau involuntar, participant și la procesul de germinare a actualelor state independente din Orientul Mijlociu. Magistral descrisă în opera sa literară, cu răspîndire în mai toate limbile pămîntului — „Cei șapte stîlpi ai înțelepciunii“ —, revolta în deșert a făcut obiectul, pe parcursul unei jumătăți de veac, mai multor ecranizări cu vedete de renume ale cinematografilei mondiale, pe prim plan fiind plasată figura faimosului agent al Intelligence Service-ului, care a reușit prin acțiuni îndrăznețe, de diversiune, să paralizeze întregul spate al frontului turcesc din Orientul Mijlociu.

În timpurile apropiate nouă, emulii colonelului Lawrence nu se mai duceau însă în deșert, să facă pe beduinii, trăind bucuriile și necazurile aventuroasei lor profesiuni în șaua unei năvălaşe cămile de călărie. Vremurile se schimbaseră și odată cu ele și modul de exercitare a meseriei. Străzile asfaltate ale orașelor, cu restaurante de lux, cabarete și tripouri, ofereau desigur mai mult confort decît potecile caravelor din pustiu și o sferă de activitate cu bătaie infinit mai lungă.

Trebuie să mărturisesc că personal n-am reușit să cunosc, în carne și oase, pe vreunul din urmașii colonelului amintit sau mai bine-zis nici unul nu mi-a întins o carte de vizită avînd înscrisă pe ea profesiunea sa reală și nu cea fictivă, de împrumut. Firește, nicăieri și nicicînd, un spion nu se grăbește să se prezinte ca atare decît în momentul cînd, ieșit la pensie, se decide să-și publice memoriile. Pînă atunci el poartă în buzunar un onorabil pașaport de diplomat, este un respectat om de afaceri, arheolog, cu recomandări înalte, preocupat de scrierea cuneiformă a asirienilor sau de istoria fenicienilor, turist ahtiat după exotismul Levantului și localurile de noapte cu nelipsitele dansuri orientale în program, pasiuni și în-deletniciri liniștite, acoperămînt pentru activități ceva mai puțin inocente decît cele afișate la vedere. La Beirut a trăit, de pildă, prin anii '50—60, sub înfățișarea de corespondent al unui săptămînal politic londonez, un celebru

agent dublu, despre care s-au scris mai multe cărți, el însuși publicînd, după retragerea într-o țară pe care o servise, biografia sa romanțată, tradusă în cîteva limbi. Așa că, mi-ar fi greu să precizez dacă totuși, printre cei întîlniți în cale, pe parcursul șederii în capitala libaneză, nu am dat accidental și peste un astfel de personaj, ignorîndu-i profesiunea.

Adeseori mi s-a întîmplat să aud, la frizerul din colț sau la băcanul de peste drum, aprecieri de felul acesta : „Vecinul dv. de la etajul de sus ? Domnul Z. cu biroul de voiaj ? Oho ! E o persoană importantă... Un mare spion !“. Sau : „Domnul V., păi nu știți ? E omul lui..., face spionaj pentru...“ și numeau o țară de pe glob care putea fi astăzi una, mîine alta. În drum spre aeroportul internațional din marginea sudică a orașului se afla o clădire modernă, de proporții considerabile, retrasă în spatele unei pădurici de pini maritimi. Într-o zi, l-am întrebat pe taximetristul ce mă aducea în oraș cum se numește instituția adăpostită în clădirea cu pricina. Uitîndu-se la mine, puțin mirat de neștiința mea, mi-a răspuns prompt, fără să clipească : „Acolo ?... E sediul C.I.A.“. Altădată am auzit vorbindu-se de o școală de specializare a N.A.T.O. pentru Orientul Mijlociu, amplasată în creierii munților. În presa locală apăruseră aluzii străvezii cu privire la acest subiect, dar unii susțineau că era vorba doar de un institut pentru învățarea limbii arabe de către diplomații occidentali ce urmau să fie numiți în țările din zonă. Mi s-au mai povestit o sumedenie de întîmplări ciudate, unele desprinse parcă din filmele de spionaj, des programate la Empire și Byblos, cinematografe populare din zona marelui bazar beirutian ; ar fi însă greu de descifrat cît adevăr și cîtă fabulație conțineau aceste istorioare.

Ziarele întrețineau și ele atmosfera, publicînd destul de des declarații ale unor oameni politici, la modul : „Orașul nostru a devenit un viespar al spionajului internațional...“ ; „În Liban activează 50 000 de agenți străini...“ ; „Asistăm la o nouă invazie de spioni...“. Sau informații senzaționale de genul : „Ieri a sosit pe aeroportul internațional un grup de o sută de agenți ai... fiind întîmpinați de domnii...“, și urmau numele unor diplomați, reprezentînd o mare putere.

Desigur, pe ici pe colo se și exagera, dar citind astăzi una, mîine alta, auzind cutare sau cutare lucru, te trezeai

furat de atmosferă și începeai să vezi în juru-ți tot felul de James Bond, din romanele polițiste ce umpleau vitrinele librăriilor și chioșcurile de ziare. Îmi amintese că, la vreo două luni după ce am poposit la Beirut, intenționând într-una din zile să realizez un reportaj despre marinarii de pe două nave românești ancorate în port, am întrebat la direcția presei din ministerul informațiilor (pe lângă care erau acreditați toți cei aproape 450 de corespondenți străini, permanenți, din capitala libaneză) cum pot să ajung acolo, de ce legitimație am nevoie. Mi s-a răspuns că accesul ziariștilor străini în port necesită un permis special din partea siguranței generale, fiind îndrumat cu o recomandare scrisă la un ofițer oarecare al acestei instituții.

Încă proaspăt la Beirut, am intrat cum se spune, chiar de la început, în plasa formalităților birocratice, pe care aici nimeni nu prea le respecta, în afară de novici, pierzând timp prețios cu obținerea unei hîrtii, bineînțeles pînă se mai dumireau că în fond nici n-aveau nevoie de ea, negăsindu-se cine să le-o ceară. Pornit însă pe acest drum, m-am prezentat la siguranța generală (instituție ce se ocupa cu de toate : prelungirea de vize pe pașapoarte, urmărirea contrabandiștilor, contra-spionaj etc.) fiind condus de subofițerul de la intrare, cu amabilitatea specifică oricărui funcționar libanez, și în mod deosebit cînd avea de-a face cu un ziarist, spre biroul unde fusesem îndrumat de la ministerul informațiilor. Ofițerul în cauză m-a primit cu multă sollicitudine dar spunîndu-i despre ce este vorba, am constatat că datorită unei coincidențe de nume și grad militar, nimerisem greșit, omul ocupîndu-se de cu totul altceva. Mi-am cerut scuze pentru deranj și am vrut să mă retrag dar a fost imposibil pînă ce n-am băut o cafea împreună, conform tradiționalei ospitalități a țării, pe care, ca străin, o întilneai absolut în orice loc unde te purtau pașii. În timp ce ni se aducea cafeaua, în birou a năvălit un tip blond, cu alură anglo-saxonă și accent de peste Ocean. Trîntind pe masă un teanc respectabil de pașapoarte și bătîndu-l familiar pe umăr, tipul i-a spus ofițerului : „Hello captain ! Am un transport nou de băieți. Fă-le rost de vize...“. N-am aflat cine era personajul și cine erau „băieții“ ; la urma urmelor nici nu mă interesa, dar am plecat cu gîndurile fugind, pentru moment, la Roger Moore, interpretîndu-l pe faimosul „007“ într-un film de succes ce tocmai rula atunci în capitala libaneză.

Probabil că intrînd în atmosfera misterioasă a Beirutu-

lui exageram la rîndul meu, dar diverse întîmplări aflate pe parcursul timpului nu puteau să nu-ți influențeze imaginația, conducînd-o la reprezentări mai mult sau mai puțin deformatе. În definitiv, o serie de întrebări, cărora nu le găseai pe loc dezlegarea, te îndemnau logic spre astfel de interpretări. De ce, de pildă, ambasada X avea nevoie, într-o țară atît de mică precum Libanul, de un personal depășind o mie de oameni ? Sau pentru ce agenția de presă din țara Y dispunea de zeci de salariați la biroul din Beirut cînd toate ziarele acesteia, luate la un loc, nu publicau despre Liban în timpuri normale mai mult de cîteva rînduri la trei-patru zile o dată sau chiar la o săptămînă ? Apoi, o serie de acțiuni cu răsunset petrecute însăși în mijlocul Beirutului veneau să confirme că deși invizibilă (nu prea am auzit de arestări în legătură cu asemenea îndeletniciri tenebroase cît am rămas în Liban) activitatea subterană se desfășura din plin.

Oaia neagră, urmărită cu asiduitate de toată lumea — de Siguranța generală, de Biroul 2 al armatei, de securitatea palestiniană etc. — era, bineînțeles, agentura de spionaj israeliană care își făcea simțită prezența deschis, prin diverse atentate, sprijinirea unor operațiuni de comando, dirijarea exactă a raidurilor aeriene etc. Unor astfel de acțiuni, recunoscute oficial de autoritățile israeliene, li se făcea o largă publicitate, dezvăluind în amănunt ampla activitate de spionaj desfășurată în acele timpuri la Beirut și perpetuată în proporții crescînde mai tîrziu. Și cred că n-ar fi deloc greșit de subliniat contribuția lor directă la întreținerea tensiunii, inclusiv la declanșarea evenimentelor sîngeroase de pe urma cărora au avut atîta de suferit locuitorii Libanului.

Fabulosul colorit al străzii

Aspectul mulțimii de pe străzile Beirutului, cu animația lor perpetuă — un adevărat furnicar ziua și noaptea, mai cu seamă în centrul modern Hamra-Kantari-Verdun sau în zona marilor hoteluri de ultralux de pe faleza golfului Saint-Georges, ca să nu mai vorbesc de vechiul cartier comercial din jurul Pieței Martirilor — se înfățișa cît se poate de pestriț, diversitatea sa oferind un tablou viu colorat, extrem de pitoresc.

Predominantă se vedea îmbrăcămintea europeană, în pas cu moda, adoptată în general de majoritatea covârșitoare a libanezilor. Vara nu așa de fierbinte cît de umedă (foarte rar mercurul termometrelor urca peste 32—34 grade Celsius, dar umezeala ajungea pînă la 95 la sută cu toate că de regulă din aprilie și pînă în noiembrie nu cădea strop de ploaie) bărbații umblau de obicei în cămași sport și blugi, iar femeile în rochii ușoare, cu desene și croială după ultimul jurnal. Toamna și iarna, perioadă mult mai scurtă și mai dulce decît pe continentul european, apăreau sacourile, cravatele și chiar pardesiile, alături de blănuri naturale sau imitații și cizme înalte cu tocuri ortopedice. Era, la prima vedere, oarecum o exagerare, pentru că la Beirut nu ninge niciodată și rareori pe parcursul unui an termometrul arăta ziua mai puțin de 15 grade. Dar mulți dintre cei pe care îi vedeai pe străzile Beirutului locuiau în suburbiile și orașelele satelit de pe pantele munților Liban, cu luminile lor scînteind noaptea ca o puzderie de licurici, și acolo, imediat ce înălțimea depășea 4—500 de metri, zăpada se așternea, iarna, în straturi apreciabile, ajungînd să gîtuie zile în șir șoseaua internațională spre Damasc, îndeosebi în zona trecătoarei Dahr El Baidar. În martie, cînd la Beirut începea să se umble în cămașă iar apa mării era destul de caldă, tocmai bună de scăldat, în stațiunea montană Faraya, 40 de kilometri mai departe, dar la aproape 2 000 de metri altitudine, se desfășurau concursurile internaționale de ski ale Libanului. Nu era deci de mirare să vezi plăjile pline de oameni prăjindu-se la soare în timp ce la ieșirile estice ale orașului se formau convoaie automobilistice cu schiurile legate deasupra pe port-bagaj.

Nu lipseau din peisajul vestimentar al capitalei libaneze nici gălăbiile, halate lungi pînă la călcîi, pe care le poartă bărbații în zona peninsulei Arabice, nici keffiehurile, basmalele albe sau în carouri, fie cu roșu fie cu negru, cu care bărbații își înfășoară capul prinzîndu-le pe creștet cu un șnur gros în două cercuri ; ici-colo mai zăreai și fesurile roșii ale bătrînilor tradiționaliști, creștini sau musulmani, ce nu-și lepădau cravatele de la git, vestele și sacourile de culoare închisă nici în toiul verii ; fesurile albe ale druzilor în vîrstă, cu pantalonii lor ciudat de largi la spate, dar strînși pe pulpe, tipici portului muntenilor, coborîți din sate de sub vîrfuri stîlcoase pentru cumpărături sau di-

verse treburi pe la autorități; rasele preoților și călugărilor aparținând unor sumedenii de biserici, independente sau legate de Vatican; turbanele reprezentanților clerului musulman; și chiar feregelele și măștile de piele ale femeilor din emiratele Golfului, înfășurate în văluri negre pînă la pămînt, ținînd de mînă băiețași sau fete, pe care vechile obiceiuri, respectate strict de mame, nu le împiedicau să-și îmbrace odraslele ca pe orice copil din Europa sau America.

Beirutul, vorbesc de populația permanentă, prezenta un amalgam de naționalități, credințe și comunități, exprimate în mod plastic și prin diviziunea, pe această bază, a cartierelor de locuit. Achrafieh, Ain Remmaneh, Fourn El Chebak aveau o preponderență covârșitoare maronită și greco-catolică; Basta apărținea comunității musulmane sunită; în Chiah, majoritatea se dovedeau šiiti; Burj Hamud era cartierul armenilor; Quarantaine și Nabaa adăposteau un mozaic de naționalități: kurzi din Turcia și Irak, egipteni și sirieni, indieni și pakistanezi, oamenii cei mai săraci, fără o calificare bine definită, aduși în capitala Libanului de speranța găsirii unei bucăți de pîine mai ușor de dobîndit ca acasă. Cei mai mulți, înșelați de mirajul marelui oraș, se împotmoleau, pînă la urmă, în barăcile de carton și tablă ale zonei cu mirosuri pestilențiale din spațele abatorului municipal. Ei îndeplineau meseriile cele mai grele — hamali în port, cărăuși cu targa pe șantierul de construcții, măturători de stradă și, atunci cînd reușeau să parvină, negustori ambulănți sau la tarabă, în bazar. Din această categorie făceau parte și un număr important din palestinienii grupați în cele șase tabere de refugiați din suburbiile Beirutului.

În capitala Libanului locuia și un număr însemnat de europeni — francezi, italieni, greci, englezi — și americani, oameni de afaceri, funcționari la bănci și firme comerciale, tehnicieni, profesori de liceu sau universitari, unii dintre ei naturalizați ca cetățeni ai Republicii Libaneze. Lor li se adăugau alte zeci de mii, prezenți temporar: marinarii de pe cele trei sute de nave ce ancorau, în medie, lunar, în bazinele marelui port maritim, echipajele celor două sute de avioane ce aterizau sau decolau zilnic de pe aeroportul internațional de la Khalde și, bineînțeles, numeroșii turiști, sosiți continuu, pe calea aerului sau pe mare, începînd de la scandinavi, germani și americani, la mulțimea arabilor cu bani, din Golful petrolului.

O parte importantă dintre străini, desigur cei tineri, veneau la Beirut pentru studii, capitala libaneză fiind nu numai un mare centru comercial și bancar, dar și unul cultural, de învățămînt, cu institute renumite, beneficiind de vechime și experiență. Universitatea americană, înființată în 1866, acorda diplome de absolvire din partea unui institut de învățămînt superior din Statele Unite. Multe generații de intelectuali cu renume în tot Orientul Mijlociu au ieșit de pe băncile amfiteatrelor sale ca și de pe cele ale Universității catolice Saint-Joseph, fondată în 1875, pînă de curînd un fel de filială a Universității din Lyon. Alte două institute mai noi — Universitatea arabă și Universitatea libaneză — veneau să întregască paleta învățămîntului superior din Beirut ce număra, în total, peste 40 000 de studenți. În completare, o rețea densă de școli de toate gradele, particulare sau de stat, pe care le întîlneai pretutindeni, pînă în cele mai îndepărtate sate de pe creste de munte, ofereau viziunea unei țări ce putea să se laude cu procentul său, destul de ridicat, al știutorilor de carte. În rîndurile tineretului libanez nu existau analfabeți ; fiecare cunoștea cel puțin o limbă de circulație internațională, în afară de limba arabă. Dealtfel, la Beirut, firmele magazinelor erau scrise și în alte limbi decît arabă ; radioul și televiziunea prezentau un program complet numai în franceză (televiziunea avea alte două în arabă și engleză) ; înseși actele oficiale se întocmeau de regulă în arabă și franceză. Din cele aproape o sută de cotidiene și circa cincizeci de săptămînale politice cîte se editau în capitala libaneză, cîteva ziare și reviste erau tipărite în franceză, engleză sau armeană ; restul în arabă fiind difuzate în mai multe țări din zonă și chiar în unele metropole europene.

Trecînd pe străzile Beirutului și urmărind mulțimea ce se scurgea în sus și în jos, pentru un străin era destul de greu să-i deosebească pe libanezi de nelibanezi, se înțelege cu unele excepții, în general destul de rar întîlnite și oferite de vestmintele cu croială orientală. Nu existau statistici prea exacte, dar, conform estimărilor presei locale, nelibanezii formau mai mult de un sfert din populația Libanului, circa 800 000 de persoane, poate chiar un milion, cu domiciliul stabil sau temporar pe teritoriul țării.

Locuitorii Libanului, autohtoni sau străini naturalizați, așa cum i-am cunoscut, erau, în viața de toate zilele, oameni prietenoși, deschiși, foarte comunicativi, gata să te servească, să-ți sară în ajutor ori de cîte ori aveai nevoie.

Dacă rămînei mai mult timp la Beirut, vecinii din cartier te adoptau considerîndu-te pur și simplu libanez de-al lor.

Ospitalitatea, trăsătură tradițională a întregului Orient arab, se manifesta din plin la libanezi. A te invita la o cafea sau la o masă, cu mîncăruri specifice, acasă la ei, constituia o plăcere declarată și acceptarea invitației însemna o cinste și în același timp un semn de prietenie extrem de prețuit de către gazdă, fie că aveai de-a face cu un intelectual fin, fie cu un sătean din creierii munților. Mi s-a întîmplat adeseori, cînd am făcut cunoștință cu vreun muntean, druz sau creștin, după primele fraze să urmeze o invitație călduroasă de a-i vizita casa sa dintr-un cătun oarecare, pierdut prin codlauri de munte, unde de cum soseai erai înconjurat cu multă căldură și simpatie de toate rudele gazdelor, uneori jumătate din așezarea respectivă.

O trăsătură definitorie a libanezilor a constituit-o întotdeauna exuberanța, dragostea de viață și libertate, optimismul lor nețărmurit chiar și în momentele de mare dificultate. Ei au reușit să treacă cu bine prin multe furtuni ale istoriei datorită calității lor de a ști să-și strîngă rîndurile la vremuri de restriște, lăsînd la o parte pasiunile politice și animozitățile comunitare. Însăși independența de stat, dobîndită la 22 noiembrie 1943, a fost rodul unității naționale, exprimată cu forță vie în mari manifestații de stradă ce au făcut să înceteze mandatul străin.

Din păcate însă, în timpuri mai apropiate, interferențe străine exacerbind vechile adversități, cu baze social-politice sau fără nici o bază palpabilă, au reușit să alimenteze pînă la urmă o permanentă tensiune, conducînd-o spre înclăștări dramatice și război civil într-un crescendo incredibil, dificil de priceput nu numai pentru un străin, dar chiar și pentru localnici. După ciocnirile armate din aprilie 1975, credința unei rapide reconcilierii era nutrită cu multă ardoare de toți oamenii de rînd ; înșiși protagoniștii nu-și închipuiau ce întorsătură vor lău primele schimburi de focuri, spre ce catastrofă vor conduce ele. Auzeam pe atunci mulți vecini prin cartier spunînd : „Nu poate să dureze mai mult de o săptămînă. Și, ca de obicei, toți acești băieți, după ce se vor sătura să tragă unul în altul, se vor întîlni la o ceașcă de cafea îmbrățișîndu-se ca frații“.

Dar n-a fost așa. Încordarea o dată amorsată s-a rostogolit, mai departe, ca un bulgăre de zăpadă pornit din

vîrful muntelui, luînd proporții nebănuite și transformîndu-se într-o avalanșă nimicitoare, ajutată, bineînțeles, cu dărnicie de stihii artificial dezlănțuite din afară, de interese bine definite, chiar dacă pentru mulți ele rămîneau invizibile, imperceptibile.

Inscripțiile de la Nahr El-Kelb

Pe parcursul a peste cinci milenii de istorie densă, atestată cronologic de numeroase vestigii arheologice și consemnată, cu destulă precizie, în scrieri celebre (însuși alfabetul își are originea prin apropiere) pămîntul libanez a cunoscut învolburări permanente, stihii pustiitoare, invazii și cotropiri fără de șir, perpetuate prin vocația sa de răscruce între răsărit și apus, între miazăzi și miazănoapte, un adevărat bulevard al sumedeniilor de oști pornite să se înfrunte pentru stăpînirea lumilor, așa cum erau ele și cum aveau să fie, în vremuri îndepărtate sau ceva mai apropiate zilelor noastre. Aici, la țarmul mării, în cîmpia dintre munți, s-au născut și au pierit civilizații de legendă, cu rezonanțe peste timpuri, fiecare dîndu-și obolul pentru a face ca viața să renască din propria-i cenușă, după trecerea furtunilor, oricît de nimicitoare ar fi fost ele.

Cine n-a auzit oare de Byblos, considerat printre cele mai vechi orașe ale civilizației umane, de numele căruia se leagă noțiuni cu caracter universal — biblie, bibliotecă? De Tyr și Sidon, înfloritoare cetăți-state feniciene în ale căror porturi și-au înălțat pînzele corăbii, solid construite din lemnul cedrilor de Liban, plecînd să descopere, pentru prima oară, noi lumi pentru lume? Sau de neasemuita acropolă romană a Baalbeck-ului, ctitorită, pe întinsul a trei secole, de o pleiadă de împărați cu renume, de la Augustus la Filip Arabul? Lor li se adaugă multe alte construcții monumentale, roade ale geniului, priceperii și trudei oamenilor: basilici bizantine, orașul califilor omeyyazi de la Anjar, castelele cruciaților din Tripoli, Saïda și Beaufort, palatele emirilor Libanului autonom de la Deir El Kamar și Beit Ed-Dine, numeroase vestigii ale antichității și evului mediu risipite cu dărnicie pe întregul teritoriu al țării, solitare sau suprapuse, constituind puncte de mare atracție pentru turiștii de pretutindeni în zilele

cînd liniştea nu era încă alterată de confruntările ce aveau să urmeze.

Pentru cel ce întreprinde o călătorie de cunoaştere istorică, încercînd să coboare treptele veacurilor şi mileniilor spre obîrşia civilizaţiilor, cred că locul ideal de plecare îl constituie punctul unde apele înpumate ale lui Nahr El-Kelb se pierd ostenite în albastrul odihnitor al Mediteranei. Izvorît din zăpezile muntelui Sannin, ce îşi înalţă creasta semeţ, în zare, Nahr El-Kelb (în traducere din arabă „Fluviul Cîinelui“) şerpuieşte printr-o vale îngustă, strînsă bine între pereţi de piatră, pentru a se arunca în mare cam la cincisprezece kilometri nord de Beirut. O legendă străveche povesteşte despre un cîine nevăzut, urlînd sfîşietor, la miez de noapte, deasupra apelor, pentru a avertiza ori de cîte ori se apropiau stihii ale naturii sau năvăliri vijelioase ale duşmanilor ; de unde şi numele dat fluviului din vremuri imemorabile. Geneza legendei a fost totuşi deslăşită odată cu trecerea timpului : undeva în mijlocul apei s-a găsit o stîncă găurită, prin ale cărei orificii pătrunzînd pale de vînt, prevestitoare de furtună, se produceau sunete asemănătoare urltelor de cîine.

Pe stîncile de la vărsarea fluviului se află condensată istoria a peste treizeci şi două de secole, mulţime de monarhi şi comandanţi de oşti ţinînd să-şi însemne acolo drumul cuceririlor cu inscripţii în piatră sau prin plăci comemorative. Cea mai veche datează din timpul expediţiei faraonului egiptean Ramses II în Siria (anul 1295 înaintea erei noastre), cînd la Qadech, pe malurile marelui lac de lîngă Homs-ul de azi, a întîlnit oştile hitite într-o bătălie de proporţii uriaşe, terminată nedecis. Faraonul este înfăţişat sacrificînd un captiv zeilor, basorelieful fiind însoţit de inscripţii hieroglifice povestind faptele de arme ale egiptenilor. Urmează alte inscripţii, în cuneiforme asiriene şi babiloniene, descriind cucerirea Libanului de Asarhaddon (680—669 î.e.n.) şi Nabucodonosor II (605—562 î.e.n.). O serie de inscripţii sînt în greaca veche, de pe timpul dominaţiei elenistice. Împăratul roman Marcus-Aurelius Caracalla (211—216 e.n.) şi-a însemnat şi el trecerea ca şi sultanul mameluk Şeif Ed-Din Marquoq, cu o mie de ani mai tîrziu. O placă în franceză marchează prezenţa în 1860—1861 a corpului expediţionar trimis pe coasta libaneză de împăratul Napoleon al III-lea cu scopul declarat al protejării locuitorilor creştini ai ţării împotriva masacrelor cu caracter religios-comunitar puse la cale de administraţia

otomană. Corpul al XXI-lea de armată britanic și detașamentul francez care au ocupat în 1918 Libanul, după înfrângerea rezistenței turcești, precum și generalul Gouraud trimis de guvernul Franței, la sfârșitul primului război mondial, pentru a stabili mandatul său asupra Libanului și Siriei, și-au înscris la rîndul lor numele, în același loc de la vărsarea lui Nahr El Kelb. Ultima placă comemorativă a fost dezvelită în prezența lui Bechara El-Khoury, primul președinte al Libanului independent, la 31 decembrie 1946, data retragerii complete a trupelor străine de pe teritoriul țării sale. În total șaptesprezece inscripții, consemnînd peste trei milenii de istorie.

Ceva mai departe, mergînd tot spre nord, pe autostrada litoralului mediteranean, mărginită de siluetele ciudate ale cactușilor înalți de cîțiva metri, de plantații de bananieri și perdele de trestie de zahăr — după ce treci de Jounieh, orașel elegant, înecat în vegetație luxuriantă, o adevărată explozie de culori, aliniat de-a lungul unui golf cu splendide plăji, localitate ce a devenit în timpul războiului civil capitala forțelor politice de dreapta, și după ce depășești Maalmetein-ul unde se află celebrul Casino du Liban — un alt fluviu, coborît din înălțimile munților, îți oferă o nouă legendă, un nou prilej de meditație istorică. Nahr Ibrahim, fluviul lui Adonis, cum i se spunea în antichitate, străbate în drumul său o zonă cu pămînturi feruginoase care fac, îndeosebi primăvara, cînd apele îi sînt mai tumultuase, ca ultima porțiune înainte de întîlnirea cu marea să aibă culoarea roșie, pătînd, la vărsare, o bucată largă din azurul Mediteranei.

Adonis, născut într-o familie regală, rămas ca etalon al frumuseții bărbătești, a fost îndrăgit — spune legenda — de zeița feniciană Astarte (Afrodita greacă, Venus romană). Ros de gelozie, zeul Rechet (Marte) i-a scos în cale, pe cînd Adonis se afla la vînătoare în munți, un mistreț furios, acesta sfîrtecîndu-l pe tînărul muritor ce avusese îndrăzneala să-și ridice ochii spre lumea nemuritorilor. Conform legendei, sîngele lui Adonis este acela care înroșește primăvara apele lui Nahr Ibrahim, aducîndu-l ofrandă naturii renăscute, în drumul fluviului pe povîrnișurile munților unde înfloresc, în acest anotimp, în adevărate covoare, gingașele anemone, întruchipînd, după localnici, simbolul sufletului curat al nefericitului îndrăgostit. Sus, în munți, în fața grotei Afqa, la izvoarele fluviului, se văd ruinele unui templu roman dedicat zeiței Venus. În antichitate, se

aruncau în micul lac de la intrarea grotei coronite de flori, considerându-se că zeița primea ofrandele dacă ele cădeau pe fundul apei și le respingea dacă pluteau la suprafață. Tradiția a conservat caracterul sacru al locului și pe cren-gile uscate ale unui bătrîn smochin din apropiere se văd agățate, și astăzi, fragmente din vestmintele unor bolnavi, aduse aici cu credința că vor fi ajutați să se vindece.

Puțin mai sus de vărsarea lui Nahr Ibrahim, călătorul întâlnește în cale, pe litoralul mediteranean, unul din cele mai vechi orașe ale lumii. Acest oraș, Byblos sau Jbeil, cum i se spune astăzi, patria nefericitului Adonis din legendă, prezintă vestigii arheologice ale unor civilizații suprapuse, despărțite prin secole și milenii. În stratul cel mai adânc s-au găsit rămășițele primului templu al zeiței Byblosului — Balaat Gebal — devenită mai târziu Astarte-Venus, construit cu cinci mii de ani în urmă. Fragmente din vase de alabastru pe care sînt gravate hieroglife atestă că acest templu era vizitat de negustori egipteni contemporani ai faraonilor Kheops și Mikerinos. Pe ruinele sale avea să fie ridicat, cu o mie și ceva de ani mai târziu, un alt templu dedicat lui Rechet, zeul războiului, al cărui nume figurează pe un obelisc expus în muzeul de arheologie de la Beirut. Tot în acest muzeu, cu 50 000 de piese ale patrimoniului arheologic libanez, se află expus și sarcofagul regelui Ahiram al Byblosului (secolul XII î.e.n.) contemporan cu Ramses II. Sarcofagul este acoperit de sculpturi și de inscripții folosind pentru prima oară cele 22 de semne ale alfabetului fenician, părintele alfabetelor moderne.

Construcții suprapuse de diverse civilizații conduc, rînd pe rînd, de la înfloritoare epocă feniciană cînd Byblosul era portul lemnului de cedru, foarte prețuit de faraonii egipteni, la perioada romană de la care se păstrează un amfiteatru și un șir de coloane chiar la malul mării. Întregul complex arheologic este dominat de castelul cruciaților, aceștia ocupînd orașul între anii 1104—1291.

Vestigii ale orașelor feniciene, dublate de ruinele orașelor romane și ale cetăților cruciate, se întîlnesc și în partea sudică a litoralului libanez : la Saida, anticul Sidon devenit Sadette al cavalerilor cruciați sau la Tyr (Sour), portul de unde locuitori ai acestor meleaguri au plecat spre țărîmul Africii de nord pentru a întemeia puternicul stat al Cartagenei. Și aici sînt suprapuse un număr impresionant de vestigii feniciene, greco-romane, bizantine, arabe, cruciate, constituind tabloul vizibil al unei istorii întinse pe

mai multe milenii. Ruinele de la Tyr acoperă o suprafață de cincisprezece hectare, cuprinzând ziduri de temple, colonade, o necropolă cu monumente foarte bine păstrate și un hipodrom antic intact, unde cu câțiva ani în urmă, în zilele de pace, se desfășurau curse de cvadrigi, reînviind spectacolele din timpul romanilor.

Vestigiile cele mai impresionante, prin proporții și frumusețe arhitecturală, le-au lăsat romanii la Baalbeck, nume înscris cu majuscule pe toate hărțile arheologice ale lumii. Așezat la 90 km de Beirut, în partea de nord-est a podișului Bekaa, la poalele Antilibanului, străjuit din față, pe cealaltă latură a câmpiei, de culmile albite de zăpadă ale șirului munților Liban, dominați de vîrfurile Kornet el-Saouda (3 080 metri) și Sannin (2 600 metri), sanctuarul fenician al zeului Baal (zeul focului, războiului și negoțului) va deveni, în perioada elenistică, sub dinastia seleucizilor, Heliopolis — „orașul soarelui“, nume păstrat încă multe veacuri și în cursul stăpînirii romane. Abia în secolul al VII-lea al erei noastre, odată cu cucerirea sa de către arabi, Heliopolisul își va recăpăta vechea denumire Baalbeck, dată de fenicieni, împrumutînd-o și orașelului libanez de astăzi, situat în împrejurimile ruinelor antice.

Din perioada elenistică nu s-a conservat la Baalbeck nici un vestigiu notabil. Întregul complex de temple, altare, porticuri, colonade, fîntîni și curți interioare, împodobite cu basoreliefuri este rodul arhitecturii romane. Cel mai mic dintre templele sale concura, în dimensiuni, principalele construcții de cult din Atena și Roma. Templul lui Jupiter, terminat în epoca împăratului Neron, era cel mai mare și cel mai somptuos din întregul imperiu roman. În construcția sa se integrau 54 de coloane, groase de doi metri și înalte de douăzeci, dintre care șase au mai rămas și astăzi în picioare, constituind simbolul Baalbeckului, imagine înfîlnită pe toate pliantele turismului libanez.

Descoperind aceste coloane gigantice, dintre cele mai înalte ridicate vreodată de mîna omului, și vestigiile, fără egal din jur, cavalerii nomazi ai deșertului, veniți din inima peninsulei Arabice, au considerat Baalbeckul drept părintele orașelor, primul dintre ele, preamărindu-i măreția în legendele cîntate la focurile de tabără. Cruciații au adăugat povestirilor arabe altele noi, formîndu-se un folclor de inspirație biblică ce încearcă să convingă că Adam a fost creat de Dumnezeu chiar la Baalbeck (dealtfel, însuși pa-

radisului i se atribuie drept așezare geografică valea Edhen din munții Liban) ; aici, prin apropiere, Cain l-ar fi ucis pe Abel ; Noe a fost îngropat pe undeva, la doi pași de ruinele antice ; Abraham și-a avut și el reședința chiar în aceste locuri.

Epoca zborurilor cosmice a născut și ea legendele sale, cu eroi extraterestri. La temelia templelor sînt așezate imense blocuri de piatră monolitice, cioplite în forme perfect regulate, într-o carieră situată la cîteva sute de metri depărtare. Un astfel de bloc paralelipipedic, identic cu cele din fundația templelor, cîntărind 1 020 de tone, a rămas fără întrebuințare chiar în mijlocul carierei, oferind măsura gigantismului construcțiilor antice de la Baalbeck. El este considerat însă de unii o presupusă rampă de aterizare și lansare a unor ipotetice nave cosmice ce ne-ar fi vizitat planeta cu cine știe cîte milenii în urmă, dimensiunile sale sugerînd imposibilitatea mișcării din loc de către ființe obișnuite. O astfel de legendă își găsește geneza în faptul că, după toate calculele, pentru a transporta un asemenea colos, chiar și pe cîteva sute de metri, ar fi nevoie de eforturile simultane a peste 40 000 de oameni. Se ignoră, probabil, că eforturile depuse la edificarea acropolei de la Baalbeck nu s-au măsurat în ore, zile sau săptămîni, lucrările însumînd, în total, circa trei sute de ani.

Proporțiunile Heliopolisului roman se explică în mare măsură prin fertilitatea cîmpiei Bekaa, prin frumusețea deosebită a locurilor și clima primitoare, ce au atras pe mulți veterani ai legiunilor imperiale să se așeze aici și să întemeieze colonii înfloritoare. Cît privește măreția arhitecturală a complexului de temple, ea a fost probabil dictată și de necesitatea politică de a arăta populațiilor supuse ale Orientului grandoearea romană, puterea fără margini a imperiului.

Am vizitat Baalbeckul în cîteva rînduri, de fiecare dată fiind la fel de impresionat de măreția ruinelor, de splendoarea cadrului înconjurător. Mi-a rămas în minte imaginea, demnă de penelul unui mare pictor, dintr-o zi de primăvară, cu mult soare, luminînd cenușiul zidurilor și coloanelor pătate de verdele întunecat al mușchiului pe care se profila coroana albă a unui cais în floare, răsărit printre pietrele vechilor construcții răvășite de stihii ale naturii și de furia diverselor năvăliri. Din înălțimea acropolei, privirea îmbrățișa culoarea vioaie a livezilor de meri și pruni de pe terasele din jur, pentru a coborî apoi în va-

lea acoperită de peria proaspătă a ogoarelor de grîne, pierdute în zare spre pereții de granit ai munților Liban. În aerul limpede al podișului plutea o liniște odihnitoare, purtîndu-ți imaginația spre timpuri de mult apuse, pe care, însă, monumentele Baalbeckului le vor ține veșnic vii, în memoria camenilor, cît vor dăinui ele.

Calvarul unui popor

Tot în Bekaa, în imediata apropiere a frontierei cu Siria, lîngă axul șoselei internaționale Beirut-Damasc, cam la jumătatea drumului dintre cele două capitale, un alt complex monumental, de dată mai recentă, este constituit de Anjarul califilor omeyazi — dinastie de războinici cuceritori, dar și de constructori renumiți din secolele șapte și opt ale erei noastre. Anjarul de azi, un sat prosper, locuit în majoritate de armeni, cu grădini bogate de zarzavaturi, plantații de pomi fructiferi, ferme avicole și păstrăvării, așezat ca și Baalbeckul la poalele munților Antiliban, se învecinează cu vestigiile unui înfloritor oraș arab din Evul Mediu, îngropat complet aproape o mie de ani și scos la iveală, treptat, începînd din 1949, prin grija autorităților libaneze. Orașul-cetate, de formă perfect dreptunghiulară, cu ziduri înalte de apărare și patru porți mari, una pe fiecare latură, a fost destinat de la început să fie un centru comercial de prim rang, un imens caravanserai, la care să tragă negustori și mărfuri în trecere între țărmurile Mediteranei și Golf. Că așa au stat lucrurile o dovedește descoperirea a 600 de boxe pentru negoț în incinta zidurilor cetății și lipsa de locuințe suficiente pentru o populație sedentară mai numeroasă.

Două străzi principale, cu pavajul păstrat intact, se încrucișează în unghi drept, împărțind orașul în patru părți distincte : cartierul palatului, probabil reședință de vară a califului de la Damasc, cartierul moscheii cu clădirile sale aferente, cartierul termelor sau băilor, cartierul comercial, fiecare avînd propria sa poartă de ieșire spre unul din punctele cardinale. Clădirile sînt împodobite cu coloane și arcade, ornamentații după tipicul bizantin, copiate sau luate din ruinele construcțiilor existente anterior în regiune. Și aici, ca și la Baalbeck, se desfășura, în fiecare

vară, pînă la evenimentele dramatice din ultimii ani, un foarte apreciat festival artistic, pe scena montată sub cele trei arcade rămase în picioare din palatul omeyad și care constituie, la rîndul lor, simbolul turistic al Anjarului cu interesantele sale vestigii, moștenire de la vechea civilizație arabă.

Înflorirea Anjarului medieval a fost însă efemeră. După căderea dinastiei omeyade, ca urmare a înfrîngerii de la Zab (ianuarie 750 e.n.), noii califi abbasizi, transferînd capitala imperiului arab de la Damasc la Bagdad, vor trata actualul teritoriu al Siriei și Libanului drept provincii periferice, adeseori frămîntate de revolte și erezii religioase, ce aveau să conducă la apariția a diverse secte musulmane și creștine, aflate la obîrșia unor comunități distincte, existente pînă astăzi, cu rol de prim ordin în viața poporului libanez. Mai tîrziu, în secolul al XII-lea, pe aceste meleaguri au năvălit oștile cavalerilor cruciați din îndepărtatul Apus, mînați spre locurile sfinte de la Ierusalim nu atît de credință cît de neastîmpărată sete de îmbogățire, dublată de orgoliul cuceririlor și preamăririi. Timp de aproape două sute de ani, pămîntul libanez avea să fie legat de destinul nobililor franci așezați temeinic prin aceste locuri, așa cum sugerează falnicele castele ce dăinuie pînă în zilele noastre: Saint Gilles la Tripoli, Château de la Mer în fața Saidei, donjonul cu trei etaje și patru turnuri de la Byblos-Jbeil, Château de Beaufort în sudul Libanului — cavalerii cruciați dorind să rămînă stăpînitori după exemplul dinainte al vechilor greci, romanilor, bizantinilor.

Înfrînți, mai tîrziu, de viteazul conducător de oști Salah Ed-dine (Saladin), întemeietorul dinastiei califilor ay-yubiți de la Cairo, care a recucerit Ierusalimul la 1187, cruciații vor încerca în veacul al XIII-lea să-și recîștige regatele și ducatele înființate de ei în Orient, organizînd noi expediții, pentru a renunța definitiv după ce în anul 1291 ultimele puncte de sprijin — cetățile Saida, Beirut, Tyr și Acra — au căzut în mîinile armatelor musulmane. Între timp, la Cairo, sclavii turcomani și circazieni, așa-numiții mameluci, ce formau garda personală a sultanului, reușiseră să pună mîna pe putere, exterminînd vechea familie domnitoare, pentru a întemeia o nouă dinastie, ieșită din propriile lor rînduri. Imperiul mameluc își va întinde dominația, timp de mai multe secole, asupra Siriei și Libanului, pînă cînd alți cuceritori, veniți din stepele Asiei

Centrale și organizați apoi în puternicul stat otoman, aveau să preia stăpînirea acestor regiuni începînd din 1516, în timpul sultanului Selim I, pentru a o prelungi pe parcursul a patru sute de ani.

Populațiile cu mai vechi rădăcini istorice sau cele împinse pe aceste meleaguri de furtunile istoriei, creștini sau musulmani, și-au căutat întotdeauna adăpost, din calea pustiitoarelor revărsări ale diverselor năvăliri, în locuri retrase din munți, greu accesibile, ferite de priviri străine. Pentru a le putea supune, cotropitorii s-au folosit, ca peste tot în lume, de certurile și animozitățile existente între unele grupuri ale populației, între diverși șefi feudali, uneori de aceeași credință. Așa au procedat sultanii mameluци din Cairo, guvernatorii turci trimiși de la Istanbul, iar mai tîrziu, pe la jumătatea secolului trecut, chiar în cursul dominației otomane, francezii și englezii, care i-au înarmat în secret pe creștinii maroniți și pe druzi pentru a se măcelări între ei, rezultat dramatic al luptei pentru influență dintre cele două puteri europene. A fost creat, atunci, un precedent cu ecou în timpuri mai moderne, de pe urma căruia a avut de suferit în primul rînd poporul libanez ca și alte popoare arabe din regiune.

În vreme ce litoralul mediteranean era ocupat și administrat direct de stăpînirile străine, așezările din munți au reușit să-și păstreze totuși o oarecare autonomie sub conducerea diverșilor emiri autohtoni, în fapt mici șefi feudali peste mai multe sate.

Libanul a fost unificat pentru prima oară de emirul druz Fakhr Ed-Dine II (1572—1635), diplomat iscusit și bun conducător de oști. Ajuns în 1590, la vîrsta de 18 ani, guvernator al regiunii muntoase Chouf (la sud de Beirut), Fakhr Ed-Dine II a avut meritul de a se debarasa de la început de mentalitatea confesional-comunitară, înconjurîndu-se în mod egal de sfetnici musulmani și creștini, fapt ce i-a permis să unifice într-un singur popor comunitățile zonelor autonome din munți și să cucerească litoralul mediteranean, păstrîndu-l apoi sub stăpînirea sa, prin iscusite manevre diplomatice, însoțite de inevitabilele peșcheșe su-nătoare pe lîngă Sublima Poartă de la Istanbul. După un exil de cinci ani (1613—1618) în Italia, la curtea marelui duce al Toscanei, care-i devenise prieten, Fakhr Ed-Dine II revine din Florența la castelul său de la Deir El-Kamar, reușind să preia din nou puterea peste întregul Liban, maritim și montan, care avea să cunoască, sub conducerea

sa, o perioadă, e adevărat destul de scurtă, de prosperitate economică, înflorire culturală și progres în toate domeniile. Toleranța religioasă din timpul domniei sale a făcut ca druzii, maroniții, suniții, greco-ortodocșii, șiiții să formeze un singur popor, toate aceste comunități trăind în bună înțelegere, în spirit de solidaritate și respect mutual.

În timpul domniei lui Fakhr Ed-Dine, comunitățile libaneze, izolate în cuiburile lor inaccesibile din munți, au început să coboare spre cîmpia Bekaa și litoral, stabilindu-și așezări și făcînd să reînflorească vechile orașe, îndeosebi Saïda și Beirutul. Din ordinul emirului s-au construit castele, caravanseraiuri (hanuri), șosele, poduri, fortărețe și turnuri de pază, existînd o deplină securitate a circulației oamenilor pe orice drum, în orice colț de țară. Castelul emirului de la Beirut, clădit în 1623, de un arhitect italian, stîrnea admirația tuturor vizitatorilor străini prin frumusețea corpului central, a orangeriei, grădinii zoologice, călătorii epocii comparîndu-l cu palatele sultanului de la Istanbul. Fakhr Ed-Dine II întreținea o armată bine pusă la punct, cu un efectiv ce putea să ajungă la 60 000 de oameni, formată atît din musulmani, cît și din creștini.

Autonomia libaneză transformîndu-se, încetul cu încetul, în independență față de Istanbul, sultanul Murad al IV-lea, iritat de îndrăzneala libanezilor, a ordonat în 1632 pașei din Damasc, Kutchuk, să termine cu Fakhr Ed-Dine II, trimițînd, totodată, în sprijin flota otomană de sub comanda lui Jaffar Pașa. În timp ce armata lui Kutchuk înainta pe uscat, flota sultanului asedia litoralul. Fakhr Ed-Dine a solicitat atunci sprijinul prietenului său, marele duce al Toscanei, dar apelurile sale au rămas fără răspuns, acesta nedorind să se angajeze într-un război prea îndepărtat de peninsula italică. Eroarea strategică comisă de Fakhr Ed-Dine, în prima fază a războiului, de a-și dispersa trupele în diverse fortărețe considerate de necucerit — amplasate la distanțe apreciabile una de alta — l-au condus la o înfrîngere inevitabilă. Obosit, îmbătrînit, afectat de moartea fiului Ali, a fratelui Younus și a elitei armatei căzute pe cîmpul de bătălie, abandonat de aliatul toscan în cel mai dramatic moment al vieții sale, Fakhr Ed-Dine se decise să renunțe la luptă — așa după cum consemnează cronicile timpului. Convins de Jaffar Pașa, care-i promisese iertarea sultanului, viteazul emir libanez se va preda lui Kutchuk, fiind condus, ca prizonier, împreună cu familia, la Istanbul. Aici Fakhr Ed-Dine și cei trei fii ai săi,

Mansour, Haidar și Bouluk, aveau să urce pe eșafod, la 13 aprilie 1635, încheind tragic una din cele mai glorioase pagini din istoria poporului libanez.

Două secole mai târziu, Libanul cunoștea un alt mare conducător, comparabil cu Fakhr Ed-Dine II, în persoana emirului Bechir II, supranumit cel Mare. Tânărul prinț Bechir Kasim Omar preia puterea în anul 1789, cu sprijinul lui Al Jazzar Pașa, un aventurier bosniac, ajuns guvernator otoman al regiunii după ce se distinsese ca apărător al Beirutului, bombardat de două ori de flota țarului, trimisă în Mediterană în timpul războiului ruso-turc din 1768—1774.

Domnia lui Bechir cel Mare a constituit o sinuoasă și dificilă navigare politică, în condițiile unor permanente imixtiuni străine, când Libanul era presat din toate părțile fiind mereu în pericol datorită ciocnirii multiplelor interese din afară, conjugate cu certuri și răfuieli singeroase între familii feudale autohtone, fiecare antrenându-și în lupte fratricide supușii. Nevoit să penduleze între Al Jazzar, care îi facilitase cucerirea puterii, și generalul francez Napoleon Bonaparte, ce-i oferea prietenia în schimbul participării la asediul cetății Acra, guvernată de protectorul său, iar mai târziu între sultanul de la Istanbul și vice-regele Egiptului, Mahomet Ali, emirul Bechir a apărut întotdeauna interesele poporului său dând dovadă de o mare înțelepciune diplomatică în condițiile dificile ce i le impunea istoria vremii.

Urmînd exemplul predecesorului său Fakhr Ed-Dine II, emirul Bechir II a practicat aceeași politică a toleranței religioase, a unității comunităților libaneze într-un singur popor. O veche poveste populară, pe care am citit-o într-o cărticică libaneză dedicată domniei lui Bechir II, istorisește că un creștin mergînd odată la drum împreună cu un musulman a început să discute cu acesta despre politica religioasă a emirului. Creștinul susținea că Bechir II era maronit și că se bucura de încrederea patriarhului și a întregului cler maronit. „În fiecare duminică poate fi văzut la slujba religioasă de la biserică“ — susținea el. „Minți — i-a replicat musulmanul. Emirul asistă în fiecare vineri la rugăciunile musulmane și la citirea Coranului“. Un druz, întîlnit în cale și luat drept arbitru de cei doi, le-a dat următorul răspuns : „Sînteți nebuni amîndoi. Păi emirul este druz și nu există printre înțelepți un mai bun

cunoscător al misterelor cultului nostru“. În fapt toți trei aveau dreptate pentru că emirul era botezat creștin, se inițiasse în misterele cultului druz și învățase preceptele Coranului, iar la palatul său de la Beit Ed-Dine se găseau o capelă creștină, o „khalwe“ (casă de cult) druză și o moschee musulmană.

Sub domnia lui Bechir II, Libanul va cunoaște un proces larg de modernizare. Beirutul, rămas un simplu târgușor după moartea lui Fakhr Ed-Dine II, a devenit, în scurt timp, unul din principalele porturi ale Levantului. Economia țării se va dezvolta considerabil, în această perioadă fiind amenajate plantații întinse de măslini și de viță de vie; progresul sericiculturii a dat naștere la numeroase țesătorii pe litoral și în interiorul țării, mătasea de Liban ajungând una din mărfurile cele mai prețuite la export. Bechir II a construit totodată numeroase drumuri și poduri, a acordat mari facilități comercianților autohtoni și străini, în scopul asigurării prosperității țării, a încurajat artele, știința, la curtea sa perindându-se oameni de litere și savanți din multe țări, mai apropiate sau îndepărtate.

Marele poet francez Lamartine, care l-a vizitat în 1832—1833 la palatul său de la Beit Ed-Dine, îl descrie astfel: „Era un bătrîn impozant, cu privirea vie și pătrunzătoare, cu obraz proaspăt și animat, barbă căruntă și ondulată. Un halat alb, strîns cu un brîu de cașmir, îl acoperea pînă la călcîi și din pliurile sale scînteia la înălțimea pieptului mînerul unui lung pumnal“.

Spre sfîrșitul domniei, hotărîndu-se să rămîină credincios alianței cu Mohamet Ali, vice-regele Egiptului, și cu fiul acestuia, Ibrahim Pașa, guvernatorul Palestinei, Bechir s-a găsit confruntat atît cu o intervenție militară a puterilor europene ce sprijineau în acel moment imperiul otoman, cît și cu răscoala generală a populației din munți, alimentată copios cu arme de agenți britanici și izbucnită pe fondul nemulțumirii provocate de comportarea trupelor egiptene cantonate în teritoriul libanez. Debarcarea unui puternic contingent anglo-turco-austriac în apropiere de Beirut și blocarea tuturor porturilor libaneze de către flota britanică l-au determinat pe Bechir în octombrie 1840 să se predea amiralului englez, fiind condus cu întreaga familie, în exil, pe insula Malta. După cîteva luni, bătrînul emir avea să se stabilească definitiv la Istanbul unde va muri în 1850 la vîrsta de 87 de ani. Domnia sa de peste o jumătate de veac a consemnat, ca și aceea a lui Fakhr Ed-

Dine II, una din paginile cele mai mărețe și mișcătoare ale istoriei libaneze, promovînd ideea unității și independenței naționale a acestui mic dar curajos popor iubitor de libertate care a supraviețuit tuturor încercărilor timpului, găsind mereu forțe să renască.

Bechir II a lăsat moștenire Libanului cel mai frumos și impunător palat existent pe pămîntul acestei țări, clădit de arhitecți și meșteri vestiți, în anii domniei sale, ca reședință permanentă, într-o zonă extrem de pitorească din munții Liban, cale de vreo patruzeci de kilometri de la Beirut. Jumătate din distanță, spre palatul de la Beit Ed-Dine, se străbate pe șoseaua litoralului mediteranean trecînd pe lângă aeroportul internațional și plajile cu hoteluri de lux de la Khalde; cealaltă jumătate pe un drum asfaltat (în Liban aproape toate drumurile sînt asfaltate) ce se bifurcă urcînd spre creierii munților din dreptul orașelului Damour, care a trăit începînd din 1976 o lungă tragedie. Părăsit de locuitorii săi, în timpul războiului civil ca urmare a unor masacre, Damourul a fost repopulat cu refugiați scăpați din tabăra palestiniană Tall El-Zaatar, nimicită în vara aceluiași an de forțele armate ale dreptei libaneze. Ulterior, noii săi locuitori au constituit o țintă permanentă a rachetelor aer-sol ale Phantom-urilor israeliene, dezlănțuite în repetate rînduri asupra orașelului martirizat și îngroșînd astfel numărul victimelor nevinovate căzute printre ruinele de dată mai recentă sau mai vechi ale Damourului.

Fluviul Damour, care se varsă în mare doi pași mai departe, este în cursul verii un simplu firisor de apă șipotînd printre pietre rotunde, lustruite de trecerea timpului, pentru a ajunge la proporțiile unui rîu obișnuit abia după primele ploi de la sfîrșitul toamnei. De o puritate cristalină prin care zărești albia de piatră și păstrăvii jucăuși de pe fund, Damourul se strecoară ca desprins din chingi pentru a se desfășura și a uda, în imediata apropiere a întîlnirii cu Mediterana, livezi de portocali și mandarinii.

Urcînd de-a lungul fluviului, înspre izvoare, pe drumul lipit de margini de prăpastie, ajungi după cîțiva kilometri la Deir El-Kamar („mînăstirea lunii” — în traducere din arabă), vechea capitală a emirului Fakhr El-Dine II, etalînd încă ziduri intacte din palatele acestuia și ale colaboratorilor săi apropiați. În centrul localității poate fi văzut „bazarul de mătase” sau „kayssarieh”, construit de

celebrul emir, unde găsești și astăzi prăvăliile artizanilor, Deir El-Kamar-ul fiind renumit pentru calitatea mătăsurilor produse aici și exportate departe, peste hotare. Casa emirului Younes Maan (fratele lui Fakhr Ed-Dine II) cu portalul său din piatră roz, moscheea cu minaret în formă octogonală construită de bunicul marelui emir, seraiul cu intrarea străjuită de doi lei sculptați în granit ca și alte clădiri ale Evului Mediu libanez se pierd printre vile înconjurată cu ronduri de flori în culori vii, clădiri moderne venite în ultimul secol să întregescă vechiul peisaj istoric. Din Deir El-Kamar, celebrul palat al lui Bechir II de la Beit Ed-Dine se vede destul de aproape; îl desparte doar o vale adâncă ce coboară chiar din dreptul șoselei. Terasă cu meri în floare, mărginite de siluetele ascuțite ale chiparoșilor, urcă apoi pînă sub zidurile sale albe. Dar pentru a ajunge la Beit Ed-Dine („casa credinței” — în arabă) este necesar să străbați încă șase-șapte kilometri de șosea și mai multe serpentine încolăcite pe margine de prăpastie.

Un tunel cu porți de fier conduce spre „midan”, platou larg din fața palatului unde se adunau soldații la paradă alături de poporul venit să prezinte omagiul său emirului. Tineretul, în costume multicolore, se întrecea acolo, pe timpuri, în jocuri hipice, trîntă, luptă cu sabia. Pe una din laturi se aflau grajdurile emirului ce adăposteau șase sute de cai pur sînge. Saloanele palatului, decorate în stil clasic arab, cu pardoseală în mozaic și pereți din lemn sculptat, cu mobilă de epocă — sofale acoperite de covoare prețioase și măsuțe joase cu încrustații de sîdef — erau răcorite de mici havuzuri împodobite la rîndul lor cu frumoase arabescuri.

De pe terasele palatului se deschide privirii panorama fermecătoare a muntelui Baruk, acoperit de coroanele rotunde ale pinilor maritimi și de apariția impunătoare a cecdrilor seculari, mult mai tineri aici decît în partea de nord a țării, în zona Becharre, unde vîrsta lor se numără în milenii. Peisajul este întregit de un pîrîu formînd o mică cascadă, aproape de intrarea în palat, sub care, bineînțeles, spiritul comercial al libanezilor a organizat cîteva restaurante în aer liber, cu bucătărie specifică, la fel cum în drum, venind la Beit Ed-Dine, atunci cînd începi să urci spre Deir El Kamar, pe valea Damourului, întîlnești în cale alte asemenea localuri ce și-au așezat mesele sub

coroanele încărcate cu fructe aurii sau cu flori albe, parfumate, ale livezilor de portocali.

Beit Ed-Dine-ul constituie un important punct turistic, atrăgînd în vremuri normale un mare număr de vizitatori veniți să admire palatul lui Bechir II, splendidă expresie a artei și priceperii libanezilor de la începutul secolului trecut. O aripă a palatului avea să fie folosită mai tîrziu ca reședință de vară a președintelui republicii, reședința permanentă a șefului statului libanez aflîndu-se la Baabda, pe o colină din marginea Beirutului. Altă aripă a palatului de la Beit Ed-Dine a fost amenajată în muzeu de istorie a țării, alegere cît se poate de fericită pentru că dacă ruinele Byblosului și Tyrului reprezintă epoca feniciană, acropola majestuoasă a Baalbekului gloria romană, castelul mării de la Saida și Saint-Gilles din Tripoli trecerea cavalerilor cruciați, sufletul Libanului de ieri și de azi, dragostea sa de libertate și independență națională nu o poți înțelege decît aici, în acest cuib de vulturi de pe înălțimile regiunii Chouf.

La intrarea în muzeul de la Beit Ed-Dine este expus drapelul independenței libaneze, roșu-alb-roșu, în benzi orizontale cu emblema unui cedru verde în mijloc. El a fost arborat, pentru prima oară, deasupra sediului guvernului Libanului liber, la 22 noiembrie 1943, cînd marile manifestații de stradă din Beirut au determinat autoritățile mandatare să cedeze și să fie de acord cu voința populară. De atunci, această zi de noiembrie a devenit Ziua națională a Libanului, fiind sărbătorită cu mult fast în fiecare an.

Sărbătoarea independenței

Drumul de un secol, început cu sfîrșitul domniei lui Bechir II și încheiat prin proclamarea independenței depline a Republicii Libaneze, a cunoscut multe evenimente dramatice cu sinuozități politice, intervenții și ocupații străine, lupte fratricide ațîțate din afară, perioada de cruntă represiune din partea stăpînitorilor, cu spînzurători ridicate în piața publică și exterminări în masă prin înfometare organizată. Pentru a slăbi voința de independență a libanezilor, Înalta Poartă de la Istanbul a împărțit,

în 1842, Libanul montan (care formează dealtfel trei sferturi din teritoriul actual al țării) în două caimacanate (regiuni administrative) autonome, sub conducerea unui emir creștin și a altuia druz, avînd ca linie de demarcație axul șoselei Beirut-Damasc, în timp ce litoralul și podișul Bekaa rămîneau sub administrație otomană directă. Încercînd să învrăjbească unele grupări feudale libaneze și să le antreneze în conflicte armate pentru a-și consolida dominația, Imperiul otoman și-a găsit concurenți acerbi în puterile europene grăbite să încurajeze certurile și scîndările comunitare prin introducerea masivă de arme, în speranța stabilirii de capete de pod pentru propriile lor interese. Aceste interferențe, accentuate, au condus fatal, în 1860, la un adevărat război civil între creștinii maroniți și druzi, nemulțumirile de ordin social și politic ale maseilor, datorate apăsării impozitelor de tot felul și arbitrariului administrației, fiind canalizate în mod diabolic spre conflicte de ordin confesional, soldate cu masacre ce au costat viața a mii și mii de persoane.

Tulburările religioase au constituit, așa cum se și avușese în vedere, motivul intervenției directe a puterilor străine. Împăratul Franței, Napoleon al III-lea, va trimite de urgență un corp expediționar pentru apărarea maroniților, în momentul cînd agenții englezi ai prea-creștinei lor suverane sprijineau fățiș pe druzi, înarmîndu-i. Angrenarea și a altor puteri europene în competiția pentru dominarea Libanului a condus în cele din urmă la anihilare reciprocă și, în iunie 1861, Turcia semna împreună cu Anglia, Franța, Rusia, Austria și Prusia un protocol prin care recunoștea autonomia Libanului reunificat (zona muntoasă) sub conducerea unui mutasarif (guvernator) ales din rîndurile funcționarilor Imperiului otoman, de religie creștină, numit de Înalta Poartă și investit cu putere executivă, dar secondat de un Consiliu administrativ consultativ, înglobînd în componența sa reprezentanți ai tuturor comunităților libaneze. Acest „regulament organic“ a rămas în vigoare pînă în anii primului război mondial cînd Jamal Pașa, ministrul marinei, numit comandant al forțelor turcești din întreaga Sirie și investit cu puteri discreționare, a ocupat militar Libanul trecîndu-l sub administrația sa autoritară, manifestată prin spînzurarea în mijlocul Beirutului — cum dealtfel procedase și la Damasc — a unui număr de patrioți creștini și musulmani care acționau în sprijinul ideii de independență națională. În cei

trei ani cît Jamal Paşa şi-a exercitat prerogativele se consideră că aproximativ 200 000 de libanezi au pierit de pe urma tifosului şi foametei cronice organizate prin blocarea diverselor localităţi de către trupele turceşti şi împiedicarea totală a aprovizionării populaţiei.

În 1918, spre sfîrşitul primului război mondial, ocupanţilor turci le-au luat locul armatele învingătoare anglo-franceze. Un acord secret încheiat de cele două puteri europene, cu doi ani mai înainte şi cunoscut sub numele de convenţia Sykes-Picot, după principalii negociatori, prevedea împărţirea Orientului arab între Marea Britanie şi Franţa. Două zone — „roşie” şi „albastră”, partea de nord-vest a Golfului Persic şi respectiv litoralul mediteranean — urmau să fie administrate direct de aceste puteri ; se mai preconiza o zonă „brună” internaţionalizată (Palestina), precum şi zonele A şi B de suveranitate arabă, dar sub influenţă franceză şi engleză. O parte a peninsulei Arabice rămînea regatelor Hedjaz şi Nejd, cu excepţia sudului unde Marea Britanie deţinea mai de mult puternica bază navală de la Aden şi a emiratelor de pe ţărmul Golfului, sub protectorat englez. Evenimentele ce au urmat imediat după terminarea primului război mondial şi prăbuşirea imperiului turcesc aveau să legifereze în linii mari tîrgul colonialist încheiat anterior. Prin Tratatul de pace de la Versailles se hotăra plasarea sub mandat a regiunilor arabe detaşate de la Imperiul otoman. Franţa şi Anglia îşi vor exercita dominaţia în Orientul Mijlociu, dacă nu în litera cel puţin în spiritul convenţiei Sykes-Picot, pînă la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, ce va marca independenţa majorităţii ţărilor arabe din această regiune.

În ianuarie-martie 1920, arabii care luptaseră în cadrul mării lor revolte din 1916—1918 împotriva turcilor sub conducerea fiilor emirului de la Mecca, Hussein, aveau să organizeze un congres naţional la Damasc, ce va hotărî proclamarea independenţei Siriei unificate (Libanului fiindu-i acordat un statut de autonomie în cadrul noului stat). Feisal, fiul lui Hussein şi principal comandant al armatei arabe în timpul revoltei antiotomane, a fost ales atunci rege al Siriei Mari. Dar puterile europene învingătoare, întrunite în aprilie acelaşi an, într-o conferinţă la San Remo, vor decide unilateral de a plasa Libanul şi Siria sub mandat francez, iar Irakul, Palestina şi Transiordania sub mandat britanic, specificîndu-se că Anglia va

trebui să execute dispozițiile conținute în declarația Balfour (ministru de externe englez) din noiembrie 1917, prin care se promitea sprijinirea creării unei entități statale evreiești în Palestina. Hotărârile Conferinței de la San Remo au fost impuse arabilor prin forța armelor. Regele Feisal, silit să părăsească Damascul, va fi încoronat în 1921 ca suveran al Irakului sub dominație britanică, iar în sudul frontierelor siriene se va înființa, tot de englezi, emiratul Transiordaniei, avîndu-l ca monarh pe Abdallah, alt fiu al lui Hussein, rămas rege peste Hedjaz, cu capitala la Mecca.

La 1 septembrie 1920, generalul Gouraud, însărcinat de guvernul francez să execute deciziile Conferinței de la San Remo, după ce abolise monarhia hașemită din Siria, divizînd țara în mai multe state fantomă, va proclama independența Marelui Liban, în frontierele actuale, cu Beirutul drept capitală. Această independență a rămas însă literă moartă pînă în 1926, țara continuînd să fie administrată direct de autoritățile mandatare. Răscoalele izbucnite în Siria în 1925, cărora li s-au alăturat și regiunile Tripoli și Bekaa din Liban, au determinat guvernul francez la unele concesii, printre care și proclamarea constituției libaneze la 23 mai 1926. Constituția stabilea în Liban o republică cu un președinte și un parlament ales, dar în fapt înaltul comisar francez rămînea stăpînul țării putînd suspenda oricînd dorea Constituția, dizolva parlamentul și revoca pe președintele republicii, ceea ce s-a și întîmplat la un moment dat.

După capitularea Franței în 1940, autoritățile de la Vichy vor numi înalt comisar în Siria și Liban pe generalul Dentz. În fața primejdiei ca Levantul să fie transformat într-un cap de pod hitlerist, așa cum arăta desfășurarea evenimentelor după căderea întregii peninsule balcanice în mâinile armatelor italo-germane, trupe britanice și ale Franței libere au intrat în Siria și după cîteva săptămîni de lupte cu unități ale armatei franceze din Levant, subordonată regimului de la Vichy, au reușit să ocupe întregul teritoriu sirian și libanez. Pentru a cîștiga simpatia și colaborarea populației locale, Franța liberă și Marea Britanie au dat publicității la Cairo — în ziua începerii campaniei (8 iunie 1941) — o declarație comună prin care proclamau independența Siriei și Libanului. Poporul libanez avea însă de așteptat încă doi ani pînă să-și vadă visul împlinit.

Noul parlament libanez, desemnat de scrutinul desfășurat la sfârșitul lui august 1943, alegea o lună mai târziu președinte al republicii pe Bechara El-Khoury, personalitate proeminentă a comunităților creștine care va însărcina imediat cu formarea guvernului pe Riad Solh, lider politic al comunităților musulmane. La 8 noiembrie 1943, într-o atmosferă de puternic entuziasm, parlamentul proceda la revizuirea constituției suprimând articolele care se refereau la mandatul străin și modificând pe cele privitoare la exercitarea puterii și la prerogativele înaltului comisar. Autoritățile militare franceze vor riposta în zilele următoare arestând pe președintele republicii, șeful guvernului și mai mulți miniștri, întemnițându-i în fortăreața Rachaya, din podișul Bekaa, spre frontiera siriană. Reacția unanimă a populației libaneze avea să se dezlănțuie imediat, întregul popor ieșind în stradă pentru a-și manifesta nemulțumirea. Divizarea, animozitățile comunitare și separatismul, cultivate succesiv, cu atîta perfidie, de ocupația otomană și autoritățile mandatare, au dispărut atunci făcînd loc unității monolitice a întregului popor. În fața voinței populare, autoritățile franceze au fost nevoite să cedeze. În noaptea de 21—22 noiembrie, radio Alger anunța hotărîrea Comitetului de Eliberare Francez (guvernul Franței libere ce își avea sediul în capitala algeriană) de a aproba modificările Constituției libaneze votate de parlament și în consecință independența completă a Republicii Libaneze. A doua zi, prizonierii de la Rachaya vor fi conduși înapoi la Beirut, cu toate onorurile, pentru a-și relua funcțiile în care fuseseră aleși.

Iată cum descrie un martor ocular ziua de 22 noiembrie 1943, ce a marcat etapa finală a luptei seculare a Libanului pentru cucerirea independenței naționale: „Dimineăta, devreme, dl. David, delegatul francez, s-a prezentat la fortăreața din Rachaya, împreună cu colonelul Naufal, comandantul jandarmeriei libaneze, comunicînd șeicului Bechara El-Khoury și tovarășilor săi hotărîrea conducătorilor francezi. Liderii eliberați s-au adunat în curtea interioară și au intonat imnul libanez. Cînd cortegiul a ajuns în piața centrală din Rachaya, clopotele bisericilor au început să bată, în timp ce sătenii — druzi, creștini și musulmani — într-o singură voce îl întîmpinau cu aclamații delirante. Această scenă s-a repetat de o sută de ori de-a lungul parcursului între Bekaa și capitală. Ca un fulger, știrea trecerii cortegiului triumfător s-a comunicat de la o loca-

litate la alta. La Wadi Hammana, șeicul Bechara l-a rugat pe dl. David care îl însoțea în mașină să-i cedeze locul primului ministru Riad Solh. Și astfel, într-un automobil deschis, cei doi lideri libanezi și-au făcut intrarea în capitală, prin mijlocul unei devărate maree umane, într-un entuziasm debordant“.

Deasupra Marelui Serai (sediul guvernului), din balconul căruia cei doi lideri libanezi salutau mulțimea imensă, era înălțat drapelul independenței roșu-alb-roșu, cu un cedru verde la mijloc, ce înlocuia vechiul steag din timpul mandatului. Noul drapel libanez sublinia continuitatea istorică a luptei pentru libertate și suveranitate națională purtată de Libanul de ieri și de azi, când repetatele ingerințe străine, profilate pe fundalul luptei pentru dominație și sfere de influențe, au perpetuat tot felul de pericole pentru unitatea și integritatea teritorială a țării, încercând s-o dezmembreze.

Maroniți, suniți, druzi și șiiți

Sistemul politic-administrativ al Libanului avea și continuă să aibă la temelie așa-numitul Pact Național din perioada luptei pentru dobândirea independenței depline a țării. Pactul Național n-a fost dat niciodată publicității, pentru că în fapt nici nu există un document ca atare. Este vorba de o simplă înțelegere perpetuată prin cutumă și respectată cu strictețe, conform căreia posturile din conducerea statului și din administrație se repartizează pe bază de paritate comunitară. Astfel, de regulă, președintele republicii (ales pe șase ani) este creștin maronit ; președintele Camerei deputaților (al doilea în ierarhia statală) aparține comunității musulmanilor șiiți ; primul ministru reprezintă pe musulmanii suniți ; vicepreședintele consiliului de miniștri este de obicei greco-ortodox. La rândul lor miniștrii reprezintă diversele comunități.

În parlament, mandatele sînt repartizate proporțional pe comunități, indiferent de apartenența politică a candidaților. Parlamentul libanez numără 99 de deputați. Dintre aceștia 30 sînt maroniți, 20 suniți, 19 șiiți, 11 greco-ortodocși, 6 greco-catolici, 5 druzi, 4 armeni ortodocși, 1 armean catolic, 1 protestant și 1 reprezentant al altor minorități.

Pentru a înțelege mecanismul vieții politice libaneze, ce pare extrem de complicat unui observator din afară și care, în orice caz, constituie o experiență unică pe plan mondial, ar trebui pornit, fără îndoială, de la cunoașterea rolului pe care-l joacă comunitățile existente pe teritoriul național, istoricul lor, tradițiile și obiceiurile țării. Geneza comunităților este de ordin religios, la baza formării acestora stînd fracționarea timpurie a bisericii creștine din răsărit și a cultului islamic, persecuțiile și antagonismul dintre diversele ramuri, izolarea geografică și socială determinată de această stare de lucruri, precum și de numeroasele năvăliri și ocupații străine cunoscute de pămîntul libanez în decursul vremurilor.

Cu descendențe diferite — urmași ai fenicienilor, arameenilor, peste care s-au suprapus elemente elenistice, latine, bizantine, vest-europene în timpul cruciadelor și, bineînțeles, arabe după Mahomed, cît și diverse grupuri musulmane nearabe colonizate de Imperiul otoman în cele patru secole de dominație, iar spre sfîrșit alte valuri de emigranți, cum au fost armenii scăpați din genocidul cunoscut de ei în Turcia anului 1915 — comunitățile libaneze s-au închegat pe parcursul istoriei ca entități de-sine-stătătoare, cu trăsături specifice, moduri de viață și tradiții proprii. Divizarea pe aceste baze face ca în Liban să deosebești ușor, în aceeași zonă de relief, un sat šiit de un burg maronit sau de o așezare druză, însăși arhitectura construcțiilor conducîndu-te spre o recunoaștere exactă. Chiar la Beirut, unde amalgamul populației este cu totul excepțional, cartierele locuite de o anumită comunitate se disting oarecum lesne de cele ale altor comunități.

În linii mari, comunitățile libaneze se împart în creștine și musulmane. Cu o jumătate de veac în urmă, de cînd datează ultimul recensămînt oficial, nerepetat de atunci, din motive politice, populația creștină era ușor majoritară. În prezent, fără a se putea face apel la date oficiale autohtone, se admite că raportul s-a schimbat în favoarea musulmanilor, procentajul fiind estimat, cu aproximație, la 60 față de 40 la sută. De aici și anumite fricțiuni politice și cereri de revizuire a Pactului Național sau de desființare a sistemului politic confesional-comunitar considerat de unii că nu reflectă situația reală, iar de alții ca fiind anacronic timpurilor moderne, toate acestea jucînd rolul lor în conflictul intern ce a zguduit Libanul în deceniul al optulea.

Cea mai puternică comunitate creștină o formează maroniții. Originea bisericii maronite coboară scara secolelor spre perioada de răspîndire a creștinismului în Orient. Întemeietorul ei, mai mult după legendă decît după izvoare istorice autentice, ar fi fost un sihastru, pe nume Maroun, ce a trăit spre sfîrșitul veacului al patrulea în regiunea de nord a Siriei. La moartea sa, discipolii i-au ridicat o biserică (locul n-a fost identificat pînă acum) pentru a-i cinsti memoria și în jurul ei s-a format cu vremea o puternică comunitate religioasă independentă de Constantinopol. Ulterior, tracasăți de împărații bizantini, stăpînitori ai acestei regiuni și care se amestecau foarte des în certurile bisericesti, amenințați de diverse invazii, maroniții s-au refugiat în zone sălbatice, neumblate, din munții Libanului, dezvoltîndu-se într-o societate închisă pentru o lungă perioadă de timp. Prezența cruciaților a revitalizat comunitatea, aceasta rămînînd legată în continuare de biserica de la Roma.

Maroniții constituie astăzi o ramură a religiei catolice cu anumite particularități : șeful suprem al bisericii poartă titlul de patriarh (el este investit, după alegere, de Vatican), preoții se pot căsători înainte de a fi consacrați ca atare, slujbele se țin în limba țării. Biserica maronită dispune de averi considerabile, patriarhul ocupînd un loc important în viața Libanului, atît din punct de vedere spiritual cît și politic. Sediul său de la Bkerke, într-o zonă muntoasă, la nord de Beirut, nu departe de țărmul mării, îți apare, privit de la distanță, ca un castel din povești, cu zidurile albe strălucind pe fundalul cenușiu al stîncilor înconjurătoare.

Comunitatea maronită ocupă zone întinse din munții Libanului, în partea centrală și de nord, cu unele enclave și în sud, inclusiv spre frontiera cu Israelul, dar în ultimul secol numeroși membri ai săi au coborît spre litoral făcînd să înflorească orășelele înșiruite la țărmul mării, de la Beirut spre nord, pînă aproape de Tripoli, pe o distanță de circa 70 km. Se consideră că maroniții formează aproximativ o cincime din populația Libanului, jucînd un rol de prim ordin în viața politică și socială a țării. Șeful statului, prin cutumă, este întotdeauna un maronit, ca dealtfel și comandantul armatei. În guvern, format de regulă pe baze comunitare, maroniții au un număr prioritar de miniștri sau cel puțin egal cu al musulmanilor suniți. În aparatul administrativ și justiție, ei ocupă de asemenea posturi

înalte. Aproape toți maroniții sînt știutori de carte ; un procent important au studii medii ; cei mai mulți vorbesc curent limba franceză, utilizînd-o și în familie ; din rîndurile lor au ieșit numeroși intelectuali de vază — profesori universitari, medici celebri, oameni de știință, litere și artă, cunoscuți nu numai în țară, dar și peste hotare. În rîndul emigrației libaneze din cele două Americi și din Europa occidentală, maroniții sînt majoritari, bucurîndu-se de o situație socială și materială deosebită. Așezările maronite din munții Libanului și de pe litoral prezintă un grad înaintat de civilizație ; localitățile lor ating standardul modern al secolului nostru.

Tot de Vatican sînt legați și greco-catolicii grupați în unele localități din zona muntoasă de la sud de capitală și în podișul Bekaa. Maroniții și greco-catolicii formează, împreună, 90 la sută din membrii comunităților catolice ; restul de 10 la sută include pe romano-catolici, catolicii siriaci, armenii catolici și chaldeenii.

Urmează comunitățile de rit bizantin, cea mai importantă și cea mai veche, cu continuitate, fiind comunitatea greco-ortodoxă, repartizată în aproape toate regiunile Libanului și datînd dinainte de cucerirea arabă. Din rîndurile acesteia fac parte mulți dintre oamenii de afaceri, armatori, industriași, în general componenți ai marii burghezii libaneze. Creștin-ortodoxe sînt și bisericile jacobită și armeană gregoriană, aceasta din urmă înglobînd majoritatea celor două sute de mii de armeni libanezi.

Diversitatea confesională musulmană cuprinde pe suniți, šiiti și druzi, ultimii desprinși din Islam la începutul acestui mileniu, dar îndepărtați pe parcurs de preceptele sale. Suniții — al căror nume vine de la „Sunna“ (tradiție), doctrină cuprinzînd nu numai spusele și gîndurile lui Mahomed, dar și toate amintirile și mărturiile despre pröfet ale contemporanilor săi, lăsate moștenire urmașilor din tată în fiu — constituie o comunitate musulmană cu multă pondere în viața social-politică libaneză. În mod obligatoriu șeful guvernului face parte din această comunitate ca și un procent important din numărul miniștrilor.

După cum se știe, majoritatea lumii musulmane aparține ramurii sunită, excepție făcînd Iranul, o parte însemnată din populația Irakului și a Libanului unde numărul šiitilor este sensibil egal cu al suniților. Šiitii — partizani sectari ai lui Ali, văr și ginere al profetului, ucis de adversari politici — consideră legitime doar amintirile lui Ma-

homed transmise direct prin membrii familiei sale, excluzînd pe toți ceilalți. În conflict, de la început, cu ramura oficială a Islamului și supuși persecuțiilor, șiiții s-au stabilit în mai multe regiuni din Liban — Akkar-Hermel în nord, în cîmpia Bekaa și în zona sudică — cu mult înaintea suniților. Spre deosebire de suniți, care trăiesc în general în marile orașe de pe litoralul mediteranean — Beirut, Tripoli, Saida — și ocupă un loc important pe plan politic și social, șiiții formează grosul populației sărace a Libanului, locuind în sate modeste și dispunînd de proprietăți reduse, o mare parte dintre ei fiind simpli muncitori agricoli. Situația lor s-a înrăutățit și mai mult în urma tensiunii din sudul Libanului, căreia i-au fost principale victime, fiind nevoiți să-și părăsească gospodăriile, cu zecile de mii, pentru a se refugia la periferiile Beirutului și așa destul de aglomerate, unde trăiesc în condiții de evidentă paupertate.

În sfîrșit, o altă comunitate distinctă, ce a jucat alături de maroniți un rol important în istoria Libanului, o constituie druzii, oameni curajoși, gata să-și apere cu arma în mînă așezările lor din munți, împotriva oricui ar încerca să le știrbească libertatea. Satele lor, cu case mari, din piatră, au o înfățișare ordonată, prosperă ; locuitorii acestora dispun de mici livezi de meri, plantați în terase pe coastele munților alături de măslini, duzi, smochini ; alții sînt meșteșugari, mici comercianți, funcționari ; mulți dintre ei coboară în fiecare dimineată cale de cîțiva zeci de kilometri în capitală, unde lucrează, pentru a se întoarce spre seară la căminele lor din înălțimile stîncoase. Originea druzilor, ca sectă religioasă, este stabilită în prima jumătate a secolului al XI-lea în Egipt, pe timpul domniei califului fatimid Hakem. Răspîndită de discipolii califului în Siria, secta s-a întărit repede recrutînd noi adepți care s-au retras cu timpul în zone muntoase, greu accesibile, la adăpost de invazii străine.

Ieșită din šiism, religia druză s-a îndepărtat structural de Islamul tradițional. Cunoașterea dogmei este rezervată unui mic număr de inițiați, numiți „okkals“ (înțelepți), singurii care au acces la „cărți“, ceea ce a făcut ca druzismul să fie considerat o religie secretă. Alături de elemente împrumutate din Islam, cum ar fi unicitatea lui Dumnezeu, ei admit reîncarnarea sufletelor, dogmă în totală opoziție cu religia musulmană ; după concepția lor însuși Dumnezeu s-a reîncarnat de zece ori, ultima sa apariție pe pămînt

fiind califul Hakem. Ei nu pun mare preț pe ritualuri ; se reunesc o dată pe săptămână în „khalwe“, o casă obișnuită ce nu diferă de celelalte din sat, pentru meditație. Druzismul insistă mai puțin asupra manifestărilor exterioare de cult și mai mult asupra obligațiilor morale. Conform preceptelor lor, femeia este egală cu bărbatul, are același drept de a divorța și de a primi jumătate din ce posedă soțul, la acceptarea divorțului. Firește, druzii sînt monogami ceea ce îi deosebește, din punct de vedere al dogmelor, de musulmanii tradiționali (chiar dacă în practică, nu numai în Liban, dar și în alte țări arabe, poligamia este pe cale de dispariție, îndeosebi în mediul urban). Se consideră că, în prezent, pe teritoriul Libanului trăiesc aproximativ 150 000 de druzi, circa 200 000 în Siria, iar 30 000 în zonele muntoase din Israel.

Din paleta comunităților libaneze nu ar putea fi omiși, desigur, armenii, locuitori de dată mai recentă, care formează cam șapte-opt la sută din populația țării. La originea acestei comunități se află supraviețuitorii masacrelor organizate de autoritățile turcești în timpul primului război mondial, cărora după anumite date le-au căzut victime un milion jumătate de armeni. Dintre cei ce au scăpat atunci cu viață, un număr de 50 000 s-au stabilit în Liban, în anul 1921. Au urmat alți 25 000 în 1939, cînd sandjakul Alexandrette din nordul Siriei a fost cedat Turciei de puterea mandatară, antrenînd un exod al populației armenice din regiune. Astăzi, în Liban trăiesc 200 000 de armeni, cetățeni ai acestei țări cu drepturi egale, reprezentați în parlament de cinci deputați și în guvernele obișnuite de un ministru. O parte importantă dintre armeni sînt concentrați în cartierul Burj Hammud din Beirut ; ei sînt negustori, oameni de afaceri, mici meseriași (de exemplu 90 la sută din ceasornicari și peste jumătate din maeștrii bijutieri din Liban), dar și foarte mulți intelectuali — medici, farmaciști, ingineri, oameni de artă și cultură. La Beirut există asociații culturale și ansambluri folclorice armenesti ; apar cîteva cotidiane și reviste în armeană ; posturile de radio libaneze transmit zilnic programe în această limbă ; echipe sportive armenice activează în diverse discipline, dintre care trei în prima ligă de fotbal dispunînd de stadioane proprii ; sărbătorile religioase armenesti atunci cînd cad în altă zi decît cele ale catolicilor și greco-ortodocșilor sînt incluse în calendarul oficial al țării.

Exista la Beirut și o mică comunitate evreiască, care avea aceleași drepturi constituționale ca toți cetățenii libanezi. După primul război arabo-israelian din 1948, un deputat a înaintat parlamentului proiectul unei legi prin care se interzicea cetățenilor de cult mozaic accesul la funcții de comandă în forțele armate libaneze. Dezbaterile au fost aprinse, deputații considerînd o astfel de lege contrară constituției și proiectul a fost respins cu o majoritate zdrobitoare de voturi. În timpul războiului civil din 1975—1976, cînd se desfășura, în zona centrală a orașului, înverșunata „bătălie pentru marile hoteluri“, cele cîteva străzi ale micului cartier evreiesc s-au aflat, scurt timp, între două focuri și o parte dintre locuitorii săi s-au refugiat într-o sinagogă, fiind protejați de luptătorii ambelor tabere. Ceva mai mult, conducerea palestiniană a trimis sub focul încrucișat al bătăliei, un grup al său înarmat pentru a-i aproviziona cu alimente și a-i apăra împotriva unor eventuale excese, posibile în cursul luptelor pe un front în mișcare.

Supuse secole de-a rîndul aceluiași opresiuni străine, vexațiunilor de tot felul și în unele cazuri pericolelor de nimicire în masă, comunitățile libaneze, mult timp distincte geografic, economic și social, au găsit întotdeauna un numitor comun pentru a trăi în bună înțelegere și a se ajuta reciproc, închegînd treptat unitatea libaneză ce a condus la crearea statului independent. În timpuri mai moderne, după eliberarea națională, osmoza s-a dezvoltat în mod firesc pe baza intereselor comune ale întregii națiuni dar și prin relații directe între oamenii aceluiasi pămînt, manifestate printre altele și prin înmulțirea considerabilă a căsătoriilor mixte, inclusiv între creștini și musulmani, cu deosebire în mediul urban.

Este de menționat că stăpînirile străine și diverse interese din afară au căutat permanent să întretină rivalitățile între comunități, încurajîndu-le, alimentîndu-le și chiar organizîndu-le. Atunci cînd au reușit, ele au adus mari nenorociri locuitorilor Libanului în ansamblul lor. În timpuri mai moderne, interesele străine au mizat în special pe adversități politice, folosindu-se cu iscusință de disimularea existentă în acest domeniu.

Diviziunile din viața politică libaneză s-au bazat într-o măsură pe existența sui-generis a comunităților tradiționale, dar ar fi greșit de a identifica în toate cazurile apartenența politică cu aceea comunitară, deși în mod eronat

sau intenționat, în cursul războiului civil, în mass-media internațională se făcea adeseori această confuzie. Au existat și există în Liban o serie de formațiuni politice cu componență prioritară dintr-o anumită comunitate, acest lucru fiind valabil îndeosebi pentru partidele conservatoare ; la stînga însă, în rîndul partidelor numite în mod curent progresiste, aderenții veneau din rîndurile diverselor comunități, fie ele creștine, fie musulmane.

Peisaj politic libanez

Întocmirea unui tablou exact al partidelor și grupărilor politice din Liban, cu specificarea precisă a orientărilor lor, se dovedește un lucru destul de dificil datorită atît apariției efemere a unora dintre acestea în societatea libaneză din ultimele decenii cît mai ales mutațiilor destul de frecvente ale pozițiilor inițiale, apartenenței schimbătoare de la o tabără la alta uneori diametral opuse.

În 1975, cînd au izbucnit evenimentele cunoscute marcînd declanșarea războiului civil, paleta politică libaneză cuprindea 44 de partide și grupări dispunînd de 22 de formațiuni paramilitare (miliții), unele dintre ele adevărate armate în miniatură, aproape sau egale ca efectiv cu armata guvernamentală. Aceste miliții politice erau organizate militar ; unele dintre ele purtau uniforme, făceau instrucție și participau la defilări, fără a se afișa deschis, în stradă, cu arme, dar se știa foarte bine că fiecare dispunea de depozite de armament, mai mult sau mai puțin clandestine, bine aprovizionate și asta în plus față de ce aveau partizanii proprii, acasă la ei, ca proprietate personală. Problema diseminării armelor și forțelor paramilitare ale partidelor a format în repetate rînduri obiectul unor interpretări și dezbateri, în parlament și în guvern, fără un rezultat palpabil. Legea interzicea deținerea de arme fără autorizație, dar ea n-a fost niciodată aplicată concret pe scară largă, deoarece proliferarea luase asemenea proporții încît o operațiune generală de strîngere a armamentului s-ar fi dovedit extrem de complicată din punct de vedere militar și evident foarte riscantă politic.

Liderii politici umblau de obicei, în majoritatea lor, însoțiți de gărzi înarmate. La un timp, după ce sosisem în

Liban, fiind invitat de un coleg corespondent străin să asist la întâlnirea sa cu tânărul conducător al unei proaspete formațiuni politice, dar foarte gălăgioasă și influentă pe atunci într-o anumită regiune importantă a țării, ne-am dus împreună la o cafenea populară unde se fixase întrevederea. Tânărul politician, avocat de profesie, scriitor în discuții, ne-a întâmpinat cu cele mai bune maniere, invitându-ne, după prezentare, să luăm loc la o masă. În spatele nostru se aliniau, așezați pe scaune la perete pentru a putea avea vizibilă intrarea în local, șase oameni de încredere ai politicianului respectiv, fiecare ținând pe genunchi, la îndemână, o armă militară automată de cel mai nou model. Desigur, peisajul acesta înarmat, neobișnuit pentru un proaspăt sosit pe meleagurile libaneze, mi s-a părut extrem de straniu. Mai târziu, repetat în multe ocazii, nu îmi mai suscita deloc atenția, apărându-mi firesc, ca ceva ce se înțelegea de la sine.

Aspectele armate ale politicii le întâlneai peste tot în Liban. Până și la tânărul frizer de la parterul blocului în care locuiam. Atunci când deschidea sertarul cu foarfece și piepteni al mesei de bărbierit, zăream lucind un Colt 45 Magnum capabil să facă o gaură cât pumnul și prin pielea unui rinocer. Omul era membru al partidului falangist și după evenimentele din 1975 ajunsese comandantul unei baricade din cartier dar în pauza dintre bătălii se repezea pe la prăvălie, o oră-două, pentru a-și servi clienții rămași încă la casele lor. Venea în uniformă, rezemându-și pușca mitralieră de perete și așezându-și grenadele printre sticlutele cu colonie din fața oglinzii. Cartierul, se înțelege, se afla în mâinile forțelor de dreapta, fiecare străduță fiind dominată de una din formațiunile politice ale acestei coaliții. O sută de metri mai departe de frizeria amintită, într-o piațetă, străjuită de un șir de curmali înalți, se întindea „țara nimănui“, iar dincolo de ea pozițiile celorlalte tabere.

Protagoniștii conflictului armat din anii 1975—1976 formau două tabere oarecum distincte: la un pol erau partidele politice de orientare progresistă, la celălalt pol conservatorii sau cum li se mai spunea frecvent — dreapta creștină.

Coaliția forțelor progresiste, cunoscută sub denumirea de „Mișcarea Națională Libaneză“, cuprindea mai multe partide și grupări politice: partidul socialist-progresist, partidul comunist, organizația acțiunea comunistă, parti-

dele Baas, partidul național-social, fracțiunile nasseriste etc.

Partidul Comunist Libanez era cel mai vechi partid politic din Liban, fiind înființat în 1924 sub denumirea de Partidul poporului la care a aderat un an mai târziu și organizația tineretului comunist armean. Trecut prin multe încercări, aruncat în ilegalitate o lungă perioadă, de autoritățile mandatare, activînd clandestin, și după independența țării, între anii 1948—1970, formînd o bună bucată de timp o singură organizație împreună cu comuniștii sirieni, Partidul Comunist Libanez reprezenta o forță politică solidă, bine pusă la punct, dispunînd de cadre pregătite, în mare parte intelectuali. Membrii săi proveneau din rîndurile tuturor comunităților libaneze, dar în conducere preponderenți erau cei din comunitățile creștine.

În octombrie 1974, cu prilejul semicentenarului partidului comunist, au fost organizate, timp de o săptămînă, diverse manifestații la Beirut și în provincie, cu participarea mai multor șefi de partide politice de diferite nuanțe, miniștri, inclusiv premierul de atunci al Libanului. În satul Hisraiye, situat într-o zonă muntoasă, la circa 60 km de capitala libaneză, a avut loc, în duminica din săptămîna respectivă, un impresionant miting prilejuit de dezvelirea, în piața din mijlocul localității, a monumentului lui Farjallah Helou, fostul secretar general al partidului comunist, asasinat în 1959 în Siria, pe timpul uniunii acestei țări cu Egiptul. Erau adunați circa 15—20 000 de oameni, veniți de la Beirut și din alte orașe într-un nesfîrșit șir de autobuze și autoturisme, împodobite cu steaguri libaneze și steaguri roșii, cu secera și ciocanul. Participau și mulți membri ai altor grupări politice prietene — socialiști progresiști, baasiști, nasserști, reprezentanți ai organizațiilor palestinienilor și chiar liderul Blocului Național, partid cu orientare de centru dreapta. Oamenii de ordine ai partidului comunist dirijau circulația extrem de aglomerată datorită marelui număr de vehicule de tot felul, ajutați de un important contingent de jandarmi. După cum se comenta în grupul corespondenților străini aflați la fața locului, manifestația de la Hisraiye împrumutase aspectul unei mari întruniri populare de partid aflat la putere.

Este adevărat că în Liban noțiunile de „la putere” și „în opoziție”, folosite obișnuit în alte țări, aveau aici un caracter oarecum diferit. Guvernul nu era niciodată monocolor; el cuprindea obligatoriu reprezentanți ai diver-

selor comunități și tendințe, încercînd să se plaseze, în întregul său, deasupra confruntărilor directe dintre partide, chiar dacă, fragmentar, un grup sau altul de miniștri duceau o politică partizană. Există, de asemenea, un sistem de alianțe care făceau, într-o măsură, ca mai toate formațiunile politice să fie legate de guvern și să fie tratate cu considerația cerută de autoritățile subordonate. Comuniștii fuseseră o vreme, în anumite condiții conjuncturale, prizonieri, siliți să activeze în ilegalitate. După ridicarea interdicției în 1970, partidul comunist a funcționat, în continuare, normal, ca și celelalte partide, ferit de o discriminare directă, fățișă. El devenise în 1974, după o jumătate de secol de existență, o forță politică importantă, catalizator și motor al coaliției partidelor și grupărilor progresiste.

Un loc important în viața politică libaneză îl ocupa Partidul Socialist Progresist înființat în 1948, al cărui șef, Kamal Jumblatt, era și liderul coaliției partidelor și grupărilor stîngii libaneze. În repetate rînduri deputat, de mai multe ori ministru, Jumblatt aparținea unei vechi familii de notabilități druze din Evul Mediu, fiind conducătorul tradițional al comunității. Intelectual fin, cu o serie de scrieri politice și filozofice, considerat, de unii, un visător, dușmănit de alții, dar stimat ca om de toată lumea, Kamal Jumblatt era un personaj de marcă, un adevărat lider popular de mare suprafață. Ideile sale politice — deconfesionalizarea vieții publice, mai multă justiție socială, sprijin activ luptei palestinienilor pentru dobîndirea drepturilor naționale — se bucurau de o largă audiență, fiind îmbrățișate de un număr considerabil de libanezi. Kamal Jumblatt și-a încheiat viața, cu puțin înainte de a împlini 60 de ani, ucis mișelește, cu focuri de armă automată, în martie 1977, de asasini neidentificați, împreună cu șoferul său și gărzile de corp, într-o ambuscadă, în timp ce se îndrepta pe o șosea din munți spre pitoreasca casă strămoșească de la Moukhtara, acolo unde se retrăgea adeseori pentru odihnă și meditație. A fost o grea pierdere pentru întreaga mișcare progresistă din Liban, pentru comunitatea druză al cărei lider tradițional era. Partidul Socialist Progresist a continuat să-și mențină pozițiile politice și după dispariția șefului și întemeietorului său, locul acestuia fiind luat de fiul său, Walid Jumblatt, care în iunie 1980 a fost ales și președinte al Mișcării Naționale Libaneze.

Partidele Baas din Liban, cu influență în viața politică

a țării, își aveau sorgintea în mișcarea panarabă și socialistă baasistă și apoi în divizarea acesteia între cele două centre din Siria și Irak. Unul din partide, condus de Assem Kansu, un inginer libanez šiit, era afiliat comandamentului național de la Damasc al Partidului Baas Arab Socialist. Assem Kansu, secretar general al partidului Baas din Liban, va deveni în anul 1980 și vicepreședinte al Mișcării Naționale Libaneze. Celălalt partid Baas condus de Abdel Majid Rifai, cu aderență în special în sudul Libanului, făcea parte din comandamentul național de la Bagdad.

Tot printre forțele progresiste se numărau și nasseristii (după numele fostului președinte al Egiptului), mișcare destul de largă la un moment dat în rîndul comunităților musulmane. La Beirut cartierele dominate de aceștia arborau peste tot, în vitrine sau atîrnate deasupra străzii, portretele în culori ale defunctului președinte egiptean, unele de trei-patru metri înălțime. Nasseristii erau și ei scindați în mai multe grupări. Mai întii „nasseristii independenți“ ai lui Ibrahim Kuleilat, un om destul de tînăr, dintr-o bogată familie sunită, fost student al Universității americane din Beirut, lansat în politică de pe băncile școlii. În 1975 el a creat „Mișcarea nasseristilor independenți“, bine structurată și disciplinată, cu ramura sa militară „murabitunii“ („vigilenții“). În timpul războiului civil „nasseristii independenți“, aliați apropiați ai organizațiilor palestiniene, au jucat un rol extrem de activ la Beirut ; „murabitunii“, o armată în toată regula de vreo două mii de oameni, foarte bine înarmați, în uniforme distincte, au susținut, ieșind învingători, bătălia pentru marile hoteluri de pe faleză mediteraneană, din octombrie 1975 — ianuarie 1976, împotriva falangistilor, iar apoi, în continuare, frontul din zona Pieței Martirilor — portul maritim. Celelalte grupări nasseriste — Uniunea socialistă arabă, Uniunea forțelor poporului muncitor și Organizația nasseristă populară din Saida — aveau fiecare clientela proprie și influență în diverse zone și, se înțelege, toate dispuneau de formații paramilitare.

Coaliția forțelor progresiste era sprijinită de o serie de grupări mai puțin numeroase, dar foarte active în anumite perioade ca : Partidul democratic kurd, Organizația acțiunea comunistă libaneză, Partidul de acțiune socialistă, diferite alte grupulețe politice cu tentă mai mult sau mai puțin extremistă.

Un rol important l-a jucat într-o perioadă mișcarea

șiită a „dezmoșteniților“ întemeiată de imamul Mussa Sadr, originar din Iran și stabilit în Liban în 1960. „Mișcarea dezmoșteniților“ a fost înființată în martie 1974, când la chemarea imamului peste o sută de mii de șiiți, dintre care douăzeci de mii înarmați, s-au adunat în Bekka jurînd să lupte împotriva sărăciei și inechității. În cursul războiului civil, organizația politico-militară „Al-Amal“ („Speranța“) a imamului Mussa Sadr s-a alăturat forțelor progresiste pentru ca apoi să se retragă într-o anumită neutralitate, confruntîndu-se mai tîrziu, în dese ciocniri, cu diverse grupări, (îndeosebi după dispariția misterioasă a imamului în 1978 pe cînd efectua o călătorie în Libia) și ajungînd la lupte violente, în periferia capitalei, cu utilizarea armamentului greu.

Forțele de dreapta, unite în coaliția numită „Frontul Libanez“, cuprindea în 1975 partidul Kataeb (falangele), partidul național-liberal, „Gardienii cedrului“ și „Tanzim“ (Organizația — în traducere din arabă) toate avînd în componență, cu prioritate, membri ai comunității catolice maronite. Lor li se alăturase în acea perioadă și „Frontul din nord“ format din partizanii președintelui în funcțiune, Sleiman Frangieh, deveniți ulterior după asasinarea fiului acestuia — Tony Frangieh — dușmani de moarte ai falangiștilor. Gruparea lui Frangieh a părăsit atunci „Frontul libanez“; falangiștii au fost pur și simplu vînați din Zghorta, vendeta perpetuîndu-se cu furie și făcînd mulți morți de o parte și de alta iar fostul președinte, considerat un politician de dreapta, a încercat să se apropie treptat de cealaltă tabără.

Partidul Kataeb, cu aderenți recrutați aproape în totalitatea lor din rîndurile comunității maronite, constituia cea mai puternică grupare politică a forțelor de dreapta. El fusese întemeiat în 1936 de un grup de tineri intelectuali, în frunte cu Pierre Gemayel, de profesie farmacist, născut în orașelul Bickfaia din munții Libanului. Gemayel, șeful suprem al Kataebului, împrumutase în organizarea partidului anumite idei și metode din arsenalul fascismului internațional, așa după cum afirmau întotdeauna adversarii săi politici, în ciuda încercărilor de mai tîrziu ale falangiștilor de a scăpa de această etichetare, susținînd că sînt doar o grupare cu caracter național și social, sub deviza „dumnezeu, familie, patrie“. Kataeb-ul, bine organizat, la Beirut și în mai multe regiuni ale țării, cu un important grup parlamentar, participant la multe guverne, însuși se-

ful său suprem de câteva ori ministru și candidat la președinția republicii, dispunea de formațiuni paramilitare puternice, estimate, la începutul războiului civil, la circa 15 000 de oameni, instruiți în tabere speciale în mînuirea armelor de tot felul și antrenați sistematic pentru menținerea condiției fizice și disciplinei. I-am văzut adeseori, pe timp de noapte, în cartierul unde locuiam la Beirut, mărșăluind forțat sau în pas alergător, în grupuri de 30—50, echipați în uniforme verde-oliv, asemănătoare celor ale armatei libaneze, cu ghețe înalte și pantaloni bufanți, avînd agățată la beretele negre o insignă rotundă roșie, cu un cedru auriu în mijloc. Erau în general tineri, elevi și studenți, mici meseriași, funcționari și comercianți, dar și munteni din localitățile situate în jurul capitalei. Fiecare cartier și chiar stradă din zonele locuite de comunitatea maronită avea organizația sa falangistă, șeful ei.

Falangistii au constituit în timpul războiului civil din 1975—1976 principala forță militară a coaliției conservatoare, transformîndu-se treptat într-o armată în toată regula, cu infanterie, artilerie și blindate, întrecînd ca efectiv armata oficială a statului libanez chiar și după reorganizarea acesteia în anii 1978—1979. Conducătorul militar al falangiștilor, Bechir Gemayel, fiul mai mic al șefului suprem al partidului, a devenit în vara lui 1976 comandantul tuturor milițiilor forțelor de dreapta-creștine unite în gruparea politico-militară denumită „Forțele libaneze”.

Aliații cei mai apropiați ai falangiștilor au fost multă vreme național-liberalii lui Camille Chamoun, fost președinte al republicii în 1952—1958, a cărui încercare de a fi reales, contrar prevederilor constituției, provocase, la sfîrșitul mandatului său, primul război civil libanez. Om politic de dreapta, cu orientare net prooccidentală, de mai multe ori membru al guvernului, dispunînd de un grup constant de deputați în parlament, Camille Chamoun a rămas, în ciuda vîrstei sale venerabile, și în anii ce au urmat celui de-al doilea război civil din 1975—1976 unul din personajele principale ale scenei politice libaneze. La fel ca și partidul Kataeb al lui Gemayel, partidul național-liberal al lui Camille Chamoun avea gruparea sa paramilitară, așa numiții „tigrii”, mai puțin numeroasă decît a falangiștilor, dar destul de activă în unele cartiere ale capitalei și în unele districte din țară. Comandantul „tigrilor” era Dany Chamoun, fiul mai mic al președintelui partidului; la națio-

nal-liberali ca și la falangiști, fiii mai vîrstnici ai șefilor su-
premi se ocupau îndeosebi de latura politică a partidului,
în timp ce mezinii îndeplineau funcția de comandanți
militari.

Ca urmare a neînțelegerilor survenite ulterior între cele
două partide ale dreptei creștine, în iulie 1980 formațiu-
nile militare ale național-liberalilor au fost pur și simplu
lichidate de forțele falangiste ale lui Bechir Gemayel care
le-au ocupat sediile și cazărmile, după scurte dar necruță-
toare operațiuni de luptă, soldate cu numeroși morți. Da-
torită acestei acțiuni, falangiștii și-au stabilit dominația
completă asupra zonei controlate de coaliția dreptei creș-
tine — partea estică a Beirutului și regiunea muntoasă și
de litoral de la nordul capitalei.

Forțele dreptei creștine, conservatoare, anticomuniste,
acuzate de izolaționism comunitar de către adversarii lor
și de respingere a arabismului ca idee și acțiune politică,
orientate mai mult spre puterile occidentale decît spre
vecinii arabi din regiune, erau în același timp inamice fă-
țișe ale mișcării palestiniene, urmărind îngrădirea acti-
vității acesteia pe teritoriul libanez și în ultimă instanță
eliminarea ei din Liban.

Existau și unele forțe politice cu preponderență din
comunitățile creștine, cum era partidul Blocul Național al
lui Raymond Edee, care n-au aderat nici la o tabără nici
la alta în cursul conflictului intern, păstrîndu-se într-o
anumită neutralitate, dar încercînd, pe parcurs, să medieze
între cele două tabere.

Liderii grupărilor parlamentare sunit, premieri sau
foști premieri ca Rachid Karame, Saeb Salam, Rachid Solh,
Takieddine Solh, Amine Hafez, nu s-au angajat nici ei po-
litic și se înțelege nici militar, ca dealtfel și președintele
parlamentului Kamel El Assad și aderenții săi din comuni-
tatea šiită. La fel și liderii marii majorității a comunității
greco-ortodoxe, cît și partidele politice armenesti ce dispu-
neau de forțe paramilitare deloc neglijabile dar care au
căutat pe cît posibil să păstreze o strictă neutralitate.

Majoritatea libanezilor au fost neutri, la început chiar
indiferenți față de conflict. Mai tîrziu și-au apărut cu arma
în mînă doar propria locuință dacă le-a stat în putință sau
au părăsit-o cînd bombe au început să cadă în jur. Ei au
plăt看 de fapt prețul cel mai ridicat războiului, atît în pier-
deri umane cît și în pagube materiale, mult mai mult decît
combatanții propriu-ziși dintr-o tabără sau alta.

Taberele palestiniene

Pentru a ajunge în capitala libaneză plecînd de la aeroportul internațional, situat lîngă Khalde — o mică localitate balneară, în imediata apropiere a țărmului mării, cam la trei kilometri distanță de periferia sudică a Beirutului — autostrada, cu palmieri ornamentali aliniați pe refugiul din mijlocul ei, se bifurcă în unghi drept, una din șosele luînd-o la stînga spre a înconjura orașul pe faleza litoralului, cealaltă continuîndu-și itinerarul de-a lungul unui șir de bulevarde ce conduc direct spre vechiul centru comercial și spre portul maritim. În arcu unghiului, înscris de cele două artere desprinsă din autostrada aeroportului, călătorul distingea o imensă aglomerare de barăci și bordeie din chirpici, cu rufe colorate întinse la uscat pe frîngii legate de pinii răzleți rămași din vechea pădure de la Chatila. Această concentrare umană, marcată de amprenta sărăciei, înainta pe lîngă marele stadion „Cité Sportive“, cu 60 000 de locuri, spre cartierul sudic — Sabra, interferîndu-se în marginile sale și amplificînd contrastul dintre înfățișarea sărăcăcioasă a întinsei așezări și aspectul modern, sofisticat, de metropolă europeană, al restului capitalei libaneze. Chatila-Sabra era una din cele șaisprezece tabere palestiniene ce existau în Liban înaintea evenimentelor din 1975 și fără îndoială cea mai importantă, prin faptul că aici se afla, atunci ca și mai tîrziu, centrul politico-militar al mișcării palestiniene.

În perimetrul Beirutului se numărau, în același an 1975, șase tabere palestiniene locuite de mii și mii de familii. Trei dintre aceste tabere — Dbayé, Jisr El Bacha și Tall El-Zaatar — au dispărut în cursul războiului civil, după ce au fost ocupate și distruse sistematic de forțele conservatoare libaneze. Primele două adăposteau palestinieni creștini, ceea ce n-a împiedicat pe creștinii falanșisti să-i decimeze fără milă și să-i izgonească cu forța pe supraviețuitori. Restul de tabere palestiniene din Liban erau grupate în sud, de jur împrejurul porturilor Tyr și Saida, și în nord, lîngă Tripoli, toate în apropierea țărmului mării. Excepție făceau doar taberele de la Baalbeck, din Bekaa, și de la Nabatiye, din partea de sud-est, spre frontiera cu Israelul. Oficiul de ajutorare și lucrări al Națiunilor Unite pentru refugiații palestinieni (U.N.R.W.A.)

avea, la jumătatea anului 1980 în evidență sa 226 554 de persoane pe teritoriul libanez. Numărul total al palestinienilor din Liban era în realitate mult mai mare, după unele surse apropiindu-se de 400 000.

Primii refugiați palestinieni s-au stabilit în sudul Libanului în cursul războiului arabo-israelian din 1948—1949, fiind găzduiți în „lagărele de tranzit” construite de francezi, în perioada mandatului, pentru a-i primi pe refugiații armeni din Turcia. Mai târziu, începînd din 1950, palestinienii au fost transferați și în alte regiuni ale țării, inclusiv în zona de nord, în jurul celui de-al doilea oraș al Libanului, portul maritim Tripoli.

Prezența palestiniană în Liban ca și în alte țări arabe este legată de evenimentele imediate celui de-al doilea război mondial, petrecute în Orientul Mijlociu, inclusiv de formarea statului Israel. După cum se cunoaște, la 29 noiembrie 1947, Adunarea Generală a O.N.U. adopta cu 33 de voturi pentru, 13 contra (printre care și țările arabe) și 10 abțineri, un plan de partajare a Palestinei aflată sub mandat britanic. Potrivit acestuia, urmau să ia ființă două state independente — unul arab, celălalt evreiesc — legate printr-o uniune economică. Totodată, se preconiza ca Ierusalimul și locurile sfinte să fie plasate sub un regim internațional.

În acest moment, pe teritoriul Palestinei trăiau aproximativ 1 950 000 de locuitori, dintre care 1 300 000 erau arabi și circa 650 000 — evrei. Raportul demografic se schimbase simțitor în perioada mandatului britanic datorită imigrației masive evreiești.

La 2 noiembrie 1917, cu puțin timp înainte ca trupele britanice — care luptau pe frontul din Palestina împotriva turcilor — să intre în Ierusalim (10 decembrie 1917) lordul Balfour, secretarul de stat pentru afaceri externe al Marii Britanii, informase organizația mondială evreiască, printr-o scrisoare adresată lordului Rothschild, despre politica ce urma s-o promoveze țara sa în această zonă. Acest document, intrat în istorie sub denumirea de „Declarația Balfour”, specifica următoarele: „Guvernul Majestății Sale privește favorabil stabilirea în Palestina a unui cămin național pentru poporul evreu și va depune toate eforturile pentru a înlesni realizarea acestui obiectiv, înțelegîndu-se totodată că prin aceasta nu se vor aduce prejudicii dreptu-

rilor civile și religioase ale colectivităților neevreiești existente în Palestina, nici drepturilor și statutului politic de care se bucură evreii în oricare altă țară“. Pe această bază, în timpul mandatului britanic, un număr important de evrei, îndeosebi din Europa, emigraseră din țările de baștină creînd așezări proprii în Palestina.

Conform datelor furnizate de publicații ale O.N.U., din totalul populației ce trăia în 1917 pe teritoriul viitoarei Palestine sub mandat, doar 9 la sută erau evrei, restul de 91 la sută fiind arabi. Evreii dețineau atunci 2,5 la sută din suprafața Palestinei. Recensămîntul oficial din 1922, anul intrării în vigoare a mandatului Societății Națiunilor, indica prezența în Palestina a 84 000 de evrei la o populație totală de 750 000 de locuitori. În 1947, procentajul populației evreiești ajunsese la 32 la sută, iar suprafața aflată în proprietatea sa depășea cu puțin 6 la sută.

Planul de partajare aprobat de O.N.U. prevedea ca statul evreiesc să ocupe 56 la sută din suprafața Palestinei, statul arab — 43 la sută, iar 0,65 la sută să formeze o zonă sub administrația O.N.U., cuprinzînd Ierusalimul și împrejurimile. În ceea ce privește populația, statul evreiesc urma să înglobeze 498 000 evrei și 497 000 arabi (dintre care circa 90 000 de beduini); statul arab — 725 000 arabi și 10 000 evrei; Ierusalimul internaționalizat — 100 000 evrei și 105 000 arabi.

Țările arabe au decis atunci să respingă planul de partajare considerîndu-l inadecvat, deoarece el escamota dreptul arabilor din Palestina — ce formau peste două treimi din populație — să decidă ei înșiși asupra soartei proprii. La 11 decembrie 1947, Marea Britanie și-a anunțat hotărîrea de a înceta, într-un interval de cinci luni, să mai exercite mandatul încredințat de Societatea Națiunilor după primul război mondial, înțelegînd prin aceasta că la data stabilită (15 mai 1948) ultimul soldat britanic se va retrage din Palestina. După cum se știe, armata britanică ocupase teritoriul respectiv — aflat timp de patru secole sub dominație otomană — în ultimii ani ai primului război mondial. Este de menționat că în timpul mandatului britanic s-au înregistrat numeroase atentate și incidente între evrei și palestinieni, soldate cu pierderi de vieți omenești de ambele părți, inclusiv din rîndurile militarilor englezi; printre atentatele care au făcut mare vîlvă se numără și aruncarea în aer, în anul 1946, de către un grup terorist evreiesc,

a hotelului „King David“ din Ierusalim, ce adăpostea comandamentul general britanic din Palestina. Britanicii au acționat cu fermitate în timpul mandatului împotriva unor astfel de acțiuni, tribunalele lor pronunțând o serie de condamnări la moarte, aduse la îndeplinire, în atmosfera de tensiune, încurajată de însăși politica duplicitară a autorităților față de ambele părți din motive lesne de înțeles.

În martie-aprilie 1948, când trupele britanice începuseră efectuarea operațiunii de retragere, Hagana, armata evreiască, organizată clandestin încă din 1936, a trecut la ocuparea teritoriului palestinian prevăzut pentru viitorul stat evreiesc prin hotărîrea de partajare adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. S-au înregistrat lupte violente la Haifa, Iaffa, Ierusalim, între Hagana și arabi care creaseră, la rîndul lor, o „armată de eliberare“. La 14 mai 1948, cu cîteva ore înainte de expirarea mandatului britanic, membrii Consiliului național reprezentînd populația evreiască din Palestina au proclamat „stabilirea statului evreiesc care se va numi Israel“. Dr. Weizman a fost ales președinte provizoriu al noului stat, iar Ben Gurion — prim ministru. Statul Israel avea să fie recunoscut, în aceeași zi, de S.U.A. și trei zile mai tîrziu de U.R.S.S.

În noaptea de 15 mai 1948, trupe ale regatelor Egiptului, Irakului și Iordaniei și ale republicilor Siriei și Libanului au intrat în Palestina desfășurînd operațiuni militare. Acesta a fost începutul primului război dintre arabi și israelieni, urmat pe parcursul unui sfert de veac de multiple incidente armate și de încă alte trei războaie (1956, 1967, 1973) ce au complicat și mai mult situația perpetuînd existența unui focar de încordare, cu largi implicații în întreaga zonă a Orientului Mijlociu și dincolo de hotarele sale. Luptele din anii 1948—1949, punctate de unele încetări ale focului pe parcursul războiului, s-au desfășurat, pînă la urmă, în mod favorabil pentru forțele israeliene care în decembrie 1948 au ocupat Nazaretul, Galileea superioară, deșertul Neghev, ajungînd trei luni mai tîrziu la golful Akaba de la Marea Roșie, unde va lua ființă ulterior portul Eilath.

La 24 februarie 1949, Egiptul și Israelul au semnat, în insula Rhodos, un armistițiu „destinat să înlesnească revenirea la o pace permanentă în Palestina“. Acordul prevedea retragerea forțelor beligerante în spatele unei linii de demarcație care nu trebuia considerată „în nici un caz, o frontieră politică sau teritorială“, aceasta urmînd să fie sta-

bilită odată cu instaurarea unei păci definitive. Între 23 martie și 20 iulie 1949 au încheiat acorduri de armistițiu cu Israelul și celelalte țări — Liban, Iordania, Siria. În urma operațiunilor militare din anii 1948—1949, teritoriul Israelului va ajunge la 20 800 kmp, față de aproximativ 14 300 kmp cît prevedea pentru statul evreiesc planul de partajare aprobat de O.N.U. în 1947. Restul teritoriului Palestinei istorice a fost încorporat regatului Iordaniei (malul vestic al rîului Iordan, cunoscut sub numele de Cis-iordania — 5 600 kmp) iar zona Gaza (360 kmp) de pe țărmul Mediteranei a trecut sub administrație egipteană.

În cursul primului război arabo-israelian, 726 000 de arabi palestinieni au fost siliți sub diverse forme să-și părăsească căminele strămoșești : alungați de desfășurarea luptelor, dezorientați de propaganda ambelor tabere, îngroziți de excesele grupărilor paramilitare extremiste. (La 9 aprilie 1948, cu o lună înainte de proclamarea statului Israel și începerea războiului, 254 de locuitori arabi ai satului Deir Yassin, de lângă Ierusalim, au fost exterminați în mod barbar de un comando al organizațiilor Irgun și Stern.)

Refuzîndu-li-se reîntoarcerea pe pămîntul natal după încetarea ostilităților, refugiații palestinieni s-au trezit condamnați să trăiască în condiții precare, pe teritoriul unor țări arabe suprapopulate în comparație cu lipsa de resurse naturale și cu gradul redus al dezvoltării economice din acel timp. În primii ani ai exodului, refugiații palestinieni au fost nevoiți să-și ducă viața în corturi și barăci improvizate din scînduri de lădițe, din carton și tabla cutiilor de conserve și chiar în peșteri amenajate ca locuințe ad-hoc. Ulterior, cu sprijinul organismului O.N.U. pentru refugiați (UNRWA) s-au organizat unele așezări cu căsuțe standard dispunînd de apă potabilă și lumină electrică, școli și dispensare, dar majoritatea palestinienilor găzduiți în taberele existente în Liban, Siria, Iordania și în teritoriile ocupate de Israel în 1967 (Cisiordania și Gaza) au continuat să trăiască în condiții grele. Aceasta cu atît mai mult după ce numărul lor a crescut considerabil datorită unor noi exoduri determinate de războiul arabo-israelian din 1967 cît și sporului demografic natural destul de ridicat.

Conform datelor publicate de UNRWA, la 30 iunie 1980 în registrele sale erau înmatriculați 1 844 318 refugiați din Palestina (cei ce și-au pierdut căminele începînd din

1948 și urmașii lor) aflați în Iordania, Liban, Siria și în taberele din Cisiordania și Gaza. Dintre aceștia circa 640 000 locuiau în cele 61 de tabere organizate cu ajutorul UNRWA. Un număr de peste 840 000 persoane primeau rații de subzistență (ce nu depășeau 800 de calorii zilnic) din partea acestui organism al O.N.U., în permanentă dificultate financiară din cauza lipsei de fonduri îndestulătoare pentru a-și îndeplini misiunea în condiții normale.

Am avut prilejul să asist, odată, la o conferință de presă organizată sui-generis de funcționari ai UNRWA într-un depozit de alimente destinate refugiaților palestinieni, situat undeva la periferia Damascului. Pe o măsuță de la intrarea imensei hale, ocupată numai pe sfert de stive din saci cu făină și cutii de conserve, era expusă în mod demonstrativ rația pe care UNRWA o distribuia, lunar, palestinienilor considerați a avea dreptul la o asistență din partea acestui organism internațional. Ceea ce se vedea acolo impresiona infinit mai mult decât orice explicație verbală : un săculeț cu câteva kilograme de făină, un pumn de orez și altul de zahăr, o sticlută cu ulei comestibil și o bucătică de săpun pentru spălat rufe. Rația respectivă se situa la limita inferioară necesară supraviețuirii ; oricine o privea i se strângea inima când se gândea că aceasta era singura posibilitate de subzistență oferită sutelor de mii de ființe umane.

Desigur, nu toți palestinienii trăiau în asemenea condiții, în barăci mizere și cu rații de subalimentare furnizate din fondurile reduse ale UNRWA. O parte dintre ei reușiseră să se integreze în viața economică a țărilor de refugiu din vecinătate, alții plecaseră mai departe în statele arabe petroliere din Golf sau chiar în Europa și America ; unii își găsiseră locuri de muncă bine retribuite, ajungând la situații remarcabile. Faptul că, în ciuda condițiilor vitrege în care se află de peste trei decenii, palestinienii cunosc un nivel ridicat de școlarizare și culturalizare, cu un procent considerabil de intelectuali (egal cu al Israelului) face ca mulți dintre ei — ingineri, medici, juriști, profesori — să ocupe posturi importante în societatea țărilor arabe, inclusiv în administrație, așa cum este cazul statelor din Golf, îndeosebi în Kuwait.

După diverse date menționate în publicații internaționale de specialitate, la trei decenii de la apariția problemei palestinienilor și a refugiaților, în lume erau aproximativ trei milioane și jumătate de palestinieni. Dintre aceștia, circa

un milion în Iordania ; peste 350 000 în Liban ; aproape 200 000 în Siria ; 200 000 în Kuweit, 100 000 în Arabia Saudită ; 50 000 în alte țări arabe ; 25 000 în Europa, America și Australia. În teritoriile arabe ocupate de Israel în 1967, locuiau în 1980 aproximativ 800 000 (în Cisiordania) și 450 000 (în Gaza). De asemenea, aproape o jumătate de milion de arabi se aflau pe teritoriul Israelului dinainte de războiul din iunie 1967.

Indiferent dacă trăiesc în tabere de refugiați sau au ajuns să-și facă o oarecare stare materială în țările arabe din zonă, palestinienii, toți pe care i-am cunoscut, doreau cu ardoare să se reîntoarcă la vatra strămoșească, să aibă o patrie proprie, în care să fie cu adevărat stăpîni pe soarta lor. Conștiința existenței ca popor de-sine-stătător, a vetei strămoșești de unde au fost siliți să plece, este extrem de puternică, la cei mai vîrstnici ca și la tinerii născuți în pribegie, dincolo de hotarele patriei, și care acum formează un procent important din numărul palestinienilor din exil. Pe această bază, a sentimentului național în continuă dezvoltare, s-au născut și au crescut organizațiile politice ale rezistenței palestinienilor, reușind să grupeze în jurul lor pe compatrioții din exil ca și pe cei aflați sub ocupația militară israeliană în Cisiordania și Gaza. Taberele palestinienilor s-au transformat în decursul timpului în centre de acțiune politică, trecînd sub conducerea directă a organizațiilor rezistenței.

Formațiuni politice palestinienilor au existat și în perioada mandatului britanic, precum și în cursul primului război arabo-israelian. Ulterior, tinerii palestinieni s-au orientat spre diverse organizații revoluționare din țările arabe, unde se aflau la muncă sau la studii, înființînd în cadrul acestora secții palestinienilor. Primele organizații palestinienilor de-sine-stătătoare au fost create după cel de-al doilea război arabo-israelian, din 1956, mișcarea de rezistență cunoscînd o netă ascendență, îndeosebi după războiul din 1967, cînd o serie de teritorii arabe, inclusiv Cisiordania și Gaza, au căzut sub ocupația militară a Israelului. În decursul timpului au fost create circa 30 de organizații ale rezistenței palestinienilor, majoritatea lor cu existență destul de efemeră pînă s-a ajuns la cristalizarea opțiunilor, la consolidarea mișcării palestinienilor în general.

La 28 mai 1964, 350 de delegați ai diverselor organizații ale rezistenței palestinienilor, ai organizațiilor profesionale

și populare, reprezentanți ai păturilor largi ale poporului palestinian s-au întrunit la Ierusalim, în cadrul primei sesiuni a Consiliului Național Palestinian, adoptînd Carta și statutul Organizației pentru Eliberarea Palestinei. În perioada următoare, Organizația pentru Eliberarea Palestinei (O.E.P.) a cunoscut o puternică afirmare ca reprezentant unic al poporului palestinian, recunoscută ca atare de țările arabe, cît și de numeroase alte state ale lumii. Începînd din 1974, Organizației pentru Eliberarea Palestinei i s-a acordat, de către Adunarea Generală a O.N.U., dreptul de a fi reprezentată ca observator permanent pe lîngă Națiunile Unite.

O.E.P. are două organisme : Comitetul Executiv și Consiliul Central, ambele numite de Consiliul Național Palestinian. Comitetul Executiv deține puterea executivă, iar Consiliul Central controlează activitatea Comitetului Executiv și decide orientările generale între sesiunile Consiliului Național Palestinian. Comitetul executiv al O.E.P. conduce direct diferite departamente : politic (afaceri externe), militar, relații interarabe, informații și cultură, organizații populare, administrativ, educativ și învățămînt superior, afaceri sociale, consiliul superior de educație și cultură, departamentul teritoriilor ocupate. Începînd din 1969, președinte al Comitetului Executiv al O.E.P. a devenit Yasser Arafat, inginer de profesie, cunoscută personalitate politică, lider al organizației Al Fatah.

De Comitetul Executiv al Organizației pentru Eliberarea Palestinei depinde Comandamentul luptei armate palestinienne (C.L.A.P.) precum și brigăzile Armatei de Eliberare a Palestinei (A.E.P.) cantonate pe teritoriul unor țări arabe și echipate de acestea. În subordinea Comandamentului luptei armate palestinienne (C.L.A.P.) se află fedainii (luptătorii) diverselor organizații componente ale rezistenței cu grupări paramilitare proprii. După cum relatează agenția „France Presse“, la sfîrșitul anului 1980 efectivul acestora se ridica la circa 17 000 de oameni sub arme dintre care aproximativ 10 000 aparțineau de „Al-Assifa“, organizația militară a Fatah-ului. Lor li se adăugau cei 10 000 de militari ai Armatei de Eliberare a Palestinei (A.E.P.). Aceasta a luat ființă în 1964, avînd la început trei brigăzi, cu un efectiv de 20 000 de oameni, amplasate în Irak. Siria și Egipt, care au participat în prima linie la războaiele arabo-israeliene din 1967 și 1973. Ulterior, în urma evenimente-

lor din Liban, la care o parte din efectivele sale au fost prezente, numărul soldaților lor s-a diminuat prin trecerea în formațiile proprii ale „Fatah” și celorlalte organizații ale rezistenței. Cea mai mare parte a luptătorilor palestinieni se aflau la sfârșitul anului 1980 în Liban, inclusiv în partea de sud a acestei țări, dispunând de artilerie, unități de rachete, antiaeriană, baterii de coastă, blindate, trupe de comando, geniu etc.

La activitatea O.E.P. participau la sfârșitul anului 1980 un număr de opt organizații ale rezistenței palestiniene, care ar putea fi considerate partide politice avînd orientări ideologice oarecum deosebite : Fatah, Frontul Popular, Frontul Democratic, Frontul Popular — comandamentul general, Frontul Palestinian de Eliberare, Saika, Frontul de Eliberare Arab, Frontul de Luptă Populară. Aceștia li se adaugă Frontul Național Palestinian din teritoriile ocupate, care activează ca ramură a O.E.P. în Cisiordania și Gaza.

În diverse perioade, am avut prilejul să vizitez o serie de tabere palestinene, am cunoscut numeroși militanți ai organizațiilor rezistenței, pe principalii lor lideri, purtînd discuții îndelungate cu aceștia, să ascult puncte de vedere diverse, orientări și atitudini, de ordin general sau particular, unele dificil de perceput de la prima vedere și chiar după unele convorbiri mai ample. Ca ziarist român, considerat de toți, fără excepție, un prieten sincer, mi-au fost deschise larg porțile, am simțit întotdeauna căldura caracteristică spiritului arab, dublată de sentimentele de stimă și recunoștință nutrite de palestinieni față de poporul român, față de România socialistă. Cu palestinienii cu care am stat de vorbă, de la simplu fedain și pînă la liderii mișcării, inclusiv Yasser Arafat, toți fără excepție au ținut să menționeze sprijinul concret și permanent primit de cauza palestiniană din partea României, personal din partea președintelui Nicolae Ceaușescu. „Menționăm plini de bucurie ajutoarele neprețuite pe care le dau poporului palestinian România, poporul român, sub conducerea președintelui Nicolae Ceaușescu. Urmărim întotdeauna cu interes rolul constructiv al celui mai drag prieten al nostru pentru o pace trainică în lume, în special în Orientul Mijlociu” — sublinia Yasser Arafat.

Palestinienii au apreciat întotdeauna poziția principială, neconjuncturală, dezinteresată, constructivă, a țării noas-

tre față de situația din Orientul Mijlociu, ce pornește de la sublinierea că soluționarea problemei palestinienilor — prin recunoașterea drepturilor naționale inalienabile ale poporului palestinian, inclusiv a dreptului său la autodeterminare, la reîntoarcerea la căminele sale și la edificarea unui stat propriu, independent — constituie calea spre o reglementare globală a conflictului existent, spre instaurarea unei păci juste și durabile în această zonă a lumii.

În noiembrie 1979 l-am întâlnit din nou pe președintele Comitetului Executiv al O.E.P., la Conferința mondială de solidaritate cu popoarele arabe ce avea loc atunci la Lisabona. În pofida șederii extrem de scurte în capitala portugheză și a agendei foarte încărcate, Abu Ammar, cum îi spune toată lumea în țările arabe, și-a găsit totuși timp să se întâlnească cu delegația română la conferință. Cu veșnicul său zîmbet luminându-i fața, Arafat ne-a îmbrățișat cu căldură, amintind din nou în cursul întrevederii că palestinienii nu vor uita niciodată ajutorul prietenesc al poporului român acordat luptei lor drepte, faptul că președintele României a fost primul șef de stat care a recunoscut O.E.P. ca reprezentant unic și legitim al poporului palestinian, primul om politic străin ce a evidențiat necesitatea creării unui stat palestinian independent, iar la București s-a deschis prima reprezentanță oficială a O.E.P. de pe continentul european.

Am avut ocazia să particip în decursul anilor la mai multe reuniuni internaționale de solidaritate cu poporul palestinian, să discut cu o serie de personalități politice din diverse țări și de diferite orientări, care se preocupau de problemele Orientului Mijlociu și să constat astfel nemijlocit înțelegerea tot mai largă ce o găsește problema palestiniană pe plan mondial, considerată de cei mai mulți ca fiind cheia situației din această parte a lumii, de soluționarea ei depinzând însăși problema păcii în regiune, a securității și înțelegerii dintre popoarele care trăiesc acolo.

Lipsa de înțelegere în această direcție a perpetuat stări de încordare prelungită, întreținând un periculos focar de război, a provocat grave perturbări în regiune cu grele pierderi umane și materiale, una din principalele victime, în afară de poporul palestinian, fiind Libanul, supus de mai mulți ani unor continue încercări cu urmări tragice pentru întreaga activitate a țării, pentru viața de fiecare zi a poporului libanez.

Raid la miezul nopții

La Beirut, lunga vară mediteraneană își face apariția pe la începutul lui aprilie, întinzându-și suflul, mai mult umed decît excesiv de fierbinte, pînă în prag de noiembrie, interval arareori stropit cu vreo picătură de ploaie. Umiditatea provine din vaporii marini ridicați de razele persistente ale unui soare prezent continuu pe uniformitatea albastră a cerului. Se întîmplă uneori în plină zi să burnițeze, fără să zărești deasupra capului nici urmă de nor. Noptile sînt calde, etalînd un farmec deosebit sub puzderia de stele, înmănunchate în buchetele strălucitoare ale diverselor constelații, mult mai vizibile aici — cel puțin așa mi se părea mie — decît în alte părți ale planetei.

Într-o astfel de seară feerică din luna aprilie, cu liniștea ei odihnitoare întreruptă, din cînd în cînd, doar de uruitul reactoarelor marilor aeronave sosite la aterizare, din direcția mării, desenînd cu reflectoarele de la distanță linii luminoase pe unda apei, am întîrziat pe terasă, dincolo de miezul nopții, sub impresia percutantă a ambianței parcă ireale ce mă înconjură. Și, dintr-odată, vraja a fost spartă, tocmai cînd mă așteptam mai puțin, de răpăitul scurt, caracteristic, al unei puști mitraliere M-16, urmat imediat de alte rafale din arme diferite. Totul a durat două-trei minute, după care liniștea încîntătoarei nopți libaneze a pogorît, din nou, peste acoperișurile de țiglă roșie și coroanele înalte ale palmierilor din luxuriantul parc al Universității americane, de pe cealaltă parte a străzii unde locuiam în acea vreme la Beirut.

Mă aflu în capitala libaneză doar de două luni, dar începusem să mă obișnuiesc cu asemenea zgomote nocturne și ajunsesem chiar să disting tipul de armă folosită numai după cadența tirului. Așa că astfel de împușcături în nopte, despre care citeam a doua zi în ziare că au fost trase de o patrulă a poliției la întîlnirea cu o mașină suspectă ce nu oprise la somație sau în cursul ciocnirii dintre două clanuri rivale, nu mă mai uimeau ca la început.

Desigur, nu-mi puteam închipui că rafalele din noaptea amintită, cu nimic ieșite din comun, vor avea o cu totul altă semnificație, marcînd prologul unor evenimente tragice, cu repercusiuni grave, generatoare de tensiune prelungită, incidente în lanț și mai cu seamă instaurarea

neîncrederii menite să deschidă drumul unui lung climat de insecuritate.

Ce se întâmplase în acea noapte de 9—10 aprilie 1973 ? M-am dumirrit abia a doua zi dimineața, când, deschizînd ușa apartamentului pentru a ridica ziaarele pe care vânzătorul chioșcului de la parter mi le depunea cotidian în prag, exact la șase și jumătate, privirea mi-a căzut pe titlurile groase din prima pagină relatînd incredibilele întîmplări petrecute cu cîteva ore înainte, imediat după miezul nopții. Am aflat astfel că Beirutul primise „vizita“ înarmată a unui comando israelian, format din cincizeci-șaizeci de oameni, debarcat de la bordul unor vedete rapide pe o plajă din fața falezei sudice a orașului. Șapte complici, introduși disparat, în Liban, cu pașapoarte false și prezentați ca turiști din diverse țări occidentale, așteptaseră comandoul, în plină noapte, pe autostrada din apropiere, la volanul a șapte limuzine închiriate în prealabil de la o societate locală. Încărcat imediat în automobile, comandoul avea să se divizeze în două grupuri. Primul, echipat în uniforme de jandarmi libanezi și salopete leopard ale luptătorilor palestinieni, s-a îndreptat spre tabăra de la Sabra pătrunzînd în inima ei pentru a arunca în aer sediul, cu mai multe etaje, al unei organizații palestiniene. Restul, au intrat în două blocuri din centrul capitalei unde locuiau trei principali lideri palestinieni, membri ai Comitetului Executiv al O.E.P. Lichi-dîndu-i pe fedainii aflați de gardă la intrare au pătruns simultan în apartamentele respective, plasticînd ușile și ucigînd apoi pe locatari cu pistoale fără zgomot. La plecare, dînd peste o patrulă de „berete roșii“ aparținînd brigăzii a 16-a (principala forță de ordine din Beirut) și fiind luați drept niște banali răufăcători, a urmat schimbul de focuri, pe care-l auzisem în liniștea nopții, încheiat cu uciderea a doi militari libanezi și rănirea a încă opt. Operațiunea începută la ora unu, terminată cu peste douăzeci de victime, s-a consumat în mai puțin de două ceasuri, comando-ul reîmbarcîndu-se în întregime, pentru a se întoarce la bază. În zori, purtătorul de cuvînt al statului major israelian ținea la Tel-Aviv o conferință de presă relatînd în amănunt desfășurarea acțiunii și rezultatele ei, ceea ce avea să aibă repercusiuni grave, atît pentru palestinieni cît și pentru libanezi, într-un viitor foarte apropiat.

Desigur, nu era nici prima și nici ultima operațiune întreprinsă de israelieni pe teritoriul Libanului ; astfel de acțiuni destul de frecvente, desfășurate pe pământ străin, într-un stat independent, membru al O.N.U. încă de la înființarea organizației internaționale, vizau de obicei pe palestinienii ce își găsiseră adăpost în această țară, dar de foarte multe ori gloanțele, obuzele și rachetele loveau și alături provocând victime în rândurile populației civile libaneze. Israelienii considerau tot noianul acesta de încălcări ale teritoriului libanez — condamnate de opinia publică internațională, de Organizația Națiunilor Unite — drept represalii justificate pentru atentatele întreprinse de diverse organizații palestinienne împotriva Israelului și cetățenilor săi oriunde s-ar fi aflat ei. O grenadă explodată la Tel Aviv, luarea de ostateci israelieni pe un aeroport oarecare din lume, o rafală de armă automată trasă în împrejurimile Ierusalimului împotriva unui camion militar sau civil, toate acestea atrăgeau imediat riposte drastice pe teritoriul libanez.

Am văzut personal în repetate rânduri, cât am stat în Liban, efectele multiplicat, extrem de nemiloase ale unor asemenea acțiuni de represalii. Îmi amintesc, de exemplu, tabloul de coșmar ce mi s-a înfățișat într-o după-amiază de primăvară când împreună cu alți corespondenți străini am vizitat tabăra palestiniană de la Nabatiye, din sudul Libanului, unde trăiau mii de oameni și care fusese făcută una cu pământul, chiar în cursul dimineții, de treizeci de avioane israeliene de asalt, atacând în valuri succesive. Distrugerile erau cumplite iar pierderile umane, destul de ridicate, înglobau în majoritate copii, femei și bătrâni.

Raidurile aeriene, operațiunile de comando, atentatele de tot felul (am cunoscut persoane rămase cu infirmități pe viață de pe urma plicurilor explozive și a altor diabolice invenții din genul respectiv), bombardamentele de pe mare sau cu artileria grea de dincolo de frontieră, completate cu adevărate invazii temporare în sudul Libanului, toate vizând taberele și așezările palestinienne, au continuat fără întrerupere pe parcursul unui lung șir de ani, intrând ca ceva obișnuit în viața de toate zilele din acest colț de lume.

Aplicarea „legii talionului“ urmărea, după cum remarcam adeseori observatorii politici din zonă, nu numai intimidarea luptătorilor palestinieni aflați pe teritoriul li-

banez și nimicirea bazelor lor de antrenament conform motivării oficiale israeliene; ele aveau și scopul creării unei atmosfere de neîncredere și vrăjmășie între palestinieni și libanezii ce sufereau, la rândul lor, de pe urma unor astfel de acțiuni, alimentându-se în acest fel o stare de încordare, în continuă expansiune. În decembrie 1968, unei asemenea operațiuni (zisă de represalii) îi căzuse victimă întreaga flotă aeriană comercială a Libanului, (treisprezece aparate Boeing-707) aruncată în aer, bucată cu bucată, pe pistele aeroportului internațional din Beirut, ocupat temporar de un desant aerian israelian. Patru ani mai târziu, coloane blindate israeliene înaintaseră adânc peste frontiera de stat a Libanului nimicind tot ce le ieșise în cale, tabere palestinienesci, autovehicule și case libaneze, provocând atunci ca și mai târziu un adevărat exod al populației dintr-o regiune destul de întinsă înspre periferiile Beirutului. Spațiul aerian era încălcat continuu, avioanele israeliene, atacând chiar și în extremitatea nordică a Libanului, la două sute de kilometri distanță de graniță, cu toate că starea de beligeranță dintre cele două țări încetase încă din 1949. Libanul cunoștea astfel, datorită deselor incursiuni israeliene de tot felul, o situație haotică de totală insecuritate, extrem de propice diverselor interferențe, comploturi, incidente și ciocniri armate, foarte multe puse la cale de elemente provocatoare în solda unor interese din afară, ce se simțeau în climatul tulbure ca peștii prin apă.

Pe acest fond s-a produs asasinarea liderilor palestinieni de către comando-ul israelian. Faptul că o asemenea acțiune a fost posibilă în mijlocul unui craș de peste un milion de locuitori, în imediata apropiere a unei cazarme a forțelor de securitate interioară, unde se aflau în acel moment câteva sute de militari și vreo douăzeci de blindate, a avut darul să irite, înveninând relațiile dintre organizațiile palestinienesci și autoritățile libaneze, relații deteriorate anterior și pe care încercările de redresare le peticiseră destul de netrainic așa cum au arătat evenimentele ulterioare.

După cum relata însăși presa libaneză, primul ministru din acel timp, Saeb Salam, cunoscută personalitate politică aparținând comunității musulmane sunite, a considerat inadmisibilă comportarea conducerii forțelor armate, la care a apelat telefonic în cursul incursiunii

israeliene, cât și lipsa de măsuri ce făcuse posibilă debarcarea comando-ului în mijlocul Beirutului și în consecință a cerut demiterea comandantului șef, depinzând constituțional de președintele republicii. Răspunsul negativ primit de cererea sa l-a determinat să-și prezinte, pe loc, demisia, antrenând o gravă criză guvernamentală.

Pe de altă parte, apelurile la calm și moderație ale conducerii O.E.P. adresate maselor palestiniene, respectate cu prilejul înmormântării celor trei lideri asasinați în noaptea de 9—10 aprilie 1973, ceremonia la care au participat două sute de mii de oameni, mulți dintre ei înarmați, au fost depășite treptat de nervozitatea crescândă a fedainilor, care se considerau trădați, loviți pe la spate.

Între 25 aprilie și 1 mai 1973 s-au petrecut o serie de fapte agravante : arestarea la aeroportul internațional a trei fedaini, în bagajele cărora fuseseră găsite zece kilograme de trotil ; telefoane misterioase primite de autorități, amenințând că în cazul când aceștia nu vor fi eliberați, la aeroport vor exploda bombe (o mașină infernală a și fost descoperită într-un frigider din incintă). În zilele următoare, forțele de securitate libaneze au arestat lângă ambasada americană cinci palestinieni ce transportau explozibile în port-bagajul automobilului, iar în diverse colțuri ale orașului au fost reținuți mai mulți palestinieni asupra cărora s-au găsit arme.

Momentul culminant al crizei l-a constituit luarea ca ostatici, de către fedaini, a trei militari libanezi, în schimbul lor cerându-se punerea în libertate a palestinienilor arestați în ultimele zile. În dimineața de 2 mai 1973, armata libaneză a înconjurat taberele palestiniene de la Beirut adresând un ultimatum prin care se cerea eliberarea imediată a celor trei militari deținuți ca ostatici. Cererea a fost satisfăcută ca urmare a intervenției conducerii O.E.P., dar între timp focuri răzlețe trase nu se știe de care din părți mai întâi, sau pur și simplu de elemente provocatoare, au dezlănțuit o sîngeroasă confruntare armată, cu participarea unităților de blindate și a aviației libaneze. În oraș a fost instaurată starea de asediu ; toate întretăierile de străzi erau blocate de patrule ale armatei ; circulația fusese strict interzisă cu excepția a două-trei ore pe zi, anunțate prin radio, pentru aprovizionarea populației.

Luptele s-au concentrat în zona taberelor palestinienilor din apropierea aeroportului internațional, ceea ce a determinat închiderea sa pe o perioadă de peste două săptămîni. Restul orașului nu a fost aproape deloc afectat, cu excepția a cîtorva explozii provocate de persoane neidentificate care pentru a produce panică aruncau din goana automobilului batoane de dinamită cu fitilul aprins.

În timp ce tunul bubuia, punctînd desfășurarea bătăliei, locuitorii orașului, siliți să rămînă acasă datorită stării de asediu, se adunaseră ciorchini, pe terase și acoperișuri, urmărind cu binoclul caruselul „Mirage“-lor și „Hunter Hawks“-lor aviației libaneze ce atacau în șir indian, cu rachete, începînd picajul din dreptul țarmului mării spre interior unde se aflau obiectivele vizate. Luptele au durat o săptămînă, în două runde (2—3 și 7—8 mai), paralizînd întreaga activitate a capitalei libaneze. Ele s-au încheiat, normal, printr-un nou acord de conviețuire pașnică; armata libaneză din acea vreme, formată din 16 000 de oameni (angajați prin contract) dispunînd de circa o sută de blindate și 18 aparate de vînătoare-bombardament și interceptie, nu avea în nici un caz capacitatea de a se impune decisiv forțelor palestinienilor, nu mai puțin numeroase, dotate cu armament antitanc și antiaerian adecvat.

Mai tîrziu cînd atmosfera devenise mult mai destinsă și se părea că situația generală în regiune evoluează pozitiv, s-au produs pe neașteptate evenimente agravante conducînd în scurt timp la izbucnirea unui nou război între arabi și israelieni. În septembrie 1973, formațiuni de „Phantom“-uri israeliene, survolînd zona litoralului Siriei, au atacat prin surprindere avioane ale acestei țări, ridicate în aer datorită alarmei provocate de apariția în prealabil a unui grup de aparate israeliene cu performanțe mai reduse, trimise înainte, drept momeală.

La începutul lui octombrie atmosfera devenise destul de încordată și la Beirut se vorbea insistent despre iminența războiului. Cînd operațiunile militare s-au declanșat în după-amiaza de 6 octombrie 1973, simultan pe frontul egiptean și pe cel sirian, surpriza la Beirut n-a fost în nici un caz atît de mare cît a apărut ea în alte țări. Ținînd seama de posibilitățile de informare pe care le avea Israelul în capitala libaneză infestată cu spioni, observatorilor politici întîlniți în acele zile li se păreau destul de stranii afirmațiile potrivit cărora declanșarea războiului ar fi luat prin surprindere liniile înaintate ale sistemului

de apărare israelian. Contraofensiva pornită câteva zile mai târziu și forța ei de șoc a venit de asemenea să infirmo o atare teorie.

La Beirut, primele știri despre desfășurarea războiului au provocat o stare euforică în rândurile unei mari părți a populației, comunicatele extrem de optimiste ale forțelor arabe stîrnind entuziasm și satisfacție pentru revanșă după atîtea înfrîngerii. Libanul n-a intrat în război cu forțe militare, dată fiind disproporția față de potențialul Israelului, dar și-a declarat sprijinul său activ pentru coaliția arabă.

Ecoul bătăliilor desfășurate în apropierea granițelor se făcea simțit și la Beirut unde toată lumea urmărea cu atenție mersul evenimentelor, neputînd prevedea cum se vor încheia și ce consecințe vor avea pentru Liban. Faptul că războiul era undeva pe aproape nu numai că se simțea și auzea, dar uneori se și putea vedea direct. Aviația beligeranților încălca permanent spațiul aerian libanez și nu de puține ori bătăliile dintre „Phantom”-urile israeliene și „MIG”-urile siriene se desfășurau în imediata vecinătate a Beirutului, norii de flăcări și fum marcînd pe pantele împădurite ale munților Liban locurile unde se prăbușeau avioanele doborîte. Încă din primele zile ale războiului aviația israeliană a atacat și distrus puternica stație de radar libaneză de pe muntele Baruk, la 30 km de Beirut, iar un comăndo de scafandri autonomi a aruncat în aer cablurile subterane ale legăturilor telefonice și telex cu Europa, în dreptul coastei, la circa un kilometru de capitala libaneză, fiind apoi necesare mai multe săptămîni pentru a fi repuse în funcțiune.

Și după încheierea conflictului armat arabo-israelian din octombrie 1973, la care armata libaneză n-a luat parte, tensiunea a continuat să persiste în zonă, pînă la acordul de dezangajare semnat de sirieni și israelieni ce a pus capăt în mod concret confruntării, în iunie 1974.

Războiul arabo-israelian din octombrie 1973 a avut însă consecințe de natură diversă asupra Libanului: atît politice cît și economice. Boicotul petrolier angajat în perioada următoare de țările producătoare din Golf provocînd prima criză energetică pe plan internațional a antrenat o creștere rapidă a prețurilor la o gamă largă de mărfuri, repercutîndu-se firesc și pe piața libaneză. În decurs de câteva luni indicele prețurilor la bunurile de consum și în special la produsele alimentare importate a

sporit de două-trei ori în timp ce mărirea salariilor era extrem de înceată și cu totul necorespunzătoare, element agravant al contradicțiilor sociale și implicit și al celor politice, amplificând treptat o stare de încordare mai veche dar persistent mocnită. În plus, divergențele de ordin ideologic dintre forțele susținătoare ale arabismului și cele angajate într-o politică prooccidentală s-au accentuat vizibil, amintind de anul 1958 când Libanul cunoscuse primul război civil de după independență și o intervenție militară directă a S.U.A. în cadrul căreia 10 000 de soldați americani au debarcat la Beirut rămânând acolo câteva luni în ciuda protestului general al opiniei publice mondiale.

Atmosfera de la sfîrșitul anului 1974 și începutul anului 1975 lăsa să se întrevadă destul de limpede de orice observator politic pericolul izbucnirii unui nou conflict intern repetînd evenimentele din 1958, perspectivă ce se sublinia adeseori în cercul corespondenților acreditați la Beirut.

Din nou momente de tensiune

Cîteva acțiuni de anvergură întreprinse de israelieni asupra teritoriului Libanez, în ultima parte a anului 1974, avuseseră darul să ridice din nou cota tensiunii, stimulînd dezvoltarea rapidă a unui climat de insecuritate și vădită nervozitate ce lua proporții îngrijorătoare. Pretextul vehiculat de partea israeliană îl furnizase un atentat cu bombe artizanale petrecut într-un cinematograful din Tel Aviv. El fusese executat de un palestinian strecurat în Israel sub înfățișarea de turist britanic cu pașaport britanic, sosit ca pasager al unui avion britanic din direcția Bangkok. Acesta avea sub cămașă, lipită de piele, o foaie de plastic, explosibil foarte puternic, care scăpase vigilenței controlului obișnuit de la intrarea în aeroportul de la Lod. Ajuns la hotel, „turistul” amintit transformase cu ajutorul plasticului niște nevinovate cutii de compot în bombe ucigătoare pe care le lansase în timpul unui spectacol de cinematograf, pierind și el în cursul atentatului soldat cu cîteva zeci de răniți.

Riposta pentru gestul atentatorului poposit la Tel Aviv din capitala thailandeză se produsese două zile mai tîrziu, bineînțeles tot în... Liban, printr-o acțiune spectacu-

loasă despre care transmiteam la timpul respectiv următoarea corespondență :

„În dimineața zilei de 10 decembrie 1974 între 8,45 și 9,15, un număr de 17 rachete de 60 m/m cu sistem de declanșare electronică, instalate pe acoperișurile a patru autoturisme, care au fost plasate, cu câteva ore înainte, în trei puncte diferite ale zonei centrale din capitala libaneză, au lovit imobilele unde se aflau sediul central al Organizației pentru Eliberarea Palestinei, Centrul de studii palestinienesc și Centrul național palestinian pentru teritoriile ocupate. S-au înregistrat patru răniți.

Sediul O.E.P. este situat pe bulevardul Mazra, una din arterele importante ale capitalei libaneze, cu circulație extrem de intensă și numeroase magazine, restaurante, cafenele, cinematografe populare și redacții de ziare la parter și la primele etaje ale blocurilor de pe ambele trotuare. A fost o simplă întâmplare că cele zece rachete care au lovit fațada sediului O.E.P., unele intrând pur și simplu pe ferestre, n-au făcut mai multe victime, în condițiile permanentei animații de pe acest bulevard. Este însă de menționat că ultimele șase rachete (lungi de un metru și montate în lădițe de placaj pe portbagajele de pe acoperișul celui de-al doilea autoturism) au decolat la o jumătate de oră de primele, între timp dându-se alarmă, fiind depistat vehiculul ce le purta și luându-se măsuri de evacuare a zonei. Aceste ultime rachete au pornit tocmai în momentul când specialiști în dezarmare, sosiți la fața locului, încercau să le facă inutilizabile.

Atentatul împotriva sediului O.E.P. constituie o reeditare a unei acțiuni asemănătoare, întreprinse în același loc, cu patru ani în urmă, în octombrie 1970, tot cu rachete dotate cu sistem electronic de declanșare. La rîndul său Centrul de studii palestinienesc, situat în ultracentralul cartier Hamra, a mai cunoscut un atentat, cu dinamită, în anul 1970. După cum s-a stabilit ulterior, cele patru autoturisme, purtătoare de rachete, au fost plasate în fața clădirilor respective disimulate printre alte diverse vehicule parcate în acel loc, probabil cu patru-cinci ore înainte de intrarea în funcțiune a sistemului de declanșare a sinistrei lor încărcături. Aceasta presupune că autoturismele au fost aduse de complici aflați la Beirut, deoarece cei patru diversioniști identificați că le-au închiriat cu pașapoarte false — britanic, irlandez, vest-german, mexican —

părăsiseră Libanul cu o zi înainte, pe calea aerului, în direcția unor aeroporturi din Europa occidentală“.

Două zile mai târziu transmiteam o nouă corespondență privind o altă acțiune israeliană la Beirut :

„Azi după-amiază, la orele 16, în timp ce sirenele sunau alarma aeriană, locuitorii Beirutului au putut urmări deasupra lor caruselul a patru «Phantom»-uri israeliene care au atacat timp de șapte minute, cu rachete și rafale de mitralieră, tabăra palestiniană Sabra, cea mai apropiată din perimetrul Beirutului, de fapt un cartier al orașului între Universitatea arabă și stadionul central Cité Sportive. Rachetele lansate de avioanele israeliene și rafalele de mitralieră au ucis o bătrână și au rănit 17 persoane, dintre care patru fedaini. Artileria antiaeriană libaneză și palestiniană din zona capitalei a ripostat energetic jenind vizibil acțiunea avioanelor israeliene. Pales-tinienii au folosit rachetele portative sol-aer pentru combaterea avioanelor ce zboară la mică înălțime și di-rele lor luminoase, urmărind aparatele israeliene, puteau fi văzute foarte clar de locuitorii Beirutului aflați pe stradă. Postu-rile de radio israeliene au recunoscut că avioanele partici-pante la raidul de la Beirut au fost primite cu un intens tir antiaerian, menționind la rîndul lor că fedainii pales-tinieni au folosit rachete portative sol-aer de tipul «Strella» sau «SAM-7». Un purtător de cuvînt palestinian a declarat că două din cele patru avioane israeliene au fost doborîte. Comandamentul armatei libaneze a anunțat că un obiect căzînd în mare la vest de aeroportul interna-țional Beirut a provocat o explozie puternică și se presu-pune că este vorba de un avion israelian. În ce privește Israelul, acesta a dezmințit imediat pierderea vreunui aparat, subliniind că toate avioanele participante s-au întors la bazele lor“.

Era pentru prima oară cînd avioanele israeliene care treceau aproape zilnic pe deasupra Beirutului, spărgînd zidul sonic, la mare înălțime, cu un bubuit ca de tunet și făcînd să zăngăne toate geamurile, coborau pentru a ataca la joasă altitudine în perimetrul capitalei libaneze.

Starea de tensiune a continuat să crească. În primele zile ale anului 1975, trupe de comando israeliene au ata-cat un sat de la frontieră, apărat de militari libanezi, de localnici și de fedaini palestinieni veniti în ajutor, și care a rezistat timp de două săptămîni. Satul locuit în mod obiș-nuit de patru mii de oameni a fost distrus aproape în

întregime înregistrându-se un număr mare de victime. Au urmat din nou bombardamente, ciocniri armate, creînd o situație încordată, propice expandării conflictului intern — politic și social — care germina latent.

Prima manifestare concretă în acest sens s-a produs la sfîrșitul lui februarie, începutul lui martie 1975, în orașul Saida, anticul port Sidon de pe țărmul Mediteranei. În cursul unei manifestații de protest a pescarilor din localitate împotriva creării unei societăți pe acțiuni ce își propunea exploatarea cu mijloace moderne a apelor de coastă și în care un pachet important îl deținea fostul președinte al republicii și lider politic al dreptei, Camille Chamoun, s-au produs incidente trăgîndu-se focuri de armă. Un glonte a rănit grav pe un fost deputat, lider al puternicei organizații nasseriste din Saida. Nu s-a reușit să se determine prea bine cine a tras focul respectiv, dar fiind constatată prezența pe stradă a unei subunități militare, locuitorii Saidei au fost înclinați să dea vina pe forțele de ordine. Cîteva zile mai tîrziu, asupra unui camion ce transporta militari în permisie s-a lansat o rachetă anti-tanc provocînd moartea a doi dintre ei și rănind aproape treizeci.

Atmosfera devenea din ce în ce mai fierbinte și la 7 martie cînd liderul nasserist din Saida, care decedase între timp, a fost înmormîntat, autoritățile au considerat util să consemneze în cazărmi pe toți militarii și să retragă din capitală forțele de ordine, inclusiv agenții de circulație. Timp de 24 de ore, pe străzile Beirutului nu s-a mai văzut nici o uniformă militară. În schimb au apărut adevărate hoarde de copii (expresia aparține presei libaneze de a doua zi) care au pus stăpînire pe oraș. Au fost ridicate baraje improvizate din lăzi, butoaie sau chiar arbori tăiați de pe marginea trotuarului; pneuri vechi de automobile aprinse ridicau spre înaltul cerului nori negri de fum, vizibili din toate punctele orașului. Distracția copiilor de 8—14 ani, conduși de cîte unul sau doi tineri cu nu prea mulți ani peste vîrsta lor, ce blocaseră străzile, era să spargă geamurile automobilelor care se încăpățîneau să mai circule sau să le arunce o cutie de conserve umplută cu benzină pe capotă. Am numărat numai la colțul străzii unde locuiam caroseriile calcinate a cinci automobile ce căzuseră pradă furiei devastatoare a ceteilor de copii. Pe un bulevard din apropiere se înșirau nu mai puțin de șapte autobuze ale transportului în comun

complet arse, așa la rînd, cum fuseseră surprinse la un baraj de bandele incendiatorilor.

Actele de vandalism petrecute în acea zi la Beirut, absența totală a autorităților, panica și haosul produs, toate la un loc lăsau să se întrevadă posibilitatea unor dezordini mai grave, evidențiind perspective sumbre pentru Liban, care din păcate n-au întîrziat prea mult să apară pe fondul unor mai vechi racile de ordin politic și social, al presiunilor și amestecului din afară, al instabilității guvernamentale și al lipsei unei forțe legale de ripostă, capabilă să asigure securitatea cetățenească, integritatea teritorială și în ultimă instanță independența și suveranitatea națională.

Începutul unei perioade dramatice

Duminică 13 aprilie 1975, zi ce avea să marcheze începutul unei perioade dramatice pentru Liban, mă găseam la Amman împreună cu mai mulți colegi sosiți din țară în cadrul unei delegații de ziariști români invitați să viziteze Iordania. Plecasem din Beirut cu aproape o săptămînă în urmă, dar între timp obținusem cîteva legături telex pentru a mă informa de ceea ce se mai întîmpla în capitala libaneză unde de mai bine de o lună dăinuia o atmosferă destul de încordată din punct de vedere politic, după dezordinile de la începutul lui martie. Nu mi se semnalase însă nimic deosebit față de situația ce o lăsasem, așa că, în consecință, îmi vedeam liniștit de treabă, îndeplinind cu interes un program larg de vizite, convorbiri și interviuri, facilitat cu multă sollicitudine de departamentul presei din ministerul iordanian al informațiilor.

Spre seară, întorcîndu-mă dintr-o plăcută călătorie de-a lungul văii Iordanului, am aflat cu surprindere, la biroul pentru ziariști străini de la hotelul „Jordan International“, că, începînd de la amiază, la Beirut se desfășurau lupte violente de stradă, înregistrîndu-se numeroși morți și răniți. Am luat, firește, cît mai repede posibil, legătura prin telex cu Beirutul și mi s-a confirmat că într-adevăr de mai multe ore se aud rafale neîncetate de mitralieră și explozii puternice prin cartierul unde locuiam, toată lumea fără excepție fiind blocată în apartamente.

N-am reușit să mă întorc la Beirut decît peste patru zile cînd luptele pierduseră din intensitate și se mergea spre o diminuare și aplanare a conflictului, cel puțin în aparență. Avionul cu care călătorisem de la Amman, împreună cu un coleg fotoreporter ce urma să se înapoieze acasă cu prima cursă TAROM, a aterizat la Beirut după căderea întinericului. Cu toate acestea am putut să simt de la prima privire schimbările ce le operaseră evenimentele din ultimele zile : în jurul pistelor se vedea o concentrare neobișnuită de forțe militare, iar clădirea aeroportului, altădată forfotind de mulțimea călătorilor și mai cu seamă a însoțitorilor, era acum aproape pustie.

La aeroport mă aștepta, spre a mă conduce în oraș, un prieten român care pe loc, doar în cîteva cuvinte, m-a pus la curent cu situația, descriindu-mi succint atmosfera sumbră ce domnea la Beirut. Pe drum, am fost opriți cel puțin de vreo cinci ori de patrulare ale celor două tabere care controlau porțiuni dispartate pe căile de acces. De cîte ori stopam, se înțelege la primul avertisment — pentru că, de obicei, în astfel de cazuri, al doilea se auzea sub forma unei rafale trase în plin — indivizi înarmați, cu fețele acoperite de măști sau basmale tradiționale în carouri, se grăbeau să introducă țevile puștilor mitralieră pe fereastra automobilului, ținîndu-ne sub amenințare pînă ne descifrau identitatea. Gestul respectiv, pe care noi, „localnicii“, îl cunoșteam mai de mult, din alte împrejurări, provoca o adevărată stupefacție colegului fotoreporter de la București, neobișnuit cu astfel de aventuri.

Capitala libaneză trăise în aceste zile evenimente tragice, cu implicații grave și îndelungate pentru viața generală a țării. Timp de patru zile și patru nopți, o serie de cartiere centrale și periferice au fost transformate în adevărate cîmpuri de bătălie cu folosirea pe scară largă a diverselor tipuri de arme, inclusiv a artileriei. Protagoniștii erau membrii partidului Kataeb (falangiștii) și fedainii palestinieni, adversari mai vechi care se mai ciocniseră armat în decursul ultimilor ani.

Atmosfera de război plutea pretutindeni peste oraș ; în foarte multe locuri se ridicaseră baricade din saci de nisip, păzite de grupuri înarmate cu puști automate și pistoale mitralieră ; din loc în loc se vedeau mitraliere grele, pe roate sau trepied, și chiar mitraliere antiaeriene montate pe jeep-uri. Rachetele de calibru mic și bombele de mortier căzuseră și dincolo de zonele propriu-zise ale

luptelor, provocînd pierderi grele în rîndurile populației pașnice. Orașul fusese complet paralizat ; toate magazinele, birourile, băncile erau închise ; locuitorii își căutau adăpost prin subsoluri. Surse oficiale estimau pierderile provocate în cele patru zile de lupte la circa trei sute de morți și aproape o mie de răniți, iar pagubele materiale la două sute milioane de dolari.

Tragicul coșmar al capitalei libaneze din acele zile, prolog al unui îndelungat și distrugător război civil, începuse pe neașteptate în urma unui incident petrecut în cartierul Ain Remmaneh din sud-estul orașului. Aici se oficia ceremonia inaugurării unei biserici greco-catolice, în prezența șefului suprem al partidului falangist, Pierre Gemayel, a liderului partidului național liberal, Camille Chamoun, a mai multor deputați din ambele partide și a unei mase de partizani politici ai acestora. Străzile din jur erau bine păzite de gărzi ale partidului falangist.

Spre ora prînzului, cînd ceremonia din biserică se apropia de sfîrșit, un Fiat în viteză a forțat barajele, din interiorul său deschizîndu-se foc de armă automată asupra gărzilor falangiste din rîndul cărora o persoană a fost ucisă pe loc. O oră mai tîrziu, grupuri de falangiști surescitați de cele întîmplate au oprit în apropiere un autobuz încărcat cu palestinieni ce se întorceau de la o manifestație din cartierul universității arabe, îndreptîndu-se spre tabăra Tall El-Zaatar. A urmat un adevărat măcel, toți pasagerii autobuzului căzînd victime setei de răzbunare oarbă a falangiștilor, incitați de o provocare vădită, ai cărei organizatori au rămas neidentificați. Autobuzul, așa cum l-am văzut cîteva zile mai tîrziu, chiar la locul întîmplării, era ciuruit de sute de gloanțe, înfățișarea sa sugerînd că ar fi fost cu totul imposibil ca cineva aflat înăuntru să poată scăpa cu viață dintr-un asemenea prăpăd.

Vestea gravului incident a provocat, așa cum era normal, o vie emoție în rîndul palestinienilor și al prietenilor acestora din Liban. La scurt timp s-au produs ciocniri armate în mai multe părți ale orașului, fiind atacate sedii ale partidului falangist. Schimburile de focuri dintre falangiști și fedaini s-au extins în mai tot orașul, în cursul nopții de 13 spre 14 aprilie ridicîndu-se baricade și organizîndu-se cuiburi de mitraliere din saci de nisip la colțuri de stradă. Combatanții s-au instalat pe acoperișurile caselor și la etajele superioare ale blocurilor de lo-

cuiște, treptat intervenind în luptă și armament mai greu : aruncătoare de mine, lansatoare de rachete, tunuri fără recul. Când m-am reîntors la Beirut se mai făceau auzite schimburi sporadice de focuri, mai exploda din când în când o rachetă trasă dintr-un lansator portativ, dar deja se ajunsese la o înțelegere de încetare a luptelor, în urma intervenției guvernului libanez, a Ligii Arabe și a conducerii Organizației pentru Eliberarea Palestinei. Spre sfârșitul săptămânii, magazinele au început să se deschidă, circulația auto s-a reluat, la început timidă, apoi din ce în ce mai intensă. Duminică a fost rîndul cinematografelor să-și reia activitatea. Luni și-au deschis porțile băncile, instituțiile publice, școlile. După cum evoluau lucrurile se credea că a fost vorba de un incident trecător și că totul va intra curînd în normal. Dar și de data aceasta oamenii s-au înșelat pentru că în fapt ciocnirile sîngeroase de la 13 aprilie 1975 punctau începutul unei ample tragedii ce avea să coste extrem de scump Libanul și pe toți cei ce trăiau pe pămîntul lui.

Timp de o lună atmosfera a fost oarecum mai calmă în pofida crizei guvernamentale provocate de demisia spectaculoasă a premierului Rachid Solh după un discurs vehement rostit în parlament, în care a indicat ca autori ai evenimentelor sîngeroase din 13—17 aprilie pe falangiști, condamnîndu-i cu asprime. Dealtfel, o serie de grupări politice participante sau neparticipante la guvern cereau cu insistență eliminarea partidului falangist din cabinet și în general din viața publică, precum și dezarmarea urgentă a formațiunilor sale paramilitare.

Deși luptele propriu-zise încetaseră cu totul și incidentele izolate deveniseră mai rare, în aer plutea încă amenințarea unor noi pericole, a continuării și extinderii conflictului armat, pregătirile de ordin militar ale forțelor politice fiind vizibile, inclusiv intensă lor aprovizionare cu armament și muniții, care ajunsese la cantități și sortimente sofisticate, achiziționate desigur nu pentru a fi atîrnate pe pereți sau expuse în muzee.

Toată lumea înțelegea că de data aceasta ciocnirea va fi mai gravă, de durată. Ea s-a produs în ultima decadă a lunii mai, începînd din suburbia Dekouane învecinată cu marea tabără palestiniană Tall El-Zaatar, și extinzîndu-se apoi în diverse cartiere ale orașului. De data aceasta alături de palestinieni au intrat în luptă și forțele paramilitare ale coaliției partidelor și grupărilor politice pro-

gresiste. Sub motivul întronării ordinii în țară, președintele republicii a hotărât atunci să aducă la putere un guvern de militari, fapt unic în istoria Libanului independent, ceea ce firește a provocat o puternică mișcare de protest. Guvernul militar, pe care forțele de dreapta l-ar fi agreat, n-a rezistat decît șazeci de ore, fiind silit să-și dea demisia. Pînă la urmă s-a făcut apel la cunoscutul lider musulman din nordul țării, Rachid Karame, acesta reușind să formeze un guvern mai stabil și să obțină o încetare a focului respectată o perioadă ceva mai lungă, adică de la începutul lui iulie pînă la mijlocul lui septembrie, viața revenind la parametrii normali și populația începînd să uite încercările dramatice ce le trăia de mai multe luni. Dar fitilul rămăsese atîrnat de butoiul cu praf de pușcă și îi trebuia doar o scînteie pentru a începe din nou să ardă provocînd explozia. Ea s-a produs la jumătatea lunii septembrie în urma unei banale încăierări petrecute undeva pe autostrada litoralului, între două grupuri rivale. Ecoul schimbului de focuri din nordul țării s-a repercutat asupra atmosferei de la Beirut, dezlănțuind o nouă rundă de confruntări îndîrjite care avea să dureze pînă la sfîrșitul lunii ianuarie 1976.

Zile și nopți la Beirut

Luptele din perioada septembrie 1975—ianuarie 1976, desfășurate aproape fără întrerupere, au fost extrem de violente, zone importante din oraș, cum ar fi vechiul centru comercial, portul maritim și împrejurimile sale, faleza vestică unde se aflau marile hoteluri de lux, transformîndu-se treptat în cîmp de operațiuni militare. Violența atinsese o cotă maximă ; se desfășurau bătălii sîngeroase zile și săptămîni întregi pentru fiecare clădire mai importantă ; flăcările mistuiau fără milă cvartale întregi de prăvălii și locuințe ; orașul în întregime devenise nesigur pentru cei ce îndrăzneau să iasă din casă, atît datorită proiectilelor care cădeau de multe ori la întîmplare, dar în mod deosebit din cauza trăgătorilor izolați, adeseori elemente provocatoare ce nu aparțineau nici uneia dintre taberele în conflict ; în cursul luptelor, foarte rar se luau prizonieri, nefiind respectată nici un fel de normă internațională privind purtarea războiului.

Despre această rundă a războiului civil din capitala libaneză am transmis la jumătatea lunii decembrie 1975 o amplă corespondență publicată de revista „Lumea“ sub titlul „Zile și nopți la Beirut“ și din care reproduc în continuare, pentru autenticitatea momentului, rîndurile ce urmează :

„Marele aeroport internațional de la Khalde este situat la poalele munților Liban, în marginea sudică a Beirutului, cam la aceeași distanță de centru ca Băneasa noastră. Avioanele de pasageri intră pe coridorul de aterizare de deasupra mării, perpendicular cu peninsula pe care se află orașul și, pînă coboară pe pistă, planează, scăzînd treptat din altitudine, peste rada portului și întregul centru modern al Beirutului, creînd impresia că ar fi gata să atingă, cu roțile, acoperișurile blocurilor înalte. Noaptea, sub aripile avionului, șirurile de lămpi fluorescente continuă să indice contururile drepte sau sinuoase ale străzilor capitalei, iar reclamele cu neon din cartierele de lux Hamra și Rauche scînteiază multicolor. Luminile orașului induc în eroare, în primul moment, pe călătorul neavizat care nu-și poate imagina că jos, la cîteva sute de metri, se desfășoară, chiar în acel moment, lupte violente, folosindu-se, din plin, armament de calibru greu. Călătorul care survolează orașul în timpul zilei este, și el, înșelat de înfățișarea aglomerării moderne de blocuri albe, strălucind în soare pe fundalul azurului mediteranean, într-o atmosferă idilică, pașnică, atît de departe de realitățile crunte ale unui război civil ce se desfășoară cu înverșunare de aproape 250 de zile.

Cel care cunoaște mai de mult Beirutul, privindu-l prin ferestrele avionului distinge însă, din primul moment, schimbările. Mai întîi, rada marelui port mediteranean este pustie. Cheiurile, în vremuri normale forfotind de oameni și mașini, zac acum într-o completă inactivitate. Străzile sînt, și ele, pustii, iar seara, din luminile obișnuite ale Beirutului lipsesc cu desăvîrșire farurile automobilelor, altădată mulțime mișcătoare, vizibilă pe tot cuprinsul orașului și mult după miezul nopții.

Aeroportul prezintă, la fel, o cu totul altă imagine. Marile holuri prin care, cu un an în urmă, nu te puteai mișca de lume, sînt acum goale. Nu se văd decît uniforme militare. Obișnuiții agenți ai forțelor de securitate interioară (F.S.I. — cum li se spune prescurtat) din paza aeroportului, dar și soldați din unitățile de comando ale ar-

matei, în halate de camuflaj leopard, cu un șir de grenade agățate de centură, Colt de mare calibru la șold, pușcă automată pe braț. Trupele de comando ale armatei, întărite cu blindate, asigură securitatea aeroportului care, cu foarte rare excepții, a continuat să funcționeze normal de la începutul conflictului. Încercări izolate, ale unor elemente acționînd pe cont propriu, în afara părților în conflict, de a se infiltra în perimetrul aeroportului au fost lichidate rapid, fără să reușească a deregla traficul aerian internațional al acestei importante plăci turnante pentru trei continente.

Armata ca și forțele de securitate interioară n-au fost implicate direct în conflict, în toate cele opt luni de sîngeroase confruntări armate din Beirut. Unii lideri politici au încercat, în repetate rînduri, să determine o intervenție a armatei pentru a pune capăt luptelor. Alții, inclusiv primul ministru Rachid Karame, s-au împotrivit constant acestei cereri, considerînd că intervenția armatei ar complica și mai mult situația — prin efectivul și dotarea ei, fiind îndoielnic un rezultat decisiv, iar, prin compoziție, prezentînd posibilitatea unei destrămări, ceea ce ar lipsi statul și de un ultim și extrem suport. Ca să nu mai vorbim și de implicațiile de altă natură, mult mai grave. În ultimele săptămîni s-a ajuns, însă, la o înțelegere ca unele unități reduse ale armatei, întărite cu blindate, să sprijine forțele de securitate interioară, mai slab dotate, la protejarea unor instituții centrale, bănci, artere de acces etc., pentru a preîntîmpina distrugerea acestor obiective-cheie și a preveni jafurile. Subunitățile militare intervin, de asemenea, în momentul cînd se ajunge la înțelegeri de încetare a focului, interpunîndu-se între taberele combatante. În zilele «fierbinți», forțele de securitate interioară și subunitățile armatei aflate în oraș acționează, în măsura posibilului, pentru a salva populația necombatantă surprinsă între două focuri, scoțînd-o, la bordul blindatelor, din zona luptelor. Prin consens, combatanții se feresc să tragă în militari, dar incidente răzlețe se întîmplă, morți și răniți — e drept în număr foarte redus, comparativ cu pierderile generale — înregistrîndu-se și în rîndul forțelor de securitate interioară și al subunităților armatei.

Grupările paramilitare ale celor două tabere în conflict, la Beirut și în anumite regiuni ale țării, întrec ca număr efectivul armatei libaneze și al forțelor de secu-

ritate interioară luate la un loc. Combatanții grupărilor respective poartă, la rîndul lor, uniforme și semne distinctive. Unii dintre ei sînt îmbrăcați în haine obișnuite, civile, încinși cu cartușiere sau veste speciale cu cîte trei buzunare lungi pe piept și trei pe spate, pentru rachete de calibru mic. Mulți dintre aceștia au fețele acoperite cu măști sau basmale colorate pentru a nu fi recunoscuți și a evita astfel viitoare răzbunări. Partidele sau grupările politice își au propriile lor miliții înarmate, organizate militar pe subunități, cu linii de apărare, puncte de aprovizionare și depozite de muniții, sisteme de informare și de alertare. Există, de asemenea, și miliții particulare ale unor persoane politice independente sau ale unor bogătași care-și plătesc oamenii cu bani grei. Un astfel de bogătaş, de exemplu, și-a organizat în munți o mică armată particulară din cîteva sute de oameni, instruită, după propriile declarații, de mercenari profesioniști foarte bine remunerați, care au mai slujit și în alte țări, în situații tulburi.

Armamentul abundă, fiecare combatant dispune de o pușcă automată, la cîteva luptători există o mitralieră ușoară și un lansator de rachete ; în spatele primei linii se află aruncătoare de mine și rachete de calibru mic, mitraliere antiaeriene montate pe automobile, tunuri automate, tunuri fără recul etc. Muniția nu lipsește nici ea. Se consumă cantități imense, în mare parte fără ținută, în-deosebi noaptea, cînd se trage minute în șir la cea mai mică mișcare, de multe ori imaginară. Aproape toți bărbații rămași în orașe, chiar și necombatanții, poartă cel puțin un revolver asupra lor, pe care îl țin la vedere, în toc, pe șold sau vîrît la curea. În fiecare apartament se află un mic arsenal și locatarii fac de pază noaptea, la intrarea blocurilor, cu pușca automată în mînă.

Orașul este împărțit în cartiere sau zone distincte de influență și control, bine delimitate prin linii de «front» constituite de marile artere de circulație, uneori o parte a străzii fiind ținută de una din tabere, iar cealaltă parte de tabăra adversă. Fortificații din saci cu nisip, cu ambrazuri pentru mitraliere, sînt amplasate în puncte strategice, pe linii de apărare în adîncime. «Fronturile» sînt, în general, stabile, excepție făcînd zona marilor hoteluri de pe faleza mediteraneană și o parte a centrului modern al orașului, cartiere «neutre» pînă în octombrie și neorganizate pe linii de front și pentru al săror control s-au

desfășurat, în ultima săptămână, luptele cele mai violente de la începutul conflictului.

Pe parcurs, s-au făcut o serie de încercări de a se transfera conflictul de pe țărimul armelor pe cel al dialogului politic. Țări arabe, și în primul rînd Siria, au intervenit în această direcție mediind o reconciliere, în principiu părțile în conflict fiind de acord că se impun reforme de structură politică și socială a societății libaneze. Au fost perioade cînd se credea că s-a reușit restabilirea calmului și normalizarea este iminentă, dar incidente de ultimul moment și, foarte probabil, unele provocări puse la cale de anumite forțe interesate au zădărnicit înțelegerile, situația s-a deteriorat din nou, confruntările armate au fost reluate. Alți morți și răniți, noi pierderi materiale au venit să îngroașe bilanțul tragic al celor opt luni de coșmar al capitalei libaneze. Statistici oficiale nu au fost încă întocmite. Dar, după datele publicate de presă, pe baza rapoartelor zilnice ale poliției, spitalelor, morgilor, numărul morților depășește 7 000, al răniților — 25 000. Toată lumea consideră că acesta este doar un bilanț minim, incomplet.

Pierderile materiale se estimează la 10 miliarde lire libaneze (circa 4 miliarde de dolari). Activitatea productivă este paralizată ; circa 100 000 de oameni au rămas fără ocupație, datorită distrugerii unităților economice unde lucrau ; muncitorii și funcționarii n-au mai primit de mult salariile, băncile fiind închise de la 18 septembrie ; cartiere întregi din Beirut sînt aproape părăsite, oamenii refugiindu-se în alte localități, atît din cauza luptelor, cît și a lipsei posibilităților materiale de existență. Se consideră că circa 15 la sută din populația Libanului a părăsit, definitiv sau temporar, țara în căutarea liniștii sau a posibilității de a-și asigura traiul, și aceștia sînt în mare parte locuitori ai capitalei.

Cei rămași în zonele din spatele «liniilor de front» și-au organizat viața pentru a putea asigura o aprovizionare permanentă cu produse alimentare, funcționarea instalațiilor sanitare și încălzirea imobilelor în această perioadă a anului, cînd nopțile sînt reci și se resimte lipsa de păcură pentru calorifer, să preîntîmpine epidemiile, să mențină, cît de cît, securitatea personală. Dimineata, în orice situație, chiar atunci cînd rachetele plesnesc în aer, improșcînd străzile cu schije, explodează obuze și șuieră

gloanțele, micii vânzători de ziare, strecurîndu-se pe lângă ziduri, strigă cu glas tare titlurile cotidieneleor proaspete de sub braț, pe care le vînd cu preț dublu ca „primă de risc“. Și, într-adevăr, riscul există, dacă ținem seama că, în aceste luni, destui vânzători de ziare au fost răniți sau uciși de gloanțe sau schije, cum, dealtfel, și mai mulți reporteri și fotoreporterii s-au ales cu răni, dintre care unele mortale, exercitîndu-și profesiunea în zonele cele mai fierbinți ale luptelor. Ziarele, în majoritatea lor, apar și sînt difuzate cu regularitate. Între orele 7 și 8, toate aparatele de radio sînt deschise, posturile locale transmițînd radiojurnalele dimineții, care încep și se termină cu «starea drumurilor și a arterelor de acces în oraș» și sfaturi pe unde se poate sau nu circula, sau dacă este recomandabil sau nu să ieși din casă. Uneori, așa cum am auzit într-una din zile, se anunța cu glas grav : «Vă sfătuim insistent să nu părăsiți locuințele. Toate străzile Beirutului sînt, în acest moment, străzile morții !»

Și totuși, chiar în zilele «fierbinți» oamenii circulă pe străzile din cartier pentru a-și cumpăra pîine caldă de la brutăriile rămase, care funcționează, în general, normal ; să-și tîrguiască zarzavaturi și fructe de la vânzătorul ambulant, care își etalează marfa frumos aranjată, pe trotuar, în locuri mai ferite ; țigări de la «debite» improvizate de copii-negustori pe cîte o ladă de carton ; carne și alte produse de la măcelăriile și băcăniile rămase nedinamitate și care sînt deschise doar două-trei ore dimineața. Funcționează chiar și unele restaurante și cafenele, desigur în zone mai adăpostite, unde oamenii vin, nu numai să mănînce sau să bea o cafea, ci mai mult să afle ultimele noutăți care se răspîndesc uimitor de repede, din gură în gură, făcînd într-o oră ocolul orașului, mai cu seamă că telefoanele funcționează normal și peste «liniile de front». În zilele mai calme, circulația auto se reia treptat, ajungînd sufocantă pe unele tronsoane spre ora prînzului, dacă, bineînțeles, nu s-a semnalat nici un incident în oraș, pînă atunci. Panica se stîrnește, uneori, pe neașteptate și străzile se golesc cu repeziciune. Cea mai mare calamitate o constituie trăgătorii izolați și barajele volante. Urcăți la etajele superioare, îndeosebi ale imobilelor în construcție, francirori, dotați cu arme cu lunetă, trag cu precizie un foc sau două, cărora le cad victime, în general, trecătorii pașnici. Începe imediat o adevărată vînaătoare, toată lumea deschide focul în sus, însă nimeni

nu știe unde și în cine, pentru că, între timp, trăgătorii izolați au grijă să dispară tot așa de repede cum au venit.

La barajele volante organizate în plină stradă de elemente înarmate, de regulă cu fețele acoperite de măști, automobilele sînt oprite, pasagerii legitimați și cei considerați că fac parte din tabăra adversă — reținuți ca ostatici. Răpirile dintr-un cartier declanșează imediat un val de răpiri în celelalte cartiere, pentru acumularea unui stoc uman de schimb. În multe cazuri, ostaticii nu aparțin nici uneia din tabere și, dacă au noroc, sînt eliberați după cîteva ore. Uciderea ostaticilor constituie aspectul cel mai crud al conflictului din Liban și nimic nu îngrozește mai mult populația decît apariția barajelor volante.

Punerea în libertate a ostaticilor, ca și acordurile de încetare a focului (pînă la începutul săptămînii au fost 19... !) se negociază în Comitetul de coordonare, singurul organism cît de cît eficace în situația existentă. Acest comitet este format din delegați ai partidelor și formațiunilor libaneze în conflict, ai rezistenței palestiniene, ai armatei, siguranței generale a statului, ai forțelor de securitate interioară. Participarea tuturor delegațiilor la ședințele comitetului indică posibilități de înțelegere și calm pentru zilele următoare ; boicotarea de către una din părțile rivale anunță continuarea sau accentuarea confruntărilor în viitorul imediat. După cum se vede, respectivul comitet îndeplinește, printre altele, și rolul de barometru al situației !

Noaptea Beirutului sînt și mai apăsătoare. De obicei, în timpul nopții, se desfășoară luptele cele mai violente, iar cadența tirului cu armamentul greu crește, devenind uneori infernală după miezul nopții, cînd exploziile minelor, rachetelor și obuzelor se succed în ritm de 5—6 pe minut. Oamenii se zăvoresc în case odată cu înserarea și trag bine storurile pentru a nu lăsa să filtreze vreun fir de lumină. Străzile sînt complet pustii timp de peste 12 ore. În dreptul fortificațiilor din saci cu nisip, lămpile fluorescente ale iluminatului public au fost stinse de multă vreme, uneori cu o rafală de armă automată. Tot în timpul nopții au loc și dinamităările de magazine a căror frecvență a scos, pînă acum, din rețeaua comercială peste jumătate din totalitatea ei. Se poate spune fără a greși că dinamităările reciproce de magazine și birouri au pro-

vocat la Beirut distrugeri mult mai întinse decât luptele propriu-zise și bombardamentele. Vechiul centru comercial al orașului, care a ars în mare parte, a fost distrus premeditat prin dinamitări și incendii provocate de rachete.

Luptele desfășurate, în ultima săptămână, în zona marilor hoteluri, între milițienii falangiști și «murabituni» — milițieni ai partidului nasserist independent, condus de Ibrahim Kholeilat — au amplificat pierderile materiale. Au ars hotelurile de lux „Holiday Inn” și „Phoenicia”, cu 28 și respectiv 25 de etaje, „Saint Georges”, „Alcazar” — toate situate pe faleză Mediteranei.

Într-una din aceste zile mă aflu pe o șosea din munții Liban, la o mie de metri deasupra Beirutului, de unde se vedea ca în palmă întreaga panoramă a capitalei libaneze. La linia albastră a Mediteranei, din hotelul turn «Holiday Inn» se ridica o coloană neagră de fum ca dintr-o sondă petrolieră aprinsă, exprimind plastic proporțiile dezastrului adus Beirutului de cele opt luni de confruntări armate...

Sîmbăta neagră

Furia devastatoare a bătăliei s-a domolit abia în ultima parte a lui ianuarie 1976, după acordul de încetare a focului (al 26-lea de la începutul războiului civil) survenit cu asentimentul ferm al tuturor părților combatante și cu importantul gir al Siriei vecine care jucase un rol principal în convingerea părților de a pune capăt confruntării.

Primele zile de pace au oferit posibilitatea unui prim bilanț al tragediei, mai amplu și exact pentru cunoașterea proporțiilor devastării, a nenorocirii ce lovise zeci și sute de mii de oameni neangajați direct în conflict. „Lucrul cel mai surprinzător este că Beirutul mai există”, seria un ziarist francez la intrarea în vigoare a acordului de încetare a focului, convenit după zile de încheștare fără precedent, în care ținînd seama de intensitatea tirului și a zgomotului infernal al exploziilor, se părea, într-adevăr, că întregul oraș este amenințat cu dispariția.

În decembrie 1975, într-una din puținele zile de rela-

tivă acalmie, cînd armele luaseră o foarte scurtă pauză, înainte de a se încinge din nou focul, am reușit să fac o plimbare prin zona vechiului centru comercial și a portului maritim — porțiunea cea mai grav atinsă din întregul oraș. Marele bazar, incendiat încă din septembrie, se prezenta sub forma unor mormane de ruine printre care cu greu puteai să te strecorei fiind de altfel imposibil să mai descifrezi contururile vechilor ulițe, ca să nu mai vorbesc de unele prăvălii cunoscute, topite acum, pur și simplu, în flăcările pojarului. Pe Bab Edriss, clădirile cu mai multe etaje erau sfîrtecate de proiectile, iar zidurile rămase în picioare prezentau găuri de gloanțe cu o densitate imposibil de imaginat. Cvartalul Lazarieh, cu sute și sute de magazine la subsol și parter și birouri comerciale la etajele superioare, fusese, la rîndul său, distrus aproape complet. Acoperișul sukului aurului se prăbușise peste străduțele de dedesubt îngropînd sub greutatea sa metalică și de sticlă șiruri întregi de prăvălii. În Piața Martirilor mai mulți palmieri erau tăiați în două de proiectile, din tulpinele lor groase rămînînd doar niște cioturi schilodite. Fuseseră complet scoase din uz 17 mari hoteluri de lux. Circa 4 000 de magazine, numeroase birouri ale unor firme comerciale și industriale încetaseră să mai existe în majoritatea lor fiind aruncate în aer cu dinamită, într-o dementă întrecere a răzbunării reciproce, cu toate că o bună parte din proprietarii acestora erau cu totul străini de conflictul în desfășurare.

Aria distrugerii cuprinsese în parte și cartiere periferice, precum și o serie de localități mai mici din provincie. La mijlocul lui ianuarie 1976, falangiștii au atacat cartierul Quarantaine, din imediata apropiere a portului maritim, un bidonville mizer ce adăpostea cîteva mii de musulmani, în general din alte țări, veniți la Beirut în căutare de lucru ; după ocupare a fost ras complet de pe fața pămîntului cu buldozerele, bineînțeles ce mai rămăsese din el pentru că în prealabil i se dăduse foc. În aceleași zile, cînd cartierul Quarantaine ardea ca o torță uriașă, orașelul Damour, plasat la țărnul mării între plantații de citrice și bananieri, și locuit în majoritate de populație creștină, era pustiit în semn de nesocotită răzbunare. În ambele cazuri se înregistraseră sălbatice masacre ce impresionau extrem de dureros întreaga țară, fiind condamnate de toate cercurile politice.

Cu o lună și ceva înainte, mai exact la 6 decembrie 1975,

zi intrată în analele războiului civil libanez sub denumirea de „sîmbăta neagră“, coboram dinspre Ministerul afacerilor externe, unde poposisem cu treabă în dimineața aceea, în direcția Pieței Martirilor, mai exact la poșta centrală pentru a rezolva unele probleme de ordin administrativ. Drumul trecea prin zona controlată tradițional de falangiști (pe acolo se găsea și sediul lor central), dar o proaspătă încetare a focului făcuse ca ultimele două-trei zile să fie calme și circulația să se reia normal. Așa că am fost destul de surprins cînd coloana de mașini s-a subțiat dintr-odată vizibil, cea mai mare parte scurgîndu-se prin arterele paralele sau perpendiculare, în timp ce, în față, baraje ale milițienilor falangiști, dînd semne de iritare, opreau toate automobilele la control și pe unii dintre pasageri îi dădeau jos, aliniindu-i la zidurile clădirilor. Cu mare greutate, folosindu-mă de ajutorul prețios al legitimației de corespondent străin, am reușit totuși să trec mai departe, după o discuție aprinsă, destul de neplăcută, la un ultim baraj înainte de a intra în Piața Martirilor, pe atunci ca și mai tîrziu un fel de „țară a nimănui“, între linii de front. Ajuns la poșta centrală m-am pomenit că n-aveam cu cine sta de vorbă, toți funcționarii fugind care încotro cuprinși de o spaimă ce creștea văzînd cu ochii mai cu seamă că, prin apropiere, începuseră să răsune tot mai dese rafale de arme automate. Nimeni nu putea să spună ce se întîmpla ; de fapt acolo unde mă aflam în acel moment, nu se contura nimic deosebit în afara atmosferei de panică pe care nu o prea înțelegeam pentru că a auzi focuri de armă, trase chiar pe neașteptate, devenise de mult ceva obișnuit la Beirut. Dar în acea zi, telefonul fără fir adusesese, de la om la om, relatări proaspete despre fapte înfiorătoare ce se petreceau la cîteva sute de metri mai departe și pe lîngă care trecusem fără să-mi dau seama. Ce se întîmplase ?

În cursul nopții, patru sau cinci falangisti fuseseră măcelăriți pe un drum oarecare din împrejurimile capitalei de elemente înarmate a căror identitate sau apartenență politică n-a fost descoperită imediat și nici mai tîrziu. La auzul acestei vești, grupuri de falangiști fanatici au purces la efectuarea unui masacru în masă în zona sediului lor central, răbufnirii necontrolate căzîndu-i victime în cîteva ore două sute de persoane (după unele surse peste trei sute) cu totul nevinovate, ucise la întîmplare, numai pentru simplul motiv că în buletinul de identitate, la rubrica reli-

gie, scria : „musulman“. (Este de menționat că în timpul războiului civil nu puține persoane și-au pierdut viața din cauza acestei neinspirate rubrici.) Majoritatea victimelor din „sîmbăta neagră“ lucrau la societatea de gaz și electricitate municipală și în alte instituții publice situate pe străzile din jurul portului maritim, oamenii fiind smulși de la birourile lor, după o simplă legitimare, și puși la zid jos la intrare ; alții erau simpli trecători, pe care treburile sau întîmplarea nefericită îi adusese în cartierul controlat de falanșiști. Masacrul făptuit de falanșiști a provocat o reacție în lanț, cu luări de ostatici și execuții sumare și de cealaltă parte a liniei frontului, luptele reluîndu-se imediat cu intensitate crescîndă pentru a continua încă o lună și jumătate, fără întrerupere.

Bilanțul provizoriu al pierderilor umane în primele nouă luni de la izbucnirea războiului civil era destul de ridicat : peste 12 000 de morți și 30 000 de răniți, dintre care 4 000 de invalizi pe viață.

Încetarea focului de la 22 ianuarie 1976, mediată de Siria, a adus un calm relativ, ce s-a prelungit toată luna februarie. Dar la începutul lui martie, cînd armata libaneză — rămasă neutră și cîntînd încă drept o forță de despărțire a adversarilor în cadrul acordurilor asupra căroro cele două tabere cădeau de acord — s-a dezagregat rapid, diversele fracțiuni alăturîndu-se taberelor combătante, focarul, pînă atunci mcnit, s-a aprins din nou.

Evenimentele ce au condus la această situație țineau de complexitatea crizei libaneze, de fragilitatea echilibrului realizat, de acțiunea forțelor centrifuge ale scenei politice libaneze și, fără îndoială, de unele interferențe din afară. Primele semne prevestitoare ale unei noi runde de încordare s-au manifestat cînd elemente dezidente din cadrul armatei au trecut la ocuparea mai multor cazărmi. Efectivele respective s-au alăturat așa numitei „Armata a Libanului Arab“ organizată în ianuarie de locotenentul Ahmed Al Khatib, care reușise să strîngă treptat, în jurul său, circa o mie de militari, din comunitățile musulmane, ce își părăsiseră unitățile lor, în cursul războiului civil, cu arme cu tot.

Acțiunea militarilor dezidenți, amenințînd unitatea și așa precară a armatei libaneze, devenise o problemă prioritară care solicita rezolvarea imediată, o serie de grupări politice cerînd amnistierea acestora și reintegrarea lor cu toate drepturile. Dar în timp ce problema amnistierii

se dezbătea în guvern și la conducerea statului, oamenii lacotenentului Khatib continuau acțiunea de preluare și a altor cazărmi. Defecțiunea din armată se întindea rapid și în aceste condițiuni s-a declanșat în seara zilei de 11 martie 1976 încercarea de lovitură de stat a generalului Aziz Al-Ahdab, musulman sunit, comandantul garnizoanei Beirut, care s-a proclamat guvernator militar al Libanului, preconizînd o reformă structurală a instituțiilor, inclusiv demisia imediată a președintelui Frangieh, considerînd că în acest fel s-ar putea asigura stabilizarea situației politice și a unității armatei.

Urmat doar de un număr restrîns de militari, generalul Ahdab avea să recunoască cîteva zile mai tîrziu eșecul total al acțiunii sale și să-și prezinte demisia din cadrul armatei. Dar zarurile erau aruncate și încercarea comandantului garnizoanei Beirut va conduce imediat la rezultate contrare intenției sale. Fusesse pur și simplu semnalul dezintegrării complete a armatei naționale într-o serie de fracțiuni și al reluării războiului civil pe o scară și mai largă.

La începutul lui iunie, Siria a anunțat că în urma apelului „Avangărzii armatei libaneze” (grupînd militari neutri în special de la baza aeriană Rayak) a hotărît să trimită trupe proprii în Liban pentru a contribui la stingerea războiului civil.

Între timp, la Beirut bătălia ajunsese la paroxism. Televiziunea franceză prezenta în acel moment un film intitulat sugestiv „Beirut, oraș ucis”, în care un bătrîn libanez intervievat de reporter făcea următoarea remarcă : „Este de neînchipuit, nici nu poți crede că Beirutul a ajuns în asemenea hal”. Mai mult de jumătate din populația orașului își părăsise casele refugiindu-se, în bună parte, peste hotare. Au rămas doar combatanții și cei ce n-au avut posibilitatea să se refugieze, înfruntînd mai departe bombardamentele, de multe ori efectuate la întîmplare, precum și mizeria cotidiană a lipsurilor provocate de război.

Cel de-al... 54-lea acord de încetare a focului survenit la 5 august 1976, la care din nou subscriseseră cu convingere toate părțile aflate în conflict, n-a fost respectat nici măcar o zi, luptele luînd, dimpotrivă, un caracter tot mai accentuat în săptămînile ce au urmat. Principala bătălie s-a desfășurat în jurul taberei palestiniene de la Tall El-Zaatar, situată în periferia estică a Beirutului, la poalele munților Liban.

Forțele coaliției de dreapta — milițiile partidului Kataeb (falangele), partidului național liberal, gardienii cedrului etc. și militari ai vechii armate libaneze de sub comanda unui colonel de stat-major, sprijiniți de blindate și artilerie grea au asediat simultan, în a doua jumătate a lunii iunie, taberele palestinienilor Tall El-Zaatar și Jisr El-Bacha. După șapte zile de lupte violente, însoțite de puternice bombardamente de artilerie, tabăra palestinienilor creștini de la Jisr El-Bacha și-a încetat rezistența, aici ca și, mai târziu, la Tall El-Zaatar, înregistrându-se execuții sumare după ocupare.

Tall El-Zaatar — tabără mult mai mare, de fapt o suburbie a Beirutului, în care trăiau circa 30 000 de palestinieni și libanezi din păturile mai modeste ale populației — a rezistat timp de 52 de zile numeroaselor asalturi și bombardamentelor în cursul cărora au fost deversate asupra sa, cum s-a relatat la timpul respectiv, peste 60 000 de proiectile de artilerie. La 12 august, tabăra a fost cucerită de asediatori, numărul morților și răniților din cursul bătăliei fiind evaluat la circa 5 000 de oameni. Corespondenții presei occidentale, prezenți la fața locului în momentul ocupării, semnalau un adevărat masacru comis după încetarea rezistenței care a îngroșat numărul și așa destul de ridicat al victimelor.

Cu câteva zile înainte, milițiile coaliției conservatoare își instauraseră controlul și asupra cartierului musulman Nabaa, situat în imediata apropiere a Tall El-Zaatar-ului și unde trăia înainte de începerea războiului civil o populație de circa 100 000 de persoane. Prin ocuparea taberelor palestinienilor Tall El-Zaatar și Jisr El-Bacha, precum și a cartierului Nabaa, a fost consfințită divizarea capitalei libaneze în două părți distincte: zona de est sub controlul dreptei creștine, zona de vest sub controlul forțelor progresiste libaneze și al palestinienilor.

După căderea Tall El-Zaatar-ului, centrul de greutate al operațiunilor militare s-a mutat pe fronturile din munți, pînă sus pe creste, la două mii de metri altitudine, forțele conservatoare fiind puse, în mai multe locuri, în vădită dificultate. La Beirut, frontul s-a stabilizat de-a lungul unei „linii de demarcație” pornind din marginea portului maritim prin Piața Martirilor și coborînd spre sud pe linia bulevardelor cu continuitate ce conduc în direcția aeroportului internațional. Punctele cele mai fierbinți rămîneau zona vechiului centru comercial deja distrusă în întregime,

hipodromul municipal transformat în câmp de bătălie, înțetăierea din fața Muzeului Național de arheologie, piața Tayoune (la o sută de metri de locuința ce o aveam la Beirut), galeriile Seman de pe șoseaua Damascului. În spațele acestei „linii de demarcație” populația ce nu-și părăsise locuințele își organiza viața de așa manieră încât să subziste încercărilor în ciuda lipsurilor care deveneau tot mai acute, cu frecvente întreruperi de curent electric și apă potabilă, pe perioade din ce în ce mai lungi, și cu o penurie de alimente resimțită, de această dată, din plin.

Zone importante din țară erau ocupate de trupe siriene, într-o încercare de a impune pacea ; la Beirut se afla o forță arabă cu un efectiv de două mii de oameni (militari sudanezi, libieni, saudieni, sirieni sub comanda unui general egiptean), așa-numitele „căști verzi” cu același scop de a ajuta la încetarea focului ; dar totul se dovedea zadarnic, fiecare acord obținut cu grele eforturi fiind repede încălcat, mai cu seamă datorită acțiunilor provocatoare ale diverșilor pescuitori în apă tulbure.

Între timp se petrecuse și o schimbare în cea mai înaltă magistratură a țării. Deputații adunați cu multă dificultate într-o ședință a parlamentului, acompaniați de zgomotul luptelor de afară, aleseseră în locul fostului președinte al republicii căruia îi expirase mandatul un pou șef de stat în persoana lui Elias Sarkis, jurist și economist cunoscut, în vîrstă de 52 de ani, fost guvernator al Băncii Libanului, personalitate de frunte a comunității maronite, neangajat politic în conflictul intern ce se desfășura în țară. În a doua parte a lunii octombrie 1976, șefii de stat arabi întruniți mai întîi la Ryad apoi la Cairo hotărîseră să sprijine crearea unei „Forțe arabe de descurajare” cu un efectiv de 30 000 de soldați (din Emiratele Arabe Unite, libieni, sudanezi, saudiți, yemeniți și, bineînțeles, sirieni — aceștia formînd grosul contingentului), grupare capabilă să impună o încetare efectivă a focului, să pună capăt definitiv războiului civil din Liban. Traducerea în viață a acestei hotărîri a început în primele zile a lunii noiembrie.

În zorii zilei de 15 noiembrie 1976, 11 000 de soldați din „Forța arabă de descurajare” pusă la dispoziția președintelui Republicii Libaneze, Elias Sarkis, a început „operațiunea Beirut”, de pacificare. Sprijinite de circa 300 de blindate grele, aceste trupe, formate în marea lor majoritate din militari sirieni, la care s-au adăugat subunități su-

daneze și libiene, au pătruns în Beirut din mai multe direcții, fără a întâmpina cea mai mică rezistență. Tancurile și camioanele de soldați erau precedate de buldozere care demolau baricadele de pe străzi, în aclamațiile combatanților din ambele tabere, într-o incredibilă fraternizare. La încrucișarea de străzi din dreptul muzeului național, unde timp de o jumătate de an se desfășuraseră cele mai violente lupte, milițienii falangiști și murabitunii (nasseristi independenți), dușmani ireconciliabili în tot cursul ciudatului război civil libanez, au furnizat scene neașteptate, îmbrățișându-se și fotografiindu-se în grup ca amintire, după ce, numai cu o noapte înainte, se bătuseră cu înverșunare trăgând cu furie sălbatică unii în alții.

Înainte de începerea operațiunii, comandamentul „Forței arabe de descurajare“, în fruntea căreia fusese numit un colonel libanez, a cerut populației civile să nu iasă pe străzi, în tot cursul zilei, pentru a se evita incidente și eventuale pierderi umane, cât și pentru a da posibilitate trupelor să-și îndeplinească misiunea în bune condițiuni. Dar, în ciuda avertismentelor, în coloanele de tancuri și autocamioane militare s-a intercalat repede un șuvoi de autoturisme civile pline de entuziaști, iar populația, sătulă de război, a invadat străzile cu brațele încărcate de flori. După încheierea cu bine a „operațiunii Beirut“ unitățile „Forței arabe de descurajare“ au intrat și în celelalte orașe mai importante ale Libanului punând capăt sîngeroasei încăierări.

Din nou speranța înflorea în inimi și toată lumea credea atunci că tragicul calvar trăit de poporul libanez pe parcursul a 19 luni de război civil s-a încheiat, în continuare urmînd normalizarea vieții și rapida reconstrucție a zonelor distruse în timpul confruntărilor.

Anul 1977, în ciuda unei serii de atentate grave și într-o parte și în alta a Beirutului, a marcat o rapidă normalizare a vieții cu toate că orașul cît și țara rămîneau mai departe divizate. „Linia de demarcație“, părăsită formal de combatanți, a continuat să existe, deși punctele principale ale capitalei erau supravegheate de militari ai „Forței arabe de descurajare“.

Faptul că foștii combatanți n-au predat nici măcar armamentul greu așa cum prevedeau înțelegerile privind misiunea „Forței arabe de descurajare“ și fiecare tabără a continuat să se consolideze în sectoarele sale chiar dacă

elementele înarmate începuseră să dispară de pe străzi, de la vedere, toate acestea aveau însă să prolifereze noi pericole, alte ciocniri singeroase. Astfel, forțele de dreapta încercând să creeze un fel de stat în stat în cartierele din estul Beirutului, în zona litoralului și a munților de la nord de capitală, creîndu-și poliție și armată proprie, au venit în mod fatal în conflict cu „Forța arabă de descurajare”. Vara și toamna lui 1978 au consemnat confruntări grave la Beirut între falangiști și aliații lor pe de o parte, și trupele siriene din „Forța arabă de descurajare” pe de altă parte, în cursul cărora s-a folosit pe scară largă artileria grea. În prima săptămînă a lunii octombrie 1978, cartierul Achrafieh, fieful falangiștilor, a suferit distrugerii considerabile într-o bătălie extrem de crîncenă încheiată cu rezultat nedecis.

„Forța arabă de descurajare” a rămas pe pozițiile sale în continuare, mandatul ei fiind reînnoit sistematic la cererea guvernului libanez. În paralel s-a început o acțiune perseverentă de refacere a armatei naționale (în 1980 atingea un efectiv de peste 20 000 de oameni) și în general de restabilire a autorității statului. Dar aceasta n-a însemnat că s-a pus capăt complet incidentelor și viața a revenit la normal așa cum era înainte de războiul civil. Ciocnirile au continuat să apară pe ici pe colo între diverse forțe politice ; insecuritatea n-a fost eradicată complet de pe străzile orașului ; s-au produs noi atentate, unele în moduri și cu mijloace foarte sofisticate : de pildă explodarea unor autoturisme burdușite cu trotil și parcate pe marginea străzii, cu detonare de la distanță prin comandă electronică în momentul cînd prin dreptul lor trecea o mașină vizată. Așa a fost ucis în ianuarie 1979, în plin centrul capitalei libaneze, șeful serviciilor de securitate palestinienne împreună cu opt însoțitori, aflați în două automobile, pulverizate de explozia unui Volkswagen încărcat cu trotil și staționat pe unul din principalele bulevarde ale Beirutului.

Un element agravant al situației din Liban l-a constituit ocuparea în martie 1978 a unei zecimi din teritoriul țării de către armata israeliană sub pretextul curățirii zonei de frontieră de fedainii palestinieni. Cu acest prilej, circa 65 000 de palestinieni necombatanți — copii, femei, bătrîni — care locuiau în taberele situate în sudul Liba-

nului, au fugit precipitat din calea războiului, instalându-se la periferiile Beirutului, situația lor economică, și așa destul de precară, devenind de-a dreptul dramatică. Lor li s-a adăugat un număr de 180 000 de libanezi ce și-au părăsit plantațiile de măslini, lămii și tutun de pe pământul pe care trăiau din moși strămoși, pentru a-și căuta adăpost în corturi instalate pe stadioanele Beirutului, la marginea drumurilor și chiar pe câmp, sub cerul liber.

Intervenția Consiliului de Securitate al O.N.U. a determinat, după trecerea a trei luni, retragerea armatei israeliene care înaintase 30 km de la frontieră, pînă la fluviul Litani. În zonă s-a instalat „Forța interimară a Națiunilor Unite pentru Liban” (F.I.N.U.L.) formată din 6 000 de militari, „căști albastre” furnizate de mai multe țări membre ale O.N.U. Sarcina acestora era să reîntroneze pacea în regiune și să restabilească autoritatea guvernului de la Beirut asupra sudului Libanului, aruncat într-un haos total de evenimente. Dar misiunea nu s-a dovedit prea ușoară, deoarece la retragerea israelienilor, cu ajutorul direct al acestora, un oarecare maior Saad Haddad, comandantul unui batalion al armatei libaneze cu sediul în orașelul Marjayoun, a proclamat pe o fișie de teritoriu de-a lungul frontierei cu Israelul așa-numitul „stat al Libanului liber” cu o populație de 25—30 000 de locuitori. Haddad, ulterior radiat din cadrele armatei libaneze și condamnat la moarte în contumacie pentru înaltă trădare și pactizare cu inamicul, și-a strîns vreo două mii de oameni în jurul său — foști militari libanezi și milițieni ai partidelor de dreapta din enclavele maronite de la frontieră — și bucurîndu-se de tot sprijinul Israelului, inclusiv dotarea cu blindate și artilerie grea, a rămas ca un factor de instabilitate în sudul Libanului. Milițiile sale au bombardat continuu cu artileria localitățile considerate adverse, chiar și orașe mai importante ca Tyr și Saida de la 15—20 de kilometri distanță, în același timp hărțuind fără încetare „căștile albastre” ale O.N.U.

Tensiunea din sudul Libanului a fost permanentizată, israelienii continuînd să întreprindă numeroase raiduri ucigătoare — aeriene, navale și terestre — acolo ca și în alte zone ale teritoriului libanez, îndeosebi împotriva localităților de pe litoralul mediteranean de la sud de Beirut. Se înțelege că astfel de acțiuni, provocatoare de persistentă insecuritate pe un vast teritoriu al țării, nu puteau să nu aibă repercusiuni deosebite asupra situației politice

generale din Liban. Instabilitatea din sud a influențat desigur perpetuarea instabilității în întreaga țară în ciuda eforturilor autorităților centrale de a normaliza viața și a trece la reconstrucția necesară în diverse domenii.

La cinci ani de la declanșarea războiului civil dosarul libanez rămânea încă deschis, viitorul neprezentându-se în culori prea optimiste, deoarece toată lumea înțelegea că reglementarea situației din Liban nu ar fi putut fi disociată de soluționarea globală a problemelor Orientului Mijlociu, de instaurarea unei păci juste și durabile, care să pună capăt definitiv conflictului ce dăinuia de peste trei decenii și să genereze un nou climat de înțelegere, bună vecinătate, securitate. În calea unei astfel de rezolvări continuau să rămână obstacole greu de surmontat, interferențele și presiunile exercitate din afară asupra Libanului, constituind o ilustrare concretă a luptei pentru influență în zonă, pentru promovarea unor interese cu totul străine popoarelor din această parte a lumii.

Ieșirea din această situație precară necesita eforturi susținute, o intensă muncă de reconstrucție. Rămâneau desigur încă multe răni de vindecat. Așa cum se preciza într-un raport al secretarului general al O.N.U., prezentat, în februarie 1980, Adunării Generale a organizației internaționale, evenimentele din ultimii ani petrecute în Liban au făcut 60 000 de morți; un milion de persoane la o populație de circa trei milioane s-au deplasat din cauza luptelor, un sfert dintre ei continuând să trăiască și în acel moment în afara căminelor lor; 15 000 de case au fost total sau parțial demolate; școli, spitale, drumuri, rețele de distribuire a apei și electricității în mare parte distruse; tulburările au prejudiciat grav activitatea industrială și au antrenat dezorganizarea generală a serviciilor în toate sectoarele, statul libanez înregistrând în 1979 un deficit bugetar de un miliard de lire în timp ce în 1974 era excedentar.

Cu toate acestea, așa cum se subliniază și în raportul amintit, viața economică financiară a cunoscut începând din 1979 o redresare vizibilă, ca urmare a reluării depunerilor de capitaluri din Golf și ale emigranților libanezi din străinătate — comercianți, industriași, oameni de afaceri stabiliți în diverse continente în ultimul veac; rezervele în deize și metal ale Băncii centrale a Libanului au crescut și ele considerabil. O înviorare notabilă a marcat și comerțul în general, inclusiv cel de tranzit, cu toate că în-

stalațiile portuare avariate serios în timpul luptelor conduseseră la o scădere a capacității sale de primire și descărcare a navelor. În schimb, s-au organizat 18 porturi mai mici în diverse puncte de pe litoral, unde, cel puțin la început, mărfurile intrau fără nici un fel de control vamal, contrabanda fiind în floare pe majoritatea teritoriului. S-a revitalizat și comerțul cu amănuntul, la Beirut fiind organizate noi sukuri în locul celor distruse, unele, cum ar fi cel de pe faleza din dreptul cartierului Rauche, tot atît de întins și de variat aprovizionat ca fostul bazar al vechiului centru comercial, din zona Pieței Martirilor.

Libanezii, supuși pe parcursul istoriei lor, în repetate rînduri, multor încercări, nu și-au pierdut niciodată speranța în zile mai bune, căutînd întotdeauna să se organizeze eficient pentru a supraviețui și a continua activitatea cotidiană la parametrii cît mai apropiați vieții normale.

Epilog neterminat

Ultimul capitol al reportajului despre Liban, pe care l-am creionat fugitiv, încercînd să prezint cît de cît o imagine a țării numite de unii „Perla Levantului“, de alții „Elveția Orientului Mijlociu“ și a frământărilor pe care le-a trăit în ultimul timp, ar putea fi intitulat „Epilog neterminat“, tăind firul povestirii la cinci ani după evenimentele dramatice ce au marcat declanșarea războiului civil. O jumătate de deceniu care a schimbat crucial cursul vieții pe aceste meleaguri, invidiate de mulți pentru frumusețea lor naturală, pentru gradul de civilizație atins, pentru farmecul cu totul ieșit din comun al Beirutului, unul din cele mai încîntătoare orașe ale lumii prin așezare, arhitectură și exotism.

Încercînd să descifrez cum trăiau libanezii în 1980, deci la cinci ani de la evenimentele amintite, am spicuit din cunoscutul cotidian de limbă franceză din Beirut, „L'Orient-Le Jour“, cîteva fapte ce mi s-au părut mai semnificative, ca observator permanent al vieții din capitala libaneză unde am avut prilejul să trăiesc și să lucrez în calitate de corespondent de presă o bună bucată de vreme,

inclusiv în cursul tragicelor zile și nopți ale războiului civil din 1975—1976.

Răsfoind câteva numere din acest ziar, imaginea din 1980 a Beirutului în special și a Libanului în general apare într-o diversitate neverosimilă pentru un cititor neavizat care desigur nu-și poate închipui probabil că în timp ce 23 de cinematografe din centrul modern al orașului prezintă cele mai noi producții ale cinematografiei mondiale, funcționând cu program normal, doi kilometri mai departe, în periferia sudică, grupări adverse continuă să își regleze divergențele de ordin politic folosind pe scară largă mitralierele, aruncătoarele de mine, tunurile fără recul.

Tot din acest ziar se poate afla că în momentul în care la „Casino du Liban“ avea loc concertul extraordinar al ansamblului „Spectro sonore“ din Roma, iar la hotelul „Carlton“ se desfășura o paradă a modei de vară '80, la Sarafand, puțin mai la sud de Beirut, un raid israelian făcea peste 20 de victime.

Mai departe, alte întâmplări și fapte semnificative : Théâtre des Saints Coeurs din Sioufi, un cartier al Beirutului, prezintă premiera revistei „Abu Calypse“ de Samy Kayat ; la hotelul „Alexandre“ o societate feminină de binefacere organizează un mare dejun : o sută de lire tacișmul, tombola fiind inclusă în preț. Câteva străzi mai încolo, este descoperită o bombă ce a fost plasată în rezervorul de apă al restaurantului unui alt hotel, iar într-un bar din sectorul Hamra o încărcătură ucigașă face chiar explozie.

La Beirut, în 13 aprilie 1980, termometrul arăta 23 de grade, apa mării era caldă, la Golf Club se desfășurau finalele de tenis. Exact în aceeași zi, în zona cedrilor de Liban aveau loc campionatele universitare de ski, iar trecătoarea Deir El Baidar de pe șoseaua internațională Beirut-Damasc era deblocată după ce timp de 24 de ore fusese închisă din cauza avalanșelor de zăpadă.

Pe hipodromul municipal din capitală 67 de cai de curse își disputau șapte premii între 2 500 și 4 000 de dolari fiecare. Echipa de fotbal beiruteană Nejmech învingea în meci amical, pe marele stadion „Cité Sportive“ cu 60 000 de locuri, o formație din orașul balnear Aley la scorul de 1—0. În cadrul campionatelor de atletism ale Libanului erau dobândite două recorduri naționale : la 3 000 și 5 000 de metri.

Noul mitropolit greco-ortodox al Beirutului luându-și

funcția în primire oficia o slujbă religioasă la biserica St. Nicolas din cartierul Achrafieh. Asistau miniștri, deputați, un numeros public. În același timp în localitatea Kab Elias din regiunea Bekaa un autoturism marca „Pontiac“, încărcat cu trotil, sărea în aer în mijlocul bazarului. Bilanț : 9 morți, peste 30 de răniți.

Caruselul atentatelor de bombe a continuat în tot cursul anului. La 13 iulie într-un cinematograf de pe bulevardul Mazra explozia unei bombe ucidea 5 persoane și rănea alte 18. La sfârșitul lui septembrie zece kilograme de trotil transformau un autobuz al transportului în comun în fiare vechi. Bilanț : 2 morți și 10 răniți. La 10 noiembrie, ultimul atentat sângeros din anul 1980 : două automobile încărcate cu trotil au explodat în plină zi la interval de zece minute, în cartierul Achrafieh, pulverizînd un șir de mașini și avariind grav cîteva blocuri din vecinătate. Au fost numărați 10 morți și 70 de răniți. Bilanțul complet al atentatelor cu bombe din anul 1980 s-a ridicat la 45 de morți și 279 de răniți.

În aprilie, sosea în Liban cîntăreața americană de culoare Gloria Gaynor, „regina“ muzicii disco bucurîndu-se de o largă publicitate în presa locală. Pentru august era programat un turneu al lui Mireille Mathieu ; în septembrie prezenta o serie de spectacole Dalida, ambele vedete fiind bine cunoscute publicului libanez din vizite anterioare. Compozitorul egiptean Ryad al Soumbati — autorul repertoriului nemuritoarei Oum Koulseum, capabilă pe cînd trăia să scoată pe străzile din Cairo un milion de oameni, electrizați de cîntecele sale patriotice, transmise prin radio — s-a deplasat la Beirut solicitat de cunoscuta vedetă libaneză Feirouz. El declara ziariștilor că va compune, pentru cea mai mare cîntăreață actuală a muzicii arabe, o melodie de proporții intitulată „Baimi wa Baynak Khamraton wa Aghani“ (Între mine și tine sînt cîntecele și vinul). Saadi Sninevi, decanul pictorilor libanezi, expunea la „Galleries des Arts“ din strada Sursock patruzeci de pînze în ulei. Era una din cele unsprezece expoziții de pictură deschise la începutul lui mai în capitala libaneză.

La televizor, pe unul din cele trei programe cotidiene, se viziona serialul polițist „Reîntoarcerea sfîntului“ cu Robert Moore în rolul principal ; pe alt program se prezenta un film de război cu Alec Guinness și Dirk Bogard. În acel moment în cartierul Rauche un automobilist era ucis în plină stradă cu focuri de pușcă mitralieră trase de persoane

neidentificate. În Ain el-Remmaneh, spre periferia sudică, o nouă încăierare dintre vechii aliați falangiști și național-liberali se solda cu mai mulți morți și răniți. După cum relatau agențiile de presă străine, în 1980 numărul victimelor violenței politice din Liban s-a ridicat la peste o mie de morți. Desigur mai puțini decît în ceilalți ani dar totuși destul de mulți pentru o țară cu o populație de trei milioane de locuitori.

Autoritățile au întreprins în continuare diverse acțiuni pentru normalizarea vieții, pentru reinstaurarea ordinii și asigurarea vieții cetățenilor, luînd măsuri în vederea refacerii complete a armatei naționale și întărirea forțelor de securitate interioară. La cazarma „Chucri Ghanem” din Fayadich, în marginea de est a capitalei, o mie de soldați ai armatei libaneze, nou angajați, au depus jurămîntul de credință în prezența generalului Victor Khoury, comandantul șef al forțelor armate oficiale.

În același timp în alt cartier al Beirutului avea loc o mare paradă falangistă. Defilau 4 500 de milițieni ai partidului Kataeb, toți perfect echipați în uniforme de tip militar, exhibînd o panoplie impresionantă de tot felul de arme, de la puști automate la mitraliere, rachete antitanc, tunuri de diverse calibre, jeep-uri dotate cu mitraliere grele sau cu aruncătoare de mine de 60,82 și 120 mm, precum și automitraliere blindate de cele mai diferite modele. Parada a fost încheiată de scafandri autonomi, ambulanțe și mașini de pompieri.

Prezența forțelor armate ale partidelor și grupărilor politice, proporțiile efectivelor și dotarea lor ultramodernă au avut darul să anihileze în mare măsură preocupările oficiale în direcția întăririi integrității administrative a teritoriului și a încetării diviziunii rezultate de pe urma războiului civil. Milițiile coalițiilor politice au continuat astfel să exercite, în pofida autorității statale, influențe determinante în zone întinse din țară, fapt ce conține în mod firesc germele unor noi conflicte sau stări de tensiune, la care s-a adăugat complicata situație din sudul Libanului.

În această regiune apăsată de multă vreme de o adevărată atmosferă de război, anul 1980 a marcat în continuare frecvente ciocniri armate, bombardamente aproape cotidiene de artilerie, numeroase raiduri aeriene, precum și o serie întreagă de operațiuni de comando ale armatei israeliene. Protagonistii confruntărilor : milițiile de dreapta ale

fostului maior libanez Saad Haddad, echipate și sprijinite de armata israeliană, pe de o parte, și „Forțele comune” (milițiile partidelor progresiste libaneze împreună cu fedaii palestinieni) de cealaltă parte.

Oficial, zona se află sub controlul celor 6 000 de militari din „Forța interimară a Națiunilor Unite în Liban” (F.I.N.U.L.) care au misiunea de a restabili pacea și autoritatea guvernului libanez în partea de sud a țării. Din păcate „căștile albastre” au fost adeseori ele însele victime ale confruntărilor fiind supuse la permanente vexațiuni. Astfel la sfârșitul lui aprilie 1980, un incident cu repercusiuni extrem de grave care a consternat opinia publică mondială a avut loc între „căștile albastre” ale O.N.U. și milițiile de dreapta ale lui Haddad.

Un soldat din contingentul statului Fidji fiind ucis la un baraj, au intervenit militari din batalionul irlandez și în cursul schimbului de focuri doi milițieni ai forțelor de dreapta și-au găsit moartea. Milițiile lui Saad Haddad au trecut atunci la bombardarea cartierului general al „Forței interimare a Națiunilor Unite în Liban” plasat la Nakoura, pe malul mării, în extremitatea sudică a teritoriului libanez. Cu acest prilej au fost distruse mai multe clădiri și două elicoptere din forța de aviație O.N.U. furnizată de Italia. În continuare, milițienii lui Haddad au atacat cu zece blindate. „Căștile albastre” s-au apărat cu rachete antitanc. Două zile mai târziu, doi militari din batalionul irlandez care mai aveau o săptămână până la reîntoarcerea acasă au fost capturați pe o șosea din sudul Libanului de oamenii lui Haddad, țîrîți într-un sat controlat de aceștia și uciși cu sînge rece. Actul criminal avea să stîrnească o vie indignare ; cazul s-a discutat în Consiliul de Securitate al O.N.U. adoptîndu-se o rezoluție energică, dar situația a rămas ca mai înainte. În primii doi ani și jumătate de cînd s-au instalat în sudul Libanului, „căștile albastre” au înregistrat pierderea a peste 40 de militari de diverse naționalități : suedezi, francezi, norvegieni, olandezi, fidjieni, nigerieni, irlandezi, nepalezi, senegalezi etc.

Fapte și întîmplări contradictorii, elocvente însă pentru complexitatea situației din Liban, dificilă de descifrat și priceput, fără înțelegerea fenomenului global reprezentat de perpetuarea tensiunii din Orientul Mijlociu, brodată fără îndoială și pe elemente de ordin social-politic local, pe o istorie atît de controversată în desfășurarea ei, dar mai ales pe frecvențele interferențe din afară, dictate de

acerbe contradicții și ciocniri de interese economice și strategice.

Libanul, acest pământ cu rezonanță istorică multiseculară, are dreptul să trăiască ca oricare altă țară din lume, stăpînă pe destinele ei, independentă și suverană, liberă de persistența amestecului străin. Deocamdată epilogul libanez este încă neîncheiat. Rămîne ca viitorul să-i pună punct în așa fel încît țara milenarilor cedri să-și găsească în sfîrșit liniștea atît de mult așteptată.

Pe drumul Damascului

Punctul de frontieră sirian Jeidee Yabus este situat cam la jumătatea celor o sută și zece kilometri, distanța ce desparte Beirutul de Damasc. Șoseaua internațională, pornită de la țărmul Mediteranei, escaladează înălțimile munților Liban, făcîndu-și loc prin trecătoarea Dahr El Baidar pentru a traversa apoi în linie dreaptă întreaga lățime a mînoasei cîmpii Bekaa pînă la postul libanez de graniță de la Masnaa. Mai departe, șerpuiește printre coline nu prea înalte, acoperite de stufiguri țepoase și mărăciniș pitic. Între cele două puncte de frontieră, se întinde, pe mai mulți kilometri, un fel de țară a nimănui, complet pustie dacă facem abstracție de cîteva capre cățarate pe povîrnișuri abrupte, aproape în unghi drept, supravegheate de jos, din șosea, de vreun copil sau moșneag cu capul înfășurat în keffieh, tradiționala basma beduină, atît de necesară împotriva vînturilor aspre, încărcate de nisip, ce șuieră zgomotos printre stînci.

Clădirile vamei și grănicerilor de la Jeidee Yabus sînt construite în cîmp deschis, pe un podiș la poalele munților Antiliban, absolut solitare, de jur împrejur nezărindu-se nici cea mai mică așezare omenească. De cîte ori am trecut spre Damasc sau înapoi la Beirut, fie în zori de zi, fie noaptea tîrziu, întotdeauna am întîlnit prezent acolo un uimitor furnicar uman, greu de descris ca proporții și colorit. Pe șosea, și mult în afara ei, se înghesuiau într-o înimaginabilă aglomerație sute și sute de service-taxiuri și autoturisme particulare — libaneze, siriene, iordaniene, irakiene, kuweitiene, saudite —, simpli pitici pe lîngă uriașele autocisterne sau camioane supergrele, încărcate

vîrf cu lăzi și baloturi, marcînd intensul trafic efectuat pe această importantă arteră internațională dintre marele port mediteranean care era Beirutul și capitala siriană Damasc, iar de aici spre zone mai îndepărtate pînă în emiratele petroliere din Golf, tocmai de cealaltă parte a Peninsulei Arabice.

Strecurîndu-se cu îndemînare prin puhoiul motorizat, mici negustori ambulanți, cei mai mulți de vîrsta școlii primare, ofereau călătorilor, chiar din mers, alergînd pe lîngă automobilele ce înaintau în șiruri strînse, spre tunelul de control vamal, băuturi răcoritoare, dulciuri, mere și portocale, în timp ce zarafi de ocazie, la fel de grăbiți, agita, prin fața parbrizurilor, teancuri foșnitoare de lire siriene la schimb pentru orice valută.

Era aici, la frontieră, o lume pestriță de diferite naționalități, în cele mai diverse vestminte — europene, orientale sau combinate, alături de uniformelee kaki ale vameșilor și grănicerilor sirieni — mulțime în continuă foială, reînviînd parcă popasurile marilor caravane ale trecutului, cu deosebire că răbdătoarele corăbii patrupele ale deșertului fuseseră înlocuite acum cu tot felul de autovehicule abia așteptînd să iasă din înghesuială pentru a se angaja imediat într-o neastîmpărată și în același timp foarte periculoasă întrecere de viteză pe drumuri sinuoase, la margini de prăpastie.

Mi s-a întîmplat însă să văd, odată, imensul platou de la Jeidee Yabus, absolut pustiu, plutind într-o liniște evident nefirească, sub un cer limpede de octombrie pe care se profilau, în zare, crestele cenușii ale Antilibanului. Era într-una din primele zile ale războiului arabo-israelian din 1973 deja marcat aici, la Jeidee Yabus, de raidul a patru „Phantom”-uri însemnîndu-și trecerea prin caroseriile calcinate ale cîtorva automobile rămase pe marginea șoselei așa cum le surprinsese atacul neașteptat. Iar la intrarea punctului de frontieră, o gheretă de tablă a grănicerilor fusese complet aplatizată de o rachetă primită în plin. Dar după încheierea ostilităților, traficul revenise din nou la fel de sufocant, viața reluîndu-și rapid cursul normal.

Odată ieșită din înghesuiala de la Jeidee Yabus, șoseaua Damascului începe traversarea munților Antiliban, străbătînd adevărate canioane cu pereți drepți, străjuiți, sus, de stînci cioplite în cele mai neașteptate forme de stihiiile dezlănțuite ale naturii, pe parcursul a secole și milenii.

Primul sat întâlnit în cale este marcat de amprenta săraciei solului înconjurător : casele cubice de piatră albă, calcaroasă, se disting cu greu din depărtare pe fondul de aceeași culoare al solului ; gospodăriile n-au curți îngădite, fiind plasate direct la uliță, cu doi-trei smochini sau măslini în fața ușii. Tabloul este completat de apariția unui bătrîn felah mînînd din urmă cu o nuielușă asinul încărcat cu desagi care, bineînțeles, în ciuda insistenței stăpînului, nu se arată deloc grăbit ; copii, cu coșulețe de smochine proaspăt culese, se agită pe marginea drumului în căutarea vreunui cumpărător în trecere ; femei cu rochii lungi pînă la pămînt cară pe cap căldări cu apă de la un izvor situat la cine știe ce depărtare.

Ceva mai încolo începe să apară și verdeața. Întîi ștearsă, timidă, pentru a deveni exuberantă pe valea râului Barada ce clocotește gata să-și iasă din matcă spre primăvară, în sezonul ploilor și al topirii zăpezilor în munți. Barada, „rîul de aur“, cum îl numeau anticii, firicel îngust de apă în restul anului, dă viață, într-o zonă largă de deșert, oazei Ghouta ce înconjoară Damascul, pe sute de hectare, cu un brîu lat de livezi.

Pe malurile Baradei, primăvara, caișii înfloriți strălucesc argintiu la soare contrastînd cu cenușiul monoton al pereților înalți de stîncă, aliniați de o parte și de alta a văii înguste, ca niște ziduri de cetate. De sus, pîraie izvorîte din apropiere se preling pînă în marginea șoselei, sporind debitul râului. Urcate pe stînci, unde ajungi pe scări întortochiate, cioplite în piatră, se înșiră mai multe restaurante cu specific arăbesc, prin mijlocul cărora șipotesc mici cascade răcorind vara aerul și întregind pitorescul greu de imaginat al acestor locuri.

Barada, nu mai lată decît Dîmbovița bucureșteană, încorsetată și ea între maluri betonate la trecerea prin oraș, oglindește în apele sale imaginile vechi și noi ale Damascului, așa cum este el astăzi, împletire curioasă de tradițional și modern, cu un fabulos trecut istoric încrustat în piatra roasă de secole a bătrînelor sale construcții, vestigii prețioase din Evul Mediu și antichitate.

Damascul își întinde cartierele la poalele unui munte — Djebel Kassioun, o parte urcîndu-i pantele cam pînă la jumătate. Case cubice, mărgininîd ulițe strîmte, în urcuș înclinat și în scări, atîrnă acolo, parcă în vid, creînd impresia că sînt gata-gata să se prăvălească la vale.

Situată la aproape șapte sute de metri altitudine, capitala siriană se bucură de un climat sănătos. Iernile sînt blînde, cu zăpezi efemere, iar vara căldurile uscate se dovedesc în general suportabile chiar în zile de vîrf. Neplăceri din punct de vedere climatic le aduce, în anumite zile din primăvară, doar khamsînul, vîntul cu nisip dinspre deșert, care suflă turbat lăsîndu-și amprenta cenușie pe străzile și acoperișurile orașului.

Damascul îți apare la prima înfățișare, din punct de vedere arhitectonic, ca un oraș european meridional, cu foarte multe case pe trei-patru niveluri și grădini înspre stradă, cu trotuarele umbrite în unele cartiere de un soi de salcîmi cu flori liliachii, alături de palmierii ornamentali. Există și tot atît de numeroase străduțe cu înfățișare tipic orientală, dar în același timp și artere noi etalînd clădiri ultramoderne cu multe etaje, acest amalgam de stiluri întregind aspectul plăcut al orașului.

Farmecul deosebit al capitalei siriene

Am vizitat Damascul de multe ori, avînd posibilitatea să urmăresc, în timp, să compar, prefacerile cunoscute, progresul evident. L-am străbătut cu pasul, în ceasuri de răgaz, cartier cu cartier, colindîndu-i ulițele strîmte din zonele arhaice sau bulevardele elegante de genul lui Abu Roummaneh, punctat pe mijloc de șirul lung al palmierilor înalți ce sînt împodobiți în zilele de sărbătoare cu becuri colorate ; zonele rezidențiale cu vile luxoase înconjurate de boschete de trandafiri și de portocali cu fructele risipite ca niște globuri de aur vechi prin coroane stufoase de un verde închis ; noile cvartaluri cu blocuri în culori pastel și balcoane largi la fiecare apartament. Mi-a făcut întotdeauna plăcere să mă pierd în mulțimea zgomotoasă din marele bazar Hamidiye sau să mă așez la una din măsuțele pitoreștilor cafenele, cu largi terase în aer liber ; unde se servește, din ibrice tipice de aramă, cafea fiartă la nisip și ceai concentrat, puternic aromat ; să observ spectacolul înconjurător avînd ca protagoniști clienții antrenați în interminabile conversații, întrerupte doar pentru o clipă pentru a trage din narghileaua cu șnur înflorat, aprovizionată continuu de patron cu tutun tare la gust și cărbuni

aprinși, fumul purificându-se prin apa recipientului, înainte de a intra în plămîinii consumatorilor ; să privesc grupurile înfierbîntate de chibiți strînși în jurul meselor unde se disputau pasionate partide de table sau de domino, partenerii pocnind piesele cu putere în momentul cînd le așezau în formație. Am avut prilejul să cunosc măiestria neîntrecută a artizanilor locali, creatori de splendide țesături: brocarturi, cuverturi, fețe de mese damasciene brodate cu fire aurii pe diverse fonduri de culoare ; arta uimitoare a meșterilor de obiecte și mobilă cu încrustații de sidef ; munca migăloasă a cizelatorilor de tăvi și căni specifice de aramă lucrate din ciocan și daltă ; iscusința neobișnuită a făurarilor de bijuterii și casete în filigran din argint ; toate meseriile moștenite din generație în generație.

Colindînd capitala siriană m-am oprit întotdeauna cu admirație și emoție în fața monumentelor arhitectonice ale Damascului medieval răspîndite cu dărnicie pe tot cuprinsul vechiului oraș. Mai întîi la neasemuita moschee a Omeyazilor construită în anul 708 de califul Walid pe locul unui fost templu roman al lui Jupiter Damascianul, demolat parțial în secolul al IV-lea pe timpul împăratului bizantin Theodosius, care a ordonat ridicarea unei bazilici închinată sfîntului Ioan Botezătorul. În secolul al VIII-lea, bazilica a fost transformată parțial în moschee, fiind utilizată la început și pentru oficierea slujbelor creștine, într-o perfectă coexistență. Incendiată și jefuită în mai multe rînduri în cursul deselor năvăliri, moscheea avea să sufere la sfîrșitul secolului trecut avarii grave de pe urma unui incendiu. Restaurată de mai multe ori, ea păstrează multe caracteristici originare, îndeosebi mozaicuri și faianță decorativă, unele datînd din epoca omeyadă, altele din secolul al XVII-lea. Trei minarete impunătoare domină imensa curte interioară, pavată cu dale mari de piatră și mărginită de un șirag de pilaștri în stilul clasic arab. Ultima dintre aceste construcții înalte se numește „minaretul lui Isus“ ; în interiorul moscheei se află mausoleul lui Ioan Botezătorul (Al-Kadiss Yohanna, în arabă) înconjurat de un grilaj metalic, lîngă care vezi întotdeauna îngenunchiați cîțiva bătrîni credincioși citind din cărțile sfînte ale religiei islamice, cu glas monoton, tînguitor. În mijlocul curții se înalță o fîntînă monumentală și așa-numea „cupolă a tezaurului“ unde sub dinastia omeyazilor se păstrau finanțele statului. Sala moscheei, sprijinită pe

două rînduri de coloane corintice cu capiteluri ce erau la început din aur, are proporții de-a dreptul copleșitoare : 136 metri în lungime și 37 în lățime. Ea poate să primească peste zece mii de persoane simultan. Pardoseala îi este acoperită de peste patru sute de covoare orientale vechi, de mare valoare. Prin grandoarea proporțiilor și a originalității, moscheea Omeyazilor, elocvent simbol al civilizației islamice clasice, este unul din cele mai importante lăcașuri monumentale de cult din întreaga lume musulmană.

Un popas la muzeul etnografic de la palatul Azem oferă vizitatorului un exemplu tipic de îmbinare a stilului arhitectonic arab cu cel turcesc, ilustrînd totodată bogăția costumelor populare din diferite regiuni ale țării ; sînt expuse de asemenea unelte ale artizanatului sirian, obiecte de uz casnic, instrumente de măsurat, manuscrise rare ale Coranului. Construit la jumătatea secolului al XVIII-lea, palatul a constituit reședința lui Assan Pașa El Azem, unul din guvernatorii Damascului din timpul dominației otomane. Prin frumusețea arhitecturii și a decorațiilor interioare și exterioare, palatul Azem se păstrează ca o adevărată bijuterie moștenită de la vechiul Damasc.

Alt monument al Evului Mediu, perfect conservat, este moscheea sultanului Soliman, care stîrnește interesul vizitatorilor îndeosebi prin bazarul artizanatului sirian amplasat într-un șir de mici ateliere-prăvălii, de-a lungul zidului înconjurător al curții interioare. Se întîlnesc desigur la Damasc și multe alte vestigii dovedite de căutate și prețuite de călătorii străini : capela sfîntului Paul și casa lui Anania, din primele secole ale erei creștine ; hanul Asad Pașa, unul din cele mai frumoase caravanserauri din Damasc ; mausoleul califului Saladin (Salah Eddin Al Ayoubi, în arabă), figură legendară din perioada cruciadelor, considerat azi erou național ; vechea citadelă arabă construită în secolul al XIII-lea, pe temeliiile zidurilor fortificațiilor romane anterioare și care este situată în stînga sukului Hamidiye, de unde se intră dealtfel direct în moscheea Omeyazilor. Cel mai pasionant loc pentru cunoașterea bogatului trecut istoric al Siriei îl constituie însă marele Muzeu național din Damasc, unde sînt concentrate vestigii ale unor celebre civilizații ce s-au născut și au dăinuit secole și milenii pe pămîntul sirian.

Muzeul național adăpostește colecții impresionante, rezultate din diverse săpături efectuate de specialiști sirieni și străini, în multe colțuri ale țării, știut fiind că harta ar-

heologică a Siriei are însemnată pe ea nu mai puțin de 1 600 puncte marcînd descoperiri de vestigii ale civilizațiilor antice. În sălile muzeului se poate admira reconstituirea unei sinagogi ebraice datînd din anul 235 și descoperită în nordul Siriei, între ruinele orașului antic Doura Europos, pe malul Eufratului, nu departe de alt oraș celebru al antichității — Mari. Interiorul sinagogii este decorat cu picturi murale reprezentînd fie motive pur ornamentale, fie scene biblice. Sala Palmyra adăpostește vestigii din ruinele cunoscutei cetăți antice a reginei Zenobia — oraș datînd din epoca greco-romană. Într-o altă sală a fost reconstruit, parțial, interiorul, palatului omeyad „Qasr el Heir el Gharbi“ atribuit califului Hicham (prima parte a secolului al VIII-lea), păstrîndu-se fragmente ce decorau clădirea. Sînt expuse de asemenea diverse piese ale civilizației islamice din decursul secolelor, iar într-un vast salon se remarcă decorațiuni tipice ale locuințelor tradiționale din Damascul medieval. Piesa de cea mai mare valoare a muzeului este o tăbliță de lut, descoperită la Ugarit, în nordul litoralului mediteranean al Siriei, avînd înscris pe ea, cu caractere cuneiforme, primul alfabet unitar cunoscut pînă acum din întreaga lume.

Aspectele pitorești, orientale, ale Damascului, perpetuate de-a lungul veacurilor, vestigiile sale istorice, se încadrează foarte bine în peisajul edilitar, completînd prin inedit înfățișarea dominant, modernă a capitalei de pe Barada care s-a dezvoltat neconținut în ultimele decenii. Vechile clădiri din centrul istoric, cu pereții măcinați de scurgerea anilor și care nu prezentau un interes arhitectonic deosebit au fost demolate, în locul lor fiind construite, după un plan de sistematizare bine întocmit, străzi moderne cu blocuri înalte de locuințe și magazine la parter, asemănătoare oricărei metropole europene. În același timp, numai în zona centrală 130 de clădiri considerate monumente istorice și clasate ca atare au fost restaurate fiind întreținute în mod adecvat.

Damascul, oraș cu trecut multimilenar, vechea capitală a regatului arameean, important centru urban în timpul dominației romane și bizantine, capitala strălucitoare a primului imperiu arab de sub dinastia Omeyazilor, număra după obținerea independenței siriene depline, în 1946, circa 200 000 de locuitori. În trei decenii și jumătate populația Damascului s-a înzecit apropiindu-se de două milioane.

Orașul a crescut enorm întinzându-se tot mai departe prin noile cartiere Mazzeh și Dimachq Al-Jadideh (Noul-Damasc). S-au construit numeroase edificii publice, un orașel universitar, stadioane de mare capacitate, câteva hoteluri de clasă internațională : Meridien, Sheraton, Vendôme etc. Modernizarea rețelei de comunicații a încheiat procesul de legare a tuturor cartierelor orașului prin artere asfaltate. Pe marile bulevarde și în diverse piețe au apărut, în anii din urmă, salbe de fântini arteziene, cu elemente de arhitectură clasică arabă, care îmbogățesc aerul fierbinte din cursul verii, când mercurul termometrului trece peste 40 de grade la umbră.

Damascul a fost dintotdeauna și a rămas în continuare un oraș predominant comercial dat fiind așezarea sa la răscruce de drumuri internaționale. Vechea sa faimă exprimată în Evul Mediu prin mărfurile sale tipice — brocarturi, măfășuri, cunoscutele săbii de Damasc —, prin numărul mare de caravanseraiuri unde trăgeau negustori veniți din depărtări, prin bazele sale veșnic animate, etalând o varietate inimaginabilă de produse ale artizanatului local, este acum mult amplificată de intensă activitate comercială pe baze moderne ce vine să completeze culoarea orientală a negoțului tradițional.

Piețele Damascului sînt bogat aprovizionate cu fructe și zarzavaturi din livezile și grădinile Ghoutei, mănoasa oază înconjurătoare a orașului, terenurile acestora fiind puse în valoare de fermele aparținînd unei întreprinderi horticoale unice de stat. De aici se scurg continuu spre tarabele și magazinele orașului fructe de toate sezoanele : cireșe, caise, piersici, prune, mere, pere, struguri, pepeni, nuci, migdale, smochine, lămii, portocale, mandarine, rodii.

În sectorul industrial, predominante sînt întreprinderile textile. Pe șoseaua Alepului, la ieșirea din oraș, se află cea mai mare uzină de acest gen din Siria, cu un efectiv de peste patru mii de muncitori producînd țesături diverse în care se regăsește pregnant, prin desenele cu specific local și colorit viu, vechea artă a meșterilor damascieni din Evul Mediu. Același lucru se poate observa și la fabrica de covoare aparținînd mării companii textile de stat ce concentrează toate întreprinderile siriene din domeniul respectiv. În ultimii ani, peisajul industrial al capitalei siriene s-a îmbogățit cu noi unități printre care și o importantă fabrică de aparataj electronic care produce televizoare în

serie, inclusiv pentru recepționarea programului local în culori.

Se înțelege că Damascul este și în prezent ca și în trecut un puternic centru cultural al țării cu o universitate numărând 40 000 de studenți, cu numeroase licee și școli de toate gradele, cu biblioteci, teatre, cinematografe, ansambluri folclorice.

Damascul de azi, capitala Republicii Arabe Siriene, se înfățișează ca un oraș cu o viață trepidantă în care trăiește aproape un sfert din populația țării, prezentând transformări rapide și un grad de modernizare accentuat, întruchipând prin imaginea sa înnoită progresul continuu înregistrat de întreaga țară.

În vremuri de război

Am cunoscut Damascul în diverse ipostaze. Exuberant, plin de viață și culoare, în zilele liniștite, de pace. Sobru, curajos, disciplinat, în clipele grele, de încordare, ale războiului. Vigilent, pregătit pentru noi încercări, în perioadele neclare de „nici pace, nici război” ce au urmat pînă la dezangajarea militară de pe linia frontului, cînd ostilitățile propriu-zise încetaseră, dar ciocniri locale și acroșuri aeriene se mai semnalau încă. Și din nou scăldat în lumina bucuriei conferite de revenirea la normal, la reconstrucție, la un proces evident de dezvoltare în toate domeniile.

Pe parcursul războiului din octombrie 1973 m-am deplasat în mai multe rînduri în capitala siriană, venind dinspre frontiera libaneză, printre coloane de tancuri, artilerie și camioane încărcate cu trupe ce rula în perfectă ordine pe șoseaua internațională al cărei ax se afla în anumite puncte la zece-cincisprezece kilometri de linia frontului, la tot pasul planînd amenințarea apariției prin surprindere a aviației israeliene de asalt. Coloanele treceau însă imperturbabile, cu calm, în timp ce țevile tunurilor antiaeriene de diverse calibre, instalate de-a lungul drumului, scrutau neobosite cerul senin gata să deschidă focul în orice moment, la prima apariție nedorită din văzduh. Puțin mai în adîncime, din creta colinelor, se zăreau ieșind,

greu observabile de la distanță, vîrfurile ascuțite ale teribilelor rachete sol-aer ce și-au dovedit din plin eficacitatea în cursul războiului, într-un mod destul de neașteptat pentru adversar.

La 9 octombrie 1973, Damascul a suferit primul și, dealtfel, singurul atac aerian din tot timpul războiului. Zburînd la mică înălțime și strecurîndu-se prin meandrele văii Baradei, șase „Phantom”-uri israeliene au lovit în plin, timp de două minute, centrul orașului. Rachetele lor au atins clădirea Ministerului apărării (instituția respectivă fusese transferată chiar înainte de începerea războiului în adăposturi subterane, în afara capitalei), provocînd de asemenea grave avarii sediului radioteleviziunii siriene; dar cele mai multe au explodat dincolo de obiectivele propuse; ele au distrus case de locuit și au făcut peste două sute de victime în rîndurile populației civile. Un autobuz, încărcat cu copii, lovit, pe un bulevard central, de o rachetă, a fost transformat instantaneu într-o torță vie în care au pierit toți micii pasageri.

Aviația israeliană, care în aceeași zi atacase masiv, prin surprindere, în diferite puncte ale teritoriului sirian, provocînd mari pagube materiale prin scoaterea din funcțiune a unor centrale electrice, instalații de rafinare și depozitare a petrolului, a mai încercat și în continuare să acționeze în perimetrul capitalei, dar fără succes. Am fost martor într-una din zile la o ripostă drastică dată de apărarea anti-aeriană siriană. Trei avioane israeliene, survolînd la mare înălțime cerul Damascului, au constituit ținta a trei rachete sol-aer, pornite cu un zgomot infernal, de pe înălțimile Djebelului Kassioun, în întîmpinare. Fiecare rachetă a lovit în plin și de sus au început să coboare umbrelele largi ale parașutelor piloților ce fuseseră ejectați automat în momentul impactului; aterizați undeva la marginea orașului aceștia au fost aduși cu mare alai la comandamentul adecvat din capitală. În tot cursul respectivei întîmplări, terminată de astă dată complet nefavorabil pentru avioanele israeliene, întreaga populație a orașului era pe străzi, aplaudînd și ovaționînd frenetic ori de cîte ori o rachetă siriană aprindea un aparat inamic, care se vedea în înaltul cerului ca un simplu punct luminos în mișcare.

Imaginea Damascului în zilele și nopțile războiului din octombrie, cînd obuzele artileriei grele israeliene începuseră să explodeze în periferiile orașului, linia frontului

aflîndu-se doar la 35 de kilometri, mi-a rămas bine imprimată în memorie. La fel ca și ceilalți corespondenți străini strînși în hotelul „New Omayad“, în care se formase un centru internațional de presă ad-hoc, unde ne schimbam seară de seară impresiile, eram profund impresionat de atmosfera absolut calmă, plină de voința de luptă a populației orașului hotărîtă să reziste cu orice preț. Toată lumea fusese înarmată. Pe stradă vedeai elevi de liceu sau oameni în toată firea cu pistolul mitralieră atîrnat de curea pe umăr. La agenția națională de presă „SANA“, unde mă duceam zilnic după știri, aveai impresia că ai intrat într-o cazarmă : majoritatea lucrătorilor erau în uniforme militare și pe toate birourile se vedeau puști mitraliere și încărcătoare. Pînă și vînzătorii de fructe din piață aveau arma pusă, la îndemînă, pe tarabă.

În cursul zilei, viața se desfășura ca și cum inamicul nu s-ar fi găsit la porțile orașului. Aprovizionarea era normală. Brutarii clădiseră, afară pe trotuare, stive din saci cu făină pentru a arăta clienților din cartier că nu trebuie să aibă nici o grijă în ceea ce privește pîinea. Toate prăvăliile funcționau normal, marele bazar era deschis, piața de alimente avea înfățișarea sa din timpuri obișnuite.

Îmi amintesc un episod oarecum aparte în atmosfera sobră, cu atît mai gravă odată cu căderea nopții. Lipsit de curent electric, după bombardarea termocentralelor de către aviația israeliană, Damascul fusese cufundat într-o beznă totală și se înțelege că circulația era inexistentă după lăsarea întunericului. Mă aflu în curtea ambasadei noastre, dintr-un cartier rezidențial, cînd am auzit un claxon ascuțit spărgînd liniștea înconjurătoare, absolută pînă în acel moment. Cocoțat deasupra unui butoi pe două roate, tras de un măgăruș pricăjit, un bătrîn vînzător de gaz lampant apăsă temeinic pompa de cauciuc a unui claxon de mînă, luată probabil de la un automobil antediluvian aruncat de mult la fier vechi, completînd imediat sunetele stridente cu glasul său nu mai puțin răsunător : „mazut ! maazuut !“ pentru a-și anunța marfa clienților rămași fără mijloace moderne de iluminat. Întîmplarea mi s-a părut atunci extrem de edificatoare pentru starea de spirit ce domnea la Damasc, ca și multe alte aspecte tot atît de curioase din acele momente.

Desigur, autoritățile civile și militare luaseră tot felul de măsuri în consecință, pentru ca viața să nu iasă din tiparele sale normale, să prevină o eventuală panică și dezor-

ganizare, inerente în timp de război. Dar felul cum răspunsese populația Damascului constituia, după opinia mea, o manifestare elocventă a gradului înalt de patriotism, a voinței hotărâte de a-și apăra neclintită libertatea și independența, de care sirienii mai făcuseră de multe ori dovadă în decursul istoriei.

Înaintînd 30 de kilometri dinspre Kuneitra, aflată pe atunci în stăpînirea lor, și ajungînd în apropiere de localitatea Saasa, cam la jumătatea drumului spre Damasc, israelienii se loviseră de prima linie fortificată de apărare a capitalei siriene. În spatele acesteia se mai aflau încă alte două linii și, mai departe, întreaga populație a Damascului înarmată, cu greu fiind de imaginat că cineva și-ar fi permis aventura de a înainta în mijlocul ei, indiferent de tehnica modernă de care dispunea. Israelienii n-au trecut însă de Saasa, stoparea ofensivei blindate fiind marcată pe colinele din jur de un adevărat cimitir din toate tipurile de tancuri, și dintr-o parte și dintr-alta, carcase de transportoare blindate surprinse în coloană de aviație, poziții de artilerie întoarse parcă cu buldozerul, de unde se iveau cioturi de fiare răsucite și, pe alocuri, fuselajele sfărîmate ale unor avioane de luptă, care zburînd la mică înălțime căzuseră pradă rachetelor portative sol-aer.

Am trecut prin acele locuri, cu multe luni mai tîrziu, după ce acordul de dezangajare de pe frontul sirian intrase în vigoare și trupele israeliene se retrăseseră dincolo de Kuneitra. Dar urmele teribilei bătălii din octombrie 1973 mai dăinuiau încă, rămășițele de vehicule și armament distrus fiind martore mute ale înclеștării pe viață și pe moarte ce făcuse mii de victime de ambele părți, înscriindu-se ca una din cele mai sîngeroase confruntări din cadrul conflictului cunoscut de Orientul Mijlociu.

În vizită la „căștile albastre”

La Kuneitra am fost pentru prima oară în octombrie 1974. De atunci am mai avut prilejul să-l vizitez în cîteva rînduri, de fiecare dată la fel de impresionat de imaginea apocaliptică a acestui oraș-martir, ucis cu premeditare, fără a se fi vehiculat măcar scuza necesității purtării războiului, folosită adeseori, meschin, de istorie.

Ruinele halucinante ale Kuneitrei, localitate altădată înfloritoare, reședință administrativă a regiunii cuprinzând podișul Golan, au devenit un simbol al spiritului nimicirii fără noimă, generatoare la rîndul ei, în cerc vicios, de ură și sete de revanșă.

La începutul lunii iunie 1967, Kuneitra, capitală a uneia din cele 14 mohafazaturi (regiuni administrative) ale Siriei, număra circa 50 000 de locuitori, o treime din întreaga populație a podișului Golan. Orașul avea o populație amestecată, inclusiv un număr important de druzi și cerchezi ; peste 25 la sută din locuitori erau arabi creștini. Situat într-o bogată zonă agricolă cu ogoare cerealiere, numeroase livezi de meri și citrice, podgorii întinse cu struguri de calitate, grădini de zarzavat și un puternic sector zootehnic, orașul constituia la acea dată și un important centru economic-comercial. Existau acolo și cîteva mici întreprinderi industriale ; funcționau de asemenea trei licee, un cinematograf spațios, un spital destul de modern.

Viața orașului s-a întrerupt, dintr-odată, la 10 iunie 1967, cînd trupele israeliene în înaintare pe întreaga lungime a frontului din Golan au ajuns la Kuneitra. Populația îngrozită a evacuat în grabă orașul, fugind din calea războiului, care încotro a văzut cu ochii, lăsîndu-și în părăsire casele în care locuiseră de o viață. La sfîrșitul războiului din 1967, Kuneitra a fost transformată într-o imensă cazarmă, clădirile sale fiind ocupate de militarii israelieni. Au mai rămas în tot cuprinsul orașului doar patru locuitori, de la care, șapte ani mai tîrziu, aveam să ascult, povestită în cuvinte amare, odiseea Kuneitrei. Trupele israeliene au ocupat atunci 1 500 kmp din teritoriul Siriei, aproape întregul podiș Golan ; majoritatea satelor din zonă au fost părăsite și lăsate în completă paragină.

La 6 octombrie 1973, în cursul celui de-al patrulea război arabo-israelian, armata siriană în ofensivă, înaintînd mai mulți kilometri de la vechea linie a frontului, a ajuns în imediata apropiere a orașului, încercuindu-l, dar avînd ordin să nu forțeze o bătălie în interiorul acestuia pentru a nu-i provoca distrugerii. Două zile mai tîrziu, a urmat contraofensiva israeliană, trupele siriene retrăgîndu-se cu 30 de kilometri mai departe pînă la localitatea Saasa, de pe șoseaua Damascului, punct unde le-a găsit încetarea ostilităților, survenită la 23 octombrie, ca urmare a rezolu-

țiilor O.N.U. acceptate de ambele părți combatante. Așa cum aveam să aflăm de la diverși ziariști străini ce au vizitat Kuneitra în perioada ocupației israeliene și imediat după încheierea războiului din 1973, orașul n-a avut prea mult de suferit de pe urma operațiunilor militare, adăpostind în continuare unități ale armatei israeliene.

În mai 1974 a fost încheiat acordul de dezangajare de pe frontul siriano-israelian, după așa-numitul „război de uzură“, început la 10 martie și terminat după 83 de zile, având ca obiectiv stăpânirea punctului strategic Ksar-Chehib, de pe muntele Hēmon, situat la peste 2 800 metri altitudine și care domină zonele de frontieră dintre Siria, Liban și Israel. Conform acestui acord, semnat la Geneva la 31 mai 1974, Israelul s-a angajat să evacueze zona de 551 kmp ocupată în octombrie 1973, pe teritoriul sirian, inclusiv orașul Kuneitra pe care-l deținea din 1967. Între cele două părți combatante urma să se creeze o zonă tampon, demilitarizată, dublată de ambele părți de cîte o altă zonă cu armament limitat. Se prevedea de asemenea instalarea unei „forțe de 1 250 de oameni ai Națiunilor Unite pentru observarea dezangajării“, cu sarcina de a controla aplicarea acordului.

La sfîrșitul lunii iunie, deasupra Kuneitrei a fost înălțat drapelul de stat al Republicii Arabe Siriene. Dar orașul încetase să existe, în locul său întinzîndu-se un morman de ruine punctînd contururile fostelor străzi.

Cam pe la jumătatea lunii octombrie 1974, trecînd într-o dimineață pe la direcția presei din ministerul sirian al informațiilor, am primit invitația de a vizita Kuneitra și zona de dezangajare a forțelor din Golan, plecînd imediat într-acolo împreună cu o echipă a televiziunii vest-germane, pe al cărei șef, corespondent special pentru Orientul Mijlociu, îl cunoșteam mai de mult.

Șoseaua Damasc-Kuneitra (67 km) era puțin circulată pe atunci de persoane civile. Se vedeau doar vehicule militare siriene și ale forțelor O.N.U., vopsite complet în alb și cu inscripția U.N. (United Nations) pictată cu litere groase, albastre, pe portierele autocamioanelor și jeep-urilor. Barajele de control ale poliției militare siriene, avînd ca semn distinctiv berete roșii, erau plasate unul înaintea și altul după localitatea Saasa, cu o vegetație ceva mai vie,

contrastînd cu solul pustiu din jur. De aici mai departe se întindea zona demilitarizată aflată sub controlul trupelor O.N.U. Primul post al „căștilor albastre“, cu barieră ca de cale ferată ce se ridica automat, era format din soldați de pază austrieci înarmați cu puști mitralieră M—16 și din ofițeri observatori canadieni și irlandezi. Continuîndu-ne drumul, după controlul de rigoare al legitimațiilor de ziariști și al pașapoartelor, am intrat în punga triumghiulară, despărțită în două părți aproape egale de șoseaua Damasc-Kuneitra, zonă ocupată de israelieni în octombrie 1973 și evăcuată în iunie 1974, în urma acordului de dezangajare, împreună cu alți 112 kmp deținuți din 1967. Deasupra unei fortificații din beton părăsită de israelieni flutura steagul albastru al O.N.U. Toate construcțiile de acest gen ocupate de „căștile albastre“ erau vopsite complet în alb, pe acest fond distingîndu-se, de la distanță, cele două litere albastre — U.N. — indicînd noii „proprietari“.

Puțin înainte de Kuneitra, pe dreapta șoselei, un grup de muncitori lucrau la amenajarea unui mare cimitir al eroilor sirieni căzuți în luptă pe aceste meleaguri. După unele date, pierderile siriene în cursul războiului din octombrie 1973 s-ar fi ridicat la circa 7 000 de militari ; pierderi simțitoare înregistraseră și israelienii în teribila înclăștare din cîmpia înconjurătoare pe care s-au ciocnit sute de care blindate din ambele părți.

La aproape patru luni de la înălțarea drapelului sirian deasupra ruinelor de către președintele republicii (26 iunie 1974) Kuneitra continua să fie un oraș mort, locuit doar de cîteva persoane civile și cîteva polițiști înarmați cu revolvă. Am rămas în oraș, împreună cu colegii de la televiziunea vest-germană, aproape o jumătate de zi, colindîndu-l stradă cu stradă și constatînd nemijlocit modul sistematic în care a fost distrus. Din întregul oraș mai rămăseseră în picioare mai puțin de zece case, celelalte fiind distruse, în același mod, prin dinamitare sau lovirea cu buldozere și tancuri a stîlpilor de susținere, clădirile prăbușindu-se plat ca și cum ar fi fost construite din cărți de joc. Înaintea retragerii, israelienii au scos din funcțiune complet instalațiile de electricitate și aprovizionare cu apă potabilă. Așa că acum pentru cei cîteva locuitori și polițiști sirieni, adăpostiți în corturi de campanie, apa se aducea cu cisterna, iar noaptea ruinele orașului erau cufundate complet în întuneric. Dar primele semne ale vieții în-

cepuseră să se facă simțite chiar în astfel de condiții vi-trege. O echipă de muncitori lucra la instalarea unei con-ducte de apă. Primăria simbolică a orașului începuse să funcționeze în singura casă rămasă încă bună de locuit unde pînă în momentul evacuării se afla un comandament israelian. În fostul centru al orașului, unde mai rămăseseră în picioare două clădiri cu etaj, numai în parte avariate, se deschisese o băcănie modestă și un mic restaurant pentru servirea militarilor O.N.U. în trecere dintr-o parte în alta și a vizitatorilor ocazionali.

Kuneitra este așezată în plin platou. În față, spre vest, la mai puțin de doi kilometri se înalță două coline înțesate cu instalații militare israeliene care supraveghează o zonă întinsă, cîmpul de observare întinzîndu-se, se zice, pînă la Damasc. La cîțiva zeci de metri de ruinele orașului se întinde așa numita linie A-1, deținută de trupele israeliene, vizibilă printr-un triplu gard de sîrmă ghimpată și un adînc șanț antitanc. De pe dărîmăturile unei case am distins per-fect, cu binoclul, soldați israelieni în jurul a două cuiburi de mitralieră fumînd liniștiți și făcîndu-ne semn cu mîna. Dealtfel pe șoseaua ce iese spre vest din Kuneitra, doar la o sută de metri, se afla postul de control israelian deasupra căruia flutura steagul alb-albastru cu steaua lui David. Ne-am apropiat pînă la doi metri de soldatul israelian, de sentinelă, cu cască albă pe cap și însemnele poliției mili-tare, cei de la televiziunea vest-germană filmîndu-l în timp ce acesta rămînea impasibil, fără să schițeze vreun gest.

Spre deosebire de zona moartă de la Kuneitra, dincolo de sîrma ghimpată, pe șoseaua din porțiunea stăpînită de israelieni era multă animație. Autobuze cu turiști se opreau la fiecare zece minute lîngă postul de control israelian și aceștia fotografiau de acolo ruinele fostului oraș. Între ba-rajul de sîrmă ghimpată și colinele dominante, plantații și culturi verzi, udate continuu de numeroase aspersoare, con-trastau puternic cu peisajul dantesc de la Kuneitra...

Reîntorcîndu-ne spre Damasc, am apucat pe un alt drum, străbătînd zona tampon controlată de trupele O.N.U., pînă la poalele muntelui Hermon. Răcoarea alti-tudinii se făcea simțită din plin pentru noi care plecasem de dimineață din Damasc, unde era foarte cald, fără sa-couri, doar în cămăși. Regiunea străbătută, în care s-au des-fășurat lupte violente în octombrie 1973, ne-a apărut com-plet pustie. Smochinii, neudați de mult timp, se uscaseră,

iar viile fără îngrijire și neculese, fuseseră năpădite de bu-
ruieni. Cale de douăzeci de kilometri n-am întâlnit nici o
urmă palpabilă de prezență umană, nici pe câmp și nici în
cele două cătune de pe marginea drumului, incendiate și
sfîrtecate de bombe. La poalele muntelui Hermon cu că-
ciula sa albă de zăpadă vizibilă în mai tot timpul anului,
am fost opriți, pe șosea, la un punct de control al trupelor
O.N.U. Bucurîndu-se că pot schimba o vorbă în limba pro-
pria cu membrii echipei vest-germane de televiziune, „căș-
tile albastre“ austriece ne-au invitat cu insistență să le fim
oaspeți. În cortul principal, ce servea drept salon și sufra-
gerie, s-au strîns în jurul nostru toți cei 18 soldați austrieci
ai postului, tratîndu-ne cu whisky și bere, fiind aprovizio-
nați din belșug cu aceste băuturi după cum arăta stiva de
lăzi clădită într-un colț. Sergentul major, șeful postului de
control, l-a anunțat telefonic pe căpitanul comandant de
sector care a sosit la puțin timp însoțit de un locotenent.
Strînși cu toții în jurul mesei, discuția s-a încins pînă seara
tîrziu, gazdele povestindu-ne amănunte despre viața lor în
izolarea înconjurătoare. Austriecii se acomodaseră bine în
condițiile de climă mai reci din zona muntelui Hermon, ei
formînd împreună cu un batalion de peruani grosul con-
tingentului trupelor O.N.U. de observare a dezangajării.
Desigur, activitatea lor nu era lipsită de riscuri. Un capo-
ral austriac ne spunea că batalionul său a pierdut în decurs
de patru luni nu mai puțin de 40 de oameni — morți și
răniți. Patru ofițeri austrieci au fost uciși și un al cincilea
grav rănit, chiar din prima zi a intrării în poziții, vehiculul
în care circulau călcînd pe o mină. (După cum mi s-a re-
latat la Damasc, israelienii au lăsat pe teritoriul evacuat
circa 400 000 de mine din care o bună parte nu fuseseră
încă depistate pînă atunci.) „Este adevărat — subliniau
austriecii în cursul discuției — că un militar din trupele
O.N.U. primește 700 de dolari pe lună și are și alte avan-
taje, dar după cum vedeți riscurile noastre sînt destul de
mari“.

La plecare, sergentul major și mai mulți soldați austrieci
ne-au însoțit pînă în satul Hine, la limita cea mai înaintată
a frontului sirian în timpul războiului din 1973 care a fost
atunci bombardat, dar nu ocupat. Aici viața se desfășura
obișnuit. Deși era seara destul de tîrziu am făcut un scurt
popas la o băcănie încă plină de oameni. Soldații austrieci
erau bine cunoscuți în sat fiind chemați pe nume de ti-
nerii sirieni prezenți în prăvălia, dealtfel bine aprovizio-

nată cu de toate și datorită clienților străini. Trecîndu-și din mînă în mînă o sticlă de vin dulce de producție locală, soldații austrieci l-au întrebat, la un moment dat, într-o engleză-arabă stilcîtată, pe un caporal cu beretă roșie din poliția militară siriană, originar dintr-un sat creștin de prin apropiere : „Ce zici Elie, va mai fi război ?“ la care acesta a răspuns fără ezitare : „Sirienii nu vor război. Dar asta nu depinde numai de noi !“

Cînd am fost la Kuneitra ultima oară, la începutul anului 1979, multe lucruri nu se schimbaseră pe parcursul celor aproape cinci ani scurși de la prima întîlnire cu orașul-martir. Aceleași ruine tragice, același chiparos stingher, singurul copac în viață din centrul orașului, înălțîndu-și silueta pe fundalul unei scări atîrnînd în gol dintr-o clădire cu etaj pe trei sferturi dărîmată, aceeași linie triplă de sîrmă ghimpată în marginea vestică, același teren rămas sterp, necultivat, de jur împrejur. Este adevărat că în acești ani, sub cerul senin al Kuneitrei a domnit liniștea. O liniște apăsătoare de cimitir, purtînd amprenta conflictului ce dăinuie în zonă de mai multe decenii. O liniște pe care oamenii locului o doresc înlocuită de freamătul vieții și al muncii, feriți pentru totdeauna de zgomotul războiului, de ororile trăite de orașul-martir Kuneitra.

Simbolul Meyssalounului

Străbătînd drumurile Siriei, am avut adeseori prilejul să admir falnice cetăți și străvechi orașe, multe dintre ele pomenite în cronicile milenare cu nume dăltuite pe tăblițe de argilă babiloniene sau înscrise în papirusurile Egiptului faraonilor. Unele și-au păstrat zidurile aproape intacte ; altele sînt doar ruine, ciuntite de stihiiile naturii potrivnice, de urgia vrăjmașilor invidioși pe măreția splendidelor monumente arhitectonice, expresie peste timpuri a geniului și iscusinței umane.

Civilizații înfloritoare s-au născut și au trăit îndelung pe valea roditoare a Eufratului sau pe țărmul însoțit al Mediteranei, istoria consemnînd aici existența unora dintre primele așezări urbane din lume. În decurs de secole și milenii, civilizațiile s-au suprapus, în straturi arheologice, solitare sau cu continuitate, jalonînd pe verticală bogatul tre-

cut istoric al acestor meleaguri. Hitiții, asiro-chaldeenii, fenicienii, babilonienii, cultura elenistică, epoca romană, împărații bizantini și califii arabi, cruciații — toți și-au lăsat pretutindeni, rînd pe rînd, însemnele vizibile în construcțiile înălțate de-a lungul și de-a latul țării.

Dacă privești o hartă arheologică a Siriei, nu este regiune de pe tot cuprinsul țării fără să poarte însemne indicînd existența unor vestigii din antichitate sau Evul Mediu. Există însă și locuri istorice unde monumentele timpurilor nu apar la vedere, ele fiind însă înscrise cu litere de aur în cronică eroismului, jertfelor și gloriei poporului sirian, luptător dîrz pentru salvagardarea ființei sale naționale, pentru libertate, pentru cucerirea independenței, pentru apărarea și consolidarea ei.

Un astfel de loc, care nu-ți atrage atenția cînd treci prin apropierea sa, este și Meyssaloun, punct situat undeva pe la jumătatea drumului dintre frontiera libaneză și capitala siriană. Satul alăturat, cocoțat pe o colină aridă, nu prezintă prea mare importanță economică. Ținutul este destul de sărăcăcios : vegetație puțină, de-abia suficientă pentru micile turme de oi și capre ale localnicilor.

Dar Meyssaloun reprezintă pentru poporul sirian un simbol prețios : aici, în imediata apropiere a satului de pe colină, în strălucirea dintre pereții de piatră ai înălțimilor înconjurătoare, a fost semnat, la 24 iulie 1920, actul de naștere al armatei siriene care susținea prima sa bătălie pentru apărarea patriei renăscute după lunga stăpînire a Imperiului otoman.

Cucerit la începutul secolului al XVI-lea de oștile sultanului de la Istanbul, pămîntul sirian s-a aflat sub ocupație străină patru secole încheiate, în răstimp înregistrîndu-se numeroase revolte populare împotriva jugului nemilos al administrației otomane, rămas în memoria poporului sirian ca fiind cea mai întunecată pagină a istoriei sale. Guvernatorii trimiși de Înalta Poartă și care se schimbau la intervale scurte, fiecare căutînd să jefuiască cît mai mult pe perioada firmanului primit, au reprimat întotdeauna cu multă cruzime lupta pentru libertate a poporului subjugat.

Încă de pe la mijlocul secolului al XIX-lea, conștiința națională arabă se dezvoltase în Siria cu o forță deosebită. Luaseră ființă cîteva societăți patriotice secrete, avînd ca ideal dobîndirea independenței naționale, mulți din membrii lor căzînd victime forțelor de represiune turcești, așa

cum s-a întâmplat la 6 mai 1916, când un grup de 21 de patrioți au fost spînzurați într-o piață publică din mijlocul Damascului din ordinul autorităților militare.

O lună mai tîrziu, la 10 iunie, pornea de la Mecca marea revoltă a arabilor împotriva ocupanților turci sprijiniți direct, în cursul primului război mondial, de trupele kaiserului german. În anii 1918 întregul pămînt al Siriei fusese eliberat, unitățile arabe de sub comanda emirului Feisal ce luptau alături de aliații anglo-francezi intrînd în Damasc la 3 octombrie.

În timpul primului război mondial, când arabii ridicaseră steagul revoltei împotriva turcilor, guvernele Marii Britanii și Franței promisesea acestora, solemn, libertate și independență. În virtutea promisiunilor respective, un congres național arab avea să proclame la 20 martie 1920 independența Siriei, avîndu-l ca rege pe emirul Feisal. Dar puterile occidentale vor decide altfel încălcînd toate angajamentele anterioare. Teritoriile din Orientul Mijlociu aflate pînă la primul război mondial sub stăpînirea Imperiului otoman treceau sub mandat britanic și francez. În acest context Siria ca și Libanul fuseseră atribuite Franței care la scurt timp și-a trimis trupele pentru a impune această decizie.

În întîmpinarea lor a ieșit atunci tînăra armată siriană în frunte cu Yussef Al-Azme, ministrul apărării, hotărîtă să apere independența țării cu orice jertfe. Bătălia dintre armata siriană și francezi a avut loc la Meyssaloun în ziua de 24 iulie 1920. Soldați sirieni, înarmați cu săbii și puști învechite, s-au luptat cu eroism, încercînd să stăvilească înaintarea coloanei franceze susținută de o tehnică modernă strivitoare: aviație, tancuri, artilerie. În cursul bătăliei inegale, ministrul apărării sirian a căzut eroic în fruntea trupelor sale dînd exemplu de curaj și sacrificiu.

Cîștigînd lupta, francezii se vor instala temeinic în Siria pentru a rămîne pînă după cel de-al doilea război mondial, ultimul soldat străin părăsind pămîntul acestei țări abia în aprilie 1946. În perioada noii ocupații străine, au fost înregistrate numeroase acțiuni și mișcări insurecționale în sprijinul ideii de independență națională, cea mai puternică fiind revolta din regiunea Djebel Druz (1925—1926) la sud-est de Damasc, condusă de Sultan El Atrache, care a cuprins rapid o bună parte din Siria. „Războiul din Djebel Druz“ avea să opună timp de un an pe dîrzii luptători mun-

teni trupelor franceze ce înregistrau pierderi grele. O primă coloană franceză fusese înfrântă în apropiere de Sueida, supraviețuitorii retrăgându-se în vechea citadelă a orașului unde au rămas mult timp asediați. O a doua coloană franceză, trimisă în ajutor, sub comanda generalului Michaud, va fi zdrobită în apropiere de localitatea Mazra, pierzând 1 500 de oameni. Pînă la urmă, în fața superiorității militare franceze șefii revoltei hotărîră să înceteze lupta armată, confruntarea fiind mutată pe tărîm politic. Marea revoltă siriană din acei ani înscrisesse însă pagini nemuritoare de jertfă și eroism în istoria țării.

Lupta politică pentru cucerirea independenței naționale a urmat o linie sinuoasă depinzînd într-o măsură de situația internă și internațională a puterii mandatare. Venirea la conducere, în Franța, a guvernului Frontului popular, în 1936, a pus din nou la ordinea zilei problema independenței siriene. Un tratat franco-sirian prevedea acordarea independenței de stat Siriei, într-un termen de trei ani, dar ratificarea sa de către parlamentul francez întîrzia datorită presiunii cercurilor conservatoare. Ceva mai mult, Franța avea să cedeze Turciei, în iunie 1939, sandjakul Alexandretta, unde se afla o minoritate turcă, regiune ce a rămas de atunci despărțită de Siria. Guvernele care au urmat, și îndeosebi regimul de la Vichy, au întărit dominația franceză. Creîndu-se pericolul transformării Levantului într-un cap de pod hitlerist, forțele aliate din Orient — britanice și ale Franței libere — au pătruns simultan în Siria și Liban la mijlocul anului 1941 punînd capăt administrației loiale guvernului de la Vichy, condusă de generalul Dentz. La 27 septembrie 1941, generalul Catroux, în numele Franței libere, proclama formal independența siriană și implicit sfîrșitul mandatului francez.

Dar lupta nu era încă încheiată și poporul sirian avea să mai treacă prin unele încercări pînă la dobîndirea completă a independenței. La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, în ciuda proclamării anterioare a independenței siriene, recunoscută dealtfel și de numeroase state, autoritățile franceze au căutat să rezerve o poziție privilegiată Franței, din punct de vedere cultural, economic și militar, în spiritul vechii dominații din timpul mandatului. Refuzul sirienilor a antrenat o încercare de ocupare armată a întregii țări. Reacția populară a fost extrem de puternică, luptătorilor civili alăturîndu-li-se ofițerii și soldații sirieni din unitățile autohtone organizate de fran-

cezi în cursul mandatului. La 29 mai 1945 trupele franceze au supus unui bombardament de artilerie Damascul, cu acest prilej fiind avariata însăși clădirea parlamentului din mijlocul orașului. Situația gravă, creată în urma acestui act, avea să ajungă în fața Adunării Generale a O.N.U. care va decide cu mare majoritate de voturi evacuarea trupelor străine atât din Siria cât și din Liban. La 17 aprilie 1946 ultimii soldați străini au părăsit teritoriul sirian și, de atunci, acest eveniment este sărbătorit în fiecare an ca ziua deplinei independențe naționale a Siriei.

Istoria primilor ani de după dobândirea independenței se prezintă extrem de complexă, carențele lăsate de puterea mandatară, în toate domeniile, evidențiindu-se și pe tărâm politic. La 30 martie 1949 regimul președintelui Choukri al Kuatly, ales ca șef al statului cu aproape șase ani în urmă, înainte de retragerea trupelor străine, a fost răsturnat fără vărsare de sânge, printr-o lovitură militară condusă de colonelul Husni Al-Zaim, comandantul șef al armatei, fost ofițer în armata franceză. Promovat mareșal și președinte al republicii, Husni Al-Zaim, kurd de origine, avea să piară, patru luni și jumătate mai târziu, în cursul unei a doua lovituri de stat militare. Conducătorul acesteia, generalul Sami Al Hinnawi, va fi răsturnat în cursul aceluiași an 1949, la 19 decembrie, de o a treia lovitură de stat militară. Refugiat la Beirut, el va cădea, la scurt timp, victimă răzbunării partizanilor fostului șef de stat Husni Al-Zaim.

Noul lider al Siriei, colonelul Chichakli, după ce în decembrie 1951 a dizolvat parlamentul, iar în aprilie 1952 a interzis activitatea tuturor partidelor politice, va deveni președinte al republicii imediat după proclamarea unei noi Constituții a țării, în iulie 1953. Dar șederea sa în noua funcție a fost de scurtă durată. Supus unei puternice presiuni din partea opoziției unite împotriva sa și nereușind să-și asigure sprijinul total al armatei, Chichakli demisionează în februarie 1954 pentru a nu provoca un război civil ce se anunța iminent.

Reîntoarcerea la Constituția din 1950 și restabilirea regimului parlamentar a adus pe arena politică noi forțe, inclusiv partidul Baas, care a reușit să trimită în Adunarea Națională mai mulți deputați.

În august 1955 bătrînul om politic Choukri Kumatly, întors din exil, este instalat din nou președinte al republicii. Urmează alegerile din mai 1957 câștigate de un

front național progresist (partidul Baas, blocul socialist, partidul comunist) în detrimentul frontului conservator (partidul populist, frații musulmani și mișcarea de eliberare arabă — fostul partid al colonelului Chichakli, înființat în timpul când acesta se găsea în fruntea statului). Presiunile occidentale la care a fost supusă Siria în acești ani va determina o apropiere tot mai strânsă de regimul lui Nasser, ajungându-se în februarie 1958 la fuzionarea într-un singur stat împreună cu Egiptul sub denumirea de Republica Arabă Unită. Constituția noii republici unitare prevedea un guvern central cu jurisdicție în ambele provincii, autoritate completată prin două consilii executive: unul pentru Siria, altul pentru Egipt. Dar în guvernul central nu erau decât trei sirieni din totalul de patrusprezece miniștri. Atribuțiile consiliului executiv al provinciei Nord (Siria) se rezumau doar la probleme locale. Afacerile externe, apărarea națională, internele, educația națională și industria intrau în atribuția exclusivă a guvernului central. Activitatea partidelor politice tradiționale nu era admisă. O singură concesie fusese făcută în această direcție: autonomia partidului Baas. Dar foarte curând, comandamentul național al acestui partid va dispune, la sugestia expresă a lui Nasser, dizolvarea ramurii siriene în favoarea Uniunii naționale — partidul unic ce funcționa de mai mult timp în Egipt, dar care nu reușise să se impună și în Siria după fuzionarea celor două țări.

Disensiunile politice dublate de o situație economică nefavorabilă și de unele excese în detrimentul sirienilor făcuseră să crească în Siria o nemulțumire tot mai fățișă amenințând existența statului unitar. Nasser trimise atunci la Damasc pe vicepreședintele R.A.U., mareșalul Abdel Hakim Amer, pentru a salva situația. Dar era prea târziu. La 28 septembrie 1961 trupe siriene au ocupat punctele strategice din Damasc, luându-l ostatic pe mareșalul egiptean. O încercare imediată de intervenție militară egipteană în portul Lattakia eșuând sciziunea între cele două țări a devenit un fapt împlinit. O constituție provizorie a fost promulgată la 15 noiembrie 1961, urmată la un interval de două săptămâni de alegeri parlamentare, câștigate de această dată de grupările politice de centru și conservatoare. Nazim Koudsi, liderul partidului poporului, a devenit președinte al republicii. Patru luni mai târziu, militarii sirieni declanșează cea de-a șasea lovitură de stat.

Adunarea constituantă a fost dizolvată, puterea fiind asigurată de o echipă de ofițeri. Revolta populară îi va sili însă la un compromis. Președintele Kouddi este reintegrat în funcția de șef al statului, dar parlamentul va rămâne dizolvat, miniștrii aflându-se la discreția șefilor militari. În țară domnea anarhia, fiind semnalate tot mai dese incidente de stradă între diversele grupări politice.

Pe acest fundal de mai veche instabilitate politică, punctat de numeroase lovituri și contralovituri de stat, care tulburau profund viața țării, dezechilibrându-i structurile și împiedicând mersul înainte, se va produce revoluția de la 8 martie 1963, care va deschide calea unei lungi perioade de guvernare a Partidului Baas Arab Socialist și a unor profunde transformări de ordin social-economic ca și în toate celelalte domenii.

Istoria unui partid

Am fost întrebat adeseori, de diverși cunoscuți, ce este în fond baasismul, ce reprezintă acest curent politic în lumea arabă unde partidul Baas conduce cu autoritate, din martie 1963 și iulie 1968, două țări de primă importanță așa cum sînt Siria și Irakul.

Pe parcursul șederii și călătoriilor în Orientul Mijlociu am avut prilejul să cunosc, în diferite ocazii, o seamă de militanți baasiști de la bază și pînă la vîrf, fie în Siria și Irak, fie în Liban, să vizitez sedii ale organizațiilor locale ale partidului Baas, să port lungi convorbiri, în ambianța specifică ospitalității arabe, despre istoricul și activitatea respectivei formațiuni politice cu larg răsunset și influență în această parte a lumii. Am reușit astfel să înțeleg direct și concret multe lucruri despre baasism în general, ca mișcare panarabă, și în particular, despre activitatea ce o desfășoară în fiecare din țările unde ființează. Dar a exprima considerații proprii despre baasism mi se pare un lucru hazardat pentru cineva din afară, ținînd seama de drumul sinuos, cu multe contradicții interioare, cu adversități și confruntări acerbe între unele tendințe, grupuri de militanți și chiar ramuri întregi ale mișcării, manifestate de-a lungul timpului. Mai important, după opinia mea, este de precizat faptul că acolo unde a ajuns la putere, mișcarea

baasistă s-a dovedit un element real de progres, de dezvoltare economică și socială, de ridicare culturală a maselor, o forță politică acționând în interesul poporului cu rezultate remarcabile, în ciuda contestării și opoziției din partea altor forțe politice însumând diferite orientări, în special din partea forțelor retrograde, fanatic religioase.

Baasismul, ca doctrină și organizare, a văzut lumina zilei în Siria, propagându-se apoi în continuare și în unele țări arabe din vecinătate; el a fost construit pe temelia mișcării naționaliste tradiționale, pe ideile generale ale arabismului.

Mișcarea naționalistă din Siria, al cărei principal exponent a devenit în decursul timpului Partidul Baas Arab Socialist, își are sorgintea în societățile secrete înființate în primele două decenii ale secolului XX, în scopul luptei împotriva dominației otomane, pentru libertatea și independența arabă. Aceste societăți secrete — „Al Qahtaniya” (1909—1911), „Al Fatât” (1911—1920) și „Al Ahd” (1914—1920) au dat multe jertfe în perioadele lor de activitate, un număr însemnat de militanți fiind condamnați la moarte și executați de autoritățile turcești de ocupație, îndeosebi în anii primului război mondial.

După destrămarea Imperiului otoman și trecerea Siriei sub mandat francez, ca forță politică naționalistă mai importantă s-a afirmat, între 1920—1932, partidul Istiqlal. Din acest partid, înclinat la un moment dat să colaboreze cu autoritățile mandatare, s-a desprins în 1932 un grup de intelectuali radicali, creînd „Liga de acțiune naționalistă”, prima formațiune politică de tendință panarabă laică, la care vor adera nu numai sirieni, dar și libanezi, îndeosebi din rîndul comunităților creștine. În 1939, „Liga de acțiune naționalistă” cunoaște un proces de destrămare datorită faptului că secretarul general al organizației a început să colaboreze și el cu autoritățile mandatare. Un militant de vază al Ligii, profesorul de filozofie Zaki Al-Arsouzi, a constituit atunci o nouă grupare politică — Partidul naționalist arab căruia îi va succeda la scurt timp Partidul Baas Arab (partidul renașterii arabe).

Zaki Al-Arsouzi, originar din sandjakul Alexandrette — cedat în 1939 de francezi Turciei, — s-a instalat la Damasc adunînd în partidul său profesori, studenți și elevi din orașele marginale ale țării, îndeosebi din provincia pierdută, dar stabiliți în capitală. Arsouzi aparține comunității alauite, ce populează zona de nord-vest

a Siriei, precum și literalul mediteranean. Alaiiții sau nosairisii, cum li se mai spune, s-au desprins din ramura șiită a religiei musulmane cu secole în urmă, formînd un cult aparte în care sînt amestecate elemente islamice, gnostice, inclusiv creștine. Ei au jucat și joacă un rol important în viața politică și socială a Siriei, președintele Hafez Al-Asaad, ca și alți conducători de frunte ai statului, armatei și partidului Baas fiind ieșiți din această comunitate. (În Siria, majoritatea populației este constituită din musulmani suniți și alaiiți. Aproape 10 la sută sînt creștini : ortodocși, iacobiți, armeni gregorienii, greco-catolici, catolici maroniți, chaldeeni catolici etc. Circa 200 00 de locuitori aparțin comunității druze din regiunea muntoasă de la sud-est de Damasc cunoscută sub numele de Djebel druz, iar în nordul țării un număr egal — comunității kurde.)

Rupînd cu vechile concepții panarabe ținînd de islamism, Zaki Al-Arsouzi considera că principalul element constitutiv al comunității naționale arabe îl formează limba și nu religia, limba fiind aceea care determină comportarea specifică a ansamblului comunității arabe. Conform ideilor sale, epoca de aur a arabilor se situează în perioada preislamică „Jâhiliya“, în timp ce un alt teoretician al naționalismului arab, Michel Aflak (creștin-ortodox), considera islamul drept religia națională a arabilor, catalizatorul forțelor latente ale arabismului. Michel Aflak și Salah Bitar (musulman sunit), formați la Universitatea din Paris, ambii profesori la un liceu din Damasc, și-au regrupat discipolii în gruparea „Al Ihyâ al Arabi“ (Reanimarea arabă), pentru a forma apoi cu partizanii lui Zaki Al-Arsouzi, în anul 1943, partidul Baas arab (renașterea arabă). Curentul arsouzist, taxat drept „extremism marxist“ de adversarii săi, va continua să joace mult timp un rol de frunte în sinul partidului Baas, ca de altfel și personalitatea lui Zaki Al-Arsouzi cu influență în rîndurile unei importante părți a ofițerilor superiori baasiști, pînă la decesul său survenit în anul 1968.

Primul manifest al mișcării „Baas Arabe“, în care sînt expuse ideile naționalismului arab, așa cum fuseseră formulate de liderii săi tradiționali, este difuzat în iulie 1943. Doi ani mai tîrziu se prezintă autorităților o cerere de recunoaștere oficială a Baas-ului ca organizație politică. În iulie 1946 apare primul număr al ziarului „Al-Baas“, interzis foarte curînd de autorități. Baas-ul începuse să se închege ca partid politic încă din 1943 la Damasc, unde

era centrul său principal, precum și la Homs, Alep și Lattakia, dar congresul de constituire se va desfășura abia în aprilie 1947. La acest prim congres au fost invitați toți membrii mișcării baasiste și la deschiderea lucrărilor sale, în cafeneaua „Al Rașid“ din Damasc, vor fi prezente două sute de persoane.

Comunicatul de încheiere a congresului constitutiv publicat la 7 aprilie 1947 — dată ce se aniversează ca momentul principal al întemeierii partidului Baas — prezenta în mod detaliat constituția (programul și statutul) partidului. Doctrina partidului Baas era rezumată prin deviza „Unitate — socialism — libertate“ și profesiunea de credință : „O singură națiune arabă cu misiune veșnică“. Două idei fundamentale sînt dominante. Prima : „arabii formează o singură națiune ; patria arabă constituie o unitate politică și economică ; națiunea arabă formează o unitate culturală ; patria arabă aparține arabilor“. A doua mare idee este lupta împotriva colonialismului și acoliților acestuia. Baasismul consideră că : „Omenirea formează un ansamblu ale cărui interese sînt solidare și deci valorile și civilizația sînt comune. Arabii au îmbogățit civilizația mondială și s-au îmbogățit la rîndul lor de la aceasta“. Principiile generale ale baasismului ca organizație politică sînt enunțate în modul următor : partidul Baas este un partid arab universal, cu ramificații în toate țările arabe ; partidul Baas este un partid național ; el crede că naționalismul constituie o realitate vie și veșnică. Ideea națională la care se referă partidul reprezintă voința poporului arab de a se elibera și uni ; partidul Baas este un partid socialist ; el crede că socialismul este o necesitate emanînd din însuși caracterul naționalismului arab. Partidul Baas este un partid popular ; el crede că suveranitatea și proprietatea poporului constituie singura sursă a puterii ; valoarea statului rezultă din voința maselor. Partidul Baas este revoluționar ; el luptă pentru a uni pe toți arabii într-un singur stat independent.

În ceea ce privește orientările diverselor sectoare ale vieții țării, baasismul consideră că : regimul statului arab trebuie să fie un regim parlamentar constituțional ; politica externă se inspiră din interesele naționalismului arab ; avuția națională este proprietatea națiunii ; proprietatea agricolă este limitată ; muncitorii vor participa la gestiunea întreprinderii lor ; munca este o obligație ; va fi promovată o cultură generală națională, arabă, liberală, progresistă,

umanistă ; o amprentă națională arabă va marca toate aspectele vieții intelectuale, economice, politice, arhitecturale și artistice ; învățămîntul constituie una din funcțiile exclusive ale statului și este gratuit.

Partidul Baas se dezvoltă după congresul de constituire din 1947 în toate regiunile Siriei, participînd pentru prima oară la un guvern în 1949, în timpul regimului generalului Sami Al-Hinnawi. În aceeași perioadă reapare și ziarul „Al Baas“ suspendat de regimurile anterioare. La sfîrșitul anului 1952, Partidul arab socialist condus de Akram Al-Hourani, lider politic populist cu orientare net anti-feudală, fuzionează cu partidul Baas și de atunci subzistă denumirea, pe care acesta o va purta în continuare de Partidul Baas Arab Socialist.

În 1954 are loc, la Homs, al doilea Congres național (interarab) cu participarea reprezentanților secțiunilor înființate între timp și în alte țări arabe. Este aleasă o conducere națională a partidului formată din trei sirieni, doi iordanieni, un irakian și un libanez, fiind creat și postul de secretar general al partidului, pe care-l va ocupa Michel Aflak. În perioada uniunii statale egipteano-siriene, partidul Baas, care sprijinise cu toate forțele sale acest act, cunoaște o perioadă de grave disensiuni, fiind amenințat de dispariție în urma hotărîrii liderilor tradiționali de a-l dizolva în 1958 la sugestia lui Nasser, președintele statului unitar (R.A.U.) și al organizației unice din Egipt, Uniunea națională. După decizia de dizolvare, militanții baasiști sînt îndepărtați treptat din funcțiile de conducere ce le ocupau în administrație și armată sau mutați în regiuni periferice. La alegerile pentru organele Uniunii naționale s-a întreprins o adevărată campanie împotriva militanților baasiști, organizația politică unică ce tocmai se înființa în provincia de Nord a R.A.U. (Siria) fiind dominată de la început de elemente reacționare. Rolul preponderent în aparatul de guvernare a fost încredințat serviciului de contrainformații al armatei care a comis diverse excese. Totodată s-a semnalat o puternică recrudescență a reacțiunii religioase fanatice, disimulată sub sloganul luptei împotriva comunismului.

Între timp, la Cairo, unde se aflau permutați mai mulți ofițeri baasiști din Siria, a luat ființă, în secret, un comitet militar, paralel cu refacerea clandestină a partidului civil și în țară. Între 27 august și 1 septembrie 1959 a avut loc al treilea congres al partidului care a ales o nouă conducere. Al patrulea congres, ținut la Beirut în 1960, va

condamna hotărîrea de dizolvare a partidului, lansînd critici la adresa regimului unionist așa cum acționa el pe teritoriul sirian. La 28 septembrie 1961, cînd s-a desfășurat lovitura de stat militară consemnînd separarea Siriei de Egipt, o parte din militanții baasiști au aprobat acest act, iar o altă parte l-au condamnat. În 1961, a fost organizată o conducere regională a partidului Baas în timp ce unii militanți baasiști deveniți în timpul uniunii cu Egiptul nasserști vor întemeia „Mișcarea unioniștilor socialiști”. Akram Al-Hourani se va retrage în 1962 din partidul Baas formînd împreună cu partizanii săi, originari în majoritatea lor din Hama, Partidul socialist arab. În același an Michel Aflak revine în fruntea comandamentului național (inter-arab) al Baas-ului în disensiune cu comandamentul regional (sirian).

La 8 martie 1963 „Comitetul militar baasist” aliat al „baasiștilor regionali” preia puterea în stat în numele Baas-ului și se impune hotărîtor în rîndurile partidului. Consiliul național al comandamentului revoluției, care luase locul guvernului răsturnat, cuprindea, alături de baasiști și pronasserști, și ofițeri cu opinii încă imprecise. Lunile următoare cunosc o nouă tensiune politică, inclusiv o încercare de lovitură de forță de tendință pronasseristă reprimată cu fermitate de Garda națională formată din tineri baasiști. Generalul Amine Al-Hafez își asumă atunci puterea civilă și militară, partidul Baas accentuîndu-și influența. Naționalizarea băncilor în 1963 și a industriei textile în 1964, a industriei petroliere și alimentare în 1965 provoacă o serie de manifestări ostile din partea forțelor reacționare, cărora noul regim le face față cu succes. La 26 aprilie 1964 se promulgă o Constituție provizorie în care se specifică că Siria este o republică democratică și socialistă, parte integrantă a națiunii arabe ; trei săptămîni mai tîrziu se formează un Consiliu prezidențial cu generalul Amine Al-Hafez ca șef de stat.

Partidul Baas Arab socialist se află instalat solid la putere, influența sa în țară devine tot mai largă, dar în interiorul său se desfășoară un puternic conflict între tendința moderată exprimată de vechii conducători și tendința radicală sprijinită de tinerii ofițeri baasiști. La 23 februarie 1966 un grup de ofițeri și civili reprezentînd curentul radical, își asumă puterea eliminîndu-i pe liderii istorici : Michel Aflak, secretarul general al partidului, generalul

Amine Al-Hafez, președintele republicii, și Salah Bitar, primul ministru. Toți aceștia vor părăsi mai devreme sau mai târziu Siria. Michel Aflak va deveni după victoria revoluției baasiste din Irak, în iulie 1968, secretarul general al Comandamentului național de la Bagdad ; Salah Bitar va emigra la Paris ; generalul Amine Al-Hafez va lua și el drumul străinătății.

Dar disensiunile din cadrul partidului Baas au continuat mai departe, amenințându-i unitatea. Un nou lider se impune atunci cu autoritate într-un moment dificil, în persoana generalului de aviație Hafez Al-Assad, ministrul apărării naționale, care în noiembrie 1970 inițiază „mișcarea de redresare“, devenind secretar general al comandamentelor național și regional ale partidului Baas și fiind ales, la scurt timp, președinte al republicii. Siria intră într-o perioadă de stabilitate, de unitate a forțelor progresiste ale țării, de dezvoltare în toate domeniile.

În martie 1972 se creează Frontul Național Progresist avînd drept forță principală Partidul Baas Arab Socialist. Din acest front mai fac parte patru organizații politice : Partidul Comunist Sirian, care din 1966 începuse să activeze legal, după o lungă perioadă de clandestinitate și sălbatice persecuții, Uniunea Socialistă Arabă, Organizația socialiștilor unioniști și Mișcarea socialiștilor arabi. Președinte al frontului este ales secretarul general al partidului Baas, iar din conducerea centrală fac parte nouă baasiști și cîte doi reprezentanți ai fiecăreia din celelalte organizații politice aderente.

La 12 martie 1973 o nouă Constituție a țării este aprobată printr-un referendum în care se specifică că „Partidul Baas Arab Socialist este partidul conducător al societății și al statului. El conduce Frontul Național Progresist activînd pentru a unifica energiile maselor și a le plasa în slujba obiectivelor națiunii arabe“. Conform prevederilor constituționale, Adunarea poporului (parlamentul) desemnează la propunerea partidului Baas candidatul la președinția republicii, pentru un mandat de șapte ani. Adunarea poporului, în care mai mult de jumătate trebuie să fie muncitori și țărani, avea în 1975 următoarea compoziție : 104 deputați din partea partidului Baas, șase deputați comuniști, șase deputați din partea Mișcării socialiștilor arabi, cîte patru deputați din partea Uniunii socialiste arabe și mișcării unioniștilor socialiști, precum și 42 de independenți. Guvernul este format de regulă pe aceeași bază.

Astfel, din cabinetul de la 1 august 1976, avînd 36 de miniştri, jumătate din portofolii fuseseră atribuite partidului Baas ; cealaltă jumătate cuprindea cîte doi reprezentanţi din partea partidului comunist, Uniunii socialiste arabe, Mişcării socialiste arabe, trei unionişti socialişti şi nouă independenţi.

Carta naţională a frontului progresist permitea activitatea doar a forţelor politice ce se încadrau în acţiunea acestuia de ridicare şi modernizare a ţării, în fapt principalele formaţiuni naţionale alături de partidul Baas. În mod obiectiv în Siria nu s-au manifestat după revoluţia din martie 1963 forţe politice de opoziţie reale, abstracţie făcînd activitatea teroristă a extremiştilor religioşi, îndeosebi a organizaţiei cunoscute sub numele de „fraţii musulmani”. Creată în Egipt în 1929, organizaţia „fraţilor musulmani” a reuşit să cuprindă un număr important de aderenţi datorită orientării sale anticolonialiste dinaintea celui de-al doilea război mondial, implantîndu-se treptat şi în alte ţări arabe, inclusiv în Siria. Organizată pe baze strict secrete, întemeindu-şi activitatea pe fanatismul religios şi preconizînd reîntoarcerea la o viaţă austeră, tradiţionalistă, menită să elimine influenţele modernizării societăţii ţărilor arabe şi folosind pentru atingerea scopurilor propuse metode teroriste, această grupare a intrat de la început în conflict cu regimurile tinerelor state independente şi în mod deosebit cu regimurile progresiste. Reprimată în Egipt cu fermitate de Nasser, în timpul vieţii sale cît şi mai tîrziu după comiterea unor atentate la Cairo, organizaţia „fraţii musulmani” a constituit un element permanent de tensiune şi în anumite regiuni din Siria. Atentatele întreprinse de membrii săi, cărora le-au căzut victime membri ai partidului Baas şi ai celorlalte partide din Frontul naţional progresist, au provocat măsuri drastice împotriva aderenţilor acestei organizaţii clandestine de fanatici religioşi, consideraţi extrem de primejdioşi pentru liniştea publică şi siguranţa cetăţenilor.

Sub conducerea Partidului Baas Arab Socialist Siria a cunoscut în anii ce au urmat după revoluţia din martie 1963 o dezvoltare remarcabilă în diverse domenii, modernizîndu-şi structurile şi înregistrînd o creştere apreciabilă a standardului de viaţă al populaţiei. O reformă agrară a redistribuit terenurile agricole, desfiinţînd moşierimea şi limitînd proprietatea ; s-au înfiinţat întreprinderi agricole

de stat și cooperative agricole de producție, în timp ce principalele întreprinderi industriale au intrat în patrimoniul public. Au fost luate măsuri largi pentru extinderea învățământului, pentru culturalizarea maselor, pentru ridicarea simultană a centrelor urbane și a satelor din toate regiunile țării.

Siria dispune de importante resurse naturale pentru a-și asigura dezvoltarea economiei : zăcăminte de petrol, rezerve bogate de fosfați, minereu de fier, o rețea hidrologică capabilă să asigure atât producerea de energie electrică, cât și irigarea unor zone întinse de pământ rodnic pentru agricultură. Și, desigur, un potențial uman harnic și iscusit. Dominația străină anterioară și situațiile tulburi survenite după dobândirea independenței au constituit însă moșteniri grele pentru Siria dornică să-și modernizeze structurile pe măsura posibilităților de care dispunea. La acestea s-au adăugat urmările războiului din octombrie 1973 care i-a pricinuit grave pierderi materiale estimate la aproape două miliarde de dolari, importante obiective economice fiind scoase din funcțiune în mai multe zone ale țării datorită bombardamentelor aeriene israeliene. În ciuda acestor pagube, economia națională a progresat rapid în anii următori, recuperînd rămănerile în urmă datorate războiului după ce obiectivele industriale, distruse sau avariate în octombrie 1973, au fost reconstruite într-un timp record.

Planurile cincinale de dezvoltare economică și socială elaborate și puse în practică după revoluția din 1963 au dat o altă față Siriei, procesul ei rapid de modernizare fiind vizibil în toate cele 56 de orașe și 6 319 sate ale țării, pretutindeni unde drumurile îți poartă pașii. Parcurgînd în decursul anilor întreaga Sirie, din Damasc la Alep și Valea Eufratului, de pe litoralul mediteranean din vest la întinsul deșert răsăritean sau în sudul agricol la frontiera iordaniană, am acumulat numeroase imagini ale vieții noi suprapuse organic în memorie, completînd imaginile vestigiilor lăsate moștenire de celebrele civilizații ale antichității, toate la un loc conturînd înfățișarea generală a țării, o împletire densă de tradiționalism și modernism. În cîteva din capitolele ce urmează voi încerca să prezint, desigur sumar, imaginea Siriei vechi și noi, tradițională și modernă, așa cum am văzut-o în cursul peregrinărilor mele pe meleagurile de legendă ale acestei țări.

De la regina Zenobia la Tadmorul de azi

La Palmyra am ajuns, pentru prima oară, pe calea aerului, zburînd peste deșertul răsăritean al Siriei, peisaj selenar, cu întinse pete gălbui, de argilă și nisip, lipsite de urme vizibile de vegetație.

Palmyra, oază în inima deșertului, este situată, în linie dreaptă, la 235 km nord-est de capitala siriană. Coborînd la aterizare peste crestele tocite ale munților înconjurători am zărit o adevărată pădure de coloane întregi sau retezate și ziduri de clădiri impunătoare, conturînd planul unui mare oraș antic. Ruinele datînd din primele secole ale erei noastre ocupă o suprafață amenajată de șase kilometri pătrați și constituie, după aprecierile specialiștilor, cel mai grandios ansamblu arheologic din lume, cu templele, galeriile, citadela, arcul de triumf, teatrul, statuile sale de tot felul aflate într-o stare de conservare destul de bună.

Cîțiva ani mai tîrziu, vizitînd din nou Palmyra, am pososit de această dată în peisajul mirific al ruinelor antice străbătînd cu automobilul o bună parte de drum prin deșert.

Era într-o seară cu lună, pe la mijlocul lui ianuarie, motiv de amplificare a fantasticului spectacol prezentat, în decorul monoton al pustiului, de inegalabilele vestigii antice. Începuse să înnopteze de-a binelea cînd, în față, ne-au apărut siluetele înaltelor coloane de piatră și arcurile maiestuoase ale porților de cetate, veghind peste îngrămădirea a numeroase relicve, mărturiile unui trecut măreț, ce se detașau pe fundalul cerului luminat de lună, în imagini de neuitat.

Capodoperele ctitorilor Palmyrei — temple, amfiteatre, lungi colonade, terme și palate — marcînd contururile unuia din marile orașe ale antichității, i-au atras, pe bună dreptate, renumele de „diamant al deșertului“.

Așezată la confluență de drumuri, important popas de caravane, în deșert, între Mesopotamia și Mediterană, oaza a fost populată din cele mai vechi timpuri, constituind un

vestit centru comercial și politic al antichității. Inscripția de pe o tăbliță de argilă, din epoca lui Hamurabi, îi menționează documentar existența cu 38 de secole în urmă. Pe timpurile acelea i se spunea Tadmor, nume sub care o găsim în epoca romană, când începe să fie denumită Palmyra, de la latinescul palma, indicînd bogăția de palmieri, prezentă dealtfel și astăzi în oază. Oraș cunoscut încă înainte de perioada dominației seleucide în Siria și a ocupației romane, Tadmorul a fost influențat puternic de ambele civilizații, fapt ce se reflectă larg în vestigiile ce pot fi admirate în prezent. Ducînd o politică de echilibru între părți, care stăpîneau Mesopotamia, și romanii, cuceritori ai Siriei, Tadmorul a reușit să-și mențină mult timp independența. Cînd Pompei a ocupat Siria, el s-a mulțumit să ceară Tadmorului un simplu tribut lăsîndu-i, însă, independența. Împăratul Hadrian i-a conferit, la începutul secolului al II-lea, titlul de oraș liber, iar, în cinstea sa, acesta își va lua numele de Hadriana Palmyre. Împăratul Septimius Sever i-a adăugat titlul de colonie romană, ceea ce scutea orașul de orice impozit. Este perioada de deplină înflorire a Palmyrei, cînd zidurile de piatră ale cetății au o lungime de 12 kilometri și sînt dotate, la fiecare 37 de metri, cu cîte un turn înalt de pază. Vast oraș în stil greco-roman, plasat în mijlocul deșertului, Palmyra devenise o metropolă a Orientului.

Caravanele de mii de cămile, încărcate cu mărfuri ale răsăritului și apusului — mirodenii, parfumuri, fildeș, mătăsuri, statuete și bibelouri, arme —, se încrucișau la antrepozitele Palmyrei. Drumurile caravelor erau pázite de celebrii mehariști palmyrieni, arcași iscusiți, gata să reprime orice încercare de jaf. Negustorii Palmyrei își aveau agenții comerciale și erau armatori la Golful Persic, iar corăbiile lor ajungeau pînă în porturile Oceanului Indian.

Momentul de maximă înflorire a Palmyrei se plasează în a doua jumătate a secolului al III-lea din era noastră, îndeosebi în timpul scurtei domnii a reginei Zenobia, figură de legendă a Orientului antic. Zenobia era soția lui Odainat, șeful organizației statale palmyriene, care, înainte de a muri în mod misterios, se pare asasinat, în anul 266, luase denumirea de „regele regilor“, titlu tradițional al

suveranilor vechiului Babilon. Wabballat, moștenitorul tronului, fiind copil încă la dispariția tatălui său, stăpînă deplină a cetății devine regina Zenobia, femeie energică și plină de ambiții. Sub domnia sa, oștile Palmyrei creează un adevărat imperiu cucerind, rînd pe rînd, în decurs de cinci ani, Siria, Asia Mică, Egiptul. Zenobia își ia titlul de Augusta, fiului său i-l dă pe cel de Augustus. Romanii răspund însă repede sfidării și legiunile împăratului Aurelian se îndreaptă în anul 271 spre capitala noului imperiu. După un asediu prelungit, cetatea cade, regina Zenobia este prinsă în timp ce fugea spre Eufrat și va face parte din cortegiul triumfal al lui Aurelian la întoarcerea acestuia la Roma. O răscoală a palmyrienilor, cîțiva ani mai tîrziu, aduce distrugerea fortificațiilor și decăderea, cetatea nemaiputînd ajunge niciodată la gloria și prosperitatea cunoscută în trecut. Cu timpul, după încercările nereușite ale bizantinilor și apoi ale arabilor de a reda acesteia locul în comerțul caravanier, Palmyra este părăsită aproape în întregime, mai cu seamă după ce, în secolul al X-lea un cutremur de pămînt dărimă o bună parte din clădiri. Doi călători englezi, H. Dawkins și R. Wood, scriu în cartea lor „Ruinele Palmyrei” — apărută la Londra în 1753 — că vizitînd vestigiile antice au întîlnit locuind acolo doar 18 familii.

Ce se poate vedea astăzi la Palmyra ? Ce a mai rămas din celebrele construcții antice ?

Mai întîi, templul lui Baal, înălțat pe o esplanadă cu laturi ce depășesc 200 de metri fiecare. Esplanada era înconjurată de ziduri continue, avînd porticuri monumentale susținute de șiruri duble de coloane corintiene, pe fiecare dintre cele patru laturi. Complexul arhitectural este format din templul propriu-zis, altarul de sacrificiu, bazinul de purificare, sala de banchete. Rămășițe ale basoreliefurilor, reprezentînd scene din viață, decorațiuni florale, frunze și ciorchini de struguri, împodobesc ruinele templului. În apropierea acestuia, se pot admira ruinele unui alt templu, aflat pînă în 1963 sub nisipul deșertului. Este vorba de templul lui Naba, asemănător templelor corintiene, dedicat lui Atargatis, zeiță siriană, cunoscută în epoca romană sub numele de Dea Syra. În vecinătatea sa se înalță un impo-

zant arc de triumf, flancat de două arcade, prin care se intră pe aleea „Marii Colonade“, ansamblul cel mai spectaculos al Palmyrei. Aleea, pavată cu dale mari, este străjuită pe întregul său traseu, măsurînd un kilometru, de sute de coloane, înalte de zece metri, dintre care foarte multe bine conservate pînă în zilele noastre. De-a lungul acestei alei se înșiruiău numeroasele magazine ale vremii, cu mărfuri aduse de caravanele de cămile de la distanțe impresionante. Pe latura stîngă a „Marii Colonade“ întîlnim teatrul Palmyrei, destul de bine păstrat, și, ceva mai departe, „Agora“ — piața publică unde se strîngeau locuitorii orașului pentru a hotărî asupra destinului lui. Între teatru și Agora se află clădirea Senatului, forul diriguitor al cetății perioade îndelungate de timp. Teatrul, dezgropat în 1952, are o scenă de 48 de metri cu o adîncime de 10 metri. Agora era împodobită cu statui ale demnitarilor orașului — militari, senatori, șefi de caravane, funcționari —, unele dintre ele rămase intacte pînă în zilele noastre. Aici se afla și o sală de banchete la care se participa cu „tichet de intrare“, o tăbliță de argilă avînd, pe o parte, imaginea donatorului festinului și, pe cealaltă parte, divinitatea onorată. (Astfel de tăblițe pot fi văzute în vitrinele muzeului arheologic al Palmyrei.) La intrarea sudică a Agorei a fost găsită, cu ani în urmă, o stelă uriașă, purtînd inscripții în greacă și palmyriană, cunoscută sub numele de „Legea fiscală a Palmyrei“, document istoric de mare valoare, care oferă detalii prețioase asupra vieții comerciale și administrative a cetății.

Lista monumentelor Palmyrei este încă lungă. Ea cuprinde și alte temple mai mici ; tabăra lui Dioclețian de la începutul secolului al IV-lea, de fapt un adevărat oraș al cărui plan corespunde cu acela al celebrului palat-cetate construit de împăratul roman la Split, pe țărmul Adriaticei, unde și-a avut un timp reședința ; terme, apeducte, fortificații. Ar mai fi de menționat încă, din noianul de monumente ale Palmyrei, cele opt coloane înalte din partea estică, a doua și a treia purtînd statuile reginei Zenobia și a soțului său Odainat, cu inscripțiile următoare : „Statuia lui Septimia Bat-Zabbai (în palmyriană : doamna cu părul lung) ilustrisimă și pioasă regină. Excelențele

lor Septimii Zăbda, generalissim și Zabai, guvernator militar al Tadmor-ului i-au ridicat-o doamnei lor în luna august a anului 582 (271).“ Sub statuia lui Odainat, plătită de aceleași personaje militare, se află următorul text: „Statuia lui Septimius Odainat, Regele Regilor și Corector al întregului Orient...”

Și, desigur, n-ar putea fi omise din această enumerare, destul de sumară, nici uimitoarele monumente din „Valea mormintelor“, clădiri-turn cu patru etaje împodobite cu picturi murale, basoreliefuri și statuete, în care se intră prin porți artistic meșteșugite, fiecare „casă“ fiind un cavou de familie, folosit de mai multe generații. Mormintele-turn de la Palmyra reprezintă o creație arhitecturală originală, fără corespondent în lume.

După cel de-al doilea război mondial, când Siria și-a cucerit independența de stat, noile autorități au luat măsuri și au alocat fonduri importante pentru a pune în circuitul turismului cultural internațional admirabilele vestigii arheologice de la Palmyra. Prin grija lor Palmyra s-a dezvoltat în ultimii ani ca un centru turistic de primă importanță. Pe lângă vechiul hotel „Zenobia“, datînd de mai multe decenii, a fost construit modernul hotel „Mérîdien“ cu două sute de camere, clădire proiectată în stilul arhitectonic amintind de castelele arabe de vînătoare, ale Evului Mediu, din deșert. Începînd din 1961, în mijlocul Palmyrei s-a amenajat în mod adecvat un cuprinzător muzeu arheologic în care vizitatorii au posibilitatea să urmărească istoria completă a orașului antic și să admire piese de o inestimabilă valoare. Două șosele de interes național rezolvă problema accesului la Palmyra dinspre Damasc. Una, directă, care taie deșertul în diagonală, alta deviată la Homs, din autostrada Damasc-Alep. Societatea de aviație siriană are, de asemenea, cîteva curse aeriene pe săptămînă, distanța Damasc — Palmyra fiind acoperită în 25 de minute. După cum îmi spuneau responsabilii locali, numărul vizitatorilor străini este în continuă creștere, an de an, fapt ce a necesitat și necesită noi amenajări de ordin turistic.

Vizitînd Palmyra sau Tadmor, cum i se spune în arabă, am căutat să deslușesc alături de peisajul trecutului antic

și contururile vieții de azi a oamenilor deșertului ce trăiesc dincolo de celebrele ruine, cultivînd ogoarele oazei cu grîu, orz și bumbac, îngrijind plantațiile de măslini și curmali, mîinînd dintr-un loc într-altul, prin deșert, în căutarea oricărui fir de vegetație, turme de oi și capre.

În districtul Palmyra, una din cele șase diviziuni administrative ale mohafazatului (guvernoratului) Homs, trăiesc 30 000 de oameni, două treimi dintre ei locuind în orașelul ce poartă numele vestitei cetăți antice. O parte sînt beduini sedentarizați, ocupîndu-se cu creșterea animalelor sau cu lucratul pămîntului irigat cu ajutorul moto-pompelor ce aduc la suprafață apa de la 50—60 de metri adîncime, în cadrul a 18 cooperative agricole existente în district. Un număr important de locuitori ai Palmyrei muncesc la minele de fosfați din zonă, situate cam la 50 km depărtare, acolo unde se pune în valoare marea bogăție naturală a Siriei, care face să rodească mai bine ogoarele, constituind, în același timp, și o marfă foarte căutată la export.

Primul complex de exploatare a fosfaților din districtul Palmyra, de la Kneiffis, a fost organizat și pus în funcțiune, în cooperare cu țara noastră, cu sprijinul unor specialiști și tehnicieni români. Cooperarea româno-siriană în domeniul fosfaților s-a dezvoltat, materializîndu-se și în alte obiective, cum ar fi silozurile și instalațiile de încărcare a fosfaților din portul mediteranean Tartous, unde „aurul cenușiu“, extras la Kneiffis, ajunge încărcat în autocamioane grele, modernele caravane motorizate avînd de străbătut peste 300 de kilometri, din mijlocul deșertului pînă la țarmul mării. O altă mărturie a colaborării fructuoase dintre România și Siria în industria fosfaților o constituie impunătoarea construcție a uzinei de superfosfați, din imediata vecinătate a capitalei guvernoratului Homs, unul din marile proiecte economice ale Siriei de azi.

Homs, al treilea oraș al Siriei, vechea Emesa din antichitate, astăzi cu o populație de 250 000 de locuitori (în întreg guvernoratul trăiesc un milion de oameni), a devenit în ultimii ani unul din cele mai importante centre industriale ale țării. La construcția uzinei de triplu superfosfați, cu o capacitate de 450 000 tone anual, ce își oglindește

contururile în apele marelui lac Homs, au participat sute de ingineri, tehnicieni și muncitori români, cimentînd prietenia tradițională dintre țările și popoarele noastre, materializată concret printr-o rodnică cooperare pe multiple domenii, în mai toate colțurile Siriei. Despre această cooperare mi s-a vorbit cu căldură atît pe șantierul construcției uzinei de triplusuperfosfați, cît și la sediul organizației Partidului Baas Arab Socialist din guvernoratul Homs, unde, în cadrul unei întîlniri cu factorii locali de răspundere, au fost aduse cele mai frumoase elogi colaboreării româno-siriene, evidențiindu-se sentimentele reciproce de puternică prietenie în care s-a lucrat la ridicarea importantului obiectiv industrial din acest oraș.

Reîntorcîndu-ne la cele văzute la Palmyra n-aș putea să omit interesanta discuție avută aici cu secretarul comandamentului districtual al partidului Baas și cu președintele cooperativei agricole și, în același timp, conducător al organizației locale a Uniunii Tineretului Revoluției, oameni dîrzi ai deșertului, de filiație beduină, care mi-au înfățișat, cu modestie, realizările actuale și proiectele de viitor, vizînd să transforme, pe toate planurile, viața aspră a locuitorilor din această zonă, oarecum izolați de restul țării, unde lupta pentru existență a constituit o grea preocupare din cele mai vechi timpuri.

Însemnele noului se văd în Tadmorul (Palmyra) zilelor noastre pretutindeni, fie că te întîlnești pe stradă cu grupuri de băieți și fete, în frumoase uniforme școlare ; fie că vizitezi proaspăta fabrică de covoare orientale sau modernul magazin universal unde servesc numai femei, fapt inimaginabil înainte de revoluția din 1963 ; fie că iei cunoștință de pepiniera din marginea orașelului unde se pregătesc sute de mii de puieți de eucalipti, pentru a fi transplantați în deșert ; fie că asîști la un meci de fotbal, baschet sau volei cu participarea echipelor clubului sportiv Tadmor din localitate. Am distins în deșert de-a lungul șoselei dinspre Homs și alte însemne ale transformărilor din ultimii ani : tractoare și autocamioane lîngă căsuțele beduinilor sedentarizați sau lîngă corturile păstorilor nomazi ; mici plantații de cași și piersici, udate de pompe

cu motor și chiar ogoare irigate acoperite de peria verde a griului de toamnă, imagini inedite în pustiul altădată atât de neprimitor. Sînt dovezi concludente ale faptului că, dincolo de ruinele anticei Palmyra, ca, dealtfel, în întreaga Sirie, suflul constructiv a făcut să înflorească o viață nouă, înscrisă pe coordonatele progresului economic și social, în interesul poporului, pentru bunăstarea și fericirea sa.

În valea Eufratului

Zaidal este un sat cu vreo cinci mii de locuitori situat în apropierea orașului Homs. Desigur una din așezările rurale mai mari din Siria unde satele, în general, nu ajung la asemenea proporții. Vizitînd Siria în iarna lui 1979, am poposit la Zaidal într-o seară de ianuarie, destul de caldă comparativ cu clima din Europa, oamenii umblînd obișnuit în haină și după căderea nopții. Făceam parte dintr-o delegație a Asociației de prietenie româno-siriană. Și aici ca pretutindeni pe pămîntul sirian am fost primiți cu ospitalitatea tradițională, pe care personal o cunoșteam destul de bine, gazdele organizînd în cinstea noastră un foarte colorat spectacol folcloric cu dansuri și cîntece populare. Mai trecusem pe lîngă Zaidal în cursul altor călătorii observînd aspectul îngrijit și prosper al satului, dar mă opream acum pentru prima oară acolo. În atmosfera de caldă prietenie ce se stabilise imediat după sosire, cînd fusesem întîmpinați de o mulțime de oameni, tineri și bătrîni, factorii locali de răspundere ne-au povestit multe amănunte despre viața acestei localități, cu populație majoritară creștină, al cărei nivel de civilizație modernă se distingea de la prima vedere.

Locuitorii făceau o agricultură intensivă, cultivînd pe terenuri irigate, cu ajutorul a 60 de motopompe, diverse legume, alături de plantații întinse de migdali și viță de vie, suprafața totală însumînd peste cinci mii de hectare. În sat exista o întreprindere de vinificare care îmbutea un excelent vin roze, coniac local și nelipsitul arak, bău-

tura tradițională în zona mediteraneană a Orientului Mijlociu.

Spectacolul folcloric, care ne încântase pur și simplu prin frumusețea, sa, s-a încheiat cu imnul partidului Baas cântat de toată asistența la unison. Secretarul comandamentului local al acestui partid și președintele Uniunii țăranilor, puternica organizație de masă prezentă în fiecare din satele siriene, ne-au explicat că prosperitatea localității lor a devenit mai evidentă după măsurile luate de regim pentru ridicarea rapidă a așezărilor rurale de pe întregul teritoriu al țării. Fără îndoială, nivelul de viață al țăranilor din Zaidal că și aspectul localității lor nu constituie etalonul satului sirian în general ; există în Siria regiuni cu sate asemănătoare ca prosperitate pe fișia fertilă a litoralului mediteranean, pe valea fluviului Oronte la nord de Alep și în alte câteva zone mai mănoase ; dar o mare parte din așezările rurale siriene, îndeosebi din părțile mai aride, rămân la distanță deși pretutindeni se poate observa un progres cert comparativ cu trecutul. Reforma agrară întreprinsă de regimul baasist a asigurat pământ de lucru masei țărănești altădată exploatată de marii latifundiați ; pentru modernizarea agriculturii a fost construită o uzină de mașini agricole lângă Alep care din 1972 produce circa 2 500 de tractoare anual ; se execută mari lucrări de irigații, s-au constituit întreprinderi agricole de stat și cooperative de producție în numeroase sate ; procentul general de ridicare a agriculturii se află în plină desfășurare.

Mai mult de jumătate din populația Siriei trăiește la sate, lucrează în agricultură. În zona Eufratului și pe câmpia sudică rodesc holde de grâu și orz. Pe țărmul Mediteranei se înșiruiesc plantațiile de citrice, măslini și smochini. În zona dintre Alep și mare întilnim arborele de fistic, cu alunele sale căutate peste tot la preț bun, și câmpuri cu tutun de calitate superioară. Principala bogăție agricolă a țării o constituie, însă, bumbacul cultivat pe suprafețe importante. Anual, 400 000 tone de „aur alb“ iau drumul fabricilor de egrenat, răspândite în întreaga zonă dintre Damasc și Alep și, apoi, o cantitate însemnată se trimite uzinelor textile, proprietăți ale statului, în continuă modernizare.

Pentru dezvoltarea agriculturii siriene un rol deosebit de important îl are marele proiect de drenare și amenajare a văii Eufratului și a afluenților săi Balikh și Khabour, din zona de nord a țării. Punctul nodal al acestui proiect îl constituie centrul hidro-energetic de la Al Saura, unde apele Eufratului sînt oprite de un impresionant baraj, în spatele căruia s-a format în acești ani un imens lac de acumulare.

De la Damasc la Al Saura drumul prin văzduh durează cam o oră, survolînd peisajul deșertului din răsăritul Siriei, unde așezările umane sînt extrem de rare, în cele mai multe cazuri simple popasuri ale triburilor de beduini. Călătoream pentru a doua oară la Al Saura, tînărul oraș al constructorilor giganticului baraj hidroenergetic de pe Eufrat. Mai vizitasem aceste meleaguri în vara lui 1973, cu prilejul ceremoniei ce a avut loc în momentul zăgăzuirii apelor marelui fluviu, desfășurată în prezența președintelui republicii, a guvernului și a unei mulțimi entuziaste de o sută de mii de oameni veniți de la mari depărtări pentru a saluta importantul eveniment.

Orașul născut pe locul unui sat fără importanță în primii ani după începerea construcției barajului și care ajunsese în primii cinci ani la 40 000 de locuitori și-a schimbat, în ziua ceremoniei, numele inițial de Tabka în Al Saura, cuvînt ce în limba arabă înseamnă Revoluția. Denumire semnificativă pentru procesul de transformare înnoitoare cunoscut de această regiune periferică. Înainte de construirea barajului, apele Eufratului, umflate peste măsură în primăverile ploioase, inundau valea fluviului, lată de 12 kilometri, distrugînd culturile și așezările modeste din zonă. Cu toate că pămîntul este roditor, această parte a nordului Siriei constituia una din regiunile rămase mult în urmă față de restul țării, populația sa, destul de rară, trăind izolată într-un sistem patriarhal bazat pe apartenență tribală.

Regularizarea apelor fluviului, folosirea lor pentru producerea energiei electrice și pentru irigarea terenurilor, de-a lungul văii, prezintă, de aceea, împreună cu însemnătatea sa strict economică și una foarte profundă, de ordin social, urmărind ridicarea rapidă, modernizarea pe scară largă, din toate punctele de vedere, a nordului țării.

Construcția barajului a început în 1968. Cinci ani mai târziu, apele fluviului erau zăgăzuite, formîndu-se un mare lac de acumulare, cu o suprafață de 630 kmp, care a primit atunci denumirea de Al-Assad. Proporțiile barajului sînt și ele impresionante : 4 500 metri lungime, 512 metri lățime la bază și 19 metri la vîrf, 60 de metri înălțime. Marea hidrocentrală de la baraj dispune de opt turbine cu o capacitate totală de 800 MW care poate furniza Siriei de patru ori mai mult curent electric decît producea țara, în total, înainte de intrarea sa în construcție.

Proiectul de dezvoltare a văii Eufratului prevede, de asemenea, amenajarea în final pentru agricultură a 640 000 de hectare. În cursul ultimei călătorii la Al Saura am avut prilejul să întîlnesc un grup de specialiști români în hidroameliorații, care lucrau de mai mult timp la proiectele de fertilizare a văii Eufratului. Dealtfel, specialiștii români au fost printre primii străini solicitați să participe la lucrările din acest domeniu, în nordul Siriei. Încă din 1973, societatea „Romagrimex“ a încheiat un contract cu partea siriană pentru întocmirea unui proiect de hidroameliorații pe 27 000 ha și chiar în acel an un grup de specialiști români s-au instalat la Rakka, oraș situat la 50 km est de baraj, unde se află și administrația generală a programului de amenajare a văii fluviului Eufrat. Ulterior, alte grupuri de tehnicieni români au poposit în valea Eufratului, continuînd lucrările începute și punînd în valoare alături de colegii lor sirieni perimetre de teren redat agriculturii. Mi s-a întîmplat să discut adeseori în Siria cu simpli cetățeni sau cu persoane de răspundere, inclusiv cu ministrul Barajului de pe Eufrat, despre activitatea specialiștilor și tehnicienilor români de la lucrările de amenajare a terenurilor pentru agricultură din zona respectivă. Aprecierile au fost întotdeauna calde. Și cînd aurul holdelor de grîu și argintul cîmpurilor de bumbac vor acoperi larga vale a marelui fluviu, amintirea conlucrării cu specialiștii și tehnicienii români, ce au muncit aici ani și ani de-a rîndul, va dăinui în memoria locuitorilor regiunii ca o prețioasă contribuție la edificiul prieteniei româno-siriene, întărit continuu printr-o rodnică cooperare în diverse domenii, printre care și în direcția dezvoltării agriculturii siriene.

Bătrînul și tînărul Alep

Despre Alep se spune că este orașul cu cea mai lungă continuitate istorică. Inscriptiile descoperite pe locul anticei cetăți Ur menționează numele de Halap încă din mileniul al treilea înaintea erei noastre. Și alte izvoare arheologice atestă Alepului o civilizație urbană continuă, începînd de acum 5 000 de ani. Primele inscripții îl indică ca fiind capitala unui înfloritor regat denumit Yamhad, care se întindea pînă la țărmurile Mediteranei. Cu un mileniu și jumătate mai tîrziu îl găsim sub stăpînire hittită. Urmează huriții, oștile faraonilor egipteni, mitanienii veniți din Mesopotamia, din nou hittiții, apoi asirienii, neobabilonienii, perșii, grecii lui Alexandru Macedon, romanii, arabii, bizantinii, cruciații, sarazinii lui Saladin, mongolii, mamelucii din Egipt, neamuri și semînții fără număr, războinici sau negustori, constructori sau jefuitori, fiecare adăugînd noi monumente gloriei orașului sau contribuind la distrugerea lor.

La începutul secolului al XVI-lea, Alepul a intrat sub dominația otomană, devenind unul din cele mai importante centre comerciale ale imperiului, aici fiind depozitate și efectuîndu-se schimburile de mărfuri între Europa, țările Orientului Mijlociu, Indii și Africa. Caravane de cîte o mie de cămile soseau din Golf sau de la Bagdad, încărcate cu baloturi de covoare persane, mătăsuri și mirodenii, pentru a se reîntoarce cu brocarturi, argintărie filigranată și săbii de Damasc, cristaluri și oglinzi venețiene, arme de foc, praf de pușcă. Oraș arab, Alepul medieval adăpostea în hanurile sale negustori de toate națiile, se vorbeau toate limbile pămîntului ; călătorii timpului îl descriu în culori vii, animat, vesel și pestriț, cu trepidantă activitate comercială.

Cum arată Alepul astăzi ? Ce a mai păstrat din faima și monumentele Evului Mediu și ce a adăugat ?

Venind de la Damasc pe autostrada de 355 km ce leagă între ele cele două mari centre urbane siriene, prima impresie pe care i-o oferă Alepul călătorului — atunci cînd

străbate noile cartiere Aziziye și Hamidiye, construite în ultimul timp chiar la intrare — este aceea a unui oraș modern cu blocuri de locuințe și bulevarde spațioase, luminate de lămpi fluorescente și mărginite de spații verzi și arbori ornamentali. Dar Alepul, oraș cu aproape un milion de locuitori în prezent, conservă încă multe vestigii ale trecutului medieval : case cu balcoane din lemn sculptat și geamificuri multicolore, curți interioare avînd în mijloc fîntîni de piatră în stil arab, ulițele strîmte ale artizanilor cu ateliere pe trotuar în fața prăvălioarelor unde sînt înghesuite obiecte meșteșugite artistic.

Pe o colină dominînd orașul în partea sa centrală se află Citadela, gloria arhitecturii militare arabe, cea mai spectaculoasă lucrare de acest gen ce s-a păstrat pînă în zilele noastre. În fortăreața cu ziduri înalte, înconjurată de un șanț lat de 30 de metri se intră pe un pod cu opt arcade, străjuit de turnuri masive, cu porți metalice împodobite cu lei și dragoni. Din cele mai vechi timpuri, pe această colină s-au aflat cetăți și palate ale stăpînilor orașului. Dar actuala citadelă a fost construită în secolul al XII-lea, fiind locuită de El Zaher Ghazi, fiul sultanului Saladin, și de ostașii lui de pază.

În imediata apropiere a Citadelei se află celebrul bazar acoperit al Alepului ce dăinuie în înfățișarea sa arhitecturală de multe secole. Străduțele sale pietruite și cu tavan boltit însumează zece kilometri în lungime, și pe ele vezi adeseori trecînd agale măgăruși încărcăți cu baloturi grele, mînați de cîte un copil în blugi și bluză de croială modernă sau de vreun bătrîn cu barbă albă pînă la brîu, cu halat dungat, peste gleznă, și fes roșu pe cap. Fiecare străduță reprezintă o branșă comercială ; în prăvălioarele medievale luminate de firme cu neon se vînd țesături de tot felul ; pe o străduță vecină sînt mici magazine de covoare ; există ulițe ale negustorilor de fistic sau alune turcești, cafea și ceai, mirodenii diverse, sticlărie colorată și tăvi cizelate cu ciocanul, dulciuri și fructe, măcelării expunînd la vedere hălci grase de berbec și carne tocată cu satîrul ; apoi ulițele zgomotoase ale zarzavagiilor care, ca peste tot în Orient, își cîntă marfa bătînd ritmic din palme pentru a atrage cumpărătorii.

De dimineață și pînă dincolo de lăsarea serii, bazarul — în mijlocul căruia pot fi admirate construcțiile monu-

mentale ale vechilor caravanseraiuri, cu portaluri în carouri albe și negre, hanurile unde odinioară trăgeau negustorii apusului și răsăritului — cunoaște o animație continuă, și azi ca și cu secole în urmă, evidențiind vocația comercială a Alepului dintotdeauna.

Aspectul de mare centru comercial al Alepului depășește cu mult zona bazarului, magazine noi și vechi ocupînd bulevarde și străzi întregi. Peste tot, restaurante atrăgătoare în care poți mânca „kebab orfali“ — chifteluțe din carne tocată, cu ceapă, mentă și pătrunjel, fripte pe frigări între tomate mici și rondelle de pătlăgele vinete ; kebbe — pastă din carne crudă de berbec și grîu zdrobit mărunț peste care se toarnă ulei de măsline ; pilafuri cu migdale prăjite și stafide — și multe alte specialități culinare alepine ; alături, cofetăriile ce etalează în vitrine sarailii, bacleavale, cataifuri, pateuri cu migdale și, bineînțeles, tot felul de prăjituri cu fistic, fiindcă zona Alepului este patria fisticului, acest arbore cu ramuri contorsionate și frunze lucioase, ale cărui alune se exportă în multe țări ale lumii.

Alepul industrial ocupă din ce în ce mai mult spațiu în economia orașului. Apropierea cîmpurilor cu bumbac a făcut să se dezvolte în acest oraș o puternică ramură textilă ce se extinde acum în noua zonă industrială din partea de est a orașului. Fabricile de tutun, o altă branșă tradițională, produc milioane de țigări zilnic. Dar alături de aceste ramuri mai vechi au apărut și altele noi cum ar fi producția de tractoare și mașini agricole.

În cursul ultimei vizite la Alep am poposit cîteva ore și pe șantierul mării fabrici de ciment ce se construia în acel timp, în imediata apropiere a orașului, la Sheik Said, despre care sirienii ne spuneau cu multă mîndrie că este cea mai mare întreprindere de acest gen din Siria și chiar din întregul Orient Mijlociu, fiind programată pentru o producție zilnică de 3 000 de tone ciment tip Portland. Acest important obiectiv industrial al dezvoltării economiei siriene a fost construit în cooperare cu România, sute de ingineri, tehnicieni și muncitori români participînd la ridicarea întreprinderii și montarea utilajului livrat de partea română. Fabrica este ultramodernă, la nivelul tehnicii mondiale, fiind sută la sută automatizată.

Alepul nu reprezintă numai un important centru administrativ și economic al Siriei ; el joacă de asemenea un rol deosebit pe plan cultural-artistice. La Alep există o largă și tradițională mișcare literară, numărînd mulți poeți și prozatori de valoare ; de o binemeritată apreciere se bucură operele de artă ale pictorilor și sculptorilor alepini cu audiență mult dincolo de hotarele Siriei. Un foarte prețuit lăcaș de cultură îl constituie Muzeul de arheologie, în sălile sale fiind prezente expodate de o excepțională valoare istorică, vestigii hittite și summeriene, asiriene și babiloniene, cît și din epocile ce au urmat.

Alepul împodobit cu monumentele vechii arhitecturi, care-i conferă un pitoresc extrem de plăcut cu cartierele sale moderne tăiate de bulevarde largi și parcuri bine îngrijite, formează un tot unitar, constituind o adevărată mîndrie a Siriei de azi.

Acolo unde s-a născut alfabetul

Pe țărmul sirian al Mediteranei am poposit într-o zi de iarnă. La Alep, de unde plecasem cu automobilul, mercurul termometrului coborîse în cursul nopții la minus două grade. Dimineața, gazonul parcurilor era acoperit de brumă și atmosfera de iarnă persista. Trei ore mai tîrziu, aveam să mă trezesc în plină vară pe litoralul mediteranean scaldat în soarele ce strălucea puternic pe cerul veșnic senin.

Drumul de 180 km de la Alep la Lattakia, cotind spre vest, după ce părăsește autostrada Damascului, se îngustează încolăcindu-se printre coline de piatră străjuind văi înverzite de grîne dese, într-o regiune udată de fluviul Oronte și renumită, printre altele, și datorită culturii tutunului de cea mai bună calitate. Șoseaua începe, apoi, să urce munții Lattakiei, împăduriți pînă la vîrf cu conifere, printre care susură numeroase izvoare strînse în apropierea litoralului în rîuri ce se lărgesc, văzînd cu ochii, în drumul lor neconținut spre mare. Apropierea Lattakiei și a coastei mediteraneene ne-a fost anunțată de prezența livezilor cu portocali, mandarini și lămîi încărcate de fructe coapte.

Cu case cochete, în culori pastelate, înconjurate de grădini luxuriante etalînd policrom bogata floră mediteraneană din mijlocul căreia răsar siluetele ficușilor și smochinilor bătrîni, aici arbori în toată puterea cuvîntului — Lattakia are în întreaga sa înfățișare o accentuată tentă meridională. Orașul, cu aspect în general modern, etalează un farmec deosebit, specific dealtfel mai tuturor porturilor mediteraneene.

Lattakia este principala poartă maritimă a Republicii Arabe Siriene. Zi și noapte, la cheiurile sale încarcă și descarcă mărfuri nave mari și mici, sub diverse pavilioane. În bazinele Lattakiei, ca dealtfel și în celelalte două porturi siriene de la Mediterană — Banias și Tartous, am zărit fluturînd, printre sute de catarge, și tricolorul României. Nave românești acostează frecvent la Lattakia, cel mai apropiat port arab de litoralul românesc al Mării Negre, evidențiind, și prin prezența lor, largile legături economice dintre țările noastre.

În apropiere de Lattakia, în continuarea litoralului mediteranean, spre nord, mi s-a oferit prilejul de a vizita un alt punct arheologic al Siriei cu însemnătate deosebită pentru patrimoniul culturii mondiale.

La Ugarit sau Ras Shamra, cum i se spune în arabă, am ajuns trecînd printre șiruri înalte de eucalipti, palmieri și chiparoși, ce mărgineau livezi de portocali și mandarini în plin sezon de recoltare. Orașul-cetate-stat, unde inteligența umană a creat, în zorile civilizației, primul alfabet din lume, este situat la opt kilometri de Lattakia. Acoperit de vîlul uitării și de straturi de țărînă, sedimentate de vînturile mării și deșertului pe parcursul a peste trei milenii, celebrul Ugarit a fost readus la lumina zilei printr-o întîmplare destul de banală petrecută cu o jumătate de veac în urmă. În timp ce își ara ogorul, Mahmud Mella Al-Zir, un țăran oarecare din zona nordică a litoralului sirian, a simțit că brăzdarul plugului întîmpină rezistența unei pietre mai mari. Scormonind pămîntul în jur, el a dat peste mai multe dale sub care se afla un cavou plin cu felurite vase de lut. Au urmat ani și ani de săpături intense, cu participarea unor arheologi de renume mondial, și Ugarit, orașul-regat, estimat la 30 000 de locuitori în

secolul al XIV-lea înaintea erei noastre, a început să-și dezvăluie treptat contururile măreției trecute : zidurile fortăreței, ale marelui palat regal, micului palat, cartierului rezidențial, ale celor patru cartiere populare, Acropolei, templului lui Baal.

Privită de pe o colină din apropiere, dinspre țărmul mării, panorama vestigiilor antice de la Ugarit îți oferă posibilitatea să deslușești destul de exact topografia orașului antic, străduțele sale acoperite acum de iarbă măruntă, pereții cenușii ai palatelor sau ai locuințelor particulare, din care, în cele mai multe locuri, nu s-a păstrat decât partea de la temelie. Întreaga ambianță este extrem de impresionantă, stimulînd imaginația. Dar, la Ugarit, lucrul cel mai interesant nu-l constituie peisajul arheologic, oricît de încîntător ar fi el ; ineditul este furnizat de cele șase grupuri de arhive regale, două biblioteci religioase și două biblioteci particulare, cuprinzînd zeci și zeci de mii de tăblițe din argilă, scrise în limba anticului oraș și în alte șapte limbi, printre care și în acadiană sau babiloniană, limba internațională a Orientului din acele timpuri. (La Ugarit s-au descoperit dicționare simultane în patru limbi și chiar o enciclopedie uimitor de completă pentru vremea respectivă.) Și, ceea ce este mai important, scrierea cuneiformă din Ugarit folosește, pentru prima oară în istorie, un alfabet unitar format din 30 de semne. Descifrarea sa a permis citirea textelor în limba Ugari-tului — de origine semitică, apropiată de araba clasică —, care cuprind printre altele și numeroase poeme de o sensibilitate remarcabilă.

Am ascultat cu o rezonanță aparte în decorul mirific al ruinelor antice cîteva versuri traduse în franceză de Gabriel Saade, neobosit arheolog amator din Lattakia, distins om de cultură care și-a dedicat tot timpul liber pasiunii vieții sale — vestigiilor de la Ugarit, de mulți ani fiind custodele întregului complex. Mi-am notat atunci versurile recitate din memorie de Gabriel Saade, care sînt reproduse și în cartea sa „Ugarit, metropolă cananeeană“. În aceste versuri, din „Ciclul lui Baal“, scrise cu milenii în urmă de un poet anonim și „tipărite“ pe tăblițe de argilă arsă, zeul cananeean i se adresează surorii sale, zeița Anat, astfel : „Grăbește-te, vino într-un suflet / Pașii tăi

să te poarte în goană spre mine / Am ceva să-ți spun / O vorbă să-ți comunic : / Această vorbă este foșnetul copacilor / Susurul pietrei / Murmurul cerului pe pământ / Din abisuri și pînă la stele...”

Ceasul istoriei s-a oprit la Ugarit în anul 1185 înaintea erei noastre. Viața a încetat aici cu 32 de secole în urmă, fiind stinsă de valul nimicitor al „popoarelor mării”, seminții năvălitoare neidentificate nici pînă acum cu precizie de istorie. Vizitînd ruinele străvechiului oraș ne-am oprit la un moment dat și la cuptorul-„tiparniță”, unde se preparau tăblițele de argilă multiplicată în tirajul cerut de bibliotecile Ugaritului sau de cancelaria regală. S-au găsit aici 72 de tăblițe, din ultimele clipe ale Ugaritului, descriind suflul de groază al apropierii hoardelor năvălitoare, suflul războiului ce a pus capăt existenței orașului. Suflul nefast care a distrus atîtea civilizații în decursul istoriei, nimicind nenumărate opere de valoare ale geniului, priceperii și hărniciei umane, Ugaritul fiind una din numeroasele sale victime !

La întoarcerea de la Ugarit, ministrul adjunct al culturii din Siria, un bun prieten al țării noastre, mi-a făcut o plăcută surpriză oferindu-mi ca amintire, la sfîrșitul unei convorbiri, reproducerea exactă, pe o tăbliță de argilă arsă, a celebrului alfabet cu traducerea, pe cealaltă parte, în litere latine, a celor 30 de semne cuneiforme. Această tăbliță de argilă îmi amintește totdeauna, cu emoție, locul de neuitat de pe țărmul răsăritean al Mediteranei, unde se naștea, cu milenii în urmă, primul alfabet unitar din lume.

Fructele prieteniei pe țărmul Mediteranei

De la Lattakia am plecat mai departe la Banias coborînd spre sud, cale de 80 de kilometri, pe șoseaua litoralului mediteranean. Satele întîlnite pe parcurs aveau o înfățișare plăcută, fiind înconjurate de plantații de măslini bine îngrijite și de grădini de zarzavaturi unde la sfîrșit de ianuarie se pot vedea roșii și vinete, bune de cules, dat fiind climatul propice al ținutului. Drumul se desfășoară

în linie dreaptă, mărginit în stînga, la orizont, de pereții nu prea înalți ai unui lanț muntos pe crestele căruia se profilează, din în loc în loc, vechi cetăți și bastioane de pază medievale, cu zidurile ciuntite de scurgerea timpului.

Apropierea Baniasului ne-a fost dezvăluită de siluețele argintii ale turnurilor și rezervoarelor marelui complex petrolier din marginea orașului, una din cele mai importante construcții industriale ale Republicii Arabe Siriene. Primul popas l-am făcut la sediul districtual al Partidului Baas Arab Socialist. Pe secretarul organizației locale îl întîlnisem cu puțin timp înainte la București, cînd ne-a vizitat țara în cadrul unei delegații a Asociației de prietenie siriano-române. În atmosfera primitoare a ospitalității arabe am reluat dialogul, început în România, despre Banias și perspectivele sale de viitor, de data aceasta împreună și cu ceilalți membri ai conducerii organizației locale de partid. Gazdele ne-au înfățișat cu mîndrie transformările structurale cunoscute de orașul și districtul lor, ca dealtfel de întreaga țară, în anii ce au trecut de la revoluția din 8 martie 1963, care a adus la putere Partidul Baas Arab Socialist. Și, bineînțeles, au ținut să sublinieze, cu căldură, rolul însemnat al relațiilor de prietenie și colaborare dintre România și Siria, exprimat în cel mai concret mod aici, în orașul lor, de pe țărmul mediteranean.

Banias este capitala administrativă a districtului cu același nume, din mohafazatul (guvernoratul) Tartous. Districtul Banias, cu specific agricol, numără 140 000 de locuitori dintre care 40 000 locuiesc astăzi în orașul reședință. Populația orașului s-a dublat în anii de după revoluție, cînd Baniasul a început să se transforme într-un important centru industrial.

În ianuarie 1975 la Banias s-a pus piatra de temelie a unei mari construcții industriale: o rafinărie petrolieră cu capacitate de prelucrare anuală atîngînd 6 milioane de tone, ceremonie la care am avut privilegiul să fiu prezent. Atunci a sosit, de pe meleagurile României, primul eșalon al constructorilor și cîmpia pustie dintre mare și munte a început să fie populată de tractoare, autoturisme de teren și autocamioane, produse ale uzinelor de la poalele Carpaților. Numărul inginerilor, tehnicienilor și muncitorilor români de înaltă calificare care

lucrau pe șantier la începutul lui 1979 când am vizitat din nou Baniassul depășea două mii și limba română devenise o limbă de circulație pe aceste meleaguri.

La Baniass nu era deloc un lucru curios dacă, intrînd într-o prăvălie, negustorul te întîmpina de la ușă cu un : „Bună ziua“ ! sau „Salut“ !, urări rostite în limba română în modul cel mai corect. Din difuzorul instalat la intrarea unui magazin cu de toate se revărsa melodia unui cîntec popular românesc și numele interpretului era bine cunoscut și de clienții sirieni. Un comerciant întreprinzător își pusese o firmă scrisă într-o caligrafie stîngace cu litere latine — „La Românul“. Sînt dovezi modeste, dar edificatoare, că românii care au lucrat la Baniass și-au cîștigat întreaga simpatie a localnicilor, care-i considerau ca pe niște concetățeni de-ai lor.

Construcția mării rafinării petroliere începută în 1975 a fost inaugurată în vara lui 1979, în prezența președinților Nicolae Ceaușescu și Hafez Al-Assad, a tovarășei Elena Ceaușescu și a doamnei Anisse Al-Assad, în cadrul unui uriaș miting al prieteniei dintre cele două țări, al cărei rod este și acest extrem de important obiectiv industrial al Siriei moderne.

Cu prilejul inaugurării, aici a avut loc ceremonia dezvelirii unei plăci comemorative, pe care se află înscrise, în limbile română și arabă, următoarele : „Ca o expresie a consolidării relațiilor de prietenie existente între Republica Socialistă România și Republica Arabă Siriană, în prezența celor doi președinți, Nicolae Ceaușescu și Hafez Al-Assad, în ziua de 15 august 1979 — 23 VIII 1399 a avut loc festivitatea ocazionată de terminarea rafinării Baniass“.

Luînd cuvîntul la festivitățile desfășurate la Baniass, președintele Nicolae Ceaușescu spunea : „Ne aflăm în Siria într-o vizită oficială la invitația președintelui și prietenului meu Assad. Sînt bucuros că, în cursul vizitei, avem prilejul să inaugurăm împreună rafinăria de la Baniass, rod al colaborării trainice româno-siriene. Prietenul meu Assad a dorit să construiască o rafinărie puternică și a solicitat României dacă poate să facă acest lucru — și împreună, am ajuns la concluzia să realizăm în colaborare această rafinărie. Și, după cum vedeți, această rafinărie a fost

construită și ea constituie o mândrie a muncii comune a inginerilor, a muncitorilor și specialiștilor români și sirieni. În ultimii ani, au mai început să se construiască în Siria, în colaborare, și alte obiective ; dar această rafinărie este — se poate spune — obiectivul cel mai important. Sîntem bucuroși că, împreună cu prietenii sirieni, am reușit să o realizăm“.

La rîndul său, președintele Hafez Al-Assad spunea : „Perniteți-mi să aduc acum mulțumirile mele tuturor celor care au participat la realizarea acestui important obiectiv. Adresez mulțumiri sincere tuturor inginerilor, tehnicienilor și muncitorilor români care și-au adus contribuția la ridicarea acestui mare obiectiv. Mulțumesc, de asemenea, tuturor muncitorilor și tehnicienilor sirieni care au contribuit și ei la realizarea acestei rafinării.

În același timp, aș dori să mulțumesc profund președintelui Ceaușescu pentru preocuparea sa personală nu numai pentru realizarea acestui obiectiv, ci și pentru felul în care se desfășoară astăzi activitatea de colaborare dintre țările noastre. Mulțumesc și vreau să transmit salutul meu doamnei Elena Ceaușescu, care participă, alături de președintele Nicolae Ceaușescu, la toate aceste eforturi și activități, precum și celorlalți membri ai delegației române care au venit aici pentru a fi alături de noi la această frumoasă sărbătoare“.

Peisajul complet al complexului petrolier de la Baniyas este dominat de coșul înalt al termocentralei proprii, construită de asemenea de o firmă românească. În partea stîngă se aliniază 60 de rezervoare cilindrice, avînd fiecare o capacitate de la 5 000 pînă la 50 000 metri cubi. De cealaltă parte, uriașe sfere argintii indică prezența unor instalații de lichefiere a gazelor rezultate din rafinarea petrolului. Pe hectare întregi șerpuiesc conducte, de diferite capacități, instalate pe sol sau aeriene, într-un sofisticat păienjenis ce înconjoară diversele unități ale complexului.

Cooperarea rodnică româno-siriană la edificarea acestui colos al industriei țării prietene ne-a fost evidențiată, în cele mai elocicase cuvinte, ațit la întîlnirea cu conducerea societății de stat siriene beneficiare, cît și — așa

cum aminteam înainte — în cadrul convorbirii de la sediul local al Partidului Baas Arab Socialist. După cum spunea secretarul organizației locale a acestui partid, construcția rafinării constituie un simbol al prieteniei româno-siriene și, în același timp, un sprijin concret al României pentru progresul și prosperitatea rapidă a orașului și regiunii înconjurătoare. În viitorul apropiat se preconizează amenajarea, la Banias, a unui nou port pescăresc, obiectiv important ținând seama de bogăția faunei marine a zonei din dreptul coastei ; construirea unei puternice centrale electrice ; prelungirea căii ferate Alep-Lattakia prin Banias și Tartous (pe litoralul Mediteranei) pînă la Homs, în inima țării. Orașul se transformă, la rîndul său, dintr-un mic tîrg cum era pînă acum, într-o așezare urbană importantă, cu cartiere de locuințe moderne și diverse construcții edilitare, de utilitate social-culturală.

De la Banias, șoseaua litoralului sirian conduce în sud spre granița libaneză, desfășurîndu-se în imediata apropiere a țărmului mării. De cealaltă parte, pînă la pereții muntoși aflați la distanță nu prea mare, se întind plantații de citrice, trestie de zahăr și cactuși giganți cu fructele lor parfumate ce cresc direct pe frunzele groase și țepoase. Printre palmieri, eucalipti și chiparoși se zăresc căsuțe cochete, albe, de formă cubică cu ușile și ferestrele vopsite în verde sau albastru, pe acoperișurile cărora se cațără, îmbrăcîndu-le complet, vița de vie cu ciorchini atîrnînd îmbietor. După o oră de mers cu automobilul am ajuns la Tartous, capitala mohafazatului cu același nume. Este o regiune bogată, vestită pentru uleiul de calitate dat de cele 13 milioane de măsline aflați pe aceste meleaguri. Regiunea Tartous este cunoscută de asemenea pentru tutunul, arahidele și smochinele produse pe teritoriul ei. Și bineînțeles nu poate fi omisă o altă îndeletnicire a locuitorilor de pe coastă — pescuitul, cu rezultate bune în imediata apropiere a țărmului. Dealtfel, restaurantele din Tartous sînt renumite pentru bucătăria lor pescărească care are la îndemîină cei mai gustoși pești din Mediterana răsăriteană.

În fața orașului Tartous se disting destul de clar contururile insulei Aroad la care se poate ajunge, în mai puțin de o jumătate de oră, cu o barcă cu motor. Aici era pe

timpuri cetatea Aradus, unul din centrele civilizației feniciene. Insulă de pescari în prezent, cu ulițe strâmte și case extrem de pitorești, ea constituie un foarte căutat punct de atracție turistică. În fața insulei, pe țărm se afla cetatea antică Antaradus, devenită, în timpul împăratului Constantin cel Mare, Constanția, pentru a fi numită ulterior de cruciați Tartosa, de unde numele actual de Tartous. Cucerită de cruciați, cetatea devine în secolul al XII-lea reședința cavalerilor templieri de la care a rămas fortăreața situată în partea de nord-vest a orașului vechi.

Tartous este în prezent cel de-al doilea port maritim al Siriei, fiind dat în exploatare după revoluția din 1963. El a devenit ulterior și principala poartă de export a fosfaților, această mare bogăție naturală a țării. Construirea instalațiilor moderne de însilozare a fosfaților și de încărcare a lor pe nave, din portul Tartous, a fost încredințată specialiștilor români, intrând în funcțiune în 1974. Ulterior aceste instalații au fost extinse tot în cooperare cu România.

De la Tartous, câțiva kilometri mai departe, din șoseaua litoralului se desprinde o ramificație spre Homs, în interiorul țării trecând prin apropierea celebrului Krak des Chevaliers, construit de cruciați în secolele al XII-lea și al XIII-lea și constituind un exemplu de fortificații ale epocii. Situat în vârful unei coline înalte de 750 metri, de sus se poate observa o zonă întinsă ; spre est pînă la lacul Homs și o parte a cursului fluviului Oronte și mai departe imensitatea deșertului răsăritean ; spre nord munții Nossairi, locuiți de alaiuți ; în sud vîrfurile acoperite de zăpadă ale munților Liban și Antiliban. Castelul de formă pentagonală cu 13 turnuri de pază se află într-o stare destul de bună după trecerea a opt secole de la construcția sa și constituie unul din importante obiective ale traseelor turistice prin Siria.

Trecem mai departe spre Homs pe o șosea extrem de aglomerată urcînd și coborînd coline de mai mari sau mai mici proporții. Apropierea Homsului ne este indicată în negura nopții de flacăra înaltă a rafinăriei petroliere de la marginea orașului, grav avariata de un bombardament aerian în timpul războiului din octombrie 1973, dar foarte

repede refăcută și cu o capacitate de producție mai ridicată.

De la Homs ne-am întors la Damasc pe panglica dreaptă a autostrăzii încheind o călătorie edificatoare pentru progresul realizat și eforturile depuse de această țară care se dezvoltă în continuare, înmănunchind în mod fericit moștenirea vechilor civilizații ce au dăinuit pe acest pământ cu atributele vieții moderne, tot mai accentuate în Siria de azi.

Philadelphia antică și Ammanul modern

La Deraa, postul sirian de la granița cu Iordania, un lung șir de vehicule de toate tipurile și mărimile își așteptau rîndul, într-o înghesuială de nedescris, pentru a îndeplini obișnuitele formalități de trecere. Dincolo, la Ramtha, pe teritoriul iordanian, aceeași zgomotoasă aglomerație cu scrișnete de frîne și sunete prelungi de claxoane. O astfel de animație la frontiera dintre cele două state ar fi fost cu totul de neînchipuit cu cîteva luni mai înainte cînd relațiile erau încă înghețate ca urmare a încordării ce a domnit la un moment dat între Damasc și Amman. Dar în martie 1973, relațiile se normalizaseră și traficul de frontieră întrerupt ani de-a rîndul se relua în mod obișnuit.

Pășeam atunci pentru prima oară pe pămîntul regatului hașemit al Iordaniei călătorind, de la Beirut prin Damasc pînă la Deraa, cale de 200 de kilometri, peste munții Liban și Antiliban, pentru a străbate apoi cîmpia plată din sudul Siriei, complet înverzită de culturile cerealiere. Ulterior am mai avut prilejul să vizitez de cîteva ori Iordania, dar de fiecare dată am ajuns acolo pe calea aerului și aceleași peisaje văzute din avion, mi s-au părut cu totul diferite față de cele pe care le deslușisem, în prima călătorie, de la înălțimea șoselei.

Monotonia tristă a deșertului, vâlurit de lanțuri muntoase galben-cenușii, așa cum se zărește de sus, din văz-

duh, prinde însă viață cînd privești de jos, mergînd prin văile șerpuitoare, urmate fidel de panglica șoselei, oboșită de atîtea urcușuri și coborișuri în încolăceli ameteitoare. În zona muntoasă dintre frontieră și capitală, așezările umane sînt, în general, rare. Puținii lor locuitori cultivă cu grijă fiecare palmă de pămînt, adăpostită prin cotloanele văilor de suflul fierbinte al vînturilor cu nisip. Din loc în loc, cățărîndu-se pe stînci înalte, pîlcuri de oi și capre pasc cu răbdare firele de iarbă crescute în crăpăturile pietrelor. La marginea șoselei, bătrîni păstori, cu bărbi albe, în halate dungate pînă la călcîi, scrutează zărrile, sprijiniți în toiag și dînd impresia că sînt parcă desprinși dintr-un tablou înfățișînd timpurile biblice.

La jumătatea distanței dintre frontieră și capitala țării privirea mi-a fost atrasă, în dreapta șoselei, de vestigiile anticei Gerasa, situate în fața orașului Jerash de astăzi, al patrilea centru urban din Iordania, cu o populație de 50 000 de locuitori.

Gerasa a fost întemeiată în secolul al IV-lea înaintea erei noastre de Alexandru Macedon, fiind dezvoltată și înfrumusețată în timpul dominației romane. Unul din orașele cele mai bine fortificate ale provinciei romane Arabia, Gerasa ajunge la apogeul înfloririi sale în secolul al IV-lea al erei noastre, fiind împodobită în continuare cu noi construcții de către bizantini. Cucerit în 614 de perși și apoi în 635 de arabi, orașul decade după ce cîteva cutremure de pămînt îl transformă parțial în ruine.

Din construcțiile antice, dezgropate în ultimele decenii, sînt vizibile : două teatre romane, care primeau cîte 5 000 de spectatori odată ; hipodromul ; termele și ansamblul arhitectonic al forumului, găsit aproape intact, cu 56 de coloane rămase în picioare — toate acestea constituind mărturii grăitoare ale gradului de civilizație atins de Gerasa, în vremurile sale de glorie. Templul zeiței Artemis, patroana vechiului oraș, domină și astăzi, cu silueta sa din piatră roșcată, ruinele antice, alături de vestigiile mai puțin conservate ale templului lui Zeus. Lîngă tempelele romane se pot vedea ruinele a cinci biserici creștine, dăinuind din epoca dominației bizantine, cu pardoseli în splendide mozaicuri — inestimabile valori de artă.

Meleagurile iordaniene sînt presărate cu numeroase vestigii istorice. Le-am întîlnit aproape peste tot străbătînd drumurile țării din munții Ajlunului spre Marea Roșie, din valea mănoasă a Iordanului spre deșertul sudic, arid și neprimitor.

Cale de trecere între Mediterană și Marea Roșie și de aici mai departe spre Oceanul Indian, pămîntul iordanian a cunoscut nenumărate neamuri și seminții stabile sau nomade, de la triburile neolitice, la asirieni și chaldeenii, parți și egipteni, greci și romani, călăreții sarasini și cavalerii Apusului din timpul cruciadelor și mulți alții ce și-au însemnat trecerea cu cetăți și castele, temple și bazine, terme și amfiteatre.

Așezările neolitice descoperite în sudul Iordaniei, la Beyda, semnalează prezența umană pe aceste meleaguri cu 6 800 de ani înaintea erei noastre. Urmele cuptoarelor de fier și cupru de la Feynan și Khan Nahas indică existența unei largi „industrii siderurgice“ datînd acolo acum trei-patru milenii. În continuitate istorică, vestigiile se înmulțesc dezvăluind prezența a numeroase civilizații împrăștiate pe întinsul teritoriului sau stratificate, una peste alta, într-o elocventă atestare multiseculară.

Cele mai spectaculoase vestigii antice se întîlnesc însă la Petra (260 kilometri sud de Amman) în apropierea șoselei ce conduce la portul iordanian Akaba, de la Marea Roșie. La Petra se ajunge printr-un defileu îngust, adevărată apărătoare naturală la adăpostul căreia s-a dezvoltat uimitoarea capitală a arabilor nabateeni, cu cinci secole înaintea erei noastre, pentru a cunoaște adevărata sa înflorire între 169 î.e.n. și 106 e.n., anul cînd a fost cucerită de oștile împăratului Traian.

Important oraș comercial al antichității, Petra nabateană poseda antrepozite pentru mirodeniile, pietrele prețioase, aurul și argintul Indiilor răsăritene, magazine și hanuri pentru negustorii în trecere. În timpul regelui nabatean Aretas IV, care a domnit 49 de ani la începutul erei noastre, Petra s-a îmbogățit cu numeroase monumente ce pot fi admirate și în prezent.

Trecînd prin defileul de la Wadi Mousa, cu pereți de peste o sută de metri înălțime, prin deschizătura cărora de-abia se zărește auzurul pur al cerului, ai impresia că

pășești în altă lume. Construcțiile Petrei redescoperite în anul 1813 de arheologul elvețian Burckhardt au o înfățișare cu totul aparte, neîntîlnită nicăieri pe glob : orașul întreg este sculptat și săpat direct în stîncă, cu artă și migală greu de egalat. Înseși edificiile de după cucerirea romană, inclusiv amfiteatrul cu trei mii de locuri, aparțin aceluiași stil de construcție. Ed Deir sau „Mînăstirea“, cel mai important monument al Petrei, sculptat în rocă pe o lățime de 50 metri și avînd 45 de metri în înălțime, se presupune că ar fi fost inițial un templu care începînd din secolul al III-lea e.n. a servit ca biserică creștină așa după cum indică crucile săpate în stîncă. „Mormîntul corintian“, unul din marile edificii ale Petrei, cu trei etaje, conține numeroase camere mici, goale, a căror utilitate constituie încă un mister. „Hanul“ cuprinde la rîndul său 12 camere largi ce puteau adăposti odată 70 de persoane. Al Khazneh sau „Tezaurul“, cu coloanele și dantelăriile sale în piatră, este cel mai încîntător edificiu al Petrei, stranie apariție de culoare roz în bătaia razelor soarelui.

Mărturii ale bogatului trecut istoric aflăm în însăși capitala Iordaniei. Chiar în mijlocul orașului se poate admira un mare amfiteatru roman, iar în apropierea actualului palat regal o citadelă arabă de peste un mileniu, ce adăpostește astăzi muzeul de arheologie al Iordaniei cu piese de mare valoare istorică. Cu trei mii de ani în urmă, Rabbath Ammon era capitala regatului ammoniților, de unde provine și actuala denumire de Amman. Vasală a asirienilor, cucerită de Alexandru Macedon, devine, în perioada elenistică reședința lui Ptolomeu Philadelphie, care îi dă numele de Philadelphia, ce avea să-l păstreze și de-a lungul epocilor romană și bizantină. După o scurtă ascendență în timpul dinastiei omeyazilor, Philadelphia este părăsită apoi pentru mai bine de un mileniu.

Pe la începutul secolului nostru, un corespondent al periodicului egiptean „Al'Ikha“ vizitînd ținuturile de la răsărit de rîul Iordan ajungea într-un mic sat ascuns pe o vale străjuită de șapte „djebeli“ (coline muntoase) printre care susura un fir subțire de apă, pîriul numit Sayl Amman. Așezarea era atît de săracă încît, după cum scria ziaristul egiptean, nîci n-a reușit măcar să-și găsească un adă-

post ca lumea pentru a-și petrece noaptea, fiind nevoit să rămână sub cerul liber.

Cei cîțiva locuitori ai acestei mici așezări erau circazieni, locuitori de baștină tocmai de prin părțile Caucazului, aduși de întîmplările istoriei pe aceste meleaguri ce aparțineau pe atunci Imperiului otoman. Emigranții circazieni, de religie islamică, din perioada războiului rusoturc de la 1877—1878, vreo douăzeci — treizeci de mii de oameni refugiați din calea operațiunilor militare ce se desfășurau pe frontul Caucazului, au fost strămutați la scurt timp în preajma rîului Iordan de către autoritățile otomane, unii dintre ei grupîndu-se mai întîi în jurul ruinelor anticei Gerasa unde au întemeiat localitatea Jerah ; alții au pornit mai departe închegînd, la rîndul lor, o serie de localități, devenite cu timpul centre urbane importante, cum ar fi Amman și Zarka. Beduini ce populau la acea vreme ținutul respectiv, mirați de faptul că circazienii tăiau pîinea cu cuțitul, i-au denumit „cei ce ucid pîinea“. Circazienii s-au integrat destul de repede amestecîndu-se cu populația arabă băștinașă, păstrîndu-și însă limba și vechiul port : căciuli albe cu fund roșu, jiletci lungi, de culoare neagră, cartușiere de argint pe piept, vestimentație ce constituie dealtfel uniforma gărzii palatului regal de la Amman formată din ofițeri de origine caucaziană. Din rîndurile circazienilor, cetățeni cu drepturi egale ai regatului hașemit, au ieșit o serie de cadre de bază ale tînărului stat : oameni politici, de știință și cultură, ofițeri superiori în armată.

Așezarea modestă întemeiată de circazieni spre sfîrșitul secolului trecut a rămas la proporții destul de reduse pînă după primul război mondial cînd a luat ființă emiratul Transiordaniei. Suveranul noului stat, emirul Abdallah, regele de mai tîrziu al Iordaniei și bunic al suveranului Hussein Ibn Talal, a hotărît să-și instaleze, începînd din 1921, capitala la Amman. Reședința sa era la început un cort imens, pe locul unde cu cîțiva ani mai tîrziu avea să fie construit palatul Basman, ce domină astăzi de pe o înălțime centrul vechi al orașului.

În cursul uneia din călătoriile mele în Iordania, primarul capitalei iordaniene, care a avut amabilitatea să mă

primească pentru o convorbire despre orașul pe care îl administra, dorind să-mi înfățișeze mai concret rapida dezvoltare a Ammanului, mi-a arătat, printre altele, o sugestivă fotografie făcută cu cincizeci de ani în urmă, înfățișând locurile actualului centru al înfloritoarei metropole, ajunsă în 1980 la aproape un milion de locuitori. Pe atunci, populația Ammanului nu trecea de câteva mii de suflete, iar orașul propriu-zis încă nu se născuse ca localitate urbană.

Pe fotografia respectivă se distingeau ruinele părăsite și roase de intemperii ale unui amfiteatru din timpurile romanilor și câteva căsuțe modeste, la poalele a trei coline pustii. Am privit apoi, pentru comparație, o altă fotografie, din zilele noastre, luată exact din același unghi. Amfiteatrul roman, complet reconstruit în 1961, care primește pe băncile sale 6 000 de persoane la spectacolele de „sunet și lumină“ frecvent organizate aici, în aer liber, este înconjurat acum de arbori și spații verzi, iar împrejurimile, altădată nelocuite, prezintă o aglomerare de case cochete din piatră albă, construite în scară, pînă pe vîrfurile colinelor. Alături de amfiteatru se află primăria capitalei și de aici începe animatul centru comercial, cu străzi și pasaaje înțesate cu magazine de tot felul — bazarul oriental și, în același timp, modern al orașului.

În 1946 cînd emiratul Transiordaniei își dobîndea independența deplină de stat, schimbîndu-și numele în „Al-Mamlakah al-Urdumiyah al Hashimiyah“ (Regatul Hașemit al Iordaniei) capitala sa număra doar 40 000 de locuitori, pentru a crește de peste douăzeci de ori în mai puțin de patru decenii.

Ammanul este construit, în general, pe orizontală, casele cu parter și cu un singur etaj fiind preponderente. Capitala iordaniană, amplasată pe șapte coline, la o altitudine de 800 de metri, are înfățișarea unei mari stațiuni montane. Clima blîndă, cu toate că, uneori, în cursul iernii se mai întîmplă să fulguiască efemer, se dovedește propice dezvoltării vegetației, în ciuda solului stîncos. În cartierele rezidențiale înfloresc, din primăvară pînă în iarnă, trandafiri, garoafe, mușcate. Prin grădinile ce înconjoară cartierele rezidențiale zărești piersici și meri, lămii și

portocali încărcăți de rod. Casele noi, bucurându-se de confortul civilizației moderne, păstrează în arhitectura lor motive ale stilului clasic arab, ceea ce conferă cartierelor orașului o înfățișare extrem de plăcută.

Ammanul este un oraș bine gospodărit, cu o curățenie exemplară și o circulație foarte ordonată și se îmbogățește continuu cu noi cartiere moderne de locuințe, lărgindu-și, totodată, în ritm rapid, baza materială pentru turismul internațional, importantă sursă de venituri a economiei Iordaniei. Vizitînd în mai multe rînduri capitala iordaniană am fost surprins și totodată plăcut impresionat de progresul vizibil pe care l-am remarcat de fiecare dată.

Desigur, la Amman mai întîlnești și unele aspecte tradiționale. Bazarul oriental oferă spre vînzare, în puzderia de prăvălioare ce-i mărginesc străzile, diverse obiecte de artizanat : rochii din catifea, bogat brodate cu fir auriu, în motive specifice, pumnale beduine cu mînerile împodobite cu pietre semiprețioase, brățări din argint filigranat, tăvi de aramă cizelate, ibrice cu cioc lung și curb din care se servește cafeaua tare și parfumată, narghilele viu colorate și multe altele. În zona comercială a orașului ultimele tipuri de magnetofone sau aparate de ras electrice se vînd alături de mîncăruri specifice, servite de biruri modeste direct la teigheaua dinspre trotuar, alături de tarabele cu produse ale artizanatului local. Circulația motorizată este destul de densă în oraș. Nu prezintă însă o curiozitate deosebită faptul că pe lîngă cele mai noi modele de Mercedes-uri și Chevrolet-uri, poți vedea trecînd agale și cîte un negustor în port tradițional, a cărui întregă prăvălie se află pe spinarea asinului alb, care, împreună cu marfa, poartă, domol, și pe patron deasupra.

Din înălțimea minaretelor, luminate feeric după orele înserării cu ghirlande din becuri colorate, răsună peste oraș glasurile muezinilor chemînd credincioșii la rugăciune. Melopecta înregistrată pe bandă de magnetofon se retransmite printr-o instalație de difuzoare bine pusă la punct. Ea este acompaniată, în zilele de sărbătoare creștine, de dangătul clopotelor celor cîteva biserici existente pe teritoriul acestui oraș, se înțelege cu preponderență musulmană, unde cetățenii săi de diferite origini și credințe formează un tot unitar.

Imaginea Ammanului de azi este completată de numeroasele sale școli de toate gradele, — în această țară în care aproape o treime din populație o formează elevii și studenții ; de instituțiile sale culturale, științifice, medicale. La Universitatea din Amman, înființată în 1962, învață peste zece mii de studenți, o bună parte fiind fete. Alți 35 000 de tineri din Iordania sînt studenți la școli superioare din țările arabe vecine și din alte țări prietene, numeroși dintre aceștia făcîndu-și studiile în România. Am avut prilejul să vizitez cîteva școli din capitala iordaniană, de cultură generală sau profesionale, și să observ că sistemul de învățămînt este modern și axat pe formarea de cadre în special tehnice, atît de necesare acestei țări, aflată în plin proces de dezvoltare economică, iar universitatea se prezintă la nivelul oricărui institut de învățămînt de acest grad din Europa.

Peisajul urbanistic al capitalei iordaniene este întregit de marile și foarte modernele spitale cum ar fi „Centrul medical regele Hussein“ sau acela de pe lîngă Universitatea Ammanului ; de clădirile Societății științifice regale care desfășoară o prodigioasă activitate de studii, experiențe, calcule și prognoză ; de splendidul complex „Al Hussein Sport City“, cu un monumental stadion central, terenuri pentru diverse discipline sportive, bazine de natație, în aer liber sau acoperite, săli de gimnastică.

Aceasta este imaginea, sumar prezentată, a Ammanului, orașul celor șapte coline — capitala unei țări aflate într-o amplă activitate de înnoire și transformare — așa cum am avut prilejul să-l cunosc pe parcursul mai multor popasuri făcute pe meleagurile Iordaniei de azi.

Începutul l-a făcut „revolta în deșert“

Istoria modernă a Iordaniei începe cu marea „revoltă din deșert“ a arabilor, din timpul primului război mondial. Locuit, în general, de triburi nomade, teritoriul actual al Iordaniei era supravegheat de cîteva modeste garnizoane turcești stabilite la golful Akaba, în Maan și Salt, tîrugușoare sărăcăcioase cu cîteva mii de locuitori, autoritățile otomane nemanifestînd vreo preocupare, cît de mică,

pentru ridicarea regiunii. Singurul element de civilizație modernă l-a constituit construirea căii ferate strategice, în primul deceniu al secolului nostru, care lega Damascul de Medina în Hedjaz, unde era cantonată o puternică garnizoană turcească.

La Mecca, capitala Hedjaz-ului, începînd din secolul al VIII-lea, membrilor familiei Banu Hașem, descendentă din profetul Mahomed, prin fiica sa Fatima și nepotul său Hassan, li se încredinșase demnitatea de guvernatori ai locurilor sfinte ale Islamului cu titlul de mari șerifi. În anii primului război mondial, cînd în regiune se stabilise un front tureco-britanic, mare șerif la Mecca era Hussein, străbunicul actualului suveran al Iordaniei.

În 1915, șeriful Hussein de la Mecca stabilea o înțelegere cu britanicii pentru a lupta împreună împotriva turcilor. Scopul acestei înțelegeri era eliberarea arabilor de sub dominația otomană, șeriful Hussein primind garanții în ceea ce privește viitorul independent al națiunii arabe din Orientul Mijlociu. Garanțiile au fost însă încălcate destul de repede, britanicii și francezii încheind în 1916 un acord secret de împărțire, după victorie, a teritoriilor arabe aflate în acel moment sub stăpînirea turcească.

Ridicînd steagul revoltei antiotomane, Hussein a strîns sub comanda fiilor săi mii de luptători beduini blocînd garnizoana turcească de la Medina care număra 14 000 de soldați, și eliberînd totodată porturile de la Marea Roșie. El a primit atunci în sprijin cîteva unități de artilerie și mitraliere indiene și egiptene și un grup de consilieri britanici. Este momentul în care se afirmă un tînăr ofițer englez de informații, pe nume Lawrence, perfect cunoscător al limbii arabe, care colindase anterior meleagurile Orientului Mijlociu aflate sub ocupația turcească, în calitate de arheolog, îndeplinind desigur și alte misiuni ce nu aveau legătură cu profesiunea sa declarată. Sub conducerea lui Lawrence, care pînă la sfîrșitul războiului va avansa la gradul de colonel, un puternic detașament beduin acționează în spatele frontului turcesc dezorganizîndu-l complet prin dinamitarea sistematică a arterei vitale de comunicații constituită de calea ferată spre Medina. Colonelul Lawrence miza pentru îndeplinirea planurilor britanice pe emirul Feisal, unul din fiii marelui șerif de la

Mecca, proclamat între timp rege al Hedjazului. Aşa cum am mai amintit, prințul Feisal se va proclama la rândul său, în 1920, rege al Siriei, fiind nevoit ulterior să părăsească această țară pentru a ajunge, cu sprijinul prietenilor săi britanici, rege la Bagdad unde va întemeia casa domnitoare hașemită din Irak.

Emirul Abdallah, alt fiu al șerifului Hussein, pătrundea în noiembrie 1920 pe teritoriul de la est de râul Iordan în fruntea unui detașament beduin. În mai 1921, Winston Churchill, pe atunci ministru al coloniilor în guvernul de la Londra, organizează o conferință la Ierusalim, în cursul căreia emirul Abdallah este convins să accepte exercitarea autorității sale asupra Transiordaniei. Un memorandum britanic aprobat la 16 septembrie 1922 de Consiliul Ligii Națiunilor a exonerat teritoriul iordanian de administrația directă mandatară exercitată în Palestina. La 25 mai 1923, înaltul comisar britanic de la Ierusalim proclama independența emiratului Transiordaniei, dar Marea Britanie va continua să-și exercite mai departe influența. Sub comanda unor ofițeri britanici se organizează celebra „Legiune arabă” formată din luptători beduini, reprezentând forțele armate ale emiratului. În 1924 când britanicii retrag sprijinul acordat șerifului Hussein și la Mecca puterea este preluată de familia saudită ce va unifica întreaga Arabie sub conducerea ei, regiunile Akaba și Maan din nordul Hedjaz-ului sînt înglobate în emiratul Transiordaniei dînd contur definitiv statului iordanian din zilele noastre.

În aprilie 1928 emiratul Transiordaniei este dotat cu o constituție ; în august 1939 are pentru prima oară un guvern, beneficiind de toate atributele unui astfel de organism. Dar independența deplină va veni abia peste cîțiva ani. La 25 mai 1946, Abdallah se încoronează ca suveran al regatului hașemit al Iordaniei. Țara sa participă în 1948 la primul război arabo-israelian, „Legiunea arabă” jucînd un rol deosebit în bătălia pentru Ierusalim. La sfîrșitul războiului, regatul hașemit al Iordaniei înglobează în frontierele sale și teritoriul de la vest de râul Iordan, cunoscut sub numele de Cisiordania, inclusiv partea arabă a Ierusalimului, care vor fi ocupate de trupele israeliene în iunie 1967, în cursul celui de-al treilea război dintre țările arabe și Israel.

Regele Abdallah este asasinat la 20 iulie 1951 pe treptele moscheii Al-Akss din Ierusalim, în timp ce participa

la o ceremonie împreună cu nepotul său în vîrstă de 16 ani, Hussein, care doi ani mai tîrziu se va urca pe tronul Iordaniei, urmînd tatălui său Talal. În martie 1956, tînărul rege Hussein întreprinde un pas hotărîtor pentru consolidarea independenței iordaniene, concediindu-l pe comandantul „Legiunii arabe“, faimosul general englez cunoscut sub numele de Glubb-Pașa, respectiva forță militară, oarecum autonomă pînă atunci, fiind unificată cu „garda națională“ pentru a forma împreună armata statului iordanian. În continuare regimul hașemit cunoaște o serie de încercări : unele frămîntări de ordin politic intern, grele pierderi în cursul războiului din iunie 1967, inclusiv ocuparea de către israelieni a malului vestic al Iordanului (Cisiordania), confruntările sîngeroase din 1970—1971 cu organizațiile rezistenței palestiniene, diverse presiuni externe, înrăutățirea relațiilor cu țările arabe în anumite perioade.

Dar în același timp are loc și un proces larg de consolidare și modernizare a Iordaniei, într-o perioadă relativ scurtă fiind obținute realizări consistente ce aveau să schimbe în mare măsură vechile structuri.

La est de riul Iordan

Călătorind prin orașele și satele Iordaniei de azi, din nord, de la frontiera siriană, spre sud, la golful Akaba, eforturile pentru dezvoltarea generală a acestei țări, în proporție de patru cincimi doar deșert nud, îți apar evidente, în toată plenitudinea lor.

Partea nordică cu populație mai densă și cu o activitate economică diversificată, zonă unde se află și orașul Amman, este legată de portul Akaba, pulmonul maritim al Iordaniei, prin două lungi autostrăzi. Una se numește semnificativ „șoseaua deșertului“ cealaltă „șoseaua regiilor“. Ambele străbat sute de kilometri prin deșertul sudic, locuit doar de triburi răzlețe de beduini, cu turme de capre și răbdătoare cămile care transportă baloturile grele, conținînd întreaga lor gospodărie, inclusiv corturile largi ce le întîlnești adesea, adăpostite sub un perete stîncos sau instalate direct pe nisipul neted de la marginea șoselei.

În luptă cu o natură vitregă, bîntuită de vînturi aprige dinspre deșert, care dezgolesc solul sau îl acoperă cu pulbere neroditoare, iordanienii, sedentarizați astăzi în proporție de 90 la sută, au reușit în ultimul timp să schimbe în mare măsură înfățișarea țării, clădind orașe moderne, întemeind industrii și făcînd să rodească terenuri aride prin implantarea unor ample complexe de irigații. Zona estică a văii Iordanului prezintă un exemplu edificator al eforturilor întreprinse de autoritățile iordaniene de a folosi toate posibilitățile naturale ce le oferă relieful acestei țări, în mare parte pustiu neospitalier.

Am urcat munții Ajlun, barieră înaltă de piatră despărțind deșertul din nordul Ammanului de valea înfloritoare a râului Iordan, într-o dimineață de februarie cînd pete argintii de zăpadă încă netopită străluceau în soarele primăvărat, pe pajiștile dintre pîlcuri de pini și stejari seculari. La mai puțin de o oră, continuîndu-mi drumul ce cobora prin văi adînci și contorsionate, cu iarbă proaspătă, punctată de maci singerii, m-am trezit în plină vară intrînd în decorul vegetației subtropicale din depresiunea formată de larga vale a Iordanului.

Trecusem pe parcursul a cîtorva zeci de kilometri, sărind peste anotimpuri de la iarnă direct la vară, de la pardișiu la cămașă, de la zero la plus 30 de grade, valea Iordanului ocupînd o imensă depresiune la trei sute de metri sub nivelul mării, explicație a climatului său subtropical în imediata apropiere a unor munți acoperiți parțial cu zăpadă. Priveliștea ce se deschidea în fața ochilor părea stranie, într-o țară ca Iordania unde deșertul este dominant. Între pereții verticali ai munților și firul îngust de apă al râului Iordan se întindeau grădini de zarzavaturi presărate cu conopide așa de mari cum n-am mai văzut în altă parte și tufe dense încărcate de pătlăgele vinete atîrînd greu pe tulpinele fragile.

Shuna, primul sat întîlnit în cale, era înconjurat de livezi de lămîi încărcate cu rod. Imaginea unor asemenea grădini și livezi se multiplica pe tot parcursul, pînă la vîrsarea Iordanului în Marea Moartă, pe o distanță de circa o sută de kilometri. De-a lungul drumului, trestia de zahăr forma garduri vii, în spatele cărora plantațiile de bananieri și portocali acopereau terenuri întinse. În apropierea satului Abu Zeighan am vizitat o livadă de portocali,

încărcați de fructe dulci și parfumate, fiecare cîntărind peste o jumătate de kilogram.

Localnicii ne povesteau că în valea Iordanului solul fertil și clima caldă permit culturilor să rodească de trei ori pe an, atunci cînd au apă suficientă. Pămîntul este udat, în primele luni ale anului, de nenumărați afluenți ai Iordanului. Dar, în toiuł verii, cînd mercurul termometru-lui urcă dincolo de 40° Celsius, pîraiele seacă și, pentru menținerea umidității, a fost nevoie, în toate timpurile, de intervenția omului. Ghor-ul, cum se numește partea de est a văii Iordanului, era irigat încă din antichitate printr-un canal principal de piatră, ce cobora din nord spre sud. Scurgerea timpului, stihiiile naturii, vicisitudinile istoriei au făcut să fie abandonat, și să dispară, vechiul sistem roman de irigații. Dar Ghor-ul a continuat să trăiască, oamenii săpînd, cu mijloace rudimentare, noi canale de irigații care acumulau firicelele de apă ale micilor afluenți perpendiculari ai Iordanului, fără a reuși însă să pună în valoare întreaga vale. În timpurile moderne, folosindu-se mijloace tehnice adecvate, a intrat în acțiune un vast proiect de amenajare completă a Ghor-ului, primele lucrări începînd prin anii '60 și continuînd mai departe cu unele întreruperi provocate de războiul din 1967 și ocuparea de către Israel a malului vestic al Iordanului, respectiv a Cisiordaniei.

Canalul betonat, lat cît un rîu, cu 20 metri cubi debit pe secundă, coboară de la barajul Shurhbeil Bin Hasna de pe rîul Yarmouk, afluentul nordic al Iordanului, pe o lungime de circa 90 kilometri, bazîndu-se pe încă două baraje la Shu'Eib și Kufrei. suprafața irigată de pe valea Iordanului ajungînd astfel la 250 000 de dunumi (10 dunumi = 1 ha). Un nou proiect, barajul Magaren, tot pe Yarmouk, cu o capacitate de patru ori mai mare decît toate celelalte baraje, are în vedere irigarea întregului Ghor.

Ultima oară cînd am vizitat valea Iordanului construcția marelui baraj al canalului de irigații „Regele Talal“, începută în 1971, se afla în faza sa finală. Ulterior acest complex de irigații alimentat de rîul Zarka, afluent al Iordanului, a intrat în funcțiune, apa strînsă în lacul de acumulare, lung de 6,5 km, alimentînd alte mii de hectare în cadrul vastului plan de irigare a acestei regiuni.

Proiectele de amenajare a Ghor-ului au însumat, fără barajul de la Magaren, 32 milioane dinari iordanieni, adică circa o sută de milioane dolari ; 20 de milioane dinari au fost alocați pentru lucrările de irigații propriu-zise, iar 12 milioane în vederea investițiilor de ordin social-edilitar : construcția de locuințe și sistematizarea satelor din zonă, drumuri, electrificare, asistență sanitară, învățământ. Populația — dispersată în mare parte în perioadele de conflict, când zona a servit drept țință artileriei israeliene de pe celălalt mal — era încă puțin densă. Datorită, însă, lucrărilor de amenajare a terenurilor, în proiect sau în curs de execuție, populația Ghor-ului crește simțitor urmînd să ajungă, în scurt timp, după cum mi se spunea, la circa 150 000 de oameni.

Satele întilnite în cale aveau înfățișare îngrijită, cu construcții de piatră, în parte electrificate, și cu școli și puncte sanitare recent construite. Se mai vedeau, desigur, și unele aspecte tradiționale. Negustori de olărie expuneau spre vînzare, pe marginea șoselei, amfore cu gîtul lung în forme și modele perpetuate de secole și secole ; îmbrăcămîntea locuitorilor era, în general, tipic arabă. Dar, antenele televizoarelor indicau stadiul în care începuseră a se plasa, din ce în ce mai mult, în timp, satele din Ghor.

Depășind satul Shueib, unde se află cel de-al treilea baraj din sistemul de irigații al văii Iordanului, ne-am îndreptat spre Marea Moartă, întindere de apă cu o suprafață de aproape o mie de kilometri pătrați și cu o salinitate de șapte ori mai ridicată decît a mărilor sau oceanelor și care este situată la cea mai joasă altitudine de pe glob — 392 m sub nivelul convențional al oceanului planetar.

Marea Moartă, după cum indică și numele, este complet lipsită de viață, în apele sale neexistînd nici un fel de vietate. Peisajul prezintă diverse nuanțe de cenușiu, începînd cu culoarea mării pînă la înălțimile înconjurătoare. De pe plaja de la Suweimeh, situată în apropiere de vărsarea Iordanului, se distinge destul de bine celălalt mal, stăpînit de Israel. La Suweimeh, fiind zi de sărbătoare, plaja era plină de vizitatori din Amman. Cînduri de copii se bălăceau fără grijă în apa mării a cărei salinitate exclude

posibilitatea vreunui accident, ținând orice corp la suprafață ca o imensă saltea plutitoare.

Ne-am întors spre Amman pe un drum mult mai scurt, de circa cincizeci de kilometri. Șoseaua urca pieptiș spre vîrf de munte unde era frig și fulguia făcîndu-mă să mă întreb dacă minunata grădină cu bananieri și portocali încărcăți de rod, ce se numește valea rîului Iordan și pe care o străbătusem cu cîteva ore înainte, nu fusese cumva un miraj al deșertului.

Borne de șosea indicau din loc în loc altitudinea : 200 m sub nivelul mării ; 100 m sub nivelul mării ; și, în sfîrșit, zero metri, după care șoseaua escalada munții pînă la peste o mie de metri înălțime pentru a coborî apoi direct spre Amman, ale cărui contururi se distingeau din ce în ce mai mult la geana orizontului.

Pe drum ne-am întîlnit cu caravane întregi de autocamioane grele încărcate vîrf cu saci de plasă plini cu portocale sau crengi cu banane și alte mărfuri ce sînt trecute sau aduse continuu de pe malul vestic, din Cisiordania, pe cele două poduri de peste Iordan deschise tranzitului și care sînt pázite la un capăt de militari iordanieni și la celălalt capăt de militari israelieni. Acest trafic comercial tacit dintre cele două maluri, permis aproape permanent, doar cu mici întreruperi, (în anumite perioade de tensiune) întreține vie legătura dintre populația în întregime arabă a Cisiordaniei și rudele lor din Iordania.

Lipsită de spațiu agricol suficient și de materii prime necesare dezvoltării rapide a unei industrii naționale, Iordania a cunoscut, o lungă perioadă de timp după închegarea sa ca stat de-sine-stătător, mari dificultăți în direcția dezvoltării economice. Dar căutînd să-și pună în valoare restrînsele bogății naturale și folosind cu pricepere potențialul uman de care dispunea a reușit totuși să recupereze din rămînerea în urmă, modernizîndu-se și ridicînd nivelul general de viață într-o măsură mai mare decît s-ar fi putut estima, la prima vedere, evaluînd posibilitățile.

Iordania dispune doar de două bogății naturale : fosfați și potasiu. Zăcămintele de fosfați descoperite în 1910, dar intrate în exploatare de-abia în ultimele decenii la Rou-

seyfa, Al-Hassa și Echeidiya, au făcut din Iordania al zecelea producător și al cincilea exportator mondial. Dispunând de rezerve apreciate la 1,3 miliarde de tone, statul iordanian consideră că în 1983 exporturile „aurului cenușiu“ vor putea aduce țării deize în valoare de 500 milioane dolari.

După descoperirea în 1972, în regiunea Lissan, la Marea Moartă, a unor zăcăminte de potasiu, evaluate la două miliarde de tone, cantitate ce le situează pe primele locuri din lume, perspectivele financiare ale Iordaniei au devenit și mai optimiste. O societate interarabă, „Arab Patah Co“, înființată în 1977 și finanțată în majoritate de capitaluri publice și particulare iordaniene, s-a lansat în construcția unui vast complex de exploatare cuprinzând bazine, diguri, o centrală electrică, o rafinărie, devizul ridicându-se la peste 150 milioane de dolari. Planul de producție al potasiului prevedea demararea în decembrie 1981 urmînd ca în primul an să atingă 240 000 tone pentru a ajunge în 1985 la 1,2 milioane tone.

În subsolul iordanian n-au fost descoperite pînă acum zăcăminte exploatabile de petrol cu toate cercetările efectuate în mod asiduu. Dar Iordania primește și rafinează petrol din Arabia Saudită transportat pînă la instalațiile de prelucrare de la Zarka prin conductele lui Trans Arabian Pipe Line Company (Tapline). Rafinăria de la Zarka a ajuns să satisfacă nu numai nevoile naționale dar să-și permită furnizarea anumitor derivate și țărilor vecine. Ea urmează să-și dubleze producția inițială prin intrarea în funcțiune a instalațiilor construite în cooperare cu România.

În afara acestor sectoare mai importante ale economiei naționale — fosfați, potasiu, rafinarea petrolului saudit — Iordania dispune și de unele întreprinderi de prelucrare a pieilor, textile, de țigări, produse farmaceutice, produse alimentare, depinzînd de o piață locală relativ limitată.

Planurile de dezvoltare ale țării începînd din 1973 au reușit să imprime întregii țări o înaintare vizibilă pe făgașul progresului economic și social, palpabilă și prin înfățișarea tot mai nouă și civilizată a așezărilor sale urbane și rurale. Insemnele acestui progres sînt prezente în toate

colturile Iordaniei, departe dincolo de marginea modernei sale capitale.

La nord de Amman, orașul Zarka, numărînd circa 250 000 de locuitori, a devenit un puternic centru industrial, pe lângă marea sa rafinărie făcîndu-și apariția o serie de întreprinderi de diverse profiluri. În extremitatea de nord-vest a țării, orașul Irbid cu o populație de 200 000 de locuitori, construit în apropierea vestigiilor unor vechi centre urbane ale antichității, a cunoscut și el o dezvoltare notabilă, atît pe plan economic cît și edilitar. Aici se aflau, atunci cînd l-am vizitat, zece școli medii, unul din cele mai mari complexe medicale ale țării, alte instituții social-culturale. La Irbid a luat ființă nu demult și o facultate de agronomie. Alegerea sa ca centru de pregătire superioară a cadrelor pentru agricultură nu este întîmplată. Regiunea Irbid, numărînd 400 de așezări rurale, are un pronunțat caracter agrar : peste tot, în drum, înfilnești holde de grîu, livezi de măslini, cași, meri și alți arbori fructiferi.

În partea de sud a țării, portul Akaba de la Marea Roșie și-a sporit considerabil capacitatea de primire a navelor la cheiurile sale ; în paralel, orașul s-a transformat într-o încîntătoare stațiune turistică străjuită de munții arămii ce se reflectă în luciul apei, cu reflexe roșiatice, de unde provine probabil și numele acestei mări. Limpezimea apei pînă la o adîncime apreciabilă oferă posibilitatea să zărești perfect, ca într-un imens acvariu, mulțimea peștilor exotici, multicolori, cît și cîmpurile de corali ce încîntă prin frumusețea formelor și nuanțelor.

Iordania de azi, ancorată temeinic într-un proces larg de dezvoltare în toate domeniile, se deosebește substanțial de țara seminomadă, cu triburi de războinici cavaleri ai deșertului din timpul colonelului Lawrence și al generalului Glubb, rămasă mult în urmă pe treapta istorică a civilizației moderne, handicap pe care după consolidarea independenței a știut să-l depășească într-un timp destul de scurt.

În cursul călătoriilor mele prin Iordania, consemnînd energia și hărnicia acestui nu prea numeros dar dîrz po-

por, am cunoscut totodată sufletul său, dorința vie de a-și găsi prieteni și a-i păstra, de a trăi în pace și înțelegere, pentru a-și putea dezvolta țara din toate punctele de vedere și a se ridica astfel pe sine. Ca român, sentimentul prieteniei l-am simțit cu sinceritate exprimat față de țara noastră, de toți pe care i-am cunoscut și am avut prilejul să stau de vorbă, de la simplu muncitor al rafinării de la Zarka sau agricultor de pe valea Iordanului și pînă la suveranul țării.

Pe la începutul lui aprilie 1975 am fost primit, împreună cu alți colegi români, la palatul regal din Amman, pentru a ni se acorda un interviu de către rege. Îmbrăcat în ținuta de campanie a trupelor de parașutiști, regele Hussein Ibn Talal s-a întreținut cu noi, grupul de ziariști români, amintindu-și cu multă plăcere de vizita întreprinsă cu un an înainte în România, de primirea caldă ce i se făcuse la București, de importante convorbiri la nivel înalt avute cu acel prilej. Suveranul hașemit ne-a împărtășit, în cursul interviului, întreaga sa admirație pentru realizările țării noastre, pentru politica constructivă pe plan extern a României socialiste, satisfacția deosebită pentru stadiul pozitiv și perspectivele favorabile ce le au relațiile dintre cele două țări.

„Din fericire, beneficiem de relații foarte strînse, bazate pe înțelegere reciprocă și, în unele probleme, pe poziții comune” — ne spunea suveranul iordanian, adăugînd : „Nutrim cea mai vie admirație și cel mai mare respect față de președintele Ceaușescu, față de interesul manifestat de România pentru situația din această regiune a lumii și de preocuparea sa pentru instaurarea unei păci drepte și trainice”. În încheiere, regele Iordaniei ținea să ne sublinieze : „Sînt deosebit de fericit să transmit, în numele guvernului și al poporului iordanian, fraților din România salutul nostru, să arăt cît de mîndri ne simțim pentru relațiile foarte strînse care există între noi la toate nivelurile. Transmitem cele mai bune urări de noi și noi succese prietenilor noștri în îndeplinirea obiectivelor propuse, în depășirea oricăror obstacole, pentru a constitui, ca și pînă acum, un exemplu pentru alții în urmărirea unor rezultate și în realizarea unor țeluri de interes comun. Ne exprimăm bucuria și mîndria pentru vizita președintelui Ceaușescu în Iordania, convingerea că această vizită va constitui un nou jalon pe calea îmbună-

tățirii și consolidării relațiilor care, în mod fericit, există între noi“.

Cîteva zile mai tîrziu aveam să trăiesc clipele emoționante ale primirii entuziaste pe care întreaga populație a capitalei iordaniene, în sărbătoare, o făcea înalților soli ai poporului român, președintelui Nicolae Ceaușescu și tovarășei Elena Ceaușescu. Aceași atmosferă de caldă prietenie, stimă deosebită și profund respect pentru șeful statului român și țara noastră am avut prilejul s-o urmăresc la Zarka, Jerah, Petra și Akaba, pe parcursul întregii vizite a președintelui României pe pămîntul iordanian.

În anii ce au trecut de atunci, relațiile româno-iordaniene, impulsionate de întîlnirile și convorbirile la nivel înalt de la București, Amman și din nou la București, au cunoscut noi valențe, statornicindu-se o colaborare largă, pe diverse planuri, între țările noastre care a făcut ca legăturile economice și cooperarea româno-iordaniană să se concretizeze în construirea pe teritoriul regatului hașemit a unor importante obiective de interes prioritar, mărturii trainice ale relațiilor dintre cele două popoare, dezvoltate permanent în interes reciproc.

Beduinii

Coborînd pe valea Iordanului înspre Marea Moartă, printre livezile de portocali, cu fructe atît de mari și parfumate cum rar întîlnești în lume, am zărit dincolo de șosea, la poalele munților, un șir întreg de așezări beduine. Femeile, în rochii lungi, splendid înflorate cu desene mișcate de mînă, în fir de aur și argint, purtau pe cap burduri cu apă proaspătă, adusă din vale, de la izvor. Cîteva călăreți, în șei înalte, cu harnașamente viu colorate jucau în bustru cai de rasă sub privirea impasibilă a zecilor de cămile, ocupate să culeagă rarele smocuri de iarbă din jurul corturilor. Era un trib seminomad, în curs de stabilizare, ai cărui membri lucrau ca zilieri la livezile de citrice și în grădinile de zarzavat din apropiere. Autoritățile iordaniene au sprijinit construirea, de-a lungul văii, a unor sate din clădiri de piatră, înzestrîndu-le cu curent electric și localuri administrative, de poștă și de școală, pentru

copiii din ciclul primar. Dar beduinii, credincioși străbunelor tradiții, continuau încă să trăiască sub acoperișurile corturilor amplasate înspre munte, pe un teren stîncos, mai izolat, contrastînd cu zona de vegetație luxuriantă din preajma râului, aflat destul de aproape. Căutînd o explicație, mi s-a spus că beduinii, oameni ai deșertului, învățați să prețuiască cel mai mic petec de verdeață pentru hrana animalelor, nu ar putea concepe să-și așeze corturile pe o porțiune bună de pășunat, să calce iarba și să facă focul acolo, și de aceea preferau să staționeze pe un teren mai nepriimitor.

Beduinii constituie o populație în general nomadă răspîndită pe o arie geografică largă de la țărmul Oceanului Indian la acela al Mediteranei, de la emiratele marelui Golf al petrolului pînă în zonele de deșert din nordul Africii.

Denumirea de beduini, care derivă de la cuvîntul arab „badwaiyn“, are în original semnificația de „călătorii deșertului“ sau „locuitorii deșertului“ sau, tradus și mai poetic, „poporul care se zărește la orizont“. Beduinii, grupuri mai mici sau mai mari de populație nomadă, sînt semnalati de izvoarele istorice ca locuitori ai Peninsulei Arabice, cu multe secole înainte de apariția Islamului. Arabii au fost dintotdeauna, o parte din ei — stabiliizați, ocupîndu-se cu agricultura și meșesugurile, ajungînd la o treaptă superioară de civilizație în orașe celebre ale antichității, cum ar fi Petra nabatheenilor, din apropierea Mării Roșii sau Palmyra, din deșertul răsăritean al Siriei ; o altă parte erau însă nomazi, păstori sau cărauși, marile lor caravane de cămile transportînd cele mai diverse mărfuri pe vechile drumuri comerciale dintre Indii, Africa și Europa. Cuceririle islamice au întins, însă, aria de circulație a nomazilor pînă departe pe coasta nordică a Africii. Beduinii din zona sahariană provin din triburi arabe, ajunse pe aceste meleaguri începînd din secolul al XI-lea ; dar există acolo și triburi ale vechilor locuitori ai regiunii — cum ar fi tuaregii — cărora condiții asemănătoare de mediu natural le-au impus starea de nomazi cu mult înainte de venirea arabilor. Beduinii nu sînt, în totalitatea lor, musulmani. Unele triburi din deșert se mai închină și astăzi la zeii strămoșilor ; altele, îndeosebi în Iordania, sînt creștine, păstrîndu-și această credință dinainte de apariția islamismului.

Tendința istorică a beduinilor a fost întotdeauna aceea de a se stabili și integra în civilizație, și au făcut-o de câte ori au găsit condiții propice. Această tendință este puternic încurajată, în prezent, de autoritățile țărilor arabe, care le pun la dispoziție case și terenuri agricole, ce pot fi fertilizate prin irigații și alte amenajări funciare, atrăgându-i spre meserii stabile. În multe țări arabe, persoane de origine beduină au ajuns la cele mai înalte funcții în stat și în armată; sînt medici, ingineri, profesori universitari, mari oameni de afaceri. Condiția de nomazi, perpetuată secole după secole, le-a fost impusă beduinilor nu de tradiție sau trăsături psihice, ci de nevoie, de sărăcia regiunilor pietroase și nisipoase ale deșerturilor fără de sfîrșit. „Beduinul — scrie un istoric libanez, Philippe Hitti, în cartea sa «Istoria arabilor» — nu este un dezrădăcinat rătăcind în aventură pentru simpla plăcere de a rătăci; el reprezintă cea mai bună adaptare populară a omului la ambianța deșertului. Nomadismul este o adaptare rațională și stoică a omului la un mediu înconjurător sever pînă la extrema limită”. În aceste condiții grele, dictate de mediul natural, s-au născut și dezvoltat calitățile deosebite ale beduinului: dîrzenia, curajul, rezistența fizică, adaptabilitatea, cinstea, mîndria, spiritul de întrajutorare, ospitalitatea.

Familia beduină reunește, de obicei, sub același cort, două-trei generații, fiind puternic legată prin afecțiunea pentru copii, respectul față de părinți, solidaritatea familială. Un astfel de grup, la nivel de familie restrînsă, se numește hamûla și numără, de obicei, de la cinci-șase pînă la douăsprezece persoane. Educația celor mai tineri se face în sentimentul onoarei, al mîndriei pentru strămoși; ei sînt învățați cum să se comporte față de ceilalți membri ai tribului, față de străini. Munca feminină, mai întotdeauna dură și intensă, este însoțită de fetițe încă din primii ani ai copilăriei. Meșteșugurile artizanale se transmit din tată în fiu. Școlarizarea „la marii nomazi” — triburi de beduini ale căror trasee seculare străbat mai multe țări — ridică, desigur, probleme dificile, chiar imposibil de rezolvat în unele cazuri. Pentru triburile cu un itinerar mai restrîns, în granițele unei singure țări, se folosește o metodă originală: în Iordania, de exemplu, cîte un învățător

este încadrat în unitățile de poliție militarizată denumite „patrurile deșertului” : se află în subzistența acestora și urmează tribul în peregrinările sale, organizînd pentru copii o școală volantă. În alte părți, autoritățile construiesc într-un anumit punct dintr-o zonă pustie o clădire destinată școlii, folosind-o ca un element de atragere pentru stabilizarea unui întreg trib. Beduinii își ridică corturile în jurul școlii ; li se creează imediat posibilități pentru diverse activități productive și, treptat, oamenii rămîn pe loc ; casele de piatră iau locul corturilor tradiționale, creîndu-se astfel, pe nesimțite, o așezare sedentară.

Nomazii care au avut prilejul să intre mai des în contact cu civilizația modernă, debordantă în ultimii ani în majoritatea țărilor arabe, mai cu seamă în cele petroliere, continuă să trăiască în corturi, dar modul lor de viață a evoluat sensibil. Bărbații își rad bărbile, poartă încălțăminte și, uneori, chiar îmbrăcăminte europeană, păstrînd doar kefiyehul în care își înfășoară capul și fața cînd din adîncurile deșertului se stîrnesc orbitoare furtuni de nisip. Sub acoperișul cortului, folosesc vase de bucătărie europene, farfurii, linguri. În unele corturi întîlnești chiar mobilă modernă — mese, scaune, paturi, dar, de obicei, covoarele groase și pernele așezate una peste alta, pe care ești invitat să stai cînd pătrunzi în cort, formează mobilierul tipic al unei locuințe beduine.

Ospitalitatea beduinilor este proverbială și am avut, în cîteva rînduri, prilejul să o constat direct. Oricît ar fi de săraci stăpîinii cortului, ei pun în fața oaspetelui, fie el un necunoscut, tot ce au mai bun de mîncare. Am auzit, adeseori, vorbindu-se de faptul că un beduin, chiar dacă nu are decît o singură capră, este în stare s-o taie și pe aceea pentru a-și cinsti oaspetele. Mi s-a povestit că în deșert, conform legii nescrise a ospitalității, un străin urmărit de dușmani, dacă intră într-un cort beduin, capul familiei își ia arma și este gata să-l apere, cu prețul vieții, împotriva urmăritorilor.

Ospitalitatea constituie o lege absolută în deșert. De pildă, un om care se găsește în pericol de moarte, epuizat de oboseală, flămînd și însetat, cînd intră într-un cort i se oferă găzduire fără a i se pune vreo întrebare ; el poate

rămîne o zi și o treime din ziua următoare fără a i se cere să explice prezența sa. În mod normal, după acest răstimp, o va face singur. Dacă însă nu vorbește, nici în continuare, este lăsat în pace încă trei zile. Apoi, gazda i se adresează cu cuvintele : „Oaspetele nostru are nevoie de ceva ? Să ne-o spună“. Din acel moment, găzduirea este considerată încheiată și străinul trebuie să plece mai departe.

În familiile beduine, femeia se bucură de multă considerație. Ea își alege întotdeauna soțul singură, de obicei din același trib. Conform cutumei, cînd unui tînăr îi place o fată, o invită să rămînă o noapte în fața cortului familiei pentru a discuta împreună. Se așază alături unul de altul, pe pămînt, și tînărul instalează între ei un baston, limită care nu este depășită niciodată. Cea mai mică necuviință i-ar atrage, a doua zi dimineată, uciderea de către trib. Tinerii discută fără martori, toată noaptea, punîndu-se de acord între ei asupra căsătoriei înainte de a cere consimțămîntul părinților. De obicei, tatăl nu se opune direct dorinței fiicei, chiar dacă nu-l agreează pe alesul acesteia. Dar poate s-o facă indirect, pretinzînd o dotă fantastică pentru căsătorie. Conversația de o noapte nu obligă, dar constituie un subiect de orgoliu pentru fată. Cînd o fată vrea s-o jignească pe alta, îi spune : „Nimeni nu te-a privit. Nici un tînăr n-a vegheat cu tine...“

Distracțiile preferate ale beduinilor — vînătoarea cu șoimi și cursele de cămile, sînt practicate în continuare și astăzi, fiind un fel de sporturi naționale. Folclorul beduin este și el extrem de bogat. Melopeeale cămilarilor, în ritmul monoton al caravelor străbătînd deșertul, săptămîni și luni fără întrerupere, stau la baza poeziei și muzicii populare arabe. Amprenta obiceiurilor și moralei beduine se poate observa și în viața orășenilor din unele țări arabe, care trăiesc în condițiile civilizației moderne.

Fiind invitat la masă, în vila unui om cu stare din Amman, provenit dintr-o familie beduină, am remarcat că ritualul dejunului se aseamăna destul de mult cu un ospăț din deșert, chiar dacă cadrul era cu totul altul. Gazdele și invitații, bărbați și femei, etalau ultima modă pariziană ; sufrageria stil Louis XV, candelabrele de cristal, modul

cum era mobilată în general casa, te îndepărtau cu totul de coordonatele social-geografice ale deșertului. Felurile de bucate aparțineau însă bucătăriei beduine, ce-i drept mult stilizată de iscusința măștrilor de la restaurantul de lux unde fuseseră comandate. Pe o tepsie imensă de aramă trona deasupra unui morman de pilaf — cu alune și migdale prăjite peste orezul, bob și bob, amestecat cu bucățele de ficat și multe mirodenii, cum numai arabii știu să-l prepare — un berbec întreg, fript la cuptor, de o culoare îmbietoare. Șeful familiei, urmînd tradiția beduină, și-a scos haina, și-a suflecat mînele, s-a spălat pe mîini într-un vas cu apă pe deasupra căruia pluteau petale parfumate de trandafiri, și a început să rupă bucăți grase din berbecul fript, umplîndu-ne farfuriile. Cît a durat dejunul, gazda nu s-a așezat deloc pe scaun veghind tot timpul, în picioare, să nu ni se golească farfuriile. Tacîmurile aurite au rămas la acea masă fără întrebuintare, fiindcă cu toții ne-am străduit, cu mai multă sau mai puțină îndemînare, să ne conformăm obiceiurilor locului. Am luat parte la o masă oarecum asemănătoare și într-un cort beduin unde fiecare invitat se servea rupîndu-și singur bucăți de carne din berbecul care avea să rămînă, în scurt timp, doar sub forma unui schelet perfect curățat. La acest dejun, la care cei prezenți stăteau jos, pe covor, cu picioarele încrucișate sub ei, nu existau farfurii, mesenii luînd pilaful, la fel, cu mîna, direct de pe tepsie.

Ori de cîte ori am avut prilejul să mă întîlnesc cu beduini m-au impresionat sinceritatea, prietenia, dar în același timp prestanța și mîndria nedisimulate, inteligența acestor oameni neînfricați, căliți de asprimea deșertului, de stihile de tot felul pe care le-au avut de înfruntat din moși-strămoși. În timpurile noastre, cînd automobilul și avionul au înlocuit cămila, beduinii, a căror întreagă rațiune de existență era legată de însușirile neprețuitei „corăbii a deșertului“, se împrăștiează vizibil, statele arabe, în plină dezvoltare economică, oferindu-le posibilitatea de a se stabili și de a beneficia, pe de-a întregul, de civilizația modernă. Dar, chiar și atunci cînd caravanele de cămile vor dispărea cu totul și vechii nomazi își vor fi pierdut această calitate, cred că frumoasele trăsături ale spiritului beduin vor continua să dăinuiască în conștiința urmașilor.

„Țara dintre fluvii”

Legende antice situau paradisul undeva în Orient, unele localizându-l în cimpia mănoasă dintre Tigru și Eufrat. Era și firesc ca imaginația autorilor anonimi să se oprească asupra bogatelor meleaguri ale bătrînei Mesopotamii, acolo unde omul plămădisese primele civilizații și unde văzuseră lumina istoriei cele mai vechi vlăstare ale organizării sociale superioare, întiile orașe ale lumii.

Leagăn de multiple și celebre civilizații, disparate sau cu continuitate pe parcursul a peste șase milenii, dezvăluite arheologilor în straturi sedimentate pe diverse trepte istorice, pămîntul Irakului — „Țara dintre fluvii” (Mesopotamos) cum o denumeau vechii greci — te întîmpină la tot pasul cu uimitoare vestigii, prețioase mărturii peste vremuri, simbolizînd geneza arhitecturii, științelor și artei și ilustrînd magnific iubirea de viață, dragostea pentru frumos a omului dintotdeauna.

Nume cu strălucitoare rezonanță în timp și spațiu — Ur, Uruk, Lagaș, Eridu, Kiș, Nippur, Nimrud, Ninive, Babilon. Ctesiphon, orașe cunoscute cu veacuri și milenii înaintea erei noastre — oferă prin monumentele lor, cite s-au mai găsit sub nisipurile gros așezate de vînturile deșertului, prilej de meditare istorică și profundă încîntare artistică, împodobind Irakul cu o întregă salbă de nestemate arheologice. Vestigiilor antice li se adaugă capodoperele arhitecturii arabo-islamice, cu ornamentații în arabescuri, cupole din aur sau faianță de culoarea smaraldelor și turcoazelor ; palatele celebre desprinse parcă din basmele celor „O mie și una de nopți”.

Multe dintre aceste valoroase monumente ale trecutului au fost ciuntite de stihiiile naturii, de trecerea timpului, de vicisitudinile istoriei ; altele, pur și simplu, prădate pînă la distrugere totală de cotropitorii străini sau, în vremuri mai apropiate, transportate în fragmente, peste mări și țări, pentru a îmbogăți tezaurele muzeelor din marile metropole occidentale. Cele ce au mai rămas sînt păzite cu responsabilitate de autoritățile de azi, întreprinzîndu-se, totodată, vaste lucrări de conservare și restaurare pentru

a le reda, pe cît posibil, imaginea de odinioară, așa cum se preconizează în cazul celebrei cetăți a Babilonului, cu grădinile ei suspendate și templele fără egal, din care nu se mai deslușesc, în zilele noastre, decît contururi de ziduri măcinate de scurgerea veacurilor.

Vestigiile vechilor civilizații constituie nu numai simplu motiv de mîndrie națională pentru oamenii acestor pămînturi. Ele întind o punte spre civilizația Irakului zilelor noastre, țară ce și-a clădit, la rîndul său, monumente impunătoare nu pentru glorie în eternitate, ci pentru bunăstarea locuitorilor săi ; fabrici și uzine, baraje și hidrocentrale, șosele și căi ferate, școli de toate gradele, diverse lăcașuri de cultură.

Descrierea Irakului actual nu poate începe, desigur, decît cu Bagdadul, întinsa metropolă de pe malurile Tigrului, cu trei milioane și jumătate de locuitori însumînd circa o pătrime din întreaga populație a țării, ce dă măsura importanțelor transformări cunoscute de meleagurile „dintre fluvii” după revoluția din 14 iulie 1958, care a răsturnat regimul monarhic instaurînd republica, și după revoluția din 17 iulie 1968, în urma căreia a venit la putere Partidul Baas Arab Socialist, forța politică conducătoare a statului începînd de la acea dată.

Întîmplarea a făcut să sosesec la Bagdad — ori de cîte ori am fost acolo — cu avioane ce aterizau pe modernul aeroport internațional al capitalei irakiene spre miez de noapte. Așa că, prima întîlnire cu orașul de legendă ce se întinde cale de zeci de kilometri pe ambele maluri ale fluviului Tigru, primele impresii culese în drum mi-au condus imaginația spre povestirile Seherezadei din neuitatele „O mie și una de nopți” ; spre vremurile marelui poet arab Abu Nawas, care, în cartea sa „El Aghani” a încrustat cu litere măestrite cronica vremurilor de aur cînd Bagdadul era considerat centrul cultural al lumii, la curtea califului Harun Al Rașid, adunîndu-se cei mai de seamă oameni de artă și știință ai unui Orient înfloritor, rafinat, plin de viață.

Noaptele Bagdadului au un farmec deosebit. În apele fluviului se oglindesc luminile podurilor de peste fluviu sau cele ce împodobesc vaporășele de agrement, încărcate

cu pasageri dornici să admire din mijlocul Tigrului panorama capitalei irakiene. Pe cornișa fluviului, purtînd numele poetului Abu Nawas, al cărui chip turnat în bronz privește de pe soclul său spre apele Tigrului, se înșiruie mici parcuri și puzderie de cafenele și restaurante populare, împodobite la rîndul lor cu ghirlande de becuri colorate, unde se servesc mîncăruri specifice și produse de cofetărie orientală, se bea cafea tare în ceșcuțe minuscule și un ceai deosebit, preparat dintr-un soi de lămîi, cît nuca, ce cresc în regiunile din sudul țării ; se joacă nelipsitele table sau domino ; se discută cu aprindere ultimele noutăți din viața țării sau de peste hotare. Odată cu lăsarea serii, malul stîng al Tigrului, pe porțiunea cornișei Abu Newas, devine partea cea mai animată a capitalei, alături de bulevardele Rașid și Sadun din imediata sa paralelă. Pitorescul cornișei este întregit de focurile strălucitoare ale nenumăratelor ruguri în formă de cerc unde se frig la proțap pești gustoși, proaspăt prinși în apele fluviului. Ei sînt ținuți vii în căzi de lemn sau legați cu sfoară de bărcile trase la mal ale pescarilor-bucătari care prepară pe loc, cu multă îndemînare, la cererea cumpărătorilor, această specialitate culinară a capitalei irakiene denumită „mazguf“.

Bagdadul a fost întemeiat cu 12 secole în urmă de califul abassid Jafar al Mansour, pe malul vestic al fluviului Tigr. Inițial s-a numit Dar Es Salam („Casa păcii“), pentru a lua mai tîrziu numele de Baghdad („orașul rotund“). Unul din cele mai mari orașe ale epocii, Bagdadul ajunge în culmea gloriei pe timpul lui Harun al Rașid (787—809), califul artelor și al științei care poseda o bibliotecă de 500 000 de volume și se înconjurase de o mulțime de poeți, muzicieni și savanți. Urmașii au adăugat monumentelor arhitectonice lăsate de Harun al Rașid noi construcții remarcabile, înfrumusețînd și răspîndind faima marelui oraș.

Vizitînd Bagdadul de azi, găsești cu greu vreun vestigiu al celebrei capitalei abasside. Istoria acesteia se încheie în anul 1258, cînd călăreții sălbatici ai lui Hulagu, nepotul lui Gingis-Han, uimiți de strălucirea orașului cucerit, au pus pe locuitorii prizonieri să-și dărîme palatele, bibliote-

cile, școlile și spitalele, să-și incendieze propriile case, înainte de a-i ucide pînă la unul, numărul victimelor, după cronicile arabe, ridicîndu-se la 90 000 de oameni, din capetele cărora cruzii năvălitori au clădit o imensă piramidă.

Monumentele Bagdadului medieval sînt de dată mai recentă, din secolele ce au urmat pustiitoarei năvăliri mongole. Cupolele moscheelor, din ceramică de culoare verde sau albastră și ornamentații în arabescuri, animatul bazar tradițional, de proporțiile unui oraș mijlociu, cu ulițe strîmte în care se îngrămădesc prăvălii cu cele mai diverse mărfuri, de la stofe din lînă sau fire sintetice fabricate de industria textilă națională, la bijuterii de aur în filigran, opere ale meșterilor locali — toate acestea amintesc încă de vechiul Bagdad.

Mai există în capitala irakiană și cartiere labirint cu aspect arhaic, în forme curioase, de cetăți, ale deșertului, dar, la doi pași mai încolo, se înalță șiruri de blocuri marginind bulevarde largi cu densă circulație motorizată. Elementele de viață modernă cîștigă teren zi de zi, dînd măsura înaintării continue a întregii țări spre civilizația secolului nostru.

Ultima oară am fost la Bagdad la începutul lui 1980, avînd posibilitatea să compar ceea ce vedeam cu imaginile orașului pe care îl cunoscusem cu ani în urmă ; să remarc pretutindeni reînnoiri semnificative marcînd o dezvoltare netă a capitalei irakiene, din toate punctele de vedere.

La Bagdad, în primele zile de ianuarie, cînd am sosit, se considera a fi încă iarnă. Ce-i drept, o iarnă irakiană cu portocale aurii în grădinile vilelor din cartierele rezidențiale, cu trandafiri albi și roz prin scuarurile risipite de-a lungul marilor bulevarde, cu grîu verde de o palmă pe ogoarele din marginea orașului. Desigur, este un nonsens să vorbești de iarnă la Bagdad, oraș considerat a fi unul din polii căldurilor ridicate de pe glob, cu temperaturi ce ajung în iunie-iulie la plus 55 de grade la umbră. Vara, în înțelesul nostru, ține aici cam nouă-zece luni pe an, iar iarna, lipsită complet de zăpadă, are înfățișarea unei primăveri avansate din Europa. Ziua se umblă firesc în haină, dar noaptea mercurul termometrelor coboară uneori pînă la zero grade și se întîmplă să zărești în zori, ici-colo, și cîte-o pojghiță de gheață, topită instantaneu de primele raze ale soarelui dimineții. După căderea întunericului,

circulația se rărește, contrar obiceiului din lunile următoare, când orașul este mult mai viu noaptea decât în cursul zilei toropite de fierbințeala excesivă.

Vizitînd Bagdadul, cu alt prilej, într-o zi din miez de vară, îmi amintesc că de-abia zăreai, spre prînz, cîte un om-doi chiar și în zonele cele mai animate de obicei, din centrul comercial al orașului. Cînd se însera orașul devenea de nerecunoscut, mulțimea invadînd pur și simplu străzile, parcurile, puzderia de mici restaurante și cafenele în aer liber de pe malurile Tigrului.

Acum însă, în ianuarie la amiază, termometrul arăta doar 20 de grade și mulțimea se scurgea în valuri pe arterele ce străbat vechiul centru comercial și administrativ al capitalei. Se rula extrem de strîns, avansîndu-se obositor de încet, într-un torent de Mercedes-uri, Chevrolet-uri, Volgi, Fiat-uri, Toyote și nu mai știu cîte alte tipuri mai vechi sau mai noi de automobile de pe tot mapamondul ; prin mijlocul acestei revărsări motorizate pluteau imperturbabile siluetele înalte ale „imperialelor“ roșii, obișnuitele autobuze cu etaj aparținînd transportului orășenesc în comun. Criza energetică, ce preocupă atît de mult întreaga lume, părea a trece aici neobservată. Nu se făcea deloc economie de combustibil, lucru normal în condițiile cînd Irakul a devenit unul din principalii producători de petrol ai globului, cu rezerve uriașe, urcînd spre prima treaptă a ierarhiei mondiale.

Veniturile de pe urma aurului negru — în continuă creștere de la an la an, după ce, în 1972, petrolul a fost naționalizat, intrînd în proprietatea statului — se dovedesc, se înțelege, substanțiale, permițînd o dezvoltare accelerată pe diverse planuri, perfect vizibilă atît în structura economică a țării, cît și, mai pregnant, în infrastructură.

Procesul general de reînnoire, de transformări social-economice, de modernizare a vieții a înregistrat realizări certe, dar a avut și are de trecut obstacole deloc simple, datorate grelei moșteniri a trecutului apropiat dominat de stăpîniri străine și de dezinteresul față de popor al păturii conducătoare aservite acestora.

Bagdadul constituie etalonul cel mai vizibil al prefacerilor substanțiale petrecute, în deceniul al optulea din secolul nostru, pe meleagurile anticei Mesopotamii. Capitala

irakiană numără o populație de trei ori mai mare decît înainte de revoluție, ajungînd să ocupe o suprafață de o mie de kilometri pătrați. Cartierele sale se întind cale de 60 kilometri pe ambele maluri ale fluviului Tigru, legate în zona capitalei prin opt poduri monumentale, ultimul dintre acestea fiind inaugurat în iulie 1979. Clădirile moderne pe verticală, cu liniile stilizate ale arhitecturii din beton, oțel și sticlă, sînt risipite printre construcții arhaice, cu un etaj sau două, din cărămizi nearse, peste care s-a așternut de mult patina cenușie a scurgerii timpului. Bulldozerele în-lăturînd moștenirea sărăcăcioasă ce poartă amprenta trecutului colonial, fac loc noilor construcții, schelele binelor și brațelor macaralelor completînd peisajul edilitar în plină transformare. S-au ridicat mari hoteluri cu marca unor cunoscute firme internaționale ; sedii de bănci pe mai multe niveluri ; clădiri guvernamentale și social-culturale impozante ; dar orașul continuă să se întindă pe orizontală, îndeosebi pe malul drept, dincolo de cortina plantațiilor de curmali care mi s-au părut mai reduse decît cu cinci ani în urmă, cînd se oglindeau ca o adevărată pădure în apele fluviului. Locul lor a fost luat de cartiere noi de locuințe care mai păstrează din vechile plantații de curmali doar un număr modest, redus la funcție ornamentală.

La Bagdad, flacăra înaltă a rafinăriei Dora, vizibilă din toate colțurile orașului, constituie simbolul său industrial. El se îmbogățește an de an cu noi întreprinderi din diverse ramuri, contribuind la progresul general al țării, clădirile acestora întîlnindu-se în mai multe zone din marginea capitalei.

Preocuparea permanentă pentru o cît mai rapidă culturalizare a maselor (înainte de revoluția din 1968, circa trei sferturi din populație era neștiutoare de carte) este evidentă la Bagdad, ca și pe tot cuprinsul țării, unde un sfert din locuitori se află pe băncile școlilor : peste trei milioane de elevi în cursurile primare și secundare, zeci de mii de studenți în universitățile din capitală și din alte orașe irakiene.

O atenție deosebită a fost acordată înfloririi artelor. Școala modernă de pictură irakiană ocupă un loc de onoare. Sculptura este, de asemenea, prețuită, fapt pe ca-

re-l deduci ușor din numărul mare de statui și grupuri monumentale ce le întâlnești împodobind străzile și bulevardele Bagdadului.

Pasiunea pentru monumental, pentru frumos, specifică vechii civilizații arabe, este cultivată pe scară largă, împletinându-se cu glorificarea trecutului istoric. Am avut prilejul să asist într-o seară la un spectacol sui-generis prezentat de „Dar al Aziz 'al irakie“ (Casa costumelor irakiene), unitate artistico-economică, organizată prin 1970, dar devenită foarte curînd celebră, datorită creațiilor sale, dincolo de granițele lumii arabe. Spectacolul era un fel de paradă a modei feminine pe fond sonor — comentariu și muzică specifică — în cadrul căreia, timp de două ore, se prezentau uimitoarele creații inspirate de statuile și basoreliefurile antice, de folclorul irakian. Toate modelele erau unicate, brodate cu fir de aur, fiecare valorînd sume considerabile traduse în mii de dolari.

Bagdadul de azi impresionează nu numai prin așezarea sa pitorească și proporțiile extinderii sale geografice dar și prin ritmul dezvoltării moderne grefat organic pe gloria vechiului oraș, mîndrie a poporului irakian din generație în generație.

Leul Babilonului

Pentru călătorul străin, poposit oricît de puțin timp pe meleagurile străvechii Mesopotamii, vizitarea istoricelor vestigii ale Babilonului constituie o tentație pe care cu greu și-o poate cineva refuza. Celebritatea Babilonului cetatea biblicului „Turn Babel“ și a „grădinilor suspendate“, considerate drept una dintre cele șapte minuni ale antichității, atrage, cum e și normal, un mare număr de vizitatori străini. Apropierea relativă a acestor vestigii de capitala irakiană este un argument în plus pentru a determina o deplasare la locurile unde a dăinuit cîndva cel mai mare oraș al lumii antice.

Consultînd o hartă turistică a Irakului vei găsi însemnate pe ea mulțime de nume cu rezonanță, împînzind ținutul dintre cele două fluvii — Tigru și Eufrat —, mărturii simbolice pentru timpurile de la începutul civilizațiilor umane, plămădite în zorile istoriei, aici, pe pămîntul legendar al Mesopotamiei. Babilonul, centru al științei, meșteșugurilor și tehnicii, al artei și rafinamentului oriental, metropolă a lumii antice, admirat, invidiat și hulit de vecini, dorit de cuceritorii vremurilor, distrus de patru ori în decurs de șase veacuri și renăscut, de fiecare dată din propria-i cenușă ca pasărea Phoenix, mai frumos, mai monumental decît fusese înainte, constituie o splendidă perlă printre nestematele arheologice rămase moștenire, peste secole și milenii, Irakului de astăzi.

Am pornit spre Babilon, cu emoția ce ți-o dă faima și strălucirea sa istorică, în primele ore ale unei dimineți de vară, pentru a evita pe cît posibil potopul de căldură care ajunge pe aceste meleaguri la amiază, dincolo de 50 de grade la umbră. Era într-o vineri, zi de repaus săptămînal în majoritatea țărilor arabe, și marele oraș de pe malurile Tigrlui dormita încă, într-o liniște nefirească față de animația trepidantă cu care mă obișnuiseră altădată străzile și piețele Bagdadului. O parte însemnată din distanța de 90 de kilometri, din inima capitalei irakiene pînă la ruinele străvechii metropole antice, am străbătut-o prin însuși perimetrul Bagdadului.

Părăsind cornișa Abu Naws am traversat podul „Jumhuriya“ (Republica) trecînd pe malul drept al fluviului Tigru străjuit de curmali cu ciorchini de fructe galbene sau roșiatice atîrnînd sub cupola înaltă a coroanei. Dincolo de ulițele vechi, din spatele perdelei de curmali, se întindeau străzile largi, cu vile cochete, ale modernului cartier Al Mansur, prelungite prin cvartaluri de vile în culori pastel, perfect asortate pe fundalul de azur al cerului, mai tot timpul senin deasupra capitalei irakiene.

Șoseaua Babilonului, odată ieșită din aglomerarea metropolei de pe Tigru, traversează un lanț de sate, unde amprente de viață noi deschise de reforma agrară și de preocupările statului pentru modernizarea agriculturii sînt vizibile și în înfățișarea caselor și în aceea a așezămintelor

de interes social-cultural. În drum am întâlnit şiruri de autocamioane, încărcate vîrf cu baloturi de banane şi curmale, lăzi cu lămii şi portocale, pepeni verzi de proporţii incredibile, îndreptîndu-se spre pieţele capitalei şi ilustrînd grăitor roadele bogate ale unei importante ramuri a economiei irakiene.

Cam la jumătatea distanţei dintre Bagdad şi Babilon se desluşeau, în dreapta, contururile unui mare complex industrial. Ne aflam la Iskandariya, principalul centru al siderurgiei şi construcţiei de maşini din Irak. Aici se toarnă piese de oţel, se produc maşini-unelte, se assemblează autobuze, autocamioane mijlocii şi grele, tractoare.

Numele Babilonului îl poartă astăzi şi unul din cele 16 guvernorate ale Irakului. Capitala administrativă a guvernoratului Babilon se află în oraşul Hilla, de pe malurile rîului cu aceeaşi denumire, unul din principalii afluenţi ai Eufratului. Oraşul Hilla — centru renumit al industriei textile irakiene, adevărată punte de legătură între strălucirea străvechii glorii a trecutului şi ritmul modern de dezvoltare a ţării de pe Tigru şi Eufrat — începe din imediata apropiere a ruinelor anticului Babilon. La Hilla, fabricile proprietate de stat ale „Societăţii generale de textile fine“ produc anual milioane de metri pătraţi de serj, muselină, satin şi alte pînzeturi şi mătăsuri ce fac faimă industriei irakiene.

La intrarea în Babilon te întîmpină uriaşa poartă a zeiţei Iştur, cu coloritul ei albastru marin. Este însă doar o simplă copie. Poarta originală, dezgropată aproape intactă, la începutul secolului nostru, de o expediţie arheologică germană, am văzut-o, cu ani în urmă, în incinta unui mare muzeu berlinez, unde a fost montată bucată cu bucată. Lucrările de degajare a ruinelor Babilonului începute în 1899 de arheologi germani au continuat pînă spre sfîrşitul primului război mondial, cînd trupele britanice pătrundeau pe teritoriul Irakului. A trebuit să fie îndepărtat stratul de nisip, care pe alocuri atîngea 15 metri înălţime, pentru a fi descoperite rămăşiţele zîguratului, construcţie masivă, în trepte, înaltă de 90 de metri şi avînd aceeaşi dimensiune la vîrf ca şi la bază, cunoscută sub de-

numirea de „Turnul Babel“ ; au fost dezgropate temeliile giganticele ziduri de 27 de metri lăţime (inclusiv stratul de pământ dintre pereţii din cărămidă) care se întindeau pe un perimetru de peste 30 kilometri ; şi mai departe ruinele templelor şi palatelor construite în timpul lui Nabucodonosor, când Babilonul ajunsese la maximă înflorire. Mai pot fi încă admirate şi astăzi contururile „grădinilor suspendate“, odinioară adevărate plantaţii de palmieri şi luxuriantă vegetaţie subtropicală instalate deasupra sălilor palatului şi răcorite în zilele cu cea mai cumplită căldură printr-un ingenios sistem de aerisire ; precum şi faimosul „Leu al Babilonului“, grup statuar căruia i se caută încă semnificaţiile, cea mai circulată fiind aceea de simbol al victoriei Babilonului împotriva inamicilor săi (monumentul înfăţişează un leu dominînd un luptător învins).

Toate aceste vestigii nu reprezintă decît o imagine estompată, dar totuşi edificatoare a proporţiilor şi măreţiei metropolei de altădată. Statul irakian a alocat în ultimii ani fonduri importante pentru conservarea şi consolidarea vestigiilor antice şi există un proiect de reconstrucţie a Babilonului, evaluat la 30 milioane de dolari, lucrare de deosebită importanţă culturală şi turistică.

De la Babilon am pornit mai departe în sud, spre oraşele de basm oriental Kufa şi Najaf, ale căror moschei cu cupole de aur strălucesc din depărtare. Najaf, oraş cu peste o sută de mii de locuitori, reprezintă simbolul spiritual al musulmanilor şiiţi, această ramură a Islamului considerîndu-l ca principal loc de pelerinaj. El este, de asemenea, de multe secole, un centru renumit al învăţămîntului islamic, al tipăriturilor religioase, aici fiind editate peste douăzeci de publicaţii cu caracter de cult. Oraşul îşi păstrează o înfăţişare cu totul aparte faţă de alte aşezări irakiene, prezentînd în întregime un aspect tipic oriental şi creîndu-ţi impresia, prin arhitectura caselor şi îmbrăcămintea mulţimii de pe stradă, că te afli pe timpurile lui Harun Al Raşid. Moscheea închinată califului Ali, vărul şi ginerele lui Mohamed, rămas ca părintele spiritual al şiişmului, impresionează prin arhitectură, ornamentaţie şi

bogăție. Cupola și acoperișurile minaretelor sînt acoperite cu aur și tot din aur masiv sînt meșteșugite și ușile masive ale moscheei. Caravanseraiul care adăpostește parte din pelerini este împodobit cu arabescuri în culori vii de o artă deosebită ca și pavajul în mozaic al mării curți interioare.

De la Najaf ne-am întors spre Bagdad pe un itinerar ocolind Babilonul, șoseaua trecînd prin deșert unde din loc în loc se deslușeau în zare siluetele fîntînilor arteziene, asemănătoare pompelor de apă de la vechile stații de cale ferată, construite în ultimul timp și în jurul cărora se înghesuiau la adăpat sute de cămile ale triburilor beduine. Aproximativ la Kerbelei, capitala guvernoratului cu același nume, ne-a fost semnalată de un punct luminos la orizont ce creștea pe măsura înaintării spre acest oraș. Razele soarelui erau reflectate pînă departe, în inima deșertului, de cupolele aurite ale moscheilor orașului și în primul rînd de aceea a mării moschei dedicate lui Hussein, nefericitul urmaș al lui Ali, care avea să piară la fel de tragic ca și acesta. Trecînd mai departe pe lîngă nesfîrșite păduri de curmali întîlnite în cale am ajuns din nou la Bagdad, încheind astfel o călătorie mirifică prin lumea de legende orientale din sudul capitalei irakiene.

Bătălia de la Kadissia

Preocuparea pentru punerea în valoare a trecutului istoric am remarcat-o și în cursul unei scurte vizite pe malurile lacului Habbaniya, nume amintind de faimoasa bază militară britanică din timpul cînd Irakul se afla sub dominație străină. Lacul — întindere de smarald căreia nu i se văd malurile opuse și deasupra căreia planează, în cercuri largi, puzderie de pescăruși — îți apare, cu plajile sale de nisip fin udate de valuri, ca un colț de litoral maritim. Aici, în plin deșert, la 90 km vest de Bagdad, a fost construit nu de mult timp un spațios „sat de vacanță”,

cuprinzînd un luxos hotel cu restaurante, baruri și cazino, precum și șase sute de bungalowuri (vile standard pentru o familie), întregul complex dispunînd de un spațiu de cazare pentru două mii de persoane. Cu toate că atunci cînd am fost la Habbaniya, la început de februarie, era în afara sezonului turistic și bătea dinspre deșert un vînt destul de rece, complexul acesta de pe malul lacului avea și în acel moment numeroși oaspeți, nu numai irakieni, dar și foarte mulți străini.

La cîțiva kilometri de satul de odihnă, tot pe malul lacului, am asistat, la amabila invitație a gazdelor, la turnarea unei secvențe dintr-o superproducție cinematografică irakiană, al cărei prim tur de manivelă fusese dat în primele zile din ianuarie 1980. Filmul era dedicat bătăliei istorice de la Kadissia (anul 637) dintre armatele arabe și cele ale regatului sassanid ale cărui fruntarii se întindeau de la Eufrat și pînă în India. O zi mai tîrziu aveam să vizitez, în apropiere de Bagdad, dar în altă direcție, pe malul Tigrului, vestigiile celebrului palat al regelui sassanid Châpur I de la Ctesiphon, construcție monumentală din secolul al IV-lea cu celebra boltă a sălii tronului, considerată ca cel mai înalt arc al construcțiilor antice cu o acustică extraordinară chiar și în starea în care se află în prezent, după scurgerea atîtor veacuri.

Superproducția cinematografică despre care aminteam mai înainte își propunea să înfățișeze cele trei zile și trei nopți de dramatică înclăstare (prima bătălie de noapte descrisă de istorie) în cursul căreia armata sassanidă a folosit — drept arme grele — elefanți de luptă, în timp ce cavaleria arabă era formată îndeosebi din cămile. Decorurile filmului — palate, cetăți, bastioane cu metereze — se înșiruiau în deșertul de nisip spulberat de vînturile dure din această parte a anului, creînd un peisaj cu totul straniu în vecinătatea clădirilor ultramoderne ale satului de vacanță de pe malul lacului Habbaniya. După cum ne spunea regizorul filmului în curs de realizare, cu artiști din mai multe țări arabe, devizul acestuia se situa, inițial, la 7,5 milioane de dolari ; ulterior, însă, noi calcule au ridicat cheltuielile la 15 milioane de dolari, subliniindu-se astfel proporțiile ce se doreau date superproducției înfățișînd epopeea de la Kadissia, moment hotărîtor în istoria arabă.

Acțiunea filmului se plasează în perioada cuceririi Irakului de către arabi, operațiune începută imediat după moartea lui Mahomed (632), când armatele primilor califi, Abu Bakr și apoi Omar, au început să pătrundă în Mesopotamia. După bătălia de la Kadissia, statul sassanid nu va mai rezista, prăbușindu-se destul de repede. Majoritatea populației din Mesopotamia, ca, dealtfel, și ceilalți locuitori ai noului imperiu, s-a convertit fără dificultăți la islamism, această religie fiind în momentul respectiv mai apropiată de aspirațiile maselor subjugate și oprite de vechile monarhii.

Dar la scurt timp după cucerirea arabă, Mesopotamia va deveni teatrul unor lupte intestinale în rândurile adeptilor Islamului, efectele acelei crize repercutându-se pînă în zilele noastre prin existența a două ramuri musulmane distincte : suniții și šiiti. La moartea celui de-al treilea calif, Othman, moștenitor era Ali, vărul și ginerele profetului. Dar Moawia, din familia omeyazilor, neacceptînd succesiunea, a intrat în rebeliunea deschisă împotriva lui Ali. Învins în bătălia de la Siffin, Ali se refugiază la Kufa unde va fi asasinat în 661 de foștii săi partizani, puritani karédjiți, care l-au considerat prea conciliant deoarece acceptase un arbitraj în disputa cu Moawia. Partizanii lui Ali, šiiti — care considerau că numai descendenții lui Mahomed pot asigura conducerea comunității musulmane spre deosebire de suniți (ortodocși) ce practicau simpla alegere umană — au refuzat să-l recunoască pe Moawia de calif după moartea tragică a șefului lor spiritual. Ei îl aleg succesor, în calitate de immam, pe Hassan, fiul mai vîrstnic al lui Ali, acestuia urmîndu-i la scurt timp fiul mai mic, Hussein, care pleacă curînd din Hedjaz spre Irak, pentru a se alătura partizanilor săi de acolo. Surprins, în toamna anului 680, de un detașament de cavalerie omeyad, este ucis la Kerbela, rămășițele sale aflîndu-se în moscheea ce îi poartă numele.

Irakul rămîne în stăpînirea familiei omeyazilor care își stabilise capitala la Damasc, dar setea de revanșă a adversarilor se întetește și Abu Abbas, un pretendent ieșit din familia unui unchi al profetului, va ridica steagul negru al insurecției, proclamîndu-se immam la Kufa. Bă-

tălia de la Marele Zab din anul 750, care-l opune ultimului calif omeyad, Marwan II, se dovedește hotărîtoare. Abu Abbas ieșe învingător, familia omeyadă este exterminată și centrul de greutate al imperiului musulman se mută de pe malurile Baradei pe cele ale Tigrului, reședința abasizilor fiind stabilită nu departe de fosta capitală sassanidă Ctesiphon.

Într-o perioadă de cinci secole se vor succeda 37 de califi abassizi. Statul acestora va cunoaște atît vremuri de glorie, dar și de numeroase tulburări interne, de divizări regionale, de contradicții de ordin religios între suniți și šiiti. Califul Al-Nasir, care a domnit între 1180—1225, va încerca să restabilească autoritatea centrală asupra teritoriului controlat de el, dar invaziile mongole au împiedicat atît eforturile sale cit și ale succesorilor.

Ultimul calif abassid Al-Mustaim este ucis de mongoli împreună cu locuitorii capitalei distruse pînă la temelii. În secolele următoare Irakul va fi sustras conducerii arabe, țara sărăcind, străvechiul sistem de irigații ruinîndu-se, ogoarele fiind transformate în pășuni pentru turmele nomazilor. În anul 1401, Tamerlan (Timur cel Șchiop) pustiește și el Bagdadul care începuse să se refacă după distrugerea suferită din partea mongolilor.

La orizont apar alți cuceritori. În 1534, sultanul Soleiman Magnificul își face intrarea în Bagdad, teritoriul irakian fiind integrat în Imperiul otoman pentru aproape patru secole. Sublima poartă considera Irakul ca una din provinciile periferice ale imperiului exercitîndu-și autoritatea prin pașii instalați la Bagdad și Bassora (Bassrah). Șefii šiiti din Mesopotamia inferioară și emirii kurzi din nord ignorau autoritatea centrală care se dovedea incapabilă să administreze întreaga zonă. În același timp, persanii și triburile wahabite din Arabia întreprindeau dese incursiuni proliferînd insecuritatea. Istanbulul va însărcina, la un moment dat, pe mamelucii recrutați din Gruzia să exercite rolul de jandarmi în Irak, se înțelege în profitul său.

Spre sfîrșitul secolului trecut, englezii, care își stabiliseră protectoratul asupra emiratelor din Golf, începură să acționeze în continuare, tot mai persistent, prin agenții

lor, în cele trei provincii ale Mesopotamiei aflate sub stăpînire turcească — Mossul, Bagdad, Bassora, împingînd totodată o flotilă de canoniere, în sus, pe Shatt El Arab. Lupta subterană pentru influență s-a amplificat în momentul cînd Germania a ajuns să acorde o atenție deosebită zonei și mai cu seamă după ce proiectul căii ferate Berlin-Istanbul-Bagdad-Bassora, elaborat de germani, a intrat în lucru. Englezii se pregăteau asiduu pentru a lua locul Turciei în Irak ca și în alte regiuni ale Orientului Mijlociu, concurînd cu germanii reichului lui Wilhelm deja prezenți acolo, ca aliați ai imperiului otoman. Desigur, nici unii nici alții nu țineau seama de interesele populațiilor din zonele disputate, de voința acestora de a trăi libere și independente.

Revoluția antimonarhică

Primele decenii ale secolului nostru marchează o renaștere a arabismului, în Irak luînd ființă mișcarea naționalistă a „tinerilor arabi” (după modelul „junilor turci” veniți la putere în Istanbul) sub formă de societăți secrete de genul lui Al-Ahd (Jurămîntul) la care vor adera numeroși ofițeri arabi din armata turcească. În cursul primului război mondial, naționaliștii arabi s-au apropiat de aliații anglo-francezi, sperînd să scuture, cu ajutorul acestora, jugul otoman. Dar aliații se înțeleseseră între ei ca și în cazul altor teritorii arabe aflate sub dominația turcească, pentru a le împărți la sfîrșitul războiului. În martie 1917 trupele britanice au ocupat Bagdadul, iar în 1918 partea de nord a țării. Irakul ajunge astfel sub mandat britanic ce va fi exercitat oficial pînă în 1932. Decepția forțelor naționaliste, măsurile administrative și noile dispoziții luate de britanici au provocat în 1920 o revoltă, întinsă repede în toată țara. Trupele britanice restabilesc situația, dar autoritățile mandatare ținînd seama de atmosfera politică hotărâsc să accepte formarea unui prim guvern irakian. Țara este împărțită în zone administrative sau „liwas”, guvernate de prefecții asistați de consilieri britanici.

Conferința britanică de la Cairo din martie 1921 decide transformarea Irakului într-un regat avîndu-l ca suveran pe Feisal, din familia hașemită de la Mecca, fost rege efemer al Siriei. Dar delimitarea noului regat, aflat sub mandat britanic, întîmpină la început unele dificultăți.

În septembrie 1922 șeicul Mahmud Berezendji se proclamă rege al Kurdistanului și doar intervenția trupelor britanice împiedică desprinderea regiunii kurde de regatul irakian. Vilayetul Mossul este integrat definitiv în statul irakian abia în urma unei hotărîri a Ligii Națiunilor, adoptată în decembrie 1925. Șahul Reza al Iranului nu va recunoaște noul guvern irakian decît în aprilie 1929. Stabilirea bornelor de frontieră între Siria și Irak are loc tocmai în 1932 și este confirmată prin tratatul siriano-irakian din aprilie 1937.

Un tratat irako-britanic încheiat la 30 iunie 1930 recunoaște independența Irakului, sub rezerva unor importante privilegii pentru Marea Britanie care păstrează două baze militare — la Habbaniya în apropiere de Bagdad și la Șuiba lîngă Bassorah. Primirea Irakului, la 3 octombrie 1932, ca membru al Ligii Națiunilor face ca mandatul britanic să ia sfîrșit automat, dar Marea Britanie își va exercita și în continuare influența, păstrînd baze militare pe teritoriul irakian pînă la revoluția antimonarhică din 14 iulie 1958.

Regele Feisal, întemeietorul casei domnitoare hașemite a Irakului, moare în septembrie 1933, în Elveția, datorită unei crize cardiace. Urmează la tron fiul său Ghazi în vîrstă de 21 de ani, al cărui sport preferat era conducerea automobilelor de curse; el va deceda în aprilie 1939 într-un accident, pe care unii l-au imputat, la timpul respectiv, serviciilor secrete britanice, deoarece tînărul rege începuse să deranjeze prin tendințele sale de autonomie. Urmașul acestuia, Feisal II, avea doar cîțiva ani și pînă în 1953 regența va fi exercitată de unchiul său, Abdullilah. În toată această perioadă Irakul cunoaște numeroase mișcări insurecționale, încercări de lovituri de stat, dar prezența britanică și acțiunea unităților armatei instruite de ofițeri britanici rezolvă problemele, chiar în momentele cele mai dificile cînd o lovitură militară l-a alungat temporar pe unchiul-regent filoenglez.

Omul forte al regimului monarhist în toată perioada existenței sale s-a dovedit Nuri Said, un fost ofițer din armata turcă din care dezertase în timpul primului război mondial trecînd în rîndurile armatei arabe comandate de emirul Feisal, viitorul rege al noului regat irakian. General în armata irakiană, prim-ministru în repetate rînduri, Nuri Said — întotdeauna om de încredere al englezilor, încă de cînd era ofițer în armata arabă din cursul marii „revolte în deșert“ — a devenit cu timpul figura cea mai impopulară din Irak.

În perioada de după cel de-al doilea război mondial, diversele forțe de opoziție din Irak s-au raliat în jurul a două principii : respectul regulilor democratice în viața politică și refuzul naționalist de a colabora cu puterile occidentale. La celălalt pol se aflau prințul Abdullilah, unchiul regelui, și Nuri Said, care împărțeau puterea efectivă, promovînd o politică net prooccidentală. Împotriva regimului Abdullilah — Nuri Said au fost încercate, pe parcurs, mai multe lovituri militare, dar fără rezultat. În 1956, un grup secret, denumit „ofițerii liberi“, lua ființă cuprinzînd două sute de membri activi. Programul lor : desființarea monarhiei, stabilirea unei democrații parlamentare și o politică externă nealiniată. După cîteva tentative, amîinate în ultimul moment, „ofițerilor liberi“ li se oferă o ocazie neașteptată de a-și pune planurile în aplicare. Guvernul de la Bagdad ordonase, conform acordului federativ irako-iordanian survenit în februarie 1958, trimiterea de unități militare în Iordania. Alegerea căzuse asupra brigăzii a 19-a, comandată de brigadierul (grad intermediar între colonel și general) Abdel Karim Kassem, șeful organizației secrete a „ofițerilor liberi“, și asupra brigăzii a 20-a, comandată de colonelul Abdel Salam Aref, și el de aceeași orientare politică. În noaptea de 13 iulie, cele două brigăzi blindate în loc să pornească spre Amman operează joncțiunea intrînd, la un interval de cîteva ore una de alta, în Bagdad. O subunitate ia cu asalt palatul Ribah apărut de garda regală. Regele Feisal al II-lea, unchiul său Abdullilah și alți membri ai familiei regale au fost executați pe loc. Nuri Said care încerca să fugă deghizat în femeie, recunoscut întîmplător, este ucis la rîndul său, pe o uliță a orașului. Mulțimea în delir se re-

varsă pe străzi distrugînd simbolurile vechiului regim, răfuindu-se cu unii demnitari și incendiind ambasada britanică.

Proclamația nr. 1 a organizatorilor loviturii de stat militare anunța instituirea republicii și crearea unui Consiliu al suveranității pentru a exercita președinția, compus din trei membri, care nu va juca decît un rol pur onorific. Brigadierul Abdel Karim Kasem devine comandant șef al forțelor armate, prim-ministru și ministru al apărării. Colonelul Abdel Salam Aref este numit viceprim-ministru, ministru de interne și comandant șef adjunct al forțelor armate. Noul regim denunță la 24 martie 1959 pactul de la Bagdad, alianța militară organizată de forțele prooccidentale în zona Orientului Mijlociu și întreprinde o serie de acțiuni pentru promovarea unei politici independente pe plan extern.

Dar la scurt timp se manifestă primele disensiuni interne în rîndurile participanților la lovitura militară de la 14 iulie 1958. Între generalul Kassem și colonelul Aref, principalii organizatori ai răsturnării monarhiei, se produc neînțelegeri grave. Colonelul Aref va fi demis din toate funcțiile ce le deținea și numit ambasador în Germania federală. Întors clandestin în țară este arestat și condamnat la moarte, dar verdictul nu va fi adus la îndeplinire, nefiind ratificat de Kassem. Urmează o perioadă de instabilitate și de divizare a forțelor politice care sprijineau revoluția, ajungîndu-se la grave ciocniri armate. Kassem încearcă să mențină un dificil echilibru între diversele tendințe, reușind pînă la urmă să intre în conflict cu mai toate părțile. Partidul Baas este nevoit să activeze semi-clandestin ; partidul comunist părăsește guvernul ; militarii sînt nemulțumiți.

În rîndurile armatei activează un comitet bassist condus de generalul Ahmed Hassan Al-Bakr. Arestarea unui ofițer membru al acestui comitet, precedată de aceea a principalilor conducători ai partidului Baas, declanșează o insurecție militară la 8 februarie 1963. Aviația de la baza Habbaniya bombardează tabăra Rașid și ministerul apărării unde se instalase Kassem. O unitate blindată ocupă cîteva puncte strategice printre care și postul de radio Bagdad. După o zi și jumătate de luptă, generalul

Kassem și partizanii săi se predau ; fiind judecat pe loc, acesta este condamnat la moarte și executat imediat.

Puterea va fi preluată de un „Comandament al revoluției“ compus din 14 membri, principalii responsabili ai partidului Baas și cîțiva nebaasiști, printre care și colonelul Abdel Salam Aref. Acesta este numit președinte provizoriu al republicii. Generalul Bakr ia conducerea unui guvern format din militari și civili. Dar colonelul Aref, după ce își consolidează poziția, organizează o lovitură de forță împotriva partidului Baas arestînd sau deportînd în noiembrie 1963 conducerea regională și națională. Promovat mareșal, colonelul Abdel Salam Aref instituie un regim de dictatură personală, interzicînd activitatea partidelor și organizațiilor politice și îndepărtînd toate persoanele inderizabile. O încercare de lovitură de stat militară întreprinsă de ofițerii de tendință nasseristă este dejucată, dar președintele Aref își găsește moartea la 13 aprilie 1966 într-un accident de elicopter. Postul de președinte al republicii va fi ocupat de șeful statului major al armatei, Abdel Rahman Aref, fratele celui decedat. Noul șef de stat nu rezistă decît doi ani și trei luni, pînă la 17 iulie 1968 cînd este răsturnat de o lovitură de stat militară, fără vărsare de sînge, condusă de ofițeri baasiști.

Generalul Ahmed Hassan Al-Bakr va fi numit președinte al republicii și comandant-șef al forțelor armate de către Comitetul Comandamentului Revoluției în fruntea căruia se găsea. Începe astfel o nouă pagină în istoria Irakului, ca forță conducătoare în stat și în societate afirmîndu-se cu autoritate Partidul Baas Arab Socialist.

Ramura irakiană a partidului Baas a luat ființă la 7 aprilie 1949, în următorii trei ani organizîndu-se în toate provinciile țării. Prima sa acțiune de masă a fost participarea la manifestațiile împotriva reînnoirii acordului dintre guvernul monarhist și Irak Petroleum Company, societate cu capital străin preponderent. Regimul lui Nuri Said va urmări cu înverșunare pe baasiști, nevoiți să activeze, din cauza prigoanei, într-o strictă clandestinitate pînă la doborîrea regimului monarhist în 14 iulie 1958. Unei sălbatice represiuni îi sînt supuse și alte forțe po-

litice, îndeosebi Partidul Comunist Irakian, un număr important dintre conducătorii săi pierind spînzurați sau uciși în camerele de tortură ale regimului monarhist.

În 1957 partidul Baas aderă la un Front național unificat împreună cu alte forțe de opoziție : partidul Istiqlal, partidul național-democrat și partidul comunist. După ce participă la primul guvern de după revoluția antimonarhică din iulie 1958, partidul Baas intră în conflict cu generalul Kassem și organizația militară baasistă va juca un rol decisiv în răsturnarea regimului condus de acesta. Partidul Baas va cunoaște mari dificultăți în timpul guvernării Aref, atît din partea regimului unipersonal al colonelului, dar și în interior datorită existenței de fracțiuni cu orientări diferite.

După venirea la putere a partidului Baas, în iulie 1968, relațiile cu branșa de la Damasc sînt tot mai încordate. Michel Aflak, liderul tradițional al baasismului s-a refugiat din Siria în Irak. El devine secretar general al Comandamentului național de la Bagdad al partidului Baas, fiind reales în această funcție și la Congresul ținut în octombrie 1977. Comandamentul național desemnat atunci avea 13 membri, în calitate de vicesecretar general fiind ales Ahmed Hassan al-Bakr, iar în aceea de secretar general adjunct Saddam Hussein, un tînr militant născut în 1937 la Takrit, în apropiere de Bagdad, ce activa din adolescență în rîndurile mișcării baasiste, și care în scurt timp se va afirma ca unul din conducătorii ei politici de prim rang. Saddam Hussein este ales în noiembrie 1969 vicepreședinte al Consiliului Comandamentului Revoluției. În 1976 primește gradul de general în armată și este președinte al Consiliului planificării și vicepreședinte al înaltului comitet al Frontului național progresist format de partidul Baas împreună cu partidul comunist și partidul democratic kurd. La Congresul național al partidului Baas, în octombrie 1977, este ales secretar general adjunct al partidului, succedînd apoi la 16 iulie 1979, în toate funcțiile, inclusiv aceea de șef al statului, președintelui Al Bakr, care se retrage, din motive de sănătate, la vîrsta de 67 de ani.

În 1968 cînd partidul Baas a preluat puterea în Irak, situația internă și externă era departe de a se prezenta favorabilă. Guvernele anterioare și forțele armate fuseseră confruntate permanent cu complicata problemă kurdă, din 1961 desfășurîndu-se, cu intermitențe, operațiuni militare în zona locuită de populația respectivă. Existau de asemenea și alte probleme de ordin complex atît în domeniul politic cît și în cel economic, cum era aceea a petrolului aflat încă în mina unor societăți străine sau a reformei agrare decretate de regimurile anterioare revoluției din iulie 1968, dar rămasă încă nerezolvată.

Tuturor acestor probleme li se cerea o rezolvare cît mai grabnică pentru a permite înaintarea țării pe coordonate moderne, pentru a-și dezvolta economia și a înfăptui un program de realizări sociale atît de necesare poporului ținut în stare de înapoiere secole de-a rîndul, în timpul dominațiilor străine.

În ordine prioritară, recuperarea petrolului, principala resursă naturală a țării, se dovedea problema cea mai acută. Petrolul era exploatat încă din 1928 de societăți străine care beneficiau de profituri importante în detrimentul Irakului, situație căreia trebuia să i se pună capăt neîntîrziat. La 1 iunie 1972, guvernul irakian a hotărît naționalizarea societății Irak Petroleum Company (I.P.C.) iar în octombrie 1973 a lui Basrah Petroleum Company (B.P.C.) astfel că petrolul, această importantă bogăție a țării a intrat, în totalitatea sa, în patrimoniul statului.

Rezervele petroliere ale Irakului sînt estimate la peste 4 miliarde de tone, dar se presupune, îndeosebi după descoperirea noilor zăcămintе din regiunea Rumallah, din sudul țării, că ar putea totaliza chiar 10 miliarde de tone. Producția anuală era în 1978 de 120 milioane tone, aducînd statului irakian peste 10 miliarde de dolari, ceea ce i-a permis să finanțeze mari proiecte de dezvoltare generală a țării. În 1979 extracția petrolului irakian a crescut considerabil ridicîndu-se la 170 milioane de tone, Irakul ajungînd, astfel, al cincilea producător mondial.

În paralel cu dezvoltarea producției petroliere, autoritățile irakiene au acordat o atenție crescîndă industrializării.

zării diversificate alocînd sume importante în această direcție, ceea ce a condus la apariția pe harta țării a numeroase întreprinderi în diverse ramuri : petrochimie, textile, siderurgie, construcție de mașini, prelucrarea lemnului etc.

Satul irakian a cunoscut, la rîndul său, importante transformări. S-a preconizat ca pînă în 1985 toate localitățile țării să beneficieze de electricitate, procentul fiind la începutul lui 1980 de 55 la sută. Modernizarea așezărilor rurale pornește, se înțelege, de la dezvoltarea agriculturii, fiind inițiate mari lucrări de irigații și de amenajare a solului, în paralel cu sporirea numărului mașinilor agricole și al construcțiilor de interes agro-industrial.

Într-una din călătoriile în Irak am fost invitat să vizitez Bakuba, capitala guvernoratului Diala, regiune agricolă udată de riul cu același nume, afluent al Tigrului.

Pe marginea păienjenişului de canale ce-și trag apele din Tigru sau Diala, plantațiile de curmali, cu înfățișare de pădure tropicală, acopereau orizontul. Șoseaua afundîndu-se la un moment dat printre plantații, aveam impresia că mă aflu în plină junglă, pentru că la umbra curmalilor se dezvoltă în etaje o vegetație extraordinară. Sub acoperișul înalt al coroanelor de curmali, intrate aproape una într-alta, pot fi zărite livezi întregi de portocali, boschete de rodii, frunzele late ale bananierilor de înălțimea unui stat de om, încărcăți cu ciorchini de fructe parfumate. Și mai jos, la sol, straturi de legume, culturi cerealiere sau de lucernă. Fiecare petec de pămînt umbrit și udat de apă este folosit la maximum în această țară cu o populație în majoritatea ei rurală și unde omul poartă din toate timpurile o luptă acerbă cu natura pentru a o îmblîndi și a o supune.

Curmalii, acești arbori puțin pretențioși, cu trunchiuri înalte terminate printr-o umbrelă de frunze, îi întîlnești în toate oazele din deșert, oriunde există cea mai mică picătură de apă ; ei formează în Irak adevărate păduri, constituind una din principalele bogății ale țării. Cele 33 de milioane de curmali existenți aici, din 80 de soiuri diferite, situează Irakul pe primul loc în producția mondială,

din care totalizează mai mult de o treime. Uscate, preparate și ambalate în pachetele din celofan, avînd ca emblema Leul Babilonului, curmalele irakiene pot fi întîlnite pe multe piețe din cele mai diverse colțuri ale lumii.

Ieșind în cîmp deschis, drumul trece printre ogoare și grădini de zarzavaturi marcînd fertilitatea meleagurilor dintre fluvii, uriașa oază înfloritoare la margine de pustiuri. Holdele aurii de grîne, — unduind în adierea vîntului cald, stîrnit de dincolo de ape, din inima deșertului — se aflau în plină recoltare.

Grînar al lumii antice, cu un sistem de irigații uimitor de dezvoltat pentru acele timpuri, agricultura Mesopotamiei începe să renască, eforturi remarcabile, organizatoare și financiare fiind întreprinse de autoritățile țării pentru a reda circuitului agricol terenurile dezgolate de stratul productiv în urma revărsărilor stihinice ale celor două mari fluvii paralele — Tigru și Eufrat.

Am avut prilejul să vizitez, în timpul cînd se afla în construcție, canalul de la Falluja, menit să regularizeze cursurile Tigrului și Eufratului.

Pe șantierul canalului de la Falluja, localitate situată la 50 km vest de Bagdad, lucrările se desfășurau într-un ritm accelerat și noaptea la lumina reflectoarelor. Excavatoare uriașe, de 200 de tone, lărgeau fără încetare albia viitorului canal cu o lungime de 37,5 km care urma să fie de două ori mai adînc decît Canalul Suez. Șiruri lungi de camioane grele urcau neîncetat malurile, încărcate cu pămîntul săpat. La intrarea în lacul Tharthar se turna betonul stăvilarului și se montaseră porțile metalice. Lacul Tharthar — o imensă pungă sărată situată într-o depresiune cu șase metri sub nivelul mării, primind ape și din alte canale — a devenit o mare adîncă de peste 50 de metri, căreia nu-i zărești țărmurile, lungimea sa fiind de 100 km și lățimea de 40 km. Strîngînd surplusul de apă în cursul inundațiilor și redîndu-l în vreme de secetă, lacul Tharthar, situat între Tigru și Eufrat, pe lîngă rolul său de regulator al cursurilor celor două fluvii, s-a transformat într-un bogat bazin piscicol, preconizîndu-se ca, în viitor, pe țărmurile sale cu plăji de nisip să se construiască stațiuni turistice de odihnă și recreare.

Modernizarea și dezvoltarea generală a Irakului constituie un proces vizibil pentru oricine vizitează „țara dintre fluvii“, vatră de civilizații vechi și noi unite prin continuitatea hărniciei, priceperii și inteligenței omului din toate epocile, care a creat și creează mai departe pentru sine, pentru semenii săi, pentru viață.

Golful aurului negru

„Golful“, cuvîntul magic cu sclipiri de pietre nestemate și bulgări de aur, intrat cu atare semnificație în limbajul cotidian al meleagurilor dintre Mediterană și Oceanul Indian, depășește astfel, cu mult, simpla sa noțiune geografică, întruchipînd în vorbirea curentă simbolul viu al opulenței, imaginea mirifică a unei lumi de basm, plasată pe coordonatele moderne ale erei petrolului, izvor de bogății incomensurabile și transformări rapide, palpitate, în nisipurile vînturate de suflul fierbinte al deșertului.

Ca noțiune geografică golful, numit de unii Persic de alții Arabic, reprezintă o uriașă întindere de apă, de mărimea unei țări mijlocii (239 000 kilometri patrați) care desparte, pe o lungime de peste 900 km, peninsula Arabică de continentul asiatic propriu-zis. Pe hărțile mai vechi îl întîlnim fie sub un nume, fie sub celălalt ; dar în ultimul timp i se spune mai simplu doar „Golful“.

La descoperirea Golfului am pornit îmbarcîndu-mă pe aeroportul internațional al capitalei libaneze avînd ca punct de destinație Kuweitul. Pe atunci, în fiecare seară, la scurt interval de timp, două „Boeing“-uri cvadrireactoare — ale societății libaneze „Middle East Airlines“ și ale companiei „Kuwait Airways“ — decolau de la Beirut spre emiratul situat la extremitatea nordică a Golfului, încărcate, în mod obișnuit, pînă la ultimul loc. Călătorii aparțineau celor mai diverse categorii : oameni de afaceri, tehnicieni la instalațiile petroliere ale emiratului, turiști, simpli muncitori atrași de mirajul Golfului, care își strînseseră, timp îndelungat, piastru cu piastru pentru a-și plăti drumul mării aventuri a vieții lor.

Calea prin văzduh de la Beirut în Kuweit durează cam două ore. În acest răstimp, privirea caută zadarnic să distingă, prin hublourile avionului, vreo sclipire de lumină în noaptea ca de smoală. Cu puțin timp înainte de aterizare zărești însă o imagine de neuitat. Întregul orizont pare cuprins de flăcări. Pale înalte de un roșu incandescent împinzesc cerul luminându-l feeric : se survolează exploa-tările din zona Ahmadi, marele centru al petrolului ku-weitian.

Aeroportul internațional din Kuweit, plasat în plin deșert, la aproximativ 20 de kilometri de capitală, cunoaște o animație impresionantă chiar și spre miez de noapte, explicabilă dacă ținem seama că aici aterizează avioanele a 30 de companii aeriene străine, iar „Kuwait Airways“ face legătura cu peste 20 de aeroporturi din diverse colțuri ale lumii

Formalitățile de vamă odată încheiate, o autostradă nouă te poartă printre dune de nisip, argintii în lumina fa-rurilor, spre orașul construit de-a lungul țărmurilor Golfu-lui. Capitala emiratului se numește tot Kuweit, fapt con-siderat firesc deoarece aproape trei sferturi din populația țării trăiește în acest oraș, dezvoltat într-un ritm neobiș-nuit în ultimele decenii.

Între modestul port de pescari — cu străvechi căsuțe tipic arăbești din Evul Mediu plasate în ulițe strâmte, veș-nic colbuite de vânturile deșertului, fără urmă de vegeta-ție — și Kuweitul erei petrolului, modern și dinamic, cu bulevarde largi și elegante, există o linie netă de demar-cație : deosebirea se datorește saltului făcut de emirat în-tr-un singur sfert de veac, de la unul din ultimele la pri-mul loc pe scara mondială a venitului național pe locuitor.

Vizitînd orașul am încercat să-mi imaginez cum arăta cu cîteva decenii în urmă : înconjurat de ziduri înalte de cărămidă nearsă, în chip de fortăreață, ale cărei porți fere-cate închideau orice acces spre exterior, sub paza atentă a unor cerberi înarmați cu flinte lungi și săbii curbate. Porțile orașului-cetate mai există și azi, ca piese de interes turistic, dar zidurile înconjurătoare s-au dărîmat complet, străzile și bulevardele moderne întinzîndu-se în zare, de-

parte de locul unde se înălțau altădată meterezele. Din vechiul Kuweit au mai rămas, tot ca piese de muzeu, câteva căsuțe de formă cubică, în stil arab ; ele se află în imediata apropiere a portului vechi, care adăpostește și astăzi celebrele corăbii cu pînze de construcție locală, un simbol național, înscris, dealtfel, și pe stema emiratului. Într-o margine a capitalei se întinde portul comercial modern de la Shuwaikh, unde acostează anual peste 3 000 de cargouri și pacheboturi, dintre care multe arborează pavilionul kuweitian.

Desigur, în capitala kuweitiană descoperi și aspecte de culoare locală, contrastînd cu modernismul noilor construcții și intensitatea obositoare a circulației. Fie că sînt beduini din deșert, fie că sînt locuitori ai orașului, kuweitienii continuă să îmbrace veșmintele tradiționale. Contrastul cel mai pitoresc apare în restaurantele de lux ale hotelurilor — Sheraton, Hilton, Phoenicia, Bristol — unde chelnerii în smochinguri servesc localnici îmbrăcați în gălbăie — un fel de rasă, lungă pînă la călcîie, de culoare albă strălucitoare, obligatorie la cei bogați care poartă pe cap basmale tivite cu dantelă.

O bună parte din mulțimea de pe stradă este îmbrăcată în stil european, dar descoperi, uneori, și cîte un sari indian sau un turban pakistanez. În emirat trăiesc numeroase naționalități, kuweitienii însumînd ceva mai puțin de jumătate din populație. Anumite profesii și funcții sînt rezervate numai cetățenilor kuweitieni : posturile de decizie în aparatul guvernamental, în armată, în administrație. Arabii din alte țări pot deveni și ei cetățeni ai Kuweitului, abia după ce au locuit și au muncit în emirat timp de 15 ani.

Capitala kuweitiană este, aproape în întregul ei, un oraș nou, străbătut de artere largi, ce se întind pe distanțe apreciabile. Bulevardul-faleză Al Khalij al Arabi, construit în semicerc pe partea nordică a orașului, măsoară cîțiva kilometri, de-a lungul cărora înfilnim vechiul port, palatul emirului — cu ziduri crenelate și cupole aurite — iar mai departe, spre est, trei turnuri înalte de formă ascuțită, curiozități ale arhitecturii moderne.

Pentru a distinge contururile capitalei și ale suburbiilor ei, întinse pe zeci de kilometri, călătorul străin va face neapărat o vizită la grupul celor trei turnuri, construite într-o viziune sofisticată, pe țărmul Golfului, nu departe de centrul orașului. Aceste monumente moderne formează astăzi simbolul-stemă al capitalei kuweitiene. Cel mai înalt dintre ele măsoară 180 de metri. Pe axul său sînt instalate două uriașe sfere albastre, una servind drept rezervor de apă ; cealaltă dotată cu un elegant restaurant, la 140 de metri înălțime, constituie un căutat punct de observare turistică.

Fahd al Salem și Ahmad Jeber, marile bulevarde comerciale ce străbat întreaga capitală (unul dinspre vest, celălalt dinspre est), se împreună în centrul orașului, acolo unde se află și bazarul oriental. Lipsa aproape completă a taxelor vamale face să se găsească aici mărfuri din toate colțurile lumii : legume și carne din Europa, banane din Honduras și Somalia, ouă și pui din Liban, stofe din Anglia, încălțăminte din Italia, casetofone și televizoare din Olanda, ceasuri din Elveția. Mărfurile japoneze domină însă net piața, reclamele luminoase ale firmelor „Toshiba“, „Sony“, „National Panasonic“, „Datsun“ și „Toyota“ împinzind orașul. Dealtfel, în importul Kuweitului primul loc este ocupat în mod detașat de Japonia, care a reușit să depășească pe piața emiratului furnizorul tradițional — Statele Unite.

Lîngă vechiul bazar oriental a fost construit, în ultimii ani, unul nou, de proporții impresionante, un adevărat orașel acoperit, cu străduțe ticsite de cele mai diverse magazine, cu vitrine elegante, feeric luminate, ilustrînd preocuparea de modernizare generală a vieții.

Dincolo de centrul comercial și de bulevardele marilor bănci se înalță sediile monumentale ale ministerelor și altor instituții de stat, construcția în formă de turn a ministerului telecomunicațiilor, clădirile televiziunii și radio-difuziunii (în Kuweit toate casele dispun de cel puțin un televizor în culori, programul fiind transmis astfel în întregime, ca să nu mai vorbim de aparatele de radio, de toate tipurile care inundă pur și simplu piața locală).

Mai departe, cartierele rezidențiale etalează luxul vi-
lelor, construite ca niște cetăți, înconjurate de vegetație
luxuriantă, sfidînd nisipul cenușiu al deșertului din ime-
diata vecinătate. Seara, pe gardurile din piatră ale acestor
grădini cu piscine de marmură și instalații electronice, se
aprind lampioane multicolore, semn distinctiv că stăpînul
este acasă.

Străbătînd cei zece kilometri ai bulevardului Istiqlal,
care face legătura dintre capitală și elegantul oraș-satelit
Salmiyah, reședință a funcționarilor și a păturii bogate,
călătorul întîlnește adevărate palate, îmbinări ale unor so-
luții arhitectonice ultramoderne cu broderii ornamentale
de inspirație tradițională arabă. Deasupra zidurilor durate
din marmură, sticlă și aluminiu se înalță construcțiile pi-
ramidale, după modelul turnului Eiffel din Paris, ale an-
tenelor pentru radio și televiziune. Pe marginea trotuare-
lor, boschete de leandri cu flori albe și roșii — întregesc
tabloul de basm oriental.

Pescuitorii de perle

Înserarea pe țărmul Golfului are un farmec cu totul
aparte. Furat de ambianța încîntătoare mă plimbam, fără
țintă, la sfîrșitul unei după-amieze de martie, pe faleza ce
mărginește o bună parte a orașului. La orizont, globul
imens de foc se scufunda încet în apele Golfului, oferind
privirii încîntate imaginea mirifică a unui neuitat apus de
soare. Din larg se apropiau de țărm siluetele ciudate ale
sambukurilor — corăbii din lemn, cu bordaj înalt, pîntec
larg și pînze triumphiulare —, ambarcațiuni specifice Gol-
fului din vremuri imemorabile. Marinarii — în halate albe,
lungi pînă la glezne, cu capetele înfășurate în basmale tra-
diționale prinse pe creștet printr-un șnur dublu — descăr-
cau coșuri împletite din coajă de palmier, pline cu pești
argintii și creveți roz, mari cît palma, prețuiți la export, pe
care-i întîlnești congelați sau în cutii de conserve în maga-
zinele de specialitate din multe colțuri ale lumii. Tabloul,

de un pitoresc deosebit, părea să fi oprit în loc timpul, fiind același seară de seară, de multe și multe veacuri.

Mi-am amintit, atunci, însemnările făcute de un călător european, danezul Kasten Niebhur, ajuns pe aceste meleaguri cu două secole și ceva în urmă, și care scria, la 1765, pomenind pentru prima oară numele emiratului din extremitatea de nord-vest a Golfului : „Koueit, oraș dotat cu un port, la trei zile de Zobeir sau de vechea Basra și foarte apropiat de Khor Abdilla, care este un golf la vest de vărsarea lui Shatt al Arab. Persanii și, în general, străinii, numesc acest oraș Gran. Se spune că posedă opt sute de corăbii. Locuitorii săi trăiesc din pescuitul perlelor și al peștelui. Se zice că sînt în număr de zece mii, dar, în perioada de mari călduri, în orașul Koueit sau Gran nu rămîn decît trei mii de persoane, pentru că cei mai mulți pescuiesc în vecinătatea Bahrainului și alții sînt la Bagdad, Alep și în alte locuri, spre a vinde cămile destinate caravelor“.

Urmărind spectacolul intrării sambukurilor cu pînze în micul port pescăresc din fața capitalei Kuweitului, ai pentru o clipă impresia că nimic nu s-a schimbat aici din anii cînd călătorul danez își așternea pe hîrtie impresiile despre această țară. Este, însă, suficient să întorci puțin capul și, atunci, îți vor apărea în fața ochilor, ca într-o poveste din „O mie și una de nopți“, contururile unui mare oraș modern, cu blocuri din beton, sticlă și aluminiu, cu bulevarde largi, pe care aleargă, fără încetare, pe opt benzi, șiruri nesfîrșite de autoturisme de cele mai noi tipuri într-o țară în care numărul acestora este de o sută zece la o sută de familii.

Vechi punct comercial al Golfului, fortăreața portugheză în secolul al XVI-lea, de unde-i vine și numele — diminutiv de la kut „fortăreață“ în arabă —, Kuweitul își începe istoria proprie în secolul al XVIII-lea, cînd un trib arab din Hedjaz s-a instalat în zona de nord a Golfului, sub conducerea familiei Al Sabah (din 1756, fără întrerupere, dinastie domnitoare a emiratului). Presat de Imperiul otoman înconjurător, dominat de britanici, emiratul a reușit să-și păstreze o oarecare autonomie vreme

înelungată, pînă a devenit, începînd din 1961, stat independent. Istoria modernă a țării se derulează însă, din 1946, cînd primele cantități de „aur negru“ au țîșnit din puțurile Burganului, cel mai mare cîmp petrolier din lume. Revărsarea continuă de petrol a condus la transformări structurale în viața economică și socială, în înfățișarea generală a emiratului.

Imaginea Kuweitului dinainte de era petrolului am deslușit-o pe cît era posibil în sălile muzeului național găzduit în clădirea, oarecum modestă prin comparație, a unui vechi palat al familiei domnitoare. Erau expuse aici machete ale diverselor tipuri de corăbii cu pînze, lucrate numai din lemn, fără nici un singur cui, ale pescuitorilor de perle, precum și accesoriile scufundătorilor : mănuși groase de piele cu vîrfurile degetelor din metal pentru a putea desprinde cît mai repede, de pe fundul apei, scoicile și a le desface și depista pe cele cu conținut prețios ; pumnale de apărare împotriva rechinilor, coșuri din coajă de palmier în care se aduna valoroasa recoltă ; pietroaie rotunjite folosite drept lest pentru a se ajunge cît mai repede pe fundul apei. Diorama respectivă, ocupînd un întreg perete, completa edificator imaginația vizitatorilor, înfățișîndu-le convingător riscurile pescuitorilor de perle, pîndiți la tot pasul de dinții ascuțiți ai rechinilor sau de înțepătura mortală a meduzei albastre, existentă în aceste ape, la care se adăuga presiunea adîncului, provocatoare de surzenie sau paralizie.

Pescuitul perlelor din bancurile de scoici aflate în anumite zone ale Golfului, îndeosebi în apropierea arhipelagului Bahrain, a fost, pînă aproape de jumătatea secolului nostru, principala sursă de venituri a emiratului kuweitian. Apoi, concurența perlelor de cultură japoneze a făcut ca primejdioasa meserie de scufundător să devină nerentabilă. Emiratul care, în anul 1930, număra 60 000 de locuitori, a trecut atunci prin momente dificile din punct de vedere economic, subzistența țării, cu un venit extrem de redus pe cap de locuitor, fiind asigurată doar de meșteșugurile de tip artizanal și de tranzitul comercial efectuat de corăbiile cu pînze. Oamenii locului așteptau o minune să-i scoată din impas și ea s-a produs, pînă la urmă, sub

forma jeturilor de petrol, care au fost scoase la suprafață, din imensele pungi de aur negru aflate sub nisipurile deșertului.

Nisipul, petrolul, apa...

... La început a fost numai deșertul. Sterp și ostil, pîrjolit de soarele nemilos în zilele lungi de vară cînd mercurul termometrului urcă la peste 50 de grade Celsius. Răscolit de vînturi aprige, în vârtejuri argintii ca de zăpadă viscolită, strălucind noaptea la lumina farurilor. Pustiu nesfîrșit de nisip fin la țărmul Golfului cu ape de smarald, pînă departe, la linia cenușie a orizontului ce se mută, repetîndu-se în același clișeu stereotip cu cît înaintezi, mai adînc, spre interior. Rarii călători de acum cîteva decenii îl descriau în culori sumbre, descurajatoare, întrebîndu-se cum de puteau să trăiască ființe umane, chiar și așa de puțin numeroase, pe aceste meleaguri neprimitoare, lipsite de apă și vegetație.

Colindînd deșertul kuweitian, străbătut într-un trecut nu prea îndepărtat doar de caravane de cămile transportînd baloturi grele cu mărfuri diverse între țărmurile Mediteranei, Mării Roșii și ale marelui Golf, întîlnești acum, la tot pasul, surprize ce îți poartă imaginația spre minunile incîntătoarelor basme orientale. De la caravanele motorizate ce se scurg într-un neistovit torent pe șoselele dintre nisipuri și pînă la iluminăția scînteietoare a reclamelor fluorescente din cele 52 de așezări cu aspect urban cît numără Kuweitul de azi.

Dar, ceea ce te uimește cel mai mult, este faptul că nisipurile deșertului încep să înverzească pe alocuri, fiind punctate, în lunile mai puțin fierbinți, de petele largi ale vegetației proaspete iar în anumite zone de perdele forestiere de curînd plantate, ilustrare a acțiunii de împădurire inițiată de guvern, care acoperă mii de hectare, în deșertul pînă de curînd complet steril. Șoselele, în majoritatea lor, sînt mărginite de boscheți neîntrerupți de leandri udați în fiecare zi cu autocisterne ce aduc apa dătătoare de viață de la zeci de kilometri distanță.

Deșertul își schimbă înfățișarea. Ca și întreaga țară, care însemna în trecut doar un mic port de pescari, câteva oaze umbrite de coroanele înalte ale curmalilor și pilcurile de corturi răzlețe, din păr de capră și cămilă ale triburilor beduine. Kuweitul zilelor noastre etalează atributele civilizației moderne în aspectul cotidian al modului de viață, în arhitectura și confortul noilor construcții, în transformarea însăși a naturii neprielnice și stihinice. După cum îmi relata un inginer localnic, datorită plantațiilor efectuate în deșert, mediul ambiant a cunoscut schimbări importante în ultimul deceniu. Temperatura medie a scăzut cu opt grade, iar ploile sînt ceva mai frecvente decît în trecut. În schimb, furtunile de nisip s-au rărit și au slăbit ca intensitate. Toate acestea se datoresc aurului negru care a amplasat temeinic acest emirat din nord-estul peninsulei Arabice pe orbita prosperă a erei petrolului.

Imaginea stăruitoare de țară petrolieră, călătorul străin o percepe, multiplicată în mii de chipuri, pe parcursul întregii sale șederi în Kuweit. Această imagine se înfățișează privirii chiar de la sosire. Dată fiind căldura ridicată din timpul zilei, avioanele aterizează aici, de obicei, după lăsarea serii, oferindu-ți posibilitatea să admiri rugurile imense ale gazelor de sondă ce luminează ca niște făclii uriașe o mare parte din întinderea deșertului. Cum coridorul aerian trece chiar peste principala zonă petrolieră a emiratului, deslușești bine, conturat ca pe o hartă în relief, Burganul — considerat a fi cel mai bogat cîmp petrolier din lume, unde pe un perimetru restrîns se află în activitate aproape 400 de puțuri, și alături de ele puzderia de cazane, sfere și conducte argintii, presărate într-o perfectă ordine geometrică, o adevărată oază metalică în nisipurile pustului, înconjurînd Ahmadi, celebrul oraș al petroliștilor kuweitieni.

Ahmadi poate fi numit, pe drept cuvînt, capitala petrolului kuweitian, aici aflîndu-se sediul societății „Kuwait Oil Company“, care realizează peste 90 la sută din întreaga producție a emiratului. La Ahmadi, vizitatorul străin are prilejul de a cunoaște, într-o singură oră, fantastica poveste a aurului negru kuweitian, derulînd firul istoriei sale din era pionieratului pînă în zilele noastre. În sălile

muzeului, dedicat acestei mari bogății a țării, panouri electronice prezintă imagini sugestive din tehnica extracției, transportului și prelucrării petrolului. Într-o sală alăturată se vizionează scurte filme, înfățișând diverse aspecte din industria petrolieră a Kuweitului.

La muzeul din Ahmadi poți afla că primele tone de țiței kuweitian pentru export au fost extrase în 1946. Producția de vîrf a atins 163 milioane de tone în anul 1972. Ulterior, după ce statul kuweitian a preluat controlul asupra întregii industrii petroliere, s-a hotărît, în scopul apărării acestei avuții naționale, exploatarea sa mai rațională, reducîndu-se treptat producția pînă la aproximativ o sută de milioane de tone în 1980. De pe urma exporturilor petroliere, statul kuweitian realizează 92 la sută din totalitatea veniturilor și, conform datelor oficiale, rezervele sale în aur și devize cresc continuu. După estimările existente, zăcămintele de petrol ale Kuweitului reprezintă 13 la sută din rezervele mondiale și se consideră că, la producția actuală, ele vor fi epuizate abia peste 80 de ani.

Din cîmpul petrolier al Burganului, aurul negru se revărsă în șuvoaie continue printr-un păienjeniș de conducte argintii spre țărmul Golfului, situat doar la cîțiva kilometri depărtare. Transportul se face lesne și ieftin prin înclinația rezultată din diferența de nivel. La cheiurile metalice ale celor două mari porturi de pe țărm, Mina Ahmadi — Nord și Sud, acostează petroliere sub diverse pavilioane, 48 la sută din aurul negru kuweitian fiind cumpărat de Europa în timp ce 41 la sută ia drumul Extremului Orient și în primul rînd al Japoniei. Petrolierele gigant, de peste 300 000 tone, dintre care unele sub pavilion kuweitian, neputînd ajunge la țărm datorită pescajului înalt, sînt nevoite să ancoreze la insula metalică, amplasată la 12 kilometri în larg și legată de țărm prin conducte de mare capacitate, transportul torentului de petrol efectuîndu-se tot prin înclinație. Bazîndu-se pe veniturile provenite din petrol, guvernul acordă o mare importanță diversificării economiei prin dezvoltarea și a altor ramuri industriale. Se înțelege că atenția prioritară se îndreaptă spre dezvoltarea industriilor legate de valorificarea superioară a petrolului și gazului natural.

De la Ahmadi, coborînd spre sud, pe autostrada ce pornește din capitală, în paralel cu țărmul Golfului, se ajunge la Shuaiba, marea platformă industrială a țării, cu uzinele sale de fertilizanți și alte produse chimice, fabrici de ciment, întreprinderi de conservare a peștelui și creveților etc. Aici se află una din cele trei rafinării petroliere ale Kuweitului și două din cele patru uzine de desalinizare a apei de mare.

Veniturile de pe urma petrolului au rezolvat multe probleme, printre care una, esențială, a constituit-o din toate timpurile, pe aceste meleaguri, lipsa de apă.

Cînd am intrat, prima oară, într-un restaurant kuweitian, am fost puțin uimit că înainte de a mă așeza ospătarul s-a repezit să pună pe masă o carafă cu apă de la gheață, turnîndu-mi un pahar plin ochi. Era un gest simbolic, de ospitalitate, pe care l-am întîlnit, apoi, repetat, pretutindeni, oriunde am fost pe teritoriul emiratului : în birouri publice, cafenele, magazine. Lipsa de apă aparține în Kuweit trecutului, dar frumosul obicei, semn al ospitalității deșertului, continuă să se păstreze.

Pentru oamenii deșertului, apa era în trecut mai prețioasă decît aurul. Cînd cădea cîte un strop de ploaie, beduinii își întindeau tot ce aveau la îndemînă și strîngeau cu grijă picăturile de apă. Vechiul orășel Kuweit cunoștea și el, din plin, lipsa apei de băut. Se aducea tocmai din Shatt-El-Arab, de la 150 km distanță, în butoaie de lemn înșirate pe puntea corăbiilor cu pînze și se vindea cu sacaua pe ulițele strîmte și prăfuite ale micului port de pescari. Astăzi, apa curge la robinete în fiecare casă, stropește parcurile și spațiile verzi de-a lungul bulevardelor din capitală și al șoselelor din interiorul țării, udă grădinile luxuriante din fața vilelor și serele de legume și zarzavaturi, acoperă total consumul industrial și prisosește în cantități importante. Cea mai mare parte din cei peste 200 milioane litri de apă consumați zilnic (în medie 200 litri pe locuitor) este produsă de cele patru mari uzine de desalinizare a apei de mare — de la Shuwaikh, Shuaiba — Nord și Sud, Doha. Combustibilul necesar uzinelor de desalinizare care sînt, în același timp, și mari centrale electrice îl constituie gazul natural, aflat în belșug în subsolul

emiratului, ceea ce ieftinește considerabil prețul de cost, atât al apei desalinizate cît și al curentului electric.

Belșugul de apă potabilă, din această țară a deșertului, izvorăște tot din petrol, este un atribut al veniturilor realizate din vânzarea aurului negru — marea bogăție națională kuweitiană.

Oaza Jahra

Al Jahra, cîndva cea mai mare dintre puținele oaze existente în deșertul kuweitian, ocupă un loc deosebit în istoria emiratului. În trecut, pe aici trecea drumul caravanelor, de la Bagdad spre țărmurile Golfului. În virtutea tradiției, grupurile de beduini nomazi au continuat să poposească lingă fîntînile din apropierea actualului oraș Jahra și după modernizarea emiratului.

Aici, la Jahra, cu șase decenii în urmă kuweitienii au dat o bătălie hotărîtoare pentru existența lor, cu triburile de războinici nomazi care obișnuiau să întreprindă raiduri devastatoare, amenințindu-le permanent țara. Ajunse la marginea actualei capitale, triburile războinice au fost împinse, în 1921, de localnici, pînă la Jahra, fiind înfrînte și risipite. De atunci a rămas ca un blazon de noblețe pentru kuweitieni participarea la această bătălie, remarca „ai mei au luptat la Jahra“ indicînd că persoana respectivă face parte dintr-o veche familie autohtonă, într-o țară în care marea majoritate a locuitorilor ei s-au stabilit mult mai tîrziu. De bătălia de la Jahra este legată și geneza zidului de apărare din argilă cu care a fost înconjurat orașul Kuweit în 1921, fortificație construită într-o singură lună prin efortul colectiv al întregii populații, de la copii la bătrîni, muncind fără întrerupere zi și noapte.

Oaza Al Jahra este situată la circa 40 km de capitală, pe marginea autostrăzii ce leagă Kuweitul de portul irakian Bassra, de pe malul lui Shatt El Arab, și de acolo, mai departe, de Bagdad.

La ieșirea din capitală se află Shuwaikh-ul — cartier elegant în care sînt amplasate clădirile monumentale ale întinsului grup școlar care găzduiește, în prezent, cîteva facultăți ale Universității din Kuweit și ale marelui spital Sabah, cu 800 de paturi, peste 150 de medici și 600 de surori și asistente sanitare, ambele complexe înconjurate de grădini luxuriante. Preocupările pentru educarea tinerei generații, cît și pentru asigurarea asistenței sanitare a populației sînt vizibile la tot pasul și constituie o adevărată mîndrie națională a kuweitienilor. Într-o țară unde, cu puțin timp înainte, majoritatea covîrșitoare a populației era neștiutoare de carte, peste 20 la sută din locuitori se află în prezent pe băncile școlilor. La Universitatea din Kuweit, înființată în 1966, învățau, cu un deceniu și jumătate mai tîrziu, aproape 10 000 de studenți, dintre care — fapt semnificativ — 60 la sută fete. În 1949, în Kuweit erau doar patru medici. După 25 de ani, numărul lor depășea o mie, ajungînd la procentul de un medic la 890 de locuitori, raport îmbunătățit substanțial în anii următori.

După ce trece de Shuwaikh — lăsînd în urmă cheiurile portului comercial cu același nume și uzina de desalinizare a apei de mare, prima întreprindere de acest gen din lume (anul 1951) — autostrada betonată se înscrie în imensitatea deșertului cu zările ascunse de norii de nisip stîrniți de shuaili, vîntul de primăvară ce bate dinspre sud.

Șoseaua este extrem de aglomerată, în special de camioanele grele care, străbătînd întreaga peninsulă, de la Golf spre Mediterană, au luat, acum, locul vechilor caravane de cămile. După ploile din iarnă, deșertul este năpădit de mărăcinișuri și petece sărăcăcioase, verzi-gălbui, de ierburi care în lunile viitoare — cînd mercurul termometrului va sălta cu 25 de grade ajungînd la peste 50 grade Celsius — vor dispărea cu desăvîrșire. Vegetația naturală a deșertului este completată în dreapta șoselei de linia eucaliptilor, arbori rezistenți la uscăciune, plantați de curînd în cadrul amintitului plan guvernamental de împăduriri.

Găsim cu multă dificultate celebra oază — o pădurice de curmali rămasă ca un parc în mijlocul unei moderne aglomerări urbane. Orașul Jahra de astăzi are peste 30 000

de locuitori. Străzi mărginite de vile și de confortabile case-tip, construite de stat pentru cei cu venituri limitate, au înlocuit colibeile din chirpici ale vechii Jahra, pînă nu de mult doar o modestă așezare dintr-o oază a deșertului.

În apropiere de Jahra, am văzut o imagine rar întîlnită în Kuweitul de azi : cîteva sute de cămile înghesuite în apropierea unei așezări beduine, formată din corturi lungi din pînză neagră, pe care le întîlnești mutîndu-se din loc în loc, pe marginea multor drumuri din Peninsula Arabică. Numărul beduinilor din Kuweit nu depășește 50 000 la o populație de peste 1 300 000 de locuitori conform recensămîntului din anul 1979. Aceștia trec liber, dintr-o țară în alta, după anotimp. Beduinii autohtoni s-au stabilizat de mult ; ei locuiesc în vile sau case standard, cu apă curentă și aer condiționat, și exercită diferite profesii moderne, fiind inclusiv oameni de afaceri sau înalți funcționari de stat.

Întorcîndu-ne de la Jahra am făcut un scurt popas la cel mai important centru al agriculturii kuweitiene de azi, ferma experimentală Omariya.

Piețele Kuweitului sînt aprovizionate în tot cursul anului cu legume și fructe proaspete ; dar ele se importă de la distanțe apreciabile. Aceasta, pentru că întreaga suprafață agricolă a Kuweitului nu depășește 700 de hectare, ceea ce înseamnă mai puțin de șase metri patrați de locuitor. Într-o astfel de situație pare paradoxal să se ridice problema asigurării pe plan local a necesarului de legume și într-o măsură chiar și cu unele fructe. Totuși, vizitînd ferma experimentală de stat de la Omariya, dintr-o suburbie a capitalei, unde se pun bazele viitoarei agriculturi kuweitiene, pleci cu impresia că astfel de planuri nu sînt lipsite de realism, cum ești înclinat să le consideri la prima vedere. Este, desigur, straniu să vezi crescînd castraveți în nisip sau vinete în pietriș și cu atît mai mult roșii în tuburi metalice, fără ca rădăcina să atingă solul, hrana plantelor fiind asigurată numai prin mijloace artificiale. Dar plantele se dezvoltă foarte bine și dau recolte mai mult decît apreciabile. La Omariya se face, după cum îmi spuneau specialiștii fermei, un fel de agricultură selenară. Solul țării și condițiile climatice neprielnice dezvoltării unei

agriculturi obișnuite obligă la căutarea unor metode adecvate și, în acest sens, experiențele de la Omariya constituie o reușită.

Din serele acestei ferme pleacă spre piețele capitalei cantități însemnate de legume și specialiștii de acolo îmi afirmău că într-un viitor nu prea îndepărtat, vor reuși să asigure necesarul de consum al populației, așa cum s-a realizat cu păsările și ouăle, ca urmare a rapidei dezvoltări a unor moderne ferme avicole.

În serele de la Omariya se cultivă, de asemenea, garoafe, cu care sînt aprovizionate din belșug florăriile orașelor, iar în aer liber se află plantații de măslini, curmali, viță de vie, eucalipti, o splendidă grădină-parc cu flori multicolore și o serie de culturi de cîmp posibile în perioada dinaintea marilor călduri.

Aș vrea să închei prezentarea acestor scurte secvențe, înfățișînd imaginea Kuweitului zilelor noastre, cu cîteva impresii culese dintr-o altă grădină mai puțin selenară și foarte pămîntească în care cresc mlădițe ale viitorului. Ea se numește „Al Jabria“ și este o grădiniță de copii, găzduind, în fiecare zi, 300 de băiețași și fetețe între patru și șase ani care primesc îngrijire, educație, uniforme și hrană gratuite din partea statului, la fel ca alți 11 000 de copii de aceeași vîrstă din cele peste 50 de instituții preșcolare în funcțiune pe teritoriul Kuweitului. Spre deosebire de părinții și bunicii lor, ce și-au petrecut copilăria în colbul ulițelor sărăcăcioase ale vechiului Kuweit sau pe potecile caravanelor din deșert, copiii de la „Al Jabria“ se bucură de confortul deosebit al clădirilor pentru preșcolari din întregul emirat, fiecare grupă de douăzeci avînd la dispoziție o încăpere spațioasă mobilată adecvat și dispunînd de un colț cu jucării și diverse instrumente muzicale, o educatoare cu pregătire specială în acest domeniu învățîndu-i cîm să le folosească. Si ceea ce m-a mișcat mai mult, într-una din clase, micuții împreună cu educatoarea lor au improvizat pe o melodie cunoscută de ei un cîntec despre prietenia dintre copiii lumii, în care era intercalat și numele țării noastre.

Retrăind diverse momente ale călătoriilor în Kuweit îmi amintesc cu plăcere discuțiile purtate aici cu persoane

oficiale, cu colegi ziariști și diverși alți interlocutori, sentimentele calde de prietenie exprimate de aceștia pentru țara noastră cât și aprecierile lor privind perspectivele dezvoltării în continuare a relațiilor dintre țările și popoarele noastre, căroră le-au pus o bază solidă vizita în emirat a președintelui Nicolae Ceaușescu și convorbirile la nivel înalt ce le-a avut cu acel prilej.

Distanța geografică dintre țările noastre, acoperită în patru ore de zbor de avioanele românești ce aterizează în curse regulate pe aeroportul internațional al Kuweitului, nu mai constituie astăzi un impediment în calea cunoașterii reciproce, a prieteniei și colaborării. Acest fapt este perfect ilustrat de stadiul tot mai larg al relațiilor dintre țările și popoarele noastre, de perspectivele lor de dezvoltare în viitor, corespunzătoare intereselor reciproce, spiritului tradiționalelor legături dintre România și țările arabe.

Falsa „Coastă a Piraților”

Abu Dhabi, Dubai, Sarjah, Ajman, Umm Al Qaiwain, Ras al Khaimah și în sfârșit Fujairah (la țărmul golfului Oman) — componentele actuale ale statului Emiratelor Arabe Unite — erau cunoscute pînă nu demult, pe numele proprii, mai mult de către filateliștii ce strîngeau în clasoarele lor mărci frumos colorate, imprimate în Europa și intrate direct de la tipografie în magazinele de specialitate ale țărilor unde se fabricau, fără să mai treacă prin emiratele ale căror denumiri le aveau înscrise pe ele. Primele mărci poștale cu inscripția Emiratelor Arabe Unite și cu valori în moneda federală — dirham și subdiviziunea fils — au fost emise abia la 1 ianuarie 1973 înlocuind timbrele particulare ale fiecăruia din cele șapte emirate.

Europenii au ajuns în zona inferioară a Golfului la începutul secolului al XV-lea. În 1508, sub conducerea conchistadorului Albuquerque, portughezii au ocupat strîmtoarea Ormuz care leagă Golful de Oceanul Indian și au

construit ulterior pe țărm și în insule fortărețe, ca puncte de aprovizionare și sprijin al expansiunii lor spre Indiile Orientale, ruinele bastioanelor fiind vizibile și astăzi, ca, de pildă, turnul-cetate pe jumătate dărîmat de lîngă picioarele podului metalic ce leagă de continent insula pe care se află capitala Abu Dhabi. Prima entitate politică unificată din zona inferioară a Golfului, de pe teritoriul actual al Emiratelor Arabe Unite, a fost creat de dinastia Yaadibe cu capitala la Jilfar, actualul Ras al Khaimah, prin secolul al XV-lea. Dar, ulterior, această organizație ștatală s-a divizat în două : statul Kawassemilor, cu caracter maritim, în regiunea Sarjah — Ras al Khaimah, și statul Bani Yass-ilor cu caracter teritorial interior, care în 1761 aveau să se instaleze și în zona actualului oraș Abu Dhabi. În 1833 tribul Bouklab a creat emiratul Dubai, la început sub suzeranitatea dinastiei Bani Yass din Abu Dhabi.

Triburile arabe ce trăiau în Evul Mediu pe aceste meleaguri s-au războit de la bun început cu ocupații străini. O răscoală generală izbucnită în 1624 și perpetuată sub formă de guerilă un sfert de veac i-a determinat pe supraviețuitorii garnizoanelor portugheze să părăsească pentru totdeauna regiunea, lăsînd ca amintire ruinele fortărețelor și țevile de tun ruginite pe care le-am văzut împodobind piețele publice în Sarjah și Ajman. Dar în locul caravelor portugheze și-au făcut apariția corăbiile, cu trei rînduri de tunuri la borduri, ale Companiei britanice a Indiilor și confruntarea a reînceput. Locuitorii așezărilor de la țărmul mării și-au creat la rîndul lor o flotă din corăbii ușoare, mai primitive desigur, fără artilerie pe ele, extrem de temute însă prin curajul echipajelor lor ce se năpusteau prin surprindere la abordaj, ieșind fulgerător din încrețiturile țărmului și bătîndu-se cu armele albe pe viață și pe moarte. Și nu puține dintre corăbiile arborînd pavilionul Albionului și-au găsit locul de veci pe fundul Golfului.

De aici a venit și denumirea de „Coasta piraților“, sub care a fost cunoscută regiunea o lungă perioadă de timp, intrînd astfel în hărțile maritime și atlasele geografice. În

1820, o puternică escadră britanică a surprins la Ras Al Khaimah temuta flotă a localnicilor distrugând-o aproape în totalitate împreună cu orașelul-port amintit, după un bombardament nimicitor. Ca urmare, șeicii din celelalte emirate au încheiat un tratat de pace cu englezii care s-au implantat durabil în regiune. „Coasta Piraților“ devenită „Coasta Armistițiului“ a rămas sub dominație străină pînă în 1971 cînd trupele britanice au fost evacuate oficial. În același an au luat ființă, ca stat federal independent, Emiratele Arabe Unite.

Istoricul acestei federații începe însă ceva mai devreme, la reuniunea de la Dubai din februarie 1968 a celor șapte șeici de pe „Coasta Armistițiului“ (Trucial Coast) cărora li s-au adăugat și suveranii Qatarului și Bahrainului, hotărînd să formeze o federație a emiratelor din zona inferioară a Golfului. Dar Bahrainul și Qatarul s-au retras mai tîrziu din federație și au preferat să-și proclame independența separat și de-sine-stătător la 14 august și, respectiv, 1 septembrie 1971. O nouă reuniune la Dubai, care a adoptat și o constituție provizorie, avea să pună bazele Uniunii Emiratelor Arabe, proclamată stat independent și suveran la 2 decembrie 1971, avînd drept componente : Abu Dhabi, Dubai, Sarjah, Ajman, Umm Al Qaiwain și Fujairah, la care a aderat, la 10 februarie 1972, și Ras al Khaimah.

Conform Constituției sale, statul Emiratelor Arabe Unite are ca organ conducător Consiliul Superior format din suveranii celor șapte emirate federalizate. Președinte al noului stat a fost ales suveranul din Abu Dhabi, iar vicepreședinte, suveranul din Dubai — conducătorii celor două principale emirate din punct de vedere al suprafeței, numărului populației, importanței economice, al resurselor financiare de care dispun. Aceste resurse provenite în special din petrol și în cazul Dubaiului și dintr-un intens comerț cu întreaga zonă a Golfului și chiar mult mai departe pînă pe țărmurile Africii și ale Peninsulei Indiene — au permis o ridicare simultană și a celorlalte emirate mai sărace. Guvernul central dirijează principalele probleme ale statului federativ, dar o serie de alte domenii rămîn pîndinte de fiecare emirat. Drapelul de stat al Emiratelor Arabe Unite, o bandă verticală roșie și trei benzi orizontale verde-alb-negru, flutură deasupra tuturor clădirilor

publice, întovărășit însă de drapelul național al fiecărui emirat, pe teritoriile respective ale acestora.

Emiratele Arabe Unite, întinzându-se pe 600 kilometri de-a lungul Golfului Arabic și 90 km pe coasta Golfului Oman, ocupă o suprafață de 85 600 kmp, în majoritatea sa covârșitoare deșert nelocuit. Populația statului federal, estimată în anul 1980 la un milion de locuitori, este grupată aproape în totalitatea ei în câteva orașe și așezări de pe litoral și în oazele Buraimi și Liwa. Clima acestor meleaguri se dovedește extrem de grea aproape tot timpul anului; temperatura atinge vara 50 grade Celsius la umbră iar apăsătorul vânt fierbinte al deșertului îți taie respirația și-ți ia vederea. Evaporarea apelor Golfului vine să adauge o umiditate excesivă deși media anuală a precipitațiilor este de doi-trei milimetri. În ciuda condițiilor naturale nefavorabile, aici se dezvoltă în prezent, într-un ritm rar întâlnit în istorie, un mod de viață înscris temeinic pe coordonatele civilizației secolului nostru, construcțiile moderne și tehnica cea mai nouă înlocuind cu repeziciune aspectele de primitivitate ce dăinuiau de secole întregi.

Șeicii s-au bucurat și în trecut, pe timpul dominației străine, de o oarecare autonomie, cu drept de viață și moarte asupra supușilor lor într-o societate bazată pe străvechi legi tribale. Economiceste, regiunea a rămas în timpul dominației străine la un stadiu cu totul patriarhal, viața de toate zilele nedeosebindu-se prea mult de timpurile biblice. Beduinii colindau deșerturile hrănindu-se cu curmale uscate, cu carnea și laptele turmelor lor de capre și cămile. Pe țărm, locuitorii celor câteva așezări sedentare trăiau din pescuitul creveților, langustelor, bureților și perlelor căutate cu eforturi supraomenești pe fundul Golfului. Apoi a venit petrolul, descoperit în cîmpurile de la Murban din interiorul deșertului și din largul Golfului, în fața lui Abu Dhabi, a căror exploatare pe scară largă a început la sfîrșitul deceniului al șaselea. A urmat apoi la rînd Dubaiul și în 1974 primele cantități de petrol au început să se extragă din Sarjah. Celor trei emirate membre ale federației dispunînd de exploatare petroliere li s-a adăugat în 1978 și un al patrulea — Ras Al Khaimah.

O dată cu petrolul au sosit și schimbările trepidante, într-un ritm de necrezut, colibe din ramuri de palmier

transformându-se ca sub bagheta unui vrăjitor în vile elegante de piatră, bordeiele de chirpici fiind înlocuite de blocuri din oțel, sticlă și marmură, cu multe etaje ; potecilor folosite de caravanele de cămile le-au luat locul autostrăzi betonate, cu patru și șase benzi, pe care aleargă bolizi motorizați de ultimul tip, proaspăt ieșiți pe porțile uzinelor de automobile din America, Europa sau în cea mai mare parte din Japonia.

Străbătînd autostrada dintre Abu Dhabi și Dubai care trece pe tot parcursul ei prin deșert am avut ocazia de a cunoaște direct fenomenul optic numit „Fata Morgana“ care a costat adeseori, în trecut, viața multor călători, răătăcindu-i în pustiu unde și-au găsit sfîrșitul tragic. Pe fundalul albastru al orizontului, despărțit de noi prin argintul nisipurilor fără sfîrșit, se zăreau păduri înverzite, un lac cu o insulă în mijloc, zidurile unui oraș cetate, toate, se înțelege inexistente în locul respectiv, ci doar simple reflectări înșelătoare ale fenomenului optic. În cursul călătoriei în emiratele arabe din partea inferioară a golfului cu ape de culoarea smaraldului, despre care vreau să vă povestesc în continuare, am avut de multe ori senzația că reîntîlnesc în plin deșert „Fata Morgana“. Dar era doar o impresie falsă deoarece tot ce aveam să văd, incredibil, în mijlocul nisipurilor — parcuri luxuriante, grădini zoologice, hoteluri elegante, terenuri de tenis, stadioane, nopțile feerice cu jocurile de lumini ale reclamelor comerciale fluorescente, aeroporturile intercontinentale și marile porturi betonate de la Abu Dhabi și Dubai — nu constituiau iluzii optice, ci rodul fenomenului petrol, ieșit în ultimii ani din adîncuri, pur și simplu, în proporție geometrică, pentru a schimba fundamental înfățișarea falsei „Coaste a Piraților“.

Abu Dhabi

Cvadrireactorul societății libaneze „Middle East Airlines“, aflat în cursa sa zilnică pe traseul Beirut-Abu Dhabi-Dubai, principalele orașe ale Emiratelor Arabe Unite,

zbura fără întrerupere, de peste două ore deasupra pustiurilor de nisip și piatră ale Peninsulei Arabice.

Coborînd spre prima escală de pe parcursul traseului, care ne conducea spre Abu Dhabi, am zărit sub noi contururile puternic luminate ale unui oraș situat la țărmul Golfului. Ne aflam deasupra Qatarului și peste cîteva minute aveam să aterizăm pe panglica de beton a aeroportului internațional de la Doha, capitala acestui stat ce ocupă în întregime peninsula de formă ovoidală intrată ca un pinten în apele golfului.

Peninsula Qatar (22 000 kmp) se înfățișează ca o întindere de nisip argintiu și roci tocite, ruginii, tăiată de liniile șerpuite ale șoselelor asfaltate, apărute în ultimii ani, care fac legătura între Doha și cele cîteva mici localități amplasate de-a lungul plajilor însorite sau la umbra palmierilor ce străjuiesc puținele oaze din interior. Majoritatea populației actuale a statului Qatar, care a ajuns în 1980 la 200 000 de locuitori, trăiește în orașul-port Doha, creșterea demografică, de peste cincisprezece ori în ultimul sfert de veac, fiind direct legată de descoperirea și punerea în valoare a bogatelor zăcămintे petroliere aflate în subsolul peninsulei și sub apele teritoriale. Înainte ca aurul negru să iasă din adîncuri, îmbogățind pe rarii locuitori ai micii peninsule, aceștia, în majoritatea lor, aparțineau unor triburi beduine ce își mînau turmele de capre și cămile de la o sursă săracă de apă la alta, vînd în cale gazele pitice și orixul — splendid animal al deșerturilor Arabiei, cu coarne lungi și drepte, aflat astăzi pe cale de dispariție.

Doha, capitala statului, cuprinzînd 80 la sută din întreaga populație a emiratului, a fost și ea pînă nu demult doar un modest sat de pescari. Dar în înfățișarea ei actuală, nu mai păstrează aproape nimic din așezarea de altădată, locuințelor sărăcăcioase luîndu-le locul clădiri moderne cu multe etaje și vile elegante.

După o scurtă escală la Doha ne-am' continuat călătoria mai departe spre Abu Dhabi, tăind drumul, la înălțime medie, peste apele Golfului sclipind discret sub razele lunii. Plecați la șapte seara din Beirut am aterizat pe aeroportul internațional de la Abu Dhabi după exact patru

ceasuri, dar aici, datorită diferenței de fus orar, trecuse bine de miezul nopții. Construit în plin deșert marele aeroport internațional de la Abu Dhabi te uimește din primul moment nu numai prin soluțiile arhitectonice în linii sofisticate sau prin saloanele sale spațioase și elegant decorate, ci îndeosebi datorită parcului luxuriant din fața sa, grădină din poveste răsărită în mijlocul nisipului, cu peluze de gazon proaspăt, ronduri de flori viu colorate, boschete de arbuști ornamentali — întreaga panoramă fiind dominată de siluetele zvelte ale palmierilor cu umbrelele lor de frunze la capătul trunchiului înalt.

Este de menționat că stratul roditor de pământ pe care s-a născut această minune în deșert a fost adus pe calea aerului de la mare distanță, săculeț cu săculeț.

Odată îndeplinite formalitățile de vamă, un taxi nou-nouț, condus de un șofer localnic îmbrăcat în obișnuitele straie arabe, ne conduce în mare viteză pe autostrada atât de largă că ar putea poposi pe ea foarte bine chiar și avioane de pasageri. Pe mijloc, nelipsiții leandri, încărcăți cu buchete de flori, albe, roz și roșii, formează un zid despărțitor. Pe marginea din stînga a șoselei se întinde în paralel, pe deasupra nisipului, o pereche de conducte de mare capacitate, alimentînd continuu capitala cu apă potabilă adusă de la 160 kilometri distanță, tocmai de la izvoarele oazei Buraimi cărora li s-a adăugat ulterior o importantă uzină de desalinizare a apei de mare.

Început să se reconstruiască sau mai bine zis să se construiască pe de-a întregul, în înfățișarea sa modernă, cam din 1970, Abu Dhabi prezintă aspecte urbanistice uimitoare — pentru această zonă altădată atât de săracă și înapoiată — de la bulevardele sale spațioase cu trotuare din piatră colorată la faleză betonată, cu balustrade metalice, imens arc întins pe kilometri întregi pe lîngă care se desfășoară, mărginită în general doar de nisipul deșertului, o lungă șosea feeric luminată noaptea ce va fi în viitor un bulevard impunător. La un capăt al falezei — deasupra căreia un „șoim nebun“ (așa se traduce denumirea dată curioasei păsări asemănătoare cu un pescăruș mai mic) a rămas suspendat într-o nemișcare totală în văzduh, la 10—15 metri înălțime, sfidînd legile fizicii sau

poate mai bine zis folosindu-le intuitiv pentru a obține poziția aceasta de minielicopter — se găsește elegantul hotel Hilton. Celălalt capăt se pierde în întinderea de nisip pe care încă n-au ajuns buldozerele, compresoarele, schelele construcțiilor. Bulevardul principal care merge în paralel cu faleză este lat cam de vreo 60 de metri și se întinde pe circa trei kilometri, cu scuaruri, din distanță în distanță, în mijlocul cărora jeturile fântinilor arteziene scinteiază multicolor noaptea, în lumina reflectoarelor. Clădirile masive ale băncilor domină, împreună cu sediile marilor firme comerciale și industriale, eleganta arteră. Colindând orașul pe îndelete descoperi la tot pasul aspecte inedite. La cinematograful „Eldorado“, panouri mari fac reclamă unui film de science-fiction cu acțiunea în secolul al XXI-lea. Ceva mai încolo, pe un loc încă viran, cineva și-a legat cămila, cu harnașament viu colorat, de trunchiul unui palmier singuratec, până la reîntoarcerea de la magazinul de aparate electronice de peste drum unde s-a dus să-și cumpere un casetofon japonez, de ultim tip, cu microfon încorporat, sau poate chiar un televizor în culori, dat fiind că posturile locale emit întregul program în culori.

Ca orice oraș oriental, Abu Dhabi are și el — se înțelege — un bazar. Cel din Abu Dhabi este format în întregime din clădiri noi, cu vitrine largi, străduțe ordonate, o mare hală de fructe și zarzavaturi, acoperită, totul formînd un complex arhitectonic cu înfățișare foarte modernă. Ceea ce însă nu exclude „prăvăliile“, formate dintr-un geamantan așezat direct pe trotuar, ale negustorilor omanezi, pe cap cu turbane cît un dovleac turcesc, sau tarabele modeste încărcate de tot felul de fleacuri, ale indienilor și pakistanezilor, care dețin micul comerț cu amănuntul și aici ca în tot Golful. Mărfurile sînt aduse din cele mai diverse colțuri ale lumii, dar predomină, de departe, inscripțiile „Made în Japan“ sau „Made în Hong-Kong“. Snack-barurile marelui lanț internațional „Wimpy“ și-au făcut apariția și aici cu mobilierul lor nichelat, bucatării electrice la vedere care servesc sandvișuri calde, standard, cu crenvurști sau hamburger avînd alături ne-lipsita garnitură de cartofi prăjiți : pepsi-cola, crush, se-

ven-up sau alte mărci de băuturi răcoritoare fabricate local după rețete străine. Puțin mai departe în cartierul indian, „restaurante“ cu trei mese pe patru pari înfipti în nisip oferă la prețuri mult mai scăzute decât ale concurenților lor moderni, mâncăruri specifice, puternic condimentate și îndeobște destul de greu suportabile pentru stomacurile europene.

Pe indieni și pakistanezi nu-i întâlnești numai în spațele tejghelelor ospătărilor populare, vânzători predominanți în toate magazinele orașului sau chelneri în restaurantele hotelurilor de lux. Mulți dintre ei, mai puțin norocoși decât conaționalii din prima categorie, lucrează sub soarele dogoritor pe schelele construcțiilor al căror eșafodaj de lemn este încheiat nu în mod obișnuit, cu piroane și scoabe de fier, ci prin legături din fibre de palmier împletite, deoarece metalul fiind adus de la mare distanță este extrem de scump aici. Locul de muncă le ține și de casă și de masă, majoritatea dormind pe așternuturi improvizate în fața construcțiilor și mâncând frugal așezați pe nisipul gol.

Abu Dhabi, cu înfățișarea sa amestecată de oraș ultra-modern și șantier de construcții, este situat pe o insulă nisipoasă altădată pustie, despărțită de continent printr-o șuviță de apă care în punctul podului metalic de trecere nu depășește două sute de metri. Istoria sa începe în momentul când un grup de beduini din tribul Bani-Yass descoperind un izvor de apă dulce la mică adâncime au săpat o fântână și s-au instalat în jurul ei. Apărată de barierele de corali din lagună, insula era la adăpost de atacuri de pe mare, navigatorii trebuind să fie foarte îndemânatici și buni cunoscători ai trecerii înguste printre recifuri.

Cel de-al doilea oraș al emiratului, Al Ain, nou născut în forma sa modernă, este plasat în oaza Buraimi din interiorul țării, la 150 km de Abu Dhabi, unde se mai află încă șase mici așezări, la poalele munților purpurii Hafit din Oman. (După cum se știe oaza Buraimi a provocat în anul 1955 un mic conflict armat între Abu Dhabi și Oman pe de o parte și Arabia Saudită pe de altă parte, pentru stăpânirea ei, inițiatore fiind două mari concerne petroliere — unul britanic și altul american, respectiv British Petroleum și ARAMCO.)

O a treia zonă populată o formează oaza Liwa, înconjurată de dune de nisip gălbui dincolo de care se întinde Rub al Khali, pustiul înfricoșător al Peninsulei Arabice, pe care englezii în timpul dominației lor în zonă îl denumeau „Empty Quarter“ (sectorul vid) deoarece viața lipsește aici aproape cu desăvârșire, înșiși beduinii avînd teamă să se aventureze în împărăția fără de sfîrșit a dunelor mișcătoare. La vest și nord-vest de oaza Liwa, în plin deșert, la 16 km de o mică așezare de pe țărmul golfului, astăzi orașelul Tarif, se află cîmpul petrolier Murban care în 1959 a dat primele cantități de petrol extras în emiratul Abu Dhabi. Alte cîmpuri petroliere — Bu Hasa, Bab și Asab —, situate în apropiere au intrat pe rînd în activitate, ultimul la începutul anului 1974. Aurul negru a fișnit apoi și de sub nisipurile de la Jurn Yafaur, la 40 km de Abu Dhabi, în apropierea autostrăzii care leagă capitala de orașul Al Ain.

În fața celor 400 kilometri de coastă, cît însumează Abu Dhabi la Golf, se află circa 200 de insulițe de corali, situate în apele teritoriale ale emiratului. Insulița Das, o fișie de doi kilometri pătrați de nisip, mărginită la nord de cîteva stînci a căror înălțime nu trece de 30 de metri, a devenit în ultimii ani un centru petrolier, cu un mic aeroport propriu, pe această suprafață modestă lucrînd circa o mie de oameni la rezervoarele și instalațiile de încărcare a petrolierelor gigant, cu țiței provenit de la zăcămintele din apropiere, situate în larg la 100—150 km de coastă și explorate prin intermediul platformelor metalice instalate în mijlocul apelor Golfului. De aici, conducte submarine conduc țițeiul extras din puțurile forate pe fundul Golfului pînă la insula Das de unde este transportat apoi în toate colțurile lumii în cargouri petroliere de mare capacitate.

În noul port Zayed din marginea capitalei Abu Dhabi am zărit la cheiurile largi — avînd în spate imense platforme de beton așezate pe nisipul deșertului — alături de marile cargouri oceanice descărcînd containere cu cele mai diverse mărfuri, și mici nave metalice cu fundul plat, aparținînd unei societăți japoneze, cu marinari japonezi, a căror misiune consta în a realiza o legătură permanentă cu platformele marine din mijlocul Golfului.

În cadrul unei convorbiri cu ministrul secretar de stat al informațiilor, în ambianța plăcută a tradiționalei ospitalități arabe, acesta expunându-mi realizările remarcabile ale Emiratelor Arabe Unite pe plan social (învățămîntul și asistența medicală sînt gratuite, statul acordînd de asemenea facilități la strămutarea locuitorilor în case moderne, toate acestea rezultat al veniturilor realizate de pe urma petrolului) îmi sublinia preocuparea guvernului de a dezvolta noi ramuri economice și în primul rînd o industrie diversificată, într-o etapă viitoare, pentru a face ca țara să nu depindă în exclusivitate de exploatarea zăcămintelor de petrol. Deocamdată însă s-a creat infrastructura viitoarei economii — căi de comunicații terestre, mari porturi maritime, centrale electrice, uzine de desalinizare a apei de mare, atît la Abu Dhabi, cît și în restul Emiratelor Arabe Unite. Abu Dhabi prin resursele sale naturale și veniturile teaurizate are un rol primordial în acest proces de dezvoltare și așa cum am putut să văd în continuarea călătoriei mele prin emirate și-l îndeplinește cu succes.

Vînătoarea cu șoimi

Calea cea mai comodă pentru a ajunge de la Abu Dhabi la Dubai este fără îndoială aceea prin văzduh, marile nave aeriene de pe traseele transpeninsulare, cu cap de linie la Dubai, făcînd în mod obișnuit escală și la Abu Dhabi. Avioanele de pasageri cu reacție acoperă distanța dintre cele două aeroporturi internaționale doar în cîteva minute, mai mult timp luînd decolarea și aterizarea.

Cu automobilul, drumul se lungește cam cu un ceas și jumătate-două, șoseaua betonată, intrată în funcțiune în anul 1973, între Abu Dhabi și Dubai permițînd conducătorilor auto să ruleze pe alocuri cu 140—150 km la oră. Dar, cu toate că în general drumul urmează o linie dreaptă, trasă parcă cu rigla, datorită ușoarelor variații de nivel ale terenului, cărora li se adaugă soarele orbitor și întinderea de nisip ce pare a nu avea capăt, ochiul este adeseori

înșelat și cei cuprinși de beția vitezei sfîrșesc prin a însemna marginea șoselei cu scheletele metalice ale mașinilor accidentate, pe care le-am întîlnit în mai multe locuri pe parcurs.

De la Abu Dhabi am pornit mai departe să cunosc și celelalte emirate din zona inferioară a Golfului străbătînd cu automobilul deșertul altădată parcurs doar de caravanele de cămile, animale atît de utile oamenilor acestor meleaguri secole după secole, pe care le mai întîlnești și astăzi ici-colo, de-a lungul șoselelor, privind impasibile bolizii motorizați ce le-au luat locul. Pe timpuri, pentru a evita căldurile insuportabile, caravanele mergeau mai mult noaptea. Acum aparatele de aer condiționat cu care sînt dotate toate automobilele din zonă permit să înfrunți canicula deșertului fără neplăceri, excepție făcînd poate doar o pană de motor. Climatizarea vehiculelor nu este aici nici pe departe un lux, ci o strictă necesitate, în condițiile cînd fierbințeala de afară transformă caroseria metalică în pereți încinși de cuptor...

Odată ieșiți din capitală, după ce am depășit aeroportul internațional și am părăsit insula Abu Dhabi traversînd podul de la Mukta lîngă care se vede, pe jumătate cufundat în apă, bastionul vechii fortărețe portugheze abandonată de secole, ne înscriem pe drumul continentului pătrunzînd în mod real în Peninsula Arabică. După cîțiva kilometri acesta se bifurcă într-o autostradă pe patru benzi în direcția orașului Al Ain din interior, de lîngă oaza Buraimi, la frontiera cu Omanul, și într-o șosea betonată, în direcția Dubai, paralelă cu coasta, dar la o oarecare distanță, nepermițîndu-ți să zărești apele Golfului. Pe parcursul drumului nu vezi decît teren arid, vălurit din loc în loc de dunele de nisip. Ți se pare că ai pătruns pur și simplu într-o lume a morții în care, se înțelege, viața este exclusă apriori. Și totuși în pustietatea respectivă se mai găsesc și ființe vii; iepuri de deșert, gazele pitice, șacali și un fel de dropii, în timp ce prin nisip „înoată“, în cel mai exact sens al cuvîntului, așa-numitul „pește al nisipurilor“, o șopîrlă galbenă cu puncte negre și cap lat care-i permite să se deplaseze la 10—20 centimetri adîn-

cime ca și cum ar despica apa. Acestor vietăți pașnice li se adaugă ternuta viperă cornută și scorpionul negru ale căror mușcături sau înțepături veninoase sînt îndeobște ucigătoare.

Cam pe la jumătatea drumului privirea ne este atrasă de o clădire singulară, plasată la cîteva sute de metri de șosea în plin deșert, cu aspect de vilă modernă, înconjurată de un zid înalt ca de cetate peste care își înalță umbrelele coroanelor un pîlc de palmieri. Este un obișnuit castel de vînătoare, al cuiva dintr-o familie avută, în genul construcțiilor noi și vechi cum întilnești multe altele în pustiurile Peninsulei Arabice. Cu cîteva clipe înainte tocmai depășisem o limuzină enormă, cu placa de înregistrare de culoare verde fără nici un număr sau alt semn pe ea, ceea ce înseamnă că luxosul automobil era proprietatea unui personaj dintr-o familie de șeici. Lîngă șofer, un servitor îmbrăcat cu o haină europeană peste halatul tradițional pînă la călcîi (spre deosebire de stăpîni care poartă o mantie subțire de mătase neagră cu tiv aurit) ținea pe brațul drept — învelit într-un manșon protector de piele groasă — o pasăre cu privire ageră și ghiare ascuțite, un prețios șoim de vînătoare, a cărui iscusință este plătită cu bani grei de cei pasionați de acest sport, prețul exemplarelor deosebit de înzestrate ajungînd la peste o mie de dolari bucata.

Vînătoarea cu șoimi, practică din cele mai vechi timpuri de familiile nobile, constituie și astăzi un privilegiu de care se bucură puține persoane. O astfel de vînătoare durează zile și săptămîni de-a rîndul, constituind o adevărată expediție în deșert, Cîndva, șeicii însoțiți de servitorii lor plecau pe cai sau cămile în căutarea vînatului destul de greu de surprins. Astăzi expedițiile sînt formate din Land Rover-uri, mașini pentru toate terenurile, iar însoțitorii în locul puștilor cu cremene poartă arme automate cu tragere rapidă în vreme ce burdufele de apă sînt înlocuite de frigidere transportabile. Dar vînătoarea propriu-zisă are loc după același vechi tipic. Însoțitorul șoimului — fiecare pasăre are omul ei care a dresat-o și îi cunoaște calitățile — îi dă drumul să-și ia zborul imediat ce acesta simte sau, mai de grabă vede, la mare distanță,

prada. Șoimul se înalță pentru a observa mai bine victima — iepure, gazelă pitică sau dropie — picînd apoi asupra ei cu o viteză calculată la o sută de kilometri pe oră. Cîteva lovituri de cioc la baza craniului, întotdeauna în același loc, și prada rămîne nemișcată, în timp ce șoimul așteaptă răbdător deasupra ei pe însoțitor s-o ridice.

Lăsînd în urmă castelul de vînătoare amintit ne continuăm călătoria spre Dubai, pe șoseaua care la un moment dat se desparte în două brațe pentru a înconjura un cerc de nisip cu diametrul de cîțiva zeci de metri căruia de la prima vedere nu-i poți înțelege rostul. Însoțitorul meu îmi servește explicația curioasă dar bine cunoscută la Abu Dhabi. Constructorii șoselei, concepută în linie dreaptă, au întîlnit la un moment dat pe traseu corturile unui mic grup de beduini stabiliți în locul respectiv pentru cîtva timp. Tratatивele începute cu aceștia pentru a face loc șoselei n-au dus la nici un rezultat, beduinii refuzînd cu încăpăținare să se mute din loc și cum legea deșertului dă prioritate primului ocupant, constructorii au fost nevoiți să tragă un cerc de beton în jurul corturilor nomazilor, bifurcînd astfel șoseaua. După ce șantierul cu caterpi'arele și betonierele sale a trecut mai departe, beduinii și-au strîns puținele lucruri, le-au încărcat pe cămile și au plecat cine știe unde, lăsînd ca amintire această ciudată piață circulară în deșert...

La circa 30 de kilometri de Dubai, o clădire pe marginea șoselei, deasupra căreia flutură steagul emiratului Abu Dhabi, roșu cu un dreptunghi alb în colțul de sus de lîngă catarg, ne-a avertizat că am ajuns la graniță, pentru că oricît ar părea de curios între cele două emirate membre ale statului federal exista încă o frontieră cu poliție și vameși, de o parte și de alta, la care trebuia să completezi formulare și să-ți vizezi pașaportul. Dincolo, unde pe o clădire asemănătoare, se înalță steagul emiratului Dubai, roșu cu o bandă verticală albă la catarg, formalitățile de frontieră erau identice.

Trecînd mai departe, călătorul constată, în ciuda frontierei pe care a depășit-o, că peisajul emiratului Dubai nu se deosebește cu nimic de cel al Abu Dhabi-ului : ace-

lași deșert de nisip cit cuprinzi cu ochii. Uriașa antenă circulară a stației de transmisii prin satelit de pe o înălțime din dreapta, construcție mai mult a viitorului decît a prezentului care pare atît de stranie în aceste locuri pustii, ne anunța că mai aveam puțin pînă la porțile Dubaiului.

Orașul însemnat pe hartă sub numele de Dubai este format de fapt din două localități distincte — Dubai și Deira —, despărțite printr-un crik, un canal lat de cîteva sute de metri și lung de opt kilometri, care prezintă imaginea unei păduri de catarge, sute de mici corăbii cu pînze sau motor atașabil, nave din lemn de construcție locală, înșirîndu-se pe două și trei rînduri de-a lungul cheiurilor sale. Casele tipic arabe cu acoperișul în formă de terasă și curți interioare ale vechiului Dubai sînt împodobite fiecare cu un curios turn paralelipipedic, avînd pereți cu membrane în diagonală care-i permit să capteze cea mai mică adiere de vînt și să o transmită în interiorul clădirii, răcorînd-o la fel ca un modern aparat de climatizare a aerului.

Lîngă vechiul Dubai, la țărmul Golfului, se află unul din cele mai mari porturi ale Orientului Mijlociu, Port Rashid, cu diguri lungi înaintînd departe în apă pentru a forma un golf artificial. Inaugurat în octombrie 1972, noul port are 15 locuri de ancorare la apă adîncă și numeroase altele la cheiul de pe coasta propriu-zisă putînd să primească, în total, cîteva zeci de nave transoceanice odată. Circulația mărfurilor este intensă și pentru a ușura transportul lor s-a construit un tunel pe sub estuarul ce desparte Dubaiul de Deira și care iese la Golf în imediata apropiere a noului port.

Dubaiul are o veche faimă comercială, menținînd-o și multiplicînd-o în zilele noastre, mărfurile debarcate de navele transoceanice în portul modern fiind transportate mai departe în Peninsula Indiană sau pe coasta Africii de Est de sambukurile de lemn înghesuite la malurile estuarului ce divide în două orașul. Stînd de vorbă cu un om de afaceri și întrebîndu-l la un moment dat la cît se estimează populația Dubaiului acesta mi-a răspuns zîmbînd : „Vedeți, dat fiind fluctuația străinilor, cred că nimeni nu v-ar putea răspunde cu precizie. Ceea ce este sigur, anul

trecut în Dubai au intrat opt milioane de ceasuri elvețiene și 400 milioane lame de ras...”

În bazarurile Dubaiului — amestec pestriț de rase și neamuri : indieni, pakistanezi, omanezi, iranieni, yemeniți, somalezi și mulți alții — se vînd și se cumpără toate mărfurile pămîntului. Și aici, mici negustori predominanți sînt indienii și pakistanezii. Lumea cumpărătorilor constituie de asemenea un amalgam, vestmintele europene după ultima croială pariziană pierzîndu-se printre sariurile indienelor și gălăbiile de toate culorile ale localnicilor. Adeseori lîngă o tînără în minijup sau pantaloni larg evazați zărești o fantomă învelită în văluri negre din creștet pînă la călcii avînd fața acoperită cu „batula” — mască de piele purtată de femeile localnice din moși-strămoși și pe care rapidele transformări n-au reușit încă s-o înlătore definitiv.

Pe malul drept al estuarului, Deira își etalează cartierele de afaceri pe picior mare dominate de clădirile ultramoderne ale băncilor și societăților comerciale. Tot aici se află hotelurile și localurile de lux cu specific european. La restaurantul „Chalet suisse” întreaga ambianță — de la mobilier, la uniformele chelnerilor, mîncărurile servite și chiar vinurile ce ți se prezentau cu eleganță pentru a alege marca —, totul era de factură elvețiană. Alte localuri încercau o mixtură între Orient și Occident, mai mult sau mai puțin reușită. Restaurantul de noapte „Sahara”, de pildă, servea homari din Golf cu sosuri englezești, costițe de berbec la grătar, chebab și hommos, mîncăruri tipic arăbești, vin roze de la podgoriile din Liban și șampanie originală „Cordone Rouge” adusă din Franța. O dizeuză italiancă cînta melodii noi și vechi în spaniolă și engleză acompaniată de o orchestră de muzică ușoară egipteană.

În acest oraș situat la marginea deșertului cantitatea, varietatea și calitatea mărfurilor din magazine dar mai ales din depozite este de-a dreptul uimitoare, aici fiind strînse lucruri de valoare din toate colțurile lumii. Un mare negustor, palestinian de origine, ne-a invitat într-o zi să-i vizităm depozitul de mărfuri — covoare și mobilă de lux — amenajat în stilul unei expoziții de prezentare, într-o hală

imensă feeric luminată. Erau adunate acolo covoare persane de mari proporții, unele depășind chiar suta de metri pătrați, cu splendide modele și nuanțe, produse însă de fabricile specializate pentru Orient din Anglia și Belgia. Mobila, cu forme moderne, din plastic și aluminiu, alterna cu piese sculptate în stil clasic din lemn de trandafir sau nuc, aduse și ele de la mii și mii de kilometri distanță.

Pe șoseaua spre aeroportul internațional al Dubaiului — unde aterizează și decolează zilnic zeci de avioane aparținând marilor societăți aeriene ale globului — la ieșirea din Deira, un monument probabil unic în lume, cu arcade din marmură roz în mijlocul cărora arde o flacără eternă, este închinat binefăcătorului zeu al petrolului, această „lampă a lui Aladin“ care a deschis porțile prosperității și transformărilor structurale pe meleagurile uitate și atât de paupere altădată. Din zăcămintele descoperite în 1966 s-a ajuns destul de repede la o producție de 300 000 barili de petrol pe zi. Un alt zăcămintă a fost depistat la mică distanță de primul, în 1970, ambele fiind situate în largul Golfului la circa o sută de kilometri în dreptul Dubaiului. Pentru stocarea cantităților extrase au fost construite la fața locului rezervoare submarine, de unde cargourile petroliere încarcă direct aurul negru. Aceste trei rezervoare imense, de forma curioasă a unor cupe de șampanie răsturnate, cu o capacitate totală de înmagazinare de un milion și jumătate de tone, au la baza funcționării lor principiul că petrolul nu se amestecă cu apa, fiind mai ușor decât ea. În momentul când petrolul este introdus în rezervorul respectiv apa este dislocată și evacuată prin instalațiile de pe fundul mării. Ideea rezervoarelor scufundate care a constituit o adevărată revoluție în tehnica stocării petrolului din exploatările marine s-a născut în urma faptului că în apropierea zăcămintelor respective nu se găsește nici o insuliță pentru construirea acestora pe uscat, iar un pipe-line de peste o sută de kilometri pe fundul mării, cu toate instalațiile aferente, ar fi ridicat cu mult costul producției.

Veniturile rezultate de pe urma petrolului au dat o nouă înfățișare Dubaiului modernizând partea veche a ora-

şului şi completându-l cu noi cartiere din blocuri elegante sau vile luxoase. Bulevardele de dată recentă împodobite cu monumente arhitectonice, cum ar fi turnul orologiului, o ciudată construcţie din beton cu mai multe braţe împreunate pentru a susţine la câţiva zeci de metri înălţime un uriaş ceasornic electronic, dau imaginea prosperităţii actuale a emiratului. Între cartierele oraşului sînt încă multe spaţii pustii punctate doar de umbra cîte unui palmier singuratic, dar oraşul a înaintat cu repeziciune, jaloanele asfaltate ale viitoarelor străzi încrucişându-se printre întinderile de nisip fierbinte.

Dubaiul de astăzi se mîndreşte cu un număr însemnat de şcoli noi, spitale utilate ultramodern, cinematografe şi chiar cu o grădină zoologică destul de bine organizată. Postul de radio Dubai, lîngă care se înalţă clădirea studiourilor de televiziune în culori, transmite 24 de ore din 24 acoperind aproape toată Peninsula Arabică. La Dubai ca şi la Abu Dhabi, uzinele de desalinizare a apei de mare distribuie gratuit necesarul locuitorilor şi prisosul face să înverzească peluze de gazon, ronduri de flori pe marile artere sau grădinile luxuriante din faţa vilelor, totul se înţelege pe solul roditor adus, ca şi la Abu Dhabi, de la mare distantă.

Vechii corăbieri şi pescari ai Dubaiului de astăzi, puţin surprinşi la început de transformările tumultuoase ale modestului lor port de altădată, s-au integrat rapid în noul mod de viaţă, participînd activ la dezvoltarea structurală oferită de era petrolului în care s-a pomenit angrenată, s-au putea spune peste noapte, întreaga zonă inferioară a Golfului.

De la Sarjah la Fujairah

La Dubai, ca şi la Abu Dhabi, hotelurile fiind supra-aglomerate şi nereuşind să găsim nici o cameră liberă pentru a poposi peste noapte, am fost îndrumaţi să ne încercăm norocul în emiratul vecin, Sarjah, a cărui frontieră

este situată la circa 10 km de la marginea Dubaiului. Așa am făcut cunoștință cu Sarjahul, cel de-al treilea emirat petrolier al statului federal, intrat în era aurului negru de abia în 1974.

După ce am depășit punctele de control polițienesc de la granița dintre cele două emirate (care aici se rezumă doar la înregistrarea din mers a numerelor de la mașini) părăsind șoseaua principală ce se desfășoară paralel cu coasta, am luat-o la stînga pe o bandă asfaltată, conducînd printre nisipurile deșertului, pînă la un hotel nou construit, cu firma „Carlton“. Ultramodern, cu sistem central de aer condiționat, camere elegante, restaurant luxos și piscină cu apă de mare, noul hotel plasat la țărmul Golfului este destinat îndeosebi nevoilor turismului internațional ce se dezvoltă și el destul de rapid în condițiile legăturilor aeriene zilnice ale Emiratelor Arabe Unite cu toate continentele.

În fața clădirii hotelului, cu linii moderne din beton și sticlă, se putea desluși sub clar de lună imaginea contrastantă a unui sat de pescari, cu colibe tipice din ramuri de palmieri, unde nu pîlpîia nici o singură lumină. Din cînd în cînd, liniștea nopții era spartă de lătratul cîtorva ciini care răspundeau cu înversunare răgetelor unor măgari postați în marginea așezării, aproape sub ferestrele hotelului luminat a giorno. A doua zi dimineața aveam să constat că de fapt satul de vizavi era părăsit de mai mult timp, locuitorii săi mutîndu-se la cîțiva kilometri mai departe într-o așezare nouă, construită de autorități, din piatră și cu ulițe asfaltate, în cadrul procesului de transfer de la modul de viață arhaic la lumea civilizației moderne, conferită de era petrolului. Colibele de frunze împrejmuite cu garduri de nuiele au rămas însă neatinse în vederea oferirii culorii locale clienților străini ai hotelului de peste drum. Iar animalele, al căror concert îl auzisem în cursul nopții, evadaseră din orgăzile noului sat pentru o plimbare sentimentală, pe vechile locuri unde sălășluiseră anterior...

În miez de noapte, de pe terasa Carltonului din deșert, se vedeau în depărtare sclipind farurile aeroportului internațional al Sarjahului, cel mai vechi din întreaga zonă a

Golfului inferior, numărînd aproape cinci decenii de activitate. Utilizat înainte de cel de-al doilea război mondial de cursele lui Imperial Airways ca punct important de escală pe traseul dintre Londra și Extremul Orient, devenit apoi o bază militară a lui British Royal Air Force, acest aeroport se adaugă astăzi celor din Abu Dhabi și Dubai pentru a face legătura cotidiană dintre Emiratele Arabe Unite și restul lumii. Ceva mai departe de aeroport, luminile orașului desenau contururile capitalei emiratului intrat și el în ultimul timp pe făgașul unei rapide dezvoltări economice și sociale.

Emiratul Sarjah ocupă 2 600 kmp, de la țărmul Golfului inferior spre interior, ținuturi în general pustii, cu cîteva oaze răslețe înconjurate de dune de nisip, ce se opresc la contraforturile din piatră, lipsite complet de vegetație, ale munților Hajr. Dincolo de înălțimile lor, pe coasta estică a Golfului Oman, acest emirat stăpînește o mică enclavă, cu orașelul Khor al Fakhan, situat într-un golfuleț cu apă adîncă formînd un port natural frecventat de nave mici și mijlocii. Izvoarele de apă dulce din împrejurimi au dat posibilitate să se dezvolte, în decorul splendid al fișiei de țărm străjuit de munți înalți, o vegetație luxuriantă; alături de obișnuiții curmali din zonă aici rodesc lămîii, portocalii, bananierii și se pot vedea grădini legumicole. Khor al Fakhan se află la 170 km de Sarjah, oarecum izolat astăzi, însă construcția noii șosele moderne anunță, pentru acest orașel de pescari, frumoase perspective în domeniul turismului. Sarjahul mai posedă încă o enclavă în interiorul emiratului Fujairah, astfel de diseminare teritorială fiind valabilă și pentru restul emiratelor, datorită delimitărilor artificial stabilite în timpul dominației străine cu scopul evident de a le învrăjbi pentru a le putea stăpîni mai bine. Formarea statului Emiratele Arabe Unite ca stat federal independent și suveran a creat însă premisele pentru unitatea țării și ștergerea moștenirilor nefaste ale dominației străine.

Orașul Sarjah, în care trăiește mai mult de jumătate din populația de circa o sută de mii de locuitori ai emiratului — arabi, pakistanezi, indieni, irakieni, africani — se întinde de-a lungul unui bulevard principal, cu clădiri mo-

derne și un mic scuar în fața palatului emirului, străjuit de câteva perechi de tunuri din secolele trecute. Din acest bulevard, parte integrantă a șoselei Dubai — Ras Al Khaimah (90 de km), se respiră ca niște ramuri de copac străduțe înguste ale căror case aparțin, în majoritatea lor, vechii arhitecturi arabe — patrule de piatră cu curți interioare și acoperișul în formă de terasă.

Rulînd mai departe pe șoseaua ce conduce spre strîmtoarea Ormuz ne-am pomenit, fără să ne dăm seama că am ieșit din Sarjah, în Ajman, o enclavă în mijlocul celui alt emirat, întinsă pe 15 km de-a lungul țărmului. Ajmanul este cel mai mic dintre toate emiratele, în fapt un portuleț de pescari cu o singură stradă comercială. Trecînd pe lângă palatul emirului am zărit alături de soldații de gardă în uniformă modernă a armatei federale și cu puști automate la picior și cîțiva bătrîni paznici, în straie arabe tradiționale, cu cartușiere încrucișate pe piept și vechi arme demodate cu patul împodobit de ținte argintii, prezența formelor arhaice de viață fiind încă evidentă în acest emirat.

Mai departe, pe șoseaua litoralului, la capătul unui promontoriu, înaintat adînc în apele golfului, se află orașelul Umm Al Qaiwain, capitala emiratului cu același nume a cărui suprafață, aproape în totalitatea ei deșert arid, ocupă o mie kmp. O mare parte a locuitorilor plecau înainte în Arabia Saudită și Kuweit în căutare de lucru, revenind iarna pentru a aduce acasă ce agoniseau din sudoarea muncii lor grele și pentru a petrece lunile mai puțin fierbinți împreună cu familiile. Singura activitate locală o constituia pescuitul și în fiecare zi opt vagoane de pește proaspăt încărcat în autocamioane lua drumul piețelor Dubaiului. Lipsit de surse proprii de apă potabilă Umm Al Qaiwain se aprovizionează cu autocisternele din Ajman și Sarjah. Dar descoperirea recentă a petrolului și intrarea sa în exploatare au schimbat datele problemei, emiratul Umm Al Qaiwain începînd să cunoască și el o rapidă transformare.

Ultimul dintre emiratele de pe țărmul inferior al Golfului, Ras al Khaimah, are un relief mai variat, cam un sfert din suprafața sa de circa două mii de kilometri pă-

trați fiind propice agriculturii. Aici cresc 800 000 de palmieri și alți arbori tropicali, iar cele câteva stațiuni experimentale agricole posedă terenuri cultivate cu cereale și zarzavaturi, precum și pășuni permițând dezvoltarea unui mic sector zootehnic. Stațiunea de cercetări agricole de la Digdaga, în funcțiune de peste un sfert de veac cu sprijinul financiar al celorlalte emirate, este unul din pionierii agriculturii din regiune. Ea a devenit nu numai un fel de „grînar“ (la proporțiile și condițiile respective de climă) al Emiratelor Arabe Unite, dar și o furnizoare de tehnicieni pentru cultivarea solului în condițiile neospitaliere ale zonei, ieșiți de pe băncile școlii de agricultură administrată de centrul de cercetări.

Fujairah, pînă în 1952 dependent de Sarjah, este singurul dintre cele șapte emirate ale statului federal, cu ieșire numai la golful Oman, mărginindu-se și la nord și la sud cu sultanatul ce poartă același nume. Locuitorii săi, risipiți în 50 de sate, situate în munții Hajr sau pe îngusta fișie a litoralului trăiesc din sărăcăcioase culturi agricole și pescuit. Orașul Fujairah are înfățișarea unui sat ceva mai mare dominat de palatul emirului. Asfaltarea drumului dintre Sarjah și localitatea Dhaid de la poalele răsăritene ale munților Hajr și construirea în continuare a unei șosele care să-i traverseze pînă la țarmul Golfului Oman deschide Fujairah-ului perspective în domeniul turismului dat fiind încântătoarele peisaje naturale de care dispune. Pînă atunci, Fujairah ca și celelalte emirate mai mici beneficiază de sprijinul financiar al guvernului federal, bazat îndeosebi pe veniturile furnizate de exploatarea din Abu Dhabi și Dubai.

Reîntors la Abu Dhabi, înainte de a lua avionul de întoarcere spre Beirut, am încercat să-mi derulez impresiile aglomerate pe parcursul călătoriei prin această uimitoare lume a tuturor curiozităților și surprizelor ce o constituie Emiratele Arabe Unite, țară în care am avut privilegiul de a fi primul ziarist român ajuns pe meleagurile respective. Imaginile fantastice ce mi le oferise în plin deșert Fata Morgana mă urmăreau suprapunîndu-se peste panorama orașelor moderne răsărite incredibil în mijlocul pustiului, amestecînd clișeele plătuite ale fenomenului optic cu

realitatea vie, rod al unor transformări neînchipuit de largi și rapide în modul de viață, tot mai modern, al ținuturilor altădată atît de sărace și înapoiate de pe fosta „Coastă a Piraților“. Aruncînd o ultimă privire prin ferăstruica avionului, după ce acesta luase înălțime, am zărit jos, arzînd cu flăcări mari, roșiatice, gazele de la exploatarea petroliere, de pe argintul nisipurilor pustii și din mijlocul apelor de smarald ale Golfului aurului negru. Era o priveliște de neuitat, completînd semnificativ tot ce văzusem și mă surprinsese în cursul călătoriei pe care o încheiam în extremitatea răsăriteană a fabulosului Orient Arab, trezit astăzi, în complexul său, la un nou destin, de la țărmurile Mediteranei și pînă la strîmtoarea Ormuz și reînviind, pe coordonate moderne, strălucirea ca și frămîntările unei străvechi istorii, ce a încrustat pe răbojul timpului trecerea unor civilizații celebre, care au rămas și vor rămîne veșnic neșterse în memoria umanității.

Tipografia meșterului Zakher

Nu aș putea încheia, desigur, însemnările despre meleagurile de legendă întîlnite în Orientul Mijlociu, fără a aminti străvechile legături ce au dăinuit de-a lungul veacurilor între pămîntul românesc și această parte a lumii arabe, mult amplificate în timpurile noastre prin calde relații de prietenie și fructuoasă colaborare ce-i unește tot mai mult pe români și arabi și pe care am avut prilejul să le cunosc și să le urmăresc de aproape.

Intr-una din zilele primei jumătăți a lui februarie 1974, mă opream la Dhur el Șueir, splendidă localitate montană situată la vreo 25 km de Beirut dar la 1 250 metri altitudine, unde arhitectura locală clasică împletită armonios cu liniile moderne ale noilor clădiri — vile și hoteluri elegante pe mai multe etaje — transformase acest vechi sat libanez de păstori și pomicultori într-un căutat loc de vilegiatură, la fel cum se întîmplase cu multe alte așezări rurale de acest gen, risipite pe pantele munților Liban din

jurul capitalei. Prilejul popasului mi-l oferise amabila invitație a unui cunoscut om de cultură libanez, Camille Aboussouan, custodele muzeului de artă Sursock din Beirut, și președinte al Pen-Clubului libanez, fost și viitor reprezentant al țării sale pe lângă U.N.E.S.C.O., la Paris. Fusesem invitat la casa bătrânească a lui Camille Aboussouan din Dhur el Șueir împreună cu un prieten comun, proaspăt sosit din România, profesorul Cândea, care se bucura, atunci ca și mai târziu, de un prestigiu deosebit în cercurile intelectualității libaneze. Din vorbă în vorbă, plăcuta conversație cu gazda noastră s-a oprit asupra unei întâmplări cărturărești trăită la o mînăstire din Liban de profesorul român și încheiată cu o descoperire de-a dreptul senzațională, despre care aflasem pentru prima oară dintr-un articol publicat, prin 1967, în „Magazin istoric” ce relatea vechile legături ale poporului român cu aceste meleaguri.

Pasionat cercetător al tainelor Orientului medieval, profesorul român știa că în mînăstirile Libanului se păstrează numeroase manuscrise în limba arabă cuprinzînd informații despre poporul român sau traduceri din limba română prin intermediul celei grecești. Între asemenea scrieri, cea mai cunoscută era „Călătoria patriarhului Macarie al Antiohiei în țările române” redactată de fiul acestuia, diaconul Paul din Alep, pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Cei doi cărturari arabi petrecuseră mai mult timp la curțile domnilor români Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Șerban și Gheorghe Ștefan, cunoscuseră oameni și fapte de pe meleagurile noastre, studiaseră scrierile cărturarilor români ai vremii avînd ocazia să discute personal cu ei. Întors acasă, fiul patriarhului așternuse pe hîrtie impresiile din lunga sa călătorie pe pămîntul românesc. Fragmente din „Călătoria arabului patriarh Macarie în Țările Române scrisă de fiul său Paul din Alep” au văzut lumina tiparului românesc cu un veac în urmă cînd M. Kogălniceanu și B. P. Hașdeu le publicau în „Arhiva Românească” și în „Arhiva istorică a României”. Urma manuscrisului original fusese însă pierdută și din cele reproduse pînă atunci se credea că în fond era vorba doar de simple în-

semnări de călătorie, desigur importante pentru cunoașterea acelor vremuri direct, din descrierea unui martor ocular.

Profesorul român avea însă să descopere în minăstirea libaneză de la Deir eș-Șir (Minăstirea Dealului) de lângă orașul Aley un manuscris cu totul inedit al „Călătoriei lui Macarie“. Dar, să-i dăm cuvîntul transcriind cîteva pasagii din articolul publicat, la timpul respectiv, în presa română, cu privire la această descoperire :

„Am revenit la Deir eș-Sir de cinci ori. Manuscrisul lui Macarie devenise o obsesie iar cînd, în sfîrșit, a fost găsit exigențele cercetătorului român au fost satisfăcute. Se făcuse de mult întunerice și, cufundați cum eram în texte vechi de secole, numai luminile Beirutului ne aminteau, dinspre vale, în ce epocă trăim. Și cred că era spre 11 ceasuri din noapte cînd tovarășul meu, obosit, ajunge la fila 534 a codicelui și îmi spune fără entuziasm : «Aici e vorba de niște evenimente dintr-o țară văzută de Macarie, al-Aflah. Vreți să continui ?». Clipa răscumpăra răbdarea, osteneala, timpul. Prima tresărire era pe deplin justificată de numele «al-Aflah» adică Valahia, Țara Românească. Am murmurat, neputînd încă evalua însemnătatea textului : «al-Aflah înseamnă România, țara mea. Să continuăm...»

Titlul însemnărilor «Istorii și știri pe scurt despre Domnii Țării Românești, despre petrecerea lor și vremea șederii lor în domnie, precum am putut culege și aduna. Și începutul este anul 6 800 de la facerea lumii (— 1292)». Era titlul «Letopisețului Țării Românești de la descălecătoare pînă la începutul domniei lui Radu Leon (1664)». Voievozii începeau să defileze pe sub bolțile de la Deir es-Șir drapați în somptuoase veșminte orientale : «Mirța aș-Șaih (Mircea cel Bătrîn) l-a bătut pe Baiazid, căpetenia agarenilor pe apa Ialomiței... Radu al Housn (cel Frumos)... Istifan al-Akbar, waiauda al-Bughdan (Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei)...» Această cronică arabă a Țării Românești era traducerea vechiului letopiseț muntean, a cărui existență au bănuit-o istoricii noștri, dar care ni se dezvăluia acum în una din cele mai vechi versiuni ale sale, ante-

rioară oricărui alt manuscris cunoscut, anterioară prelucrării Bălenilor sau Cantacuzinilor“.

Retrași, după prînz, la o cafea, pe terasa casei de la Dhur el Șueir unde eram oaspeți, am continuat pasionanta conversație despre vechile relații culturale dintre România și țările Orientului Arab, oprindu-ne asupra acestor meleaguri ce au jucat un rol deosebit. Am aflat astfel că la o altă mînăstire — Mari Hanna (Ioan Botezătorul) aflată în imediată apropiere — poate fi văzută și una din copiile traducerii în arabă a cărții lui Dimitrie Cantemir — „Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea“, traducere datorată cărturarului sirian Athanasie Dabbas, ce fusese la un moment dat oaspetele lui Constantin Brîncoveanu și care avea să ajungă ulterior arhiepiscop al Ciprului. Traducerea lui Dabbas datează din 1705, la numai șapte ani de la apariția originală la Iași, titlul în arabă fiind „Salah al-hakim ua fasad al-alam ad-danim („Sănătatea înțeleptului și nebunia osînditei lumi“).

De numele lui Athanasie Dabbas sînt legate primele tipărituri în limba arabă care au fost executate în principalele române. Cărturarul sirian, un obișnuit al curții domnești de la București, l-a asistat pe marele meșter al tiparului românesc Antim Ivireanu în organizarea unei secții arabe la tiparnița de la mînăstirea Snagov, unde au fost gravate caractere arabe cu ajutorul cărora apare aici în 1701 prima carte în limba arabă — un liturghier cu text paralel în grecește. În 1702 este tipărit un Ceaslov de asemenea bilingv. Athanasie Dabbas scria în predoslovie primei cărți că a venit : „în această renumită oblăduire a Ungro-Vlahii, în totul fericită, tocmai de la marginea pămîntului și din părțile cetății Antiohiei... ca să vedem și să învățăm în faptă ceea ce am auzit fiind departe, așa precum în vechime împărăteasa din Miază-zi a venit de la margini să vadă înțelepciunea lui Solomon“. Cărturarul sirian a arătat domnitorului român că în țara sa „cărțile arabe... fiind manuscrise, se cer bani mulți pentru cumpărare“ și Brîncoveanu a poruncit „cu multă omenie să se tipărească prin cheltuielile bogatei dăruiri... după dorința și scopul patriarhiei Antiohiei.“ Cîțiva ani mai tîrziu, tot cu sprijinul domnului român, se înființează pe lîngă scaunul mitropolitu-

lui din Alep o imprimerie. Acolo va apărea în 1706 o Psaltire avînd pe copertă armele lui Brâncoveanu. În prefața cărții, Athanasie Dabbas sublinia că acesta l-a ajutat pentru confecționarea de litere arabe la Alep. În 1708, 1711, 1721, în tipografia din orașul sirian, sînt imprimate alte cărți în limba arabă. După încetarea activității acesteia, centrul imprimeriei arabe s-a mutat, în 1733, la mînăstirea de la Dhur el-Șueir. Era prima tipografie în limba arabă de pe teritoriul actual al Libanului. Inițiatorul ei, meșterul tipograf Abdallah Zakher, fusese în tinerețea sa colaborator al lui Athanasie Dabbas și continua astfel arta tiparului învățată de acesta la mînăstirea Snagov.

La invitația amabilei noastre gazde am decis să ne continuăm discuția despre aceste pregnante mărturii ale tradiționalelor legături culturale româno-arabe, deplasîndu-ne la mînăstirea Mari Hanna din apropiere, construcție datînd din secolul al XII-lea și care posedă o impresionantă colecție de valoroase icoane din Evul Mediu. Aici, într-un mic muzeu, se păstrează caracterele turnate în plumb de Abdallah Zakher, titluri și clișee gravate în lemn, plumb și aramă. Cerneala folosită era preparată din coajă de mandarine și funingine. Ne-am oprit îndelung asupra exponatelor ascultînd explicațiile pline de căldură despre sprijinul acordat de domnitorii români de la începutul secolului al 18-lea pentru înființarea tiparului arab, una din multele dovezi ale străvechilor relații dintre principatele române și meleagurile Levantului, cu continuitate neînteruptă în scurgerea vremii.

Cîteva zile mai tîrziu, cînd Libanul în sărbătoare aștepta nerăbdător prima vizită a unui șef de stat român pe pămîntul acestei țări, bunul prieten al României, Camille Aboussouan, avea să scrie în cotidianul „As Safa” ce apărea pe atunci la Beirut, următoarele rînduri emoționante :

„Miine sosește în Liban președintele Căușescu. Pe itinerarul familiar pe care se înscriau corăbiile feniciene și grecești ale Histriei, Traian însuși avea să vină la Baalbeck după popasul său printre daci. Din partea domnitorului Valahiei, Constantin Brâncoveanu, au sosit aici cărți imprimate în arabă. Tipografia arabă a lui Abdallah Zakher

de la minăstirea Şueir a fost alcătuită, în parte, cu piese aduse din România.

Soră mai mare, România dunăreană n-a încetat de a fi mediteraneană şi ea îşi manifestă prezenţa pretutindeni în lume, unde are, de altfel, numeroşi prieteni. Noi o vom saluta în persoana preşedintelui său, eminent gînditor politic, profund cunoscător al problemelor noastre. Atunci cînd se va afla în mijlocul nostru, într-o ţară hotărîtă să-şi apere tinereţea şi personalitatea tradiţională, el îşi va putea da seama în ce mod primeşte Libanul pe toţi aceia cărora le sînt scumpe demnitatea şi libertatea“.

Iar preşedintele din acel timp al Republicii Libaneze spunea în toastul rostit la dineul oficial oferit în onoarea preşedintelui Nicolae Ceauşescu în ziua sosirii la Beirut : „Fiţi binevenit într-o ţară a cărei istorie prezintă multe asemănări cu istoria ţării dumneavoastră, de-a lungul unui trecut îndelungat, în care am întîmpinat aceleaşi obstacole şi dificultăţi. Ţara dumneavoastră a ales calea salvagărdării libertăţii, suveranităţii şi independenţei sale şi avea să cunoască aceleaşi încercări ca şi ţara noastră, în apărarea libertăţii, suveranităţii şi independenţei, însă şi noi am rămas, de asemenea, fermi şi am dat dovadă de intranşigenţă şi hotărîre pentru realizarea aspiraţiilor noastre. Cele două ţări se întîlnesc, de asemenea, pe planul creaţiei spirituale. Încă de la finele secolului al XVII-lea, dumneavoastră aţi realizat tipărituri cu caractere arabe, care, datorită unui călugăr — Abdalah Zakher — aveau să se răspîndească în Liban, întocmai cum literele alfabetului născute pe ţărmurile libaneze aveau să revină după multe peregrinări, gravate în plumb, potrivit metodei dumneavoastră, în caractere arabe autentice“.

Românii şi arabii

Între meleagurile României şi cele ale zonei de vest a Asiei, cunoscută sub numele de Orientul Mijlociu, au dăinuit de-a lungul veacurilor — datorită apropierii geogra-

fițe și sumedeniei de interferențe istorice — contacte permanente cu multiple mărturii ce le întâlnim gravate în piatra tocită a monumentelor, înscrise pe fragmente îngălbenite de pergament sau păstrate în memoria oamenilor și transmise oral din generație în generație. Cucerirea romană, influența bizantină, dominația otomană, toate exercitate și într-o parte și în cealaltă simultan, au condus firesc la legături pe diverse planuri între pământul românesc și ținuturile Orientului Mijlociu, acestea materializându-se prin schimb intens de mărfuri, de bunuri spirituale și obiceiuri, inclusiv printr-o cunoaștere reciprocă directă.

Să presupune, și unii istorici o afirmă, că deși nord-estul Mediteranei se afla în aria de expansiune grecească, corăbii feniciene pornite de pe țărmul Libanului și Siriei de azi au reușit totuși să traverseze Bosforul și să ajungă în Marea Neagră ancorînd la Histria și la celelalte porturi străvechi ale Pontului Euxin. Dar primele dovezi concrete despre legăturile dintre zona Orientului Mijlociu și meleagurile noastre datează din perioada cuceririi și stăpînirii romane, armatele imperiale cuprinzînd în rîndurile sale unități întregi formate din soldați originari din Siria și Palestina. Însuși constructorul podului de peste Dunăre, de la Drobeta, în timpul campaniei lui Traian în Dacia, celebrul arhitect Apollodor din Damasc, era după cum îl arată și numele originar de pe meleagurile siriene. Mai tîrziu, în perioada stăpînirii romane, pe teritoriul Daciei ocupate se întîlnesc atît militari cît și coloniști din zona Orientului Mijlociu aduși aici de administrația imperială.

În cursul săpăturilor arheologice întreprinse în Siria, la Dura Europos, pe malul stîng al Eufratului, au fost găsite mai multe scuturi de paradă iar pe unul dintre ele o bucată de piele pictată. Pergamentul cuprinde o listă de etape la țărmul Mării Negre fiind specificate orașele Callatis și Tomis precum și fluviul Danubius. Scutul aparținea unui soldat din Cohors XX Palmyrenorum sagittariorum, unitate de arcași formată din locuitori ai celebrei cetăți siriene Palmyra.

Din inscripțiile găsite la Sarmisegetuza romană și la

Apulum reiese că în aceste orașe existau colegii ale negustorilor originari din Siria (Suri negotiatores) care aveau angajat un defensor (avocat) pentru a le apăra interesele față de fisc sau alte instituții. În timpul împăratului Hadrian, un recrut din Siria, pe nume Publius Aclius Theimes, după ce a primit titlu de veteran la capătul serviciului militar, s-a stabilit în Sarmisegetuza, împreună cu familia, și ajungând duumvir (primar) în capitala provinciei a construit temple închinat atît zeilor romani cît și celor din locurile natale. O piatră de mormînt, găsită lîngă Sebeș, indică pe veteranul Flavius Rufus, din legiunea XI Claudia, născut tot pe meleagurile Orientului Mijlociu. Texte epigrafice dovedesc totodată că în secolul al doilea al erei noastre ca și mai tîrziu, au existat în armata romană un număr însemnat de unități militare recrutate în Dacia, unele dintre ele fiind identificate ca făcîndu-și serviciul în Orientul Mijlociu.

Către sfîrșitul secolului al doilea din era noastră așa cum arată diverse inscripții descoperite pe teritoriul Daciei romane, prezența cultelor orientale era destul de frecventă aici. Zeii orientali Jupiter Dolichemus, Jupiter Commagenus, Dea Syri (Atargatis), Hypistos (din Palestina) și alții apar într-un procent de 23 la sută din totalul inscripțiilor latine cu caracter religios scoase la iveală pînă în prezent pe pămîntul românesc. Însăși religia creștină adoptată de populația daco-romană a venit tot din Orient, adusă pentru prima oară de militarii și coloniștii originari din acele părți. Apartenența la cultura Europei răsăritene, al cărui centru se găsea în Bizanț, a constituit, în perioada Evului Mediu, un nou factor de apropiere între români și Orient. Manifestări de ordin spiritual și cultural, aproximativ aceleași, s-au aflat și la noi și în bazinul Mediteranei răsăritene sub influența directă a Bizanțului, explicînd obiceiuri și elemente de folclor asemănătoare, atît în muzica populară cît și în ținută și costume.

Primele știri despre călători români în Orientul Mijlociu datează de prin secolul al XVI-lea. Domnul Țării Românești Alexandru al II-lea, ne-a lăsat o inscripție din 1571 în care menționează : „Am fost din tinerețe în pribegie în țara arăpească 20 de ani și în Halep (Alep) 14 ani în sur-

ghiun" (acolo însoțit de mama sa, Doamna Chiajna). Ioan Calimachi, fiul domnului muntean Alexandru Calimachi, trăiește și el o perioadă în Siria unde fusese exilat în 1821, pentru a fi puțin mai târziu decapitat la Cezareea (în Palestina) fiind bănuیت de autoritățile otomane de a fi avut legături cu mișcarea revoluționară din Grecia. După înăbușirea revoluției de la 1848 din Țara Românească o serie de patrioți români iau calea exilului, unii dintre ei ajungând și în Orient. În aprilie 1853, poetul patriot Dimitrie Bolintineanu întreprinde o călătorie la Ierusalim și în Egipt, oprindu-se pe drum în Liban, de unde ne-a lăsat note atente despre cele văzute. Tripoli este primul oraș vizitat de acesta în Liban. Pornind mai departe ajunge în actuala capitală libaneză despre care scria : „Din toate cetățile de pe coasta Siriei (noțiune ce cuprindea în trecut o zonă largă în bazinul Mediteranei răsăritene) Beirutul pare a fi ursit să ajungă odată, una din cele mai importante cetăți ale Orientului“. Călătorul român face cunoștință cu comunitățile libaneze — maroniții și druzii —, îl preocupă istoria lor. El descrie, în notele sale, elegantele costume purtate atunci (ca dealtfel și mai târziu) de doamnele din Beirut. Desigur sînt și alți români ce au trecut sau aveau să treacă prin Orientul Mijlociu aflat secole de-a rîndul sub dominație otomană la fel ca și țările din sud-estul Europei.

Primul călător din Orient, atestat documentar, ce ne vizitează țara în epoca medievală este patriarhul Ioachim al Antiohiei care în 1587, în cursul unui popas în Moldova, dăruiește episcopului Gheorghe Movilă o icoană păstrată pînă azi la mînăstirea Sucevița. Urmează la mijlocul secolului al XVII-lea patriarhul Macarie al Antiohiei însoțit de diaconul Paul din Alep, și cărturarul Athanasie Dabbas, găzduit mai mult timp la curtea domnitorilor munteni. Este de amintit în același context al relațiilor dintre români și Orient că o serie de negustori originari din Siria, aduși de treburi comerciale prin părțile noastre, se statornicesc la București așa cum relatează un act din secolul al XVII-lea despre jupîn Gheorghie Halepin (originar din Alep) care își cumpără în 1693 un loc de casă în mahalaua Colțea.

Comerțul între țările române și zona Levantului cunoaște o permanență notabilă, schimbul activ de mărfuri

între cele două părți reieșind dintr-o serie de documente ale timpului. Astfel în tarifele vamale ale Țării Românești din 1727 este menționat produsul „damaschin“ ceea ce denotă prezența frecventă pe piața noastră a renumitelor țesături din capitala siriană.

Vechile tradiții ale legăturilor dintre România și locuitorii Orientului Mijlociu constituie un factor important plasat la temelia relansării relațiilor româno-arabe în secolul XX. Ele aveau să cunoască noi valențe, fiind ridicate pe o treaptă superioară în zilele noastre, când prefacerile profunde petrecute pe plan mondial i-au apropiat și mai mult pe români și arabi, prietenia și legăturile multiple dintre România socialistă și țările arabe atingînd o amploare fără precedent.

Poporul român a urmărit cu o deosebită simpatie și solidaritate internaționalistă procesul de cristalizare și dezvoltare a conștiinței naționale a popoarelor arabe din Orientul Mijlociu, încă de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului actual, lupta pentru eliberarea de sub jugul stăpînirii otomane, eforturile depuse în continuare pentru dobîndirea deplină a independenței naționale, pentru consolidarea acesteia, pentru înfrîngerea grelei moșteniri a secolelor de dominație străină pentru dezvoltarea economică și socială de-sine-stătătoare. Gazete românești ale epocii — „Lumea nouă“, „România muncitoare“, „Adevărul“, „Dimineața“ și altele — au comentat pe larg în coloanele lor, la vremea respectivă, sensul și semnificațiile mișcărilor antiotomane ce se desfășurau în Siria, Liban, Irak. „Funcționarii turci n-au făcut decît să sporească politica lor de apăsare față de arabi... neurmărind decît să se îmbogățească“ scria ziarul „Adevărul“ din 21 august 1919, căutînd să explice cauzele care au determinat marea revoltă antiotomană din cursul primului război mondial.

După prăbușirea imperiului turcesc, fiind în urma Conferinței de la San Remo din 1920 a fost instituită dominația puterilor europene — Franța și Anglia — în Orientul Mijlociu, presa democratică din România a luat poziție fermă în sprijinul popoarelor arabe. În cursul revoltelor din

1925—1926 împotriva stăpînirii străine în Siria și Liban, presa democratică din România, informînd cititorii despre evenimentele în curs, își manifesta, în același timp, întreaga simpatie pentru cauza libertății arabe. Revista „Facla” într-un articol intitulat „Chestiunea Siriei” (12 septembrie 1925) dezaprobind metodele represive ale autorităților franceze sublinia în încheiere : „Dar vîntul redeșteptării popoarelor coloniale suflă cu putere pretutindeni... Exemplul luptelor aprige duse în Maroc, Egipt, India și China, agită și populațiile siriene contra exploatatorilor și asupritorilor imperialiști, scoțîndu-le din disensiunile sectare, politice și religioase și pornindu-le unite către lupta emancipatoare”. Iar cîteva luni mai tîrziu, aceeași revistă, evidențiind rezistența dîră a populației din Siria împotriva dominației coloniale, scria : „Se vede că Liga Națiunilor, dînd mandatul asupra Siriei, imperialiștilor francezi, nu s-a informat tocmai bine dacă poporul sirian acceptă această tutelă. Dealtfel, în coloniile aflate sub «protectoratele» imperialiste, pretutindeni e aceeași situație : popoarele refuză violent să se supună jugului străin”.

Dobîndirea independenței naționale de țările Orientului Arab a fost salutăată cu căldură de poporul român și recunoscută imediat de statul român. Între România și statele arabe din regiune s-au statornicit relații diplomatice, politice, economice, pe diverse alte planuri, ce au înregistrat o dezvoltare rapidă, cuprinzătoare și temeinică.

De o valoare deosebită pentru întărirea și amplificarea acestor relații s-au dovedit vizitele președintelui Nicolae Ceaușescu într-o serie de țări din Orientul Mijlociu, primele efectuate de un șef de stat român în această zonă. Începînd din februarie 1974, președintele Nicolae Ceaușescu a fost oaspete de onoare al Libanului, Siriei, Irakului, Iordaniei, Kuweitului și, de asemenea, șefi de stat din aceste țări au vizitat România. Datorită convorbirilor la nivel înalt și hotărîrilor luate în comun, în interesul ambelor părți, datorită politicii românești principiale și constructive, relațiile dintre țara noastră și lumea Orientului Mijlociu au atins în puțini ani o amploare evidentă întrecînd ca proporții echivalentul a multor secole din trecut.

Convorbirile la cel mai înalt nivel româno-arabe, subliniind deplina înțelegere în probleme internaționale de acută actualitate, Declarațiile solemne și Comunicatele comune, acordurile de cooperare economică și colaborare cultural-științifică semnate cu aceste ocazii au accentuat, prin valoarea lor contribuție, gradul înalt pe care l-au atins relațiile de strînsă prietenie dintre România și țările arabe.

România și-a exprimat, în repetate rînduri, prin reprezentantul său cel mai autorizat, președintele țării, prin numeroase documente de partid și de stat, prin luările de cuvînt la Organizația Națiunilor Unite și în alte foruri internaționale, poziția sa clară, principială și consecventă privind soluționarea problemelor Orientului Mijlociu, confruntat de mai multe decenii cu un conflict ce a adus multe suferințe, grele pierderi umane și materiale, cu diverse presiuni și imixțiuni din afara regiunii, care întretin o permanentă stare de tensiune.

Partidul și statul nostru, poporul român consideră că trebuie depuse eforturi perseverente de toate părțile pentru a se ajunge la rezolvarea conflictului pe cale pașnică, pentru a se instaura o pace justă și durabilă în această zonă a lumii.

„Este necesar să se treacă la soluționarea problemelor din Orientul Mijlociu pe calea negocierilor, cu participarea tuturor părților interesate, inclusiv a O.E.P. — declara președintele Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea sa la a 60-a aniversare a făuririi Partidului Comunist Român. — În acest sens considerăm că este necesară organizarea unei conferințe internaționale în cadrul O.N.U. pentru realizarea unei păci globale, care să ducă la retragerea Israelului din teritoriile ocupate în 1967 și la soluționarea problemelor poporului palestinian, prin crearea unui stat palestinian independent, precum și la asigurarea integrității și independenței tuturor statelor din regiune. După părerea noastră, nu există conflict — în nici o parte a lumii — care să justifice recurgerea la arme. Toate acestea pot și trebuie să fie soluționate numai și numai prin tratative, pe căi pașnice. Este în interesul atît al popoarelor respective, cît și al întregii politici de destindere, de independență națională și de pace să se facă totul pentru soluționarea rapidă a conflictelor existente și a oricăror

probleme dintre state numai și numai pe calea tratativelor“.

Principialitatea poziției României în problema Orientului Mijlociu, contribuția sa în vederea soluționării acesteia și a instaurării unei păci globale, juste și durabile, au fost și sînt apreciate cu multă căldură de către statele arabe, de masele largi populare ale acestora.

În cursul vizitelor reciproce și convorbirilor la nivel înalt, au fost puse temeliile unei colaborări trainice, de lungă durată, pe plan politic, economic, tehnico-științific, cultural și în multe alte domenii, acordurile de cooperare, înțelegerile și convențiile stabilite deschizînd noi perspective cursului ascendent al relațiilor dintre Republica Socialistă România și țările arabe.

Valoarea schimburilor comerciale dintre România și țările arabe a crescut considerabil în acești ani dar elementul nou, calitativ al dezvoltării relațiilor economice l-au constituit acordurile de vastă cooperare în construcția și echiparea de unități industriale, agricole, de interes social, în amenajări funciare și în multe alte direcții.

România și românii sînt astăzi bine cunoscuți în toate colțurile Orientului Mijlociu. Într-o serie din țările acestei zone, mii și mii de specialiști și muncitori români au lucrat și lucrează umăr la umăr cu colegii lor arabi pentru edificarea unor obiective prioritare ale economiilor naționale ale acestora. În colaborare cu România, au fost construite uzine și fabrici din cele mai moderne, șosele și conducte pentru transportul petrolului de la mari distanțe, au fost puse în exploatare întreprinderi miniere pentru valorificarea bogățiilor naturale, s-au amenajat terenuri întinse pentru o agricultură cu un înalt grad de productivitate. Mii de tineri din Orientul Mijlociu se pregătesc temeinic, în institutele de învățămînt superior din România, ducînd în țările lor odată cu diploma universitară și sentimentele de prietenie sinceră ale poporului român, și păstrînd, la rîndul lor, cele mai bune amintiri despre popasul făcut pe pămîntul românesc.

În anii petrecuți în Orientul Mijlociu și în cursul altor călătorii în această zonă, am fost adeseori martor la nenumărate manifestări ale prieteniei și colaborării multilaterale dintre români și arabi. Am văzut adeseori

tricolorul nostru filfiind la pupa navelor ce descărcau mărfuri românești în porturile Beirut, Lattakia, Tartous, Banias de pe țărmul Mediteranei, în portul Akaba de la Marea Roșie sau la Basrah, Shuwaikh, Abu Dhabi, Dubai din marele golf al petrolului. La rîndul lor, avioanele românești brăzdează cerul Orientului Mijlociu în curse regulate cu capitalele arabe din această regiune : Beirut, Damasc, Amman, Bagdad, Kuweit, Abu Dhabi.

În toate aceste țări nu mai este astăzi deloc o curiozitate să întîlnești oameni care ți se adresează în cea mai curată limbă română, vorbindu-ți cu multă plăcere despre șederea lor în România, despre amintirile plăcute cu care au plecat din țara noastră și mai ales despre prietenia românilor față de arabi.

Arabii ca și românii știu să prețuiască prietenia sinceră, dezinteresată, fără ascunzișuri ; acest sentiment este definitoriu, constituie trăsătura caracteristică a sufletului arab. Prietenia a fost cîntată din cele mai vechi timpuri în melopeele beduine la popasurile caravanelor, ospitalitatea deosebită a oamenilor deșertului fiind o ilustrare a modului lor de gîndire, de comportare ; ea a fost glorificată în versurile nemuritoare ale unor celebri mînuitori ai atît de poeticei limbi arabe, rămînînd ca o tradiție permanentă, imuabilă.

Cu amintirea neștearsă a acestei prietenii simțită la tot pasul mi-am întrerupt șederea mai lungă pe meleagurile de legendă ale Orientului Arab dar de cîte ori m-am reîntors acolo în cîte o scurtă călătorie profesională, am avut întotdeauna plăcerea să regăsesc acest sentiment nealterat, consecvent, față de noi, de toți românii, confirmînd soliditatea și sinceritatea sa, temeinicia relațiilor și colaborării noastre.

<i>Cuvînt înainte</i>	5
Plecarea spre necunoscut	11
În țara cedrilor era încă liniște	16
Piața-Martirilor	19
Bazarul aurului	23
Falimentul lui Intra Bank	25
Peșterile de la Jeita	28
Comerțul cu arme	33
Pe urmele colonelului Lawrence	38
Fabulosul colorit al străzii	42
Inscripțiile de la Nahr El-Kelb	47
Calvarul unui popor	53
Sărbătoarea independenței	61
Maroniți, suniți, druzi și šiiti	66
Peisaj politic libanez	73
Taberele palestiniene	81
Raid la miezul nopții	91
Din nou momente de tensiune	98

Începutul unei perioade dramatice	102
Zile și nopți la Beirut	106
Sîmbăta neagră	113
Epilog neterminat	124
Pe drumul Damascului	129
Farmecul deosebit al capitalei siriene	132
În vremuri de război	137
În vizită la „căștile albastre“	140
Simbolul Meyssalounului	146
Istoria unui partid	152
De la regina Zenobia la Tadmorul de azi	161
În valea Eufratului	168
Bătrînul și tînărul Alep	172
Acolo unde s-a născut alfabetul	175
Fructele prieteniei pe țărmul Mediteranei	178
Philadelphia antică și Ammanul modern	184
Începutul l-a făcut „revolta în deșert“	191
La est de riul Iordan	194
Beduinii	202
„Țara dintre fluvii“	208
Leul Babilonului	214
Bătălia de la Kadissia	218
Revoluția antimonarhică	222
Golful aurului negru	231
Pescuitorii de perle	235
Nisipul, petrolul, apa...	238
Oaza Jahra	242

Falsa „Coastă a Piraților“	:	:	:	:	:	:	:	246
Abu Dhabi	:	:	:	:	:	:	:	250
Vinătoarea cu șoimi	:	:	:	:	:	:	:	256
De la Sarjah la Fujairah	:	:	:	:	:	:	:	263
Tipografia meșterului Zakher	:	:	:	:	:	:	:	268
Românii și arabii	:	:	:	:	:	:	:	273

Redactor: IONEL CLOȘCĂ

Tehnoredactor: FLORIAN SĂPUNĂRESCU

Format 16/54×84. Coli editură 16,65. Coli tipar 18.

Bun de tipar: august 1982. Apărut — septembrie 1982

Comanda nr. 9936/20 442

Combinatul poligrafic „Casa Scintei”,

Piața Scintei nr. 1,

București, Republica Socialistă România

EDITURA POLITICĂ

Lei 16